

การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบ
ตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

โดย
นายสมบูรณ์ คำดี
มหาวิทyalัทยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการออกแบบภายใน
ภาควิชาออกแบบตกแต่งภายใน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2549
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE STUDY OF BUDDHIST PHILOSOPHY FOR INTERIOR DESIGN
OF BUDDHIST ART MUSEUM

By

Somboon Damdee

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF FINE ARTS

Department of Interior Design

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2006

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นแนวทางออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์” เสนอโดย นายสมบูรณ์ คำดี เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบภายใน

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริชัย ชินะดังกูร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่เดือนพ.ศ.

ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

1. อาจารย์ เทิดศักดิ์ เหล็กดี
2. อาจารย์ สมชาย จงแสง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ เอกชาติ จันอุไรรัตน์)

...../...../.....

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พยุร โมลิกรัตน์)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์ สมชาย จงแสง)

...../...../.....

.....กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ต.อ.อนุชา แพ่งเกษร)

...../...../.....

.....กรรมการ

(อาจารย์ เทิดศักดิ์ เหล็กดี)

...../...../.....

47154312 : สาขาวิชาการออกแบบภายใน

คำสำคัญ : ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ / พิพิธภัณฑพุทธศิลป์

สมบูรณ์ คำดี : การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑพุทธศิลป์ อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ : อ.เทิดศักดิ์ เหล็กดี และ อ.สมชาย จงแสง. 273 หน้า.

การศึกษาและออกแบบนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดทางปรัชญาในงานพุทธศิลป์ ซึ่งศึกษาทั้งความหมายและสื่อสัญลักษณ์ของงานพุทธศิลป์ โดยภาพรวมของนิยายเถรวาท (ลัทธิหินยาน) เป็นแนวทางการออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑพุทธศิลป์ที่จะเกิดขึ้น โดยพิพิธภัณฑที่เกิดขึ้นสามารถก่อให้เกิดการศึกษาและการเรียนรู้ อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกล้อมไสศรัทธา นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ขอบเขตของการศึกษามุ่งเน้นศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ ประกอบด้วย สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เป็นหลัก

ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้จากแนวคิดปรัชญาคือ หลักธรรมคำสอนที่มุ่งเน้นใช้แก้ปัญหาสังคมและปัจเจกบุคคล คือ ไตรวิภังค์ ไตรลักษณ์ และไตรสิกขา โดยนำมาสรุปเป็นพื้นที่ใช้สอนภายในโครงการ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ แสดงถึงความต่อเนื่องเคลื่อนไหว นำเสนอหัวข้อหลักเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรม และงานพุทธศิลป์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัตถุจัดแสดงเป็นหลัก
2. ส่วนพักผ่อน แสดงถึงสังฆกรรม ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ความไม่เที่ยง เพื่อปล่อยวางพิจารณาการเกิดขึ้นแล้วดับไป
3. ส่วนทำกิจกรรม แสดงถึงข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ไปจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น

ภาควิชาออกแบบตกแต่งภายใน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2549

ลายมือชื่อนักศึกษา

ลายมืออาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ 1. 2.

47154312 : MAJOR : INTERIOR DESIGN

KEY WORD : BUDDHIST PHILOSOPHY / BUDDHIST ART MUSEUM

SOMBOON DAMDEE : THE STUDY OF BUDDHIST PHILOSOPHY FOR
INTERIOR DESIGN OF BUDDHIST ART MUSEUM. THESIS ADVISORS : TERDSEK
LAKEDEE AND SOMCHAI JONGSAEN. 273 pp.

This study and design has its objective to study philosophical concept in Buddhist art both meaning and symbolic media of Buddhist art through Hinayan's image (Hinayan Sect) as a concept of decoration design in the future Buddhist art museum. The future museum can create study and learning of faith leading to fine practice under Buddhism principle. Scope of study concentrates in Buddhist art philosophy including with architecture, sculpture, and painting significantly.

Result of analytical study from philosophical concept is moral principal and instruction concentrates in resolution of social and individual problem; such as, three cycles of rebirth, three characteristics, and three studies in conclusion for utility within 3 parts of the project:

1. Exhibition part: showing connection and movement presenting the title concerns Buddhism, the Lord Buddha's History, Dhamma.
2. Relaxation Part: Showing the truth, existence of natural fact, rules of nature, impermanent, for leaving and examination in appearance and disappearance.
3. Activity part: showing practice, this is for physical, verbal, mental and intellectual practice for highest achievement of Nirvana.

Department of Interior Design Graduate School, Silpakom University Academic Year 2006

Student's signature

Thesis Advisors' signature 1. 2.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ อาจารย์ เทิดศักดิ์ เหล็กดี และอาจารย์สมชาย จงแสง อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำปรึกษา และคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่องานมาโดยตลอด บุคคลที่ต้องขอขอบคุณเป็นอย่างมาก คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พุธร โมสิกรัตน์ รองศาสตราจารย์ เอกชาติ จันอุไรรัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ร.ต.อ. อนุชา แพ่งเกษร และ อาจารย์ไพบูลย์ จิระประเสริฐกุล อาจารย์ประจำภาควิชาออกแบบตกแต่งภายใน คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ได้กรุณาสละเวลาในการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

นอกจากนี้ ขอขอบคุณ บุคคลดังมีรายการดังต่อไปนี้

- นายอนุคม ศรีนคร
- นางสาวสุภาพร แหนงแฮม
- นายสเชล เกิดสุข
- นายประสิทธิ์ศักดิ์ ไกรนุยะนันท์

สุดท้ายนี้ ขอขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และพี่ ๆ สำหรับโอกาสและกำลังใจที่ดีเสมอมา รวมถึงเพื่อน ๆ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ตลอดจนบุคคลที่ให้ความช่วยเหลือที่เมตตา (ปรารภณาให้ผู้อื่นเป็นสุข) และกรุณา (ปรารภณาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์) ต่อผู้วิจัยมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
ขอบเขตของการศึกษา	3
ขั้นตอนของการศึกษา.....	3
ความจำกัดของการศึกษา	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
คำจำกัดความของการศึกษา.....	4
2 วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์	5
ความหมายของงานพุทธศิลป์	5
พุทธศิลป์	6
พุทธศิลป์ในอินเดีย.....	16
พุทธศิลป์ในประเทศไทย	17
การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถาน	22
ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถาน	22
ความคิดพื้นฐานและหลักการของพิพิธภัณฑ์สถาน.....	24
บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน.....	26
ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน	32
การจัดแสดงนิทรรศการ	

บทที่	หน้า
การศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานตัวอย่าง (กรณีศึกษา)	44
การศึกษาข้อมูลโครงการ	45
การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ	52
สรุปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์	54
3. การศึกษาแนวทางสู่การออกแบบ	55
ความหมายของปรัชญาในงานพุทธศิลป์ (เถรวาท)	55
ประเภทของปรัชญาในงานพุทธศิลป์	55
พระพุทธรูป	55
สถูปเจดีย์	66
อาคารสถานที่	73
วัตถุสิ่งของ	78
สรุปปรัชญาในงานพุทธศิลป์	82
4 การวิเคราะห์โครงการและแนวความคิดในการออกแบบ	84
การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ	84
การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและลักษณะทางสถาปัตยกรรม	95
การวิเคราะห์ลักษณะโครงการ	93
สรุปแนวความคิดในการออกแบบ	136
5 การพัฒนาแนวความคิดสู่งานออกแบบ	138
กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบโครงการ	138
การออกแบบโครงการ	143
กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ...	146
การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการ	174
กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนพักผ่อน	209
การออกแบบส่วนพักผ่อน	209
กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนทำกิจกรรม	213
การออกแบบส่วนทำกิจกรรม	214
หุ่นจำลองโครงการ	218

บทที่	หน้า
6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ.....	220
สรุปผลการศึกษา.....	220
ข้อเสนอแนะ.....	222
ข้อเสนอแนะที่ควรทำวิจัยในอนาคต	223
บรรณานุกรม.....	224
ภาคผนวก	227
ประวัติผู้วิจัย	272

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงประเภทของพุทธสถาน	9
2	แสดงสรุปพุทธศิลป์อินเดียที่สำคัญ	16
3	แสดงลำดับการเข้ามาประดิษฐานของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	17
4	แสดงประเภทของช่างตามสถานภาพ	18
5	แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยต้นประวัติศาสตร์	19
6	แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยประวัติศาสตร์	20
7	แสดงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถาน	27
8	แสดงข้อดีและข้อเสียของการใช้สื่อเป็นวัตถุ	36
9	แสดงรูปแบบและลักษณะของการจัดแสดงนิทรรศการ	42
10	แสดงขั้นตอนและข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ	43
11	แสดงสรุปการวิเคราะห์ข้อมูล โครงการกรณีศึกษาเปรียบเทียบ	52
12	แสดงสรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย	54
13	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พระพุทธศาสนา	116
14	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธประวัติและพระธรรม	117
15	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง การเกิดงานพุทธศิลป์	118
16	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่องพุทธศิลป์ในประเทศไทย	119
17	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต	123
18	แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยโครงการ	124
19	แสดงสรุปหัวข้อเรื่อง (หลัก-ย่อย) และวัตถุประสงค์ในการจัดแสดง	147
20	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พระพุทธศาสนา	151
21	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธประวัติและพระธรรม	155
22	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์ (ในอดีต)	158
23	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์ในประเทศไทย	160
24	แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต	169
25	แสดงสรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์	221
26	แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พระพุทธศาสนา	228

ตารางที่		หน้า
27	แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธประวัติและ พระธรรม	234
28	แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลป์ (ในอดีต) ..	236
29	แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลป์ใน ประเทศไทย	238
30	แสดงการกำหนดเนื้อหาและแนวคิดในการจัดแสดงหัวข้อ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต..	250

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงประเภทของงานประติมากรรม	11
2	แสดงโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย	15
3	แสดงแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน	25
4	แสดงหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน	29
5	แสดงการแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑสถาน	30
6	แสดงการแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑสถาน	33
7	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Open Plan	38
8	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Core and Satellites / Enfilade	39
9	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Linear Procession	39
10	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Loop.....	40
11	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Complex	40
12	แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Labyrinth	41
13	แสดงแผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร (ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร	47
14	แสดงตำแหน่งแผนผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา.	50
15	แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการหอไทยนิทัศน์ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย	51
16	แสดงเปลวไฟเหนือเศียรพระพุทธรูป ศิลปะสุโขทัยแบบอมตะ (คลาสสิก)	57
17	แสดงพระพุทธรูปห่มจีวรบางใส เหมือนไม่มีจีวร ศิลปะสุโขทัยปางลีลาแบบอมตะ (คลาสสิก)	58
18	แสดงพระพุทธรูปประทับยืนอยู่บนอาสนะเป็นรูปบัวบาน ศิลปะสุโขทัยปางลีลาแบบอมตะ (คลาสสิก) ตอนปลาย และศิลปะหลังสมัยสุโขทัย	59
19	แสดงดอกบัวตูมและดอกบัวบาน	60
20	แสดงพระนอนวัดพระเชตุพลมิมลมังคลาราม	62
21	แสดงพระพุทธรูปปางลีลา.....	64
22	แสดงเจดีย์ทรงระฆัง ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	68

ภาพที่		หน้า
23	แสดงสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงปราสาท ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม.....	70
24	แสดงสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	71
25	แสดงสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย.....	72
26	แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงคต ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	77
27	แสดงระฆังสำริด	80
28	แสดงพระธรรมจักรและกวางหมอบศิลา จังหวัดนครปฐม	82
29	แสดงแผนที่จังหวัดนครปฐม	85
30	แสดงแผนผังพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม	87
31	แสดงพระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล.....	88
32	แสดงตำบลประสูติ	88
33	แสดงตำบลตรัสรู้.....	89
34	แสดงตำบลปฐมเทศนา.....	89
35	แสดงตำบลปรินิพพาน	90
36	แสดงมหาวิทยาลัยราชภัฏพระไตรปิฎกหินอ่อน	90
37	แสดงแผนที่การเดินทาง	91
38	แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์ภายใน โครงการพุทธมณฑล	93
39	แสดงโครงสร้างองค์กรและสายการบริหาร	95
40	แสดงพฤติกรรมผู้เข้าชม	99
41	แสดงพฤติกรรมผู้ศึกษาค้นคว้า	100
42	แสดงพฤติกรรมผู้เข้าร่วมประชุม, อบรม, สัมมนา	100
43	แสดงพฤติกรรมผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์)	101
44	แสดงพฤติกรรมบุคคลภายนอก.....	102
45	แสดงพฤติกรรม วัดที่ให้นำมาจัดแสดง.....	102
46	แสดงค่าความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในโครงการ	103
47	แสดงแผนภูมิความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในโครงการ	104
48	แสดงแผนภูมิของประโยชน์ใช้สอยภายในโครงการ.....	104
49	แสดงแผนภูมิทางสัญจรแสดงความต้องการใช้ประโยชน์สอยภายในโครงการ	105
50	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน RECEPTION ROOM / AREA = 900.....	106
51	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน WATER CLOSE / AREA = 600.....	106

ภาพที่		หน้า
52	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน STANDARD SPACE / AREA = 064	107
53	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน INFORMATION COUNTER / AREA = 390.....	107
54	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน FIRST AID ROOM / AREA = 1600.....	108
55	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน TOILET.....	108
56	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน LIVING AREA / AREA = 225.....	109
57	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน REPAIR ROOM / AREA = 1440	109
58	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน SEARCH BOOK AREA / AREA = 1000.....	110
59	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน COPY MACHINE AREA / AREA = 270	110
60	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน INFORMATION BOARD / AREA = 300.....	111
61	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน TELEPHONE AREA / AREA = 064.....	111
62	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน TICKET AREA / AREA = 900	112
63	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน PARKING AREA	113
64	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน LABORATORY ROOM / AREA = 300	113
65	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน BOARD (B)	114
66	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน DIORAMA (D).....	114
67	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน MODEL (M) วางติดผนัง.....	115
68	แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ส่วน MODEL (R) วางลอยตัว.....	115
69	แสดงแผนภูมิการแบ่งส่วนพื้นที่ใช้สอยโครงการ.....	135
70	แสดงการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ	136
71	แสดงลักษณะรูปธรรม (2มิติ) ของไตรวิฐ	139
72	แสดงลักษณะรูปธรรม (2มิติ) ของไตรลักษณ์.....	140
73	แสดงลักษณะรูปธรรม (2มิติ) ของไตรสิกขา	141
74	แสดงการทดลองศึกษาความสอดคล้องกับลักษณะทางสถาปัตยกรรม	142
75	แสดงการทดลองศึกษากิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นในโครงการ	143
76	แสดงการวางผังโครงการ	144
77	แสดงรูปตัดโครงการ	145
78	แสดงกระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการ	147
79	แสดงแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของหัวเรื่อง (หลัก-ย่อย) ของการจัดแสดง.....	149

ภาพที่		หน้า
80	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา	171
81	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม	171
82	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)	172
83	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 1)	172
84	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 2)	173
85	แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต	173
86	แสดงการวางผังส่วนโถงทางเข้าและส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว	175
87	แสดงรูปด้านส่วนโถงทางเข้าและส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว	176
88	แสดงทัศนียภาพส่วนโถงทางเข้า	177
89	แสดงทัศนียภาพส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว	177
90	แสดงทัศนียภาพส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว (แสดงการจัดนิทรรศการ)	178
91	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร	179
92	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา	181
93	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา (ส่วนที่ 1)	182
94	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา (ส่วนที่ 2)	183
95	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา หัวเรื่องย่อยที่ 1.1 พระพุทธรศาสนา คืออะไร	184
96	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา หัวเรื่องย่อยที่ 1.2 หลักการและแนวคิดของพระพุทธรศาสนา	184
97	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธรศาสนา หัวเรื่องย่อยที่ 1.3 องค์ประกอบของพระพุทธรศาสนา	185

ภาพที่	หน้า
98	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา หัวเรื่องย่อยที่ 1.4 ประโยชน์ที่พึงได้รับ..... 185
99	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและ พระธรรม 187
100	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและ พระธรรม (ส่วนที่ 1) 188
101	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและ พระธรรม (ส่วนที่ 2) 189
102	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและ พระธรรม หัวเรื่องย่อยที่ 2.1 ชาดก..... 190
103	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและ พระธรรม หัวเรื่องย่อยที่ 2.2 พุทธประวัติ 190
104	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต) 192
105	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต) 193
106	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต) หัว เรื่องย่อยที่ 3.2 พุทธศิลป์ในอินเดีย..... 194
107	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ใน ประเทศไทย (ส่วนที่ 1) 196
108	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ใน ประเทศไทย (ส่วนที่ 2) 197
109	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 1) 198
110	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 2) 199
111	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 3) 200
112	แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 4) 201
113	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศ ไทย หัวข้อย่อยที่ 4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์ 202

ภาพที่	หน้า
114	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศ ไทย หัวข้อย่อยที่ 4.3 สมัยศรีวิชัย..... 202
115	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศ ไทย หัวข้อย่อยที่ 4.6 สมัยสุโขทัย 203
116	แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต..... 205
117	แสดงรูปด้านส่วนจัดนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต (ส่วนที่ 1).... 206
118	แสดงรูปด้านส่วนจัดนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต (ส่วนที่ 2).... 207
119	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต หัวเรื่องย่อยที่ 5.1 พระพุทธศาสนากับสังคมไทย 208
120	แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต หัวเรื่องย่อยที่ 5.2 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่ 208
121	แสดงกระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนพักผ่อน 209
122	แสดงการวางผังรวมส่วนพักผ่อน 210
123	แสดงการวางผังส่วนพักผ่อน..... 211
124	แสดงรูปด้านส่วนพักผ่อน 212
125	แสดงทัศนียภาพส่วนพักผ่อน 213
126	แสดงกระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนทำกิจกรรม..... 214
127	แสดงการวางผังส่วนทำกิจกรรม 215
128	แสดงรูปด้านส่วนทำกิจกรรม..... 216
129	แสดงทัศนียภาพส่วนทำกิจกรรม..... 217
130	แสดงหุ่นจำลองส่วนโถงทางเข้าและโถงนิทรรศการชั่วคราว 218
131	แสดงหุ่นจำลองส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร 218
132	แสดงหุ่นจำลองส่วนทำกิจกรรม 219
133	แสดงหุ่นจำลองส่วนพักผ่อน..... 219
134	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.1 ลักษณะของศาสนา (แผนภูมิแสดงพัฒนาการของศาสนา) 254
135	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.2 ศาสนาในปัจจุบัน (สัญลักษณ์ของศาสนาต่าง ๆ) 254
136	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.3 ประเภทของศาสนา (แผนภูมิแสดงประเภทของศาสนา)..... 255

ภาพที่	หน้า
137 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.4 ศาสนาต่าง ๆ นับถือกันในประเทศ ใดบ้าง? (แผนภูมิแสดงตำแหน่งของศาสนาต่าง ๆ ที่นับถือในโลก)	255
138 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.5 พระพุทธศาสนา (แสดงแหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา).....	256
139 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.1.5 พระพุทธศาสนา (แสดงแหล่งกำเนิดของพระพุทธศาสนา.....	256
140 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 12 หลักการและแนวคิดของพระพุทธศาสนา (1.2.1 ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม, 1.2.2 การพ้นทุกข์ (นิพพาน), 1.2.3 ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้)	257
141 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 13 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา (1.3.1 พระรัตนตรัย, 1.2.3 พุทธบริษัท 4, 1.3.3 พิธีกรรมและศาสนสถาน)	258
142 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 1.4 ประโยชน์ที่พึงได้รับ.....	258
143 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.1 ชาดก (2.1.1 นิบาตชาดก, 2.1.2 ทศชาติชาดก, 2.1.3 มหาชาติชาดก.....	258
144 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.2 พุทธประวัติ.....	259
145 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 2.3.1 การสังคายนาพระไตรปิฎก 9 ครั้ง (จิตรกรรมฝาผนังวัดมหาพฤฒารามฯ กรุงเทพฯ).....	259
146 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 3.1 พุทธเจดีย์	260
147 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 3.2 พุทธศิลป์ในอินเดีย (สถูปสัณฐิ, ถ้ำอชันดา, รูปพระโพธิสัตว์)	261
148 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์ในประเทศ ไทย (แสดงเส้นทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาจากอินเดีย	262
149 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.2 สมัยทวารวดี (แสดงแผนที่ตำแหน่งแหล่ง โบราณคดีและเมืองโบราณสมัยทวารวดี)	263
150 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.3 สมัยศรีวิชัย (แสดงภาพพระบรมธาตุไชยา และประติมากรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร).....	264
151 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.4 สมัยลพบุรี (แสดงพระพุทธรูป ปางนาคปรก และปราสาทหินพิมาย)	264
152 แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.5 สมัยล้านนา (แสดงภาพงานพุทธศิลป์ ภายในวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง)	265

ภาพที่		หน้า
153	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.6 สมัยสุโขทัย.....	266
154	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.7 สมัยอู่ทอง	267
155	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.8 สมัยอยุธยา	269
156	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 4.9 สมัยรัตนโกสินทร์.....	269
157	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 5.1 พระพุทธศาสนา (วัด) กับสังคมไทย ในอดีต.	270
158	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 5.2 ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา	270
159	แสดงสื่อในการจัดแสดงหัวข้อที่ 5.3 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่.....	271

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมไทยในอดีตอาศัยปรัชญา คำสอนแห่งพระพุทธศาสนาอธิบายสภาวะธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต ในการเวียนว่ายตายเกิดมีทั้ง ความโลภ โกรธ หลง มัวเมา และการพัฒนาสติปัญญาให้บังเกิดความเป็น “พุทธะ” อันหมายถึงการพัฒนาไปสู่ ความบริสุทธิ์บริบูรณ์ทางปัญญา เพื่อการแสวงหาวิถีแห่งการหลุดพ้นจากทะเลแห่งวัฏสงสาร ด้วยศรัทธาและความเชื่อในมรรคผล และมองเห็นถึงประโยชน์แห่งคำสอนของพระพุทธองค์อันประเสริฐนี้ เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระพุทธองค์ได้สร้างสรรค์งาน “พุทธศิลป์” ขึ้นขึ้นนอกจากจะได้เผยแพร่แนวคิดที่มีต่อพระพุทธศาสนาด้วยผลงานศิลปกรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว และยังเป็น การน้อมนำให้ผู้สร้างสรรค์ศิลปกรรมได้ใกล้ชิดแนบแน่นกับวิถีแห่งพุทธศาสนายิ่งขึ้น อันเป็นการ พัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายของสภาวะแห่งความเป็นพุทธะในที่สุด

จนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน การนับถือพระพุทธศาสนาในสังคมไทยอยู่ในภาวะที่เฉื่อยชา ซึ่งจัดได้ว่าอยู่ค่อนข้างต่ำลงไปทางเสื่อม พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ ยังอยู่ห่างไกลจากหลักธรรมพระพุทธศาสนา มีความเชื่อถือ และมีการปฏิบัติที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ได้แก่ มีความหลงมัวเมา เชื่อถือในเรื่องโชคลาง อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ไสยศาสตร์ หรือมีเจตนาที่ถึงหลักการของพระศาสดาลงมาปรับให้เข้ากับสภาพ ของตน โดยขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงในศาสนา ตลอดจนไม่ได้มีความเลื่อมใสศรัทธาใน ศาสนาที่ตนนับถืออยู่

ดังนั้น สถานะ ที่สามารถก่อให้เกิดการศึกษา และการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิด ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา แก่ประชาชนที่แตกต่างไปจากการศึกษา ในศาสนสถาน (วัด) และสถานศึกษา (โรงเรียน) เพื่อรองรับกับปัญหาดังกล่าวข้างต้น คือ พิพิธภัณฑสถานพุทธศิลป์ ถือเป็น แนวทางหนึ่งเพื่อทำหน้าที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา

โดยผ่านทางงานพุทธศิลป์ กล่าวคือ พิพิธภัณฑสถาน เป็นสถาบันเพื่อการศึกษา และเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต มีหน้าที่ทางสังคม เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เริ่มการรวบรวม สงวนรักษาวัตถุให้ดำรงอยู่ตลอดไปไม่สูญสลาย ทำการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวของวัตถุที่รวบรวมนั้น นำออกจัดแสดงเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน ซึ่งการจัดแสดงนิทรรศการได้มีการพัฒนาเจริญรุดหน้า

ขึ้น มีการใช้แสง สี เข้ามาประกอบวัตถุ ทำให้พุทธศการกลายเป็นสื่อประชาสัมพันธ์หนึ่ง ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาของประชาชนเป็นอย่างยิ่ง มีการสรุปเป็นฉากเป็นตอน และใช้วิทยากรก้าวน้ำ มีชีวิต สวยงามเร้าความสนใจ และอำนวยความสะดวกแก่การศึกษาของประชาชนมากขึ้น

การนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ด้วยเหตุ 2 ประการ

ประการที่ 1 งานพุทธศิลป์เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำคัญ ในการเผยแพร่คติความเชื่อและปรัชญา ทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม ได้ผ่านกระบวนการลองถูกลองผิด จนเกิดความลงตัวทั้งทางด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ดังความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะและศาสนาที่ว่า “มีศิลปะอยู่ที่ไหนศาสนาก็สว่างไสวอยู่ที่นั่น” (อารี สุริพันธ์ 2528 : 132) อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาใช้งานพุทธศิลป์ เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดคติความเชื่อทางศาสนาไปสู่ประชาชน และในทางกลับกันประชาชนใช้งานพุทธศิลป์ เป็นจุดเริ่มต้นน้อมนำศรัทธาเข้าสู่พระพุทธศาสนา ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อจัดแสดงในการถ่ายทอดความรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น นับว่าเป็นสิ่งใกล้ตัวและง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชน

ประการที่ 2 งานศิลปกรรมในประเทศไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่างานศิลปกรรมเหล่านี้เป็นเอกลักษณ์ของชาติอย่างหนึ่ง ดังนั้นการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน เท่ากับเป็นการอนุรักษ์ทั้งเรื่องราวและหลักฐานเพื่อสืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

จากเหตุผลข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญที่ควรจะต้องเริ่มต้นทำการศึกษาถึงความหมาย ความสำคัญ และเรื่องราวความเป็นของงานพุทธศิลป์ พิพิธภัณฑ์สถาน และปรัชญาในงานพุทธศิลป์ เพื่อนำมาสู่การออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์สถาน โดยมีงานพุทธศิลป์เป็นสื่อที่ให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถให้การศึกษา และความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชนก่อให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธา นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษางานพุทธศิลป์ และองค์ประกอบสำคัญของพิพิธภัณฑ์ เพื่อกำหนดรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์
2. ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปสื่อสัญลักษณ์ เพื่อออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

ขอบเขตของการศึกษา

1. การศึกษาปรัชญาในพุทธศิลป์ กำหนดทำการศึกษางานพุทธศิลป์ประกอบด้วยงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชนให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงทำการศึกษาเฉพาะงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม เท่านั้น ซึ่งได้ ได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา ลักษณะของงานพุทธศิลป์ คือ

- 1.1 งานพุทธศิลป์ต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา
- 1.2 งานพุทธศิลป์ต้องมีตำแหน่งที่ตั้งแน่นอน
- 1.3 งานพุทธศิลป์และบรรยากาศโดยรอบต้องมีคุณค่าก่อให้เกิดความรู้สึกศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

2. การศึกษาในเรื่องพุทธศาสนา กำหนดทำการศึกษาเฉพาะเรื่องพระพุทธศาสนาเถรวาท (ลัทธิหินยาน) เท่านั้น

3. การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งเน้นที่จะทำการศึกษาและออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย เฉพาะส่วนการจัดแสดงถาวรเท่านั้น

ขั้นตอนของการศึกษา

การศึกษามุ่งเน้นที่จะศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นแนวทางออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ซึ่งได้แบ่งขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

1. ขั้นตอนการรวบรวมและศึกษาข้อมูล

1.1 ข้อมูลภาคเอกสาร ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้า เอกสารทางวิชาการบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พุทธศิลป์ ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ และพิพิธภัณฑ์สถาน

1.2 ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ สังเกตการณ์ ถ่ายภาพ จากสถานที่จริงที่ได้เลือกเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษา

2. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล โดยเริ่มต้นจากการนำข้อมูลที่รวบรวมจากภาคเอกสารและภาคสนามมาจัดระเบียบ แล้วทำการวิเคราะห์สรุปเป็นรายละเอียด

3. ขั้นตอนการสรุปผล การสรุปผล เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาดำเนินการสรุปผลเป็นผลงานการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

ความจำกัดของการศึกษา

จากการศึกษาพบว่ามีความจำกัดของการศึกษาที่สำคัญ คือ

1. การคัดเลือกตัวอย่างงานในการศึกษา มีจำนวนไม่มากนัก เนื่องจากการเชื่อมโยงไปตามการเวลา หรือการซ่อมแซมต่อเติมจนไม่สามารถทราบเค้าโครงแนวความคิดเดิม ตลอดจนสถานที่ตั้ง ตั้งอยู่ไกลเกินกว่าจะเดินทางไปศึกษาได้ เป็นผลให้อาจขาดตัวอย่างในการศึกษาเปรียบเทียบ
2. การตีความทางปรัชญาในงานพุทธศิลป์เป็นเรื่องนามธรรมที่ต้องอาศัยความรู้และประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งอาจทำให้เกิดข้อโต้แย้งยากที่จะหาข้อสรุปได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นพื้นฐานในการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านปรัชญาในงานพุทธศิลป์ เพื่อต่อยอดในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เป็นแนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. พุทธศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่ และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงาม ตามหลักของพระพุทธศาสนา
2. ปรัชญา หมายถึง ความรู้ ความฉลาด โดยเฉพาะความรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขหรือมีความทุกข์น้อยที่สุด
3. พิพิธภัณฑ์สถาน หมายถึง สถาบันถาวรที่สังคมจัดตั้งขึ้น เพื่อเปิดบริการให้แก่สาธารณชนโดยทำหน้าที่รวบรวม สะสม สงวนรักษา ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เผยแพร่และจัดแสดงซึ่งหลักฐานและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยมีมุ่งหมายที่จะนำเสนอความรู้ให้การศึกษา และความเพลิดเพลิน

บทที่ 2

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลป์

1.1 ความหมายของพุทธศิลป์

คำว่า “พุทธศิลป์” เป็นคำที่ใช้เรียกงานศิลปะที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธา โดยคำว่า “พุทธศิลป์” สามารถแยกอธิบาย ตามรูปคำและตามความหมาย ได้ดังนี้

พุทธะ หมายถึง พระพุทธเจ้า, พระพุทธศาสนา

ศิลป์ หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อแสดงออกซึ่งอารมณ์ ปัญญา ความคิด และ/หรือความงาม จากความหมายนี้อาจแยกเงื่อนไขของความเป็นศิลปะ 2 ประการ คือ (ชะลูด นิ่มเสมอ 2539 : 15-16)

1. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น
2. ผู้สร้างสรรค์มีเจตนาที่จะแสดงซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก หรือปัญญา ความคิด หรือความงาม อย่างไรก็ตาม คำว่า “พุทธศิลป์” ในปัจจุบันนักปราชญ์ได้ให้ความหมาย ซึ่งพอสรุปได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. ความหมายตามทัศนะของ ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ (2529 : 5) จากหนังสือเรียน รายวิชา ส 042 พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“...พระพุทธรูป หมายถึง รูปเคารพแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา ส่วนพุทธศิลป์ หมายถึง พุทธลักษณะทุกประการที่ประกอบกันขึ้นเป็นพระพุทธรูป...”

2. ตามความหมายในทัศนะของ ประเวศ ลิ้มปรีงยี (2537 : 46) ในวารสารอาษา ฉบับเดือนสิงหาคม มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“...วิชาสถาปัตยกรรมไทยในสำนักของพระพรหมพิจิตร มีศัพท์เฉพาะของสำนักว่า พุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ซึ่งมีความหมายในเบื้องต้นว่า ทางปัญญาความรู้ในศิลปสถาปัตยกรรม และมีความหมายในเชิงปลายว่า ความรู้แจ้งในศาสตร์ศิลปสถาปัตยกรรม...”

3. ตามความหมายในทัศนะของ สงวน รอดบุญ (2535 : 481) ในหนังสือสารานุกรม ศึกษาศาตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 12 สิงหาคม มีข้อความตอนหนึ่งว่า

คำว่า “พุทธศิลป์” (Buddhist Art) หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ปสาทะ ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงาม ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในลัทธิหินยาน (เถรวาท) และลัทธิมหายาน (อาจารย์วาท)

1.2 พุทธศิลป์

คุณลักษณะของงานพุทธศิลป์

งานพุทธทัศนศิลป์ซึ่งประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ ศิลปะสื่อผสม และอาจจะรวมถึง สถาปัตยกรรม ด้วยนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วนคือ (ชะลูค นิมเสมอ 2532 : ความนำ)

รูปทรง คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัสดุ และทัศนธาตุต่าง ๆ ที่สัมผัสได้ด้วยประสาทตา
เนื้อหา คือ ส่วนที่เป็นนามธรรมที่รับรู้ได้ด้วยความรู้สึกลึกซึ้ง ผ่านทางรูปทรง เช่น

เรื่องราว อารมณ์ และสัญลักษณ์

นอกจากนี้งานพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นควรมีคุณสมบัติ 5 ประการ คือ (อารี สุทธิพันธุ์ 2528 : 76)

1 คุณสมบัติที่แท้จริงในตัวองงานทัศนศิลป์ 3 ส่วน คือ

1.1 คุณสมบัติกายภาพภายใน ได้แก่ วัสดุที่นำมาใช้ประกอบกับวิธีที่ผสมผสานกันทำให้เกิดเป็นผลงาน จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรมขึ้น ซึ่งมุ่งหมายถึงคุณสมบัติและคุณค่าของวัสดุที่ทำให้ผู้พบเห็นตระหนักในคุณค่าของสิ่งที่ตนรับรู้ นั้น และถ้าหากว่าผู้พบเห็นพบว่าวัสดุที่ใช้นั้นชำรุด กะเทาะ เสียหายส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็จะเกิดความรู้สึกร่วม เสียหาย หวงเหวน

1.2 คุณสมบัติทางความรู้สึกกายภาพที่แสดงให้เห็น ได้แก่ ลักษณะท่าทางของผลงานศิลปะนั้น ๆ จะผูกพันกับแบบอย่างในการดำเนินชีวิตของศิลปินผู้สร้าง เช่น ท่าทางของพระพุทธรูป มักจะแสดงท่าทางเฉพาะแบบไม่แสดงความรู้สึกต่อเนื่องแก่ผู้พบเห็น เมื่อเราเห็นพระพุทธรูปอยู่ในท่านั่ง ก็มีความรู้สึกว่ามันจริง ๆ จะยืนไม่ได้ หรือทำอื่น ก็จะยืนเท่านั้นจะก้าวเดินต่อไปไม่ได้ เป็นต้น

1.3 คุณสมบัติทางความหมายต่อชุมชน ได้แก่ ผลงานที่เกี่ยวข้องกับพิธีทางศาสนา ทางความเชื่อ และการแสดงพื้นเมือง คุณสมบัติตามความหมายนี้เมื่อผู้พบเห็นรับรู้แล้ว ก็จะบังเกิดความรู้สึกต่อเนื่องในจิตใจ เสริมสร้างศีลธรรมและความสามัคคีทางอ้อม

2. คุณสมบัติในการดำรงอยู่ของงานพุทธศิลป์ หมายถึง งานพุทธศิลป์ จะต้องมียุทธศาสตร์ในการติดตั้งที่แน่นอน มีขนาดสูงต่ำเหมาะสม มีมุมมองงามมากที่สุดมุมใดมุมหนึ่ง ส่วนมุม

อื่น ๆ เป็นส่วนประกอบ นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับตำแหน่งของ แสง และเงา ที่ตกทอดลงบนผลงานนั้นด้วยมุมที่เหมาะสม

3. คุณสมบัติที่ให้ความรู้สึกเพิ่มขึ้น ยิ่งดูยิ่งประทับใจ หมายถึง งานทัศนศิลป์จะต้องก่อให้เกิดความรู้สึกประทับใจมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น เมื่อเข้าไปเห็นพระประธานในโบสถ์ ครั้งแรกมีความรู้สึกประทับใจอย่างไร และภายหลังเข้าไปชมอีกจะมีความรู้สึกประทับใจเพิ่มขึ้น ยิ่งพิศยิ่งซึ่งยิ่งดูนานเข้ายิ่งมีความรู้สึกน่าเลื่อมใสในคุณค่าของวัสดุ คุณค่าของรูปทรง และคุณค่าทางศิลปกรรม ผลงานนั้นก็ถือว่ามีความรู้สึกรู้สึกเพิ่มขึ้นและเป็นผู้รู้สึกละเฉพาะตน

4. คุณสมบัติที่ส่งเสริมให้คิดถึงสิ่งอื่น หมายถึง งานทัศนศิลป์นั้นจะต้องก่อให้เกิดความคิดเปรียบเทียบกับผลงานอื่น ๆ ที่เคยเห็นตามประสบการณ์ที่ผ่านมา ปลูกเร้าให้คิดถึงคุณค่ายิ่งกว่านั้นยังทำให้รู้สึกว่าได้มีส่วนร่วมกับผลงานทางศิลปะที่เห็นตรงหน้า ซึ่งถือว่าเป็นผู้รู้สึกละเฉพาะตนอย่างหนึ่ง

5. คุณสมบัติที่มีความสมบูรณ์ในตัว หมายถึง งานพุทธศิลป์นั้นจะต้องมีความสมบูรณ์ลงตัวในรูปทรงและเรื่องราว ไม่สามารถที่จะแยกส่วนประกอบชิ้นใดชิ้นหนึ่งออกได้

เนื้อหาทางพุทธศาสนาที่นิยมใช้ในการสร้างงานพุทธศิลป์

เนื้อหาทางพระพุทธศาสนา ที่นำมาสร้างสรรค์และถ่ายทอดเป็นงานพุทธศิลป์ สามารถจัดหมวดหมู่ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สมชาติ มณีโชติ 2529 : 54)

1. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : พระพุทธรูปที่รัตนตรัย ได้แก่ เรื่องอดีตพุทธ, ปัจจุบันพุทธเจ้า, พุทธประวัติ, ชาดก, สาวกพุทธ, อนาคตพุทธ

2. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : ไตรภูมิ

3. กลุ่มที่มีเนื้อหาว่าด้วย : ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต

ประเภทของงานพุทธศิลป์

ก. สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม หมายถึงอาคารสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างที่กระทำขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์กำหนดขอบเขต ปริมาตรของที่ว่าง ให้เกิดบรรยากาศและประโยชน์ใช้สอย ตามความต้องการของมนุษย์ (ทั้งนามธรรมและรูปธรรม) โดยอาศัยหลักการทางศิลปะ (ความงาม) และวิทยาศาสตร์ (เหตุผล) (สมภพ ภิรมย์ 2535 : 62 ; อนุวิทย์ เจริญสุขกุล ม.ป.ป. : 83 ; วิมลสิทธิ์ หรยางกูร 2535 : 1)

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา โดยทั่วไปสร้างขึ้นในบริเวณ ที่เรียกว่าพุทธสถาน (วัด) เพื่อใช้ประกอบกิจกรรมทางศาสนาได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เพื่อการสักการบูชาและบำเพ็ญศาสนกิจ รวมถึงสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์ (กรมศิลปากร 2540 : 5)

พุทธสถาน หมายถึง อาคารสถานที่ ที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา ถ้าหากอาคารสถานที่ต่าง ๆ นั้น สร้างอยู่ภายในบริเวณเดียวกัน มีกำแพงล้อมรอบ กำหนดเขตที่แน่นอนแล้วเราเรียกว่า “วัด” นั่นเอง (กรมศิลปากร 2533 : 35)

มูลเหตุการณสร้างวัด

ในสมัยครั้งพุทธกาล ยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์เป็นหลักแหล่งถาวรโดยเฉพาะเจาะจง ตามแนวทางวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนาเสนาสนะที่จะใช้อยู่อาศัยนั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐาน คือ “**รุมมณเสนาสนะ**” หมายถึง การอยู่รอบโคนต้นไม้ ด้วยเหตุผล 2 ประการอันเนื่องมาจากหน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ คือ

1. หน้าที่ต่อตนเอง วัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาเพื่อชำระล้างจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส การมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวรนั้นจะทำให้พระภิกษุสงฆ์เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก อันมีผลกระทบต่อนเป้าหมายของการบวชที่มุ่งการบรรลุถึงโมกขธรรม ซึ่งเป็นหนทางเข้าสู่การนิพพานที่ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิต

2. หน้าที่ต่อผู้อื่น หน้าที่หลักอีกประการหนึ่งของพระภิกษุสงฆ์คือการจาริกไป ณ ที่ต่าง ๆ เพื่อมุ่งสั่งสอนพระธรรมแก่ประชาชน ซึ่งเป้าหมายสำคัญของการออกเผยแผ่คำสั่งสอนนี้ นอกจากช่วยให้ประชาชนได้พบแสงสว่างแก่ชีวิตแล้ว ยังถือเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปอีกด้วย และจาริกนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

ประเภทของวัด

ในสมัยหลังพุทธกาล เมื่อมีการสร้างสิ่งเคารพบูชาทางพระพุทธศาสนาขึ้น ณ ที่ต่าง ๆ ได้แก่ พระสถูปเจดีย์ เป็นต้น ทำให้บริเวณเหล่านั้นเกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ อีกทั้งมีผู้ที่ศรัทธาสร้างที่พักถวายแด่พระภิกษุดังกล่าว ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ

ด้วยเหตุที่เกิดขึ้นที่พัทลุงอย่างถาวรของพระสงฆ์นี้ เป็นเหตุให้พระภิกษุในเวลาต่อมาจึงมีลักษณะที่ต่างกัน 2 แบบ คือ ฝ่ายหนึ่งตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิม ปลีกความวุ่นวายจากโลกสู่ป่าอยู่ถ้ำเพื่อแสวงหา มุ่งเน้นทาง “วิปัสสนาธุระ” และอีกฝ่ายนิยมการอยู่วัดภายในชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษาในทาง “คัมภีร์ธุระ” ลักษณะดังกล่าวนี้แบ่งแยกชัดเจนเป็น 2 ฝ่ายในลังกา โดยเรียกฝ่ายที่อยู่ป่าว่า “พระอริยวาสี” และฝ่ายที่อยู่ในเมืองว่า “พระคามวาสี”

ตารางที่ 1 แสดงประเภทของพุทธสถาน

หน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์	วัตรปฏิบัติและจุดมุ่งหมาย	ประเภทของวัด
หน้าที่ต่อตนเอง	มุ่งเน้นบำเพ็ญวิปัสสนาเพื่อชำระล้างจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลส (วิปัสสนาธุระ)	อรัญวาสี
หน้าที่ต่อผู้อื่น	มุ่งเน้นปฏิบัติทางพิธีกรรมและศึกษาพระพุทธรูปจนพระธรรมวินัย พระอภิธรรมเพื่อแสวงหาความรู้สำหรับสั่งสอนฆราวาส (คณิศธุระ)	คามวาสี

องค์ประกอบภายในพุทธสถาน (วัด)

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นในพุทธสถาน (วัด) สามารถกำหนดตามการแบ่งเขตตามกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งโดยทั่วไปพุทธสถาน (วัด) นิยมแบ่งเขตพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส และธรณีสงฆ์ (สมภพ ภิรมย์ 2535 : 133 ; สมคิด จิระทัศนกุล 2543 :

27)

1. เขตพุทธาวาส หมายถึงขอบเขตส่วนบริเวณที่สำคัญที่สุดของวัด/ที่กำหนดไว้ให้เป็นพื้นที่สำหรับ พระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา แต่ด้วยเหตุที่เป็นสถานที่ซึ่งต้องมีพระสถูปเจดีย์ หรืออาคารประกอบพิธีที่ภายในต้องมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วยเสมอ เขตแดนแห่งนี้จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำว่า พุทธาวาส มีความหมายโดยตรงอยู่แล้วว่าเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธรเจ้า (พุทธาวาส = พุทธะ + อาวาส) แนวความคิดในการใช้คำเพื่อให้มีความหมาย เช่นนี้เพราะต้องการให้พื้นที่ดังกล่าว เป็นเขตแดนอันศักดิ์สิทธิ์ที่เสมือนมีพระพุทธรองค์สถิตอยู่เพื่อเป็นประธาน ณ ที่นั่น เหตุนี้เขตพุทธาวาสจึงมักประกอบด้วยสถาปัตยกรรมหลักสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรองค์และพิธีกรรมต่าง ๆ คือ

- พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรางค์ : อาคารที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางหลักของวัด

- พระอุโบสถ : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในการทำสังฆกรรม

- พระวิหาร : อาคารที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส

- เจดีย์ราย, เจดีย์ทิศ : อาคารที่ใช้บรรจุอัฐิ หรือประกอบเพื่อให้ผังสมบูรณ์

- หอระฆัง : อาคารที่ใช้เป็นเครื่องบอก เวลาสำหรับ พระภิกษุสงฆ์

- ศาลาต่าง ๆ เช่น (1) ศาลาราย : อาคารที่ใช้เป็นที่นั่งพักของผู้มาเยือน (2) ศาลาทิศ : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารหลักสำคัญ ๆ ให้คลุมหลังนั่งพักหรือประกอบเพื่อให้ผังสมบูรณ์
- พระระเบียง : อาคารที่ใช้ล้อมอาคารหลักสำคัญหรือล้อมแสดงขอบเขตแห่งพุทธาวาส
- พลับพลาเปลื้องเครื่อง : อาคารที่ใช้สำหรับเป็นที่พระมหากษัตริย์เปลี่ยนชุดฉลองพระองค์ในวาระที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินเพื่อบำเพ็ญพระราชกุศล

2. เขตสังฆาวาส หมายถึง ขอบเขตกำหนดบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์เพื่อให้สามารถปฏิบัติภาระกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรงคำว่า สังฆาวาส มาจาก สงฆ์ + อาวาส แปลว่า ที่อยู่แห่งหมู่สงฆ์ พื้นที่บริเวณจึงมีขอบเขตที่มิดชิดและประกอบไปด้วยอาคาร สถานที่ สัมพันธเฉพาะกิจกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติที่เป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตของเพศสมณะเท่านั้น อันได้แก่

- กุฏิ : อาคารที่ใช้หลับนอน
- กัปปิยกุฏิ : โรงเก็บอาหาร
- หอฉัน : อาคารที่ใช้เป็นที่ฉันภัตตาหาร
- วัจฉกุฏิ : อาคารที่ใช้สำหรับขับถ่าย
- ศาลาการเปรียญ : อาคารที่ใช้เป็นที่เรียนหนังสือของพระสงฆ์
- หอไตร : อาคารที่ใช้เก็บรักษาคัมภีร์ทางศาสนา
- นตามร : โรงรักษาไฟและตม่น้ำ
- ธรรมศาลา : โรงเทศนาธรรม
- ห้องสรงน้ำ : ห้องชำระกาย
- ศาลาท่าน้ำ : อาคารที่ใช้เป็นท่าและทางเข้าสู่วัดท่าน้ำ

3. เขตธรณีสงฆ์ หมายถึง เขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตสำคัญคือ เขตพุทธาวาสและ เขตสังฆาวาสให้เป็นพื้นที่ใช้สอยเชิงสาธารณประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ของวัด เช่น การใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งช่วยสร้างความร่มรื่นให้วัด ใช้เป็นสถานที่ก่อสร้างอาคารอื่น ๆ เช่น สร้างเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพชุมชน การสร้างโรงเรียนเพื่อให้การศึกษาแก่สังคม หรือ แบ่งพื้นที่ให้กุหลาบสงฆ์เพื่อทำมาหากิน อาทิเช่น ดิถะถาด ตลาด

เหตุนี้การแบ่งพื้นที่วัดเป็น 3 ส่วน ในเชิงการออกแบบสถาปัตยกรรมจึงมีความหมายว่าส่วนหนึ่งคือ เขตพุทธาวาส ใช้เป็นพื้นที่ตั้งสาธารณะ อีกส่วนหนึ่งคือ เขตสังฆาวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัวเฉพาะพระสงฆ์ และส่วนที่เป็นเขตธรณีสงฆ์ เปรียบเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนทั่วไป

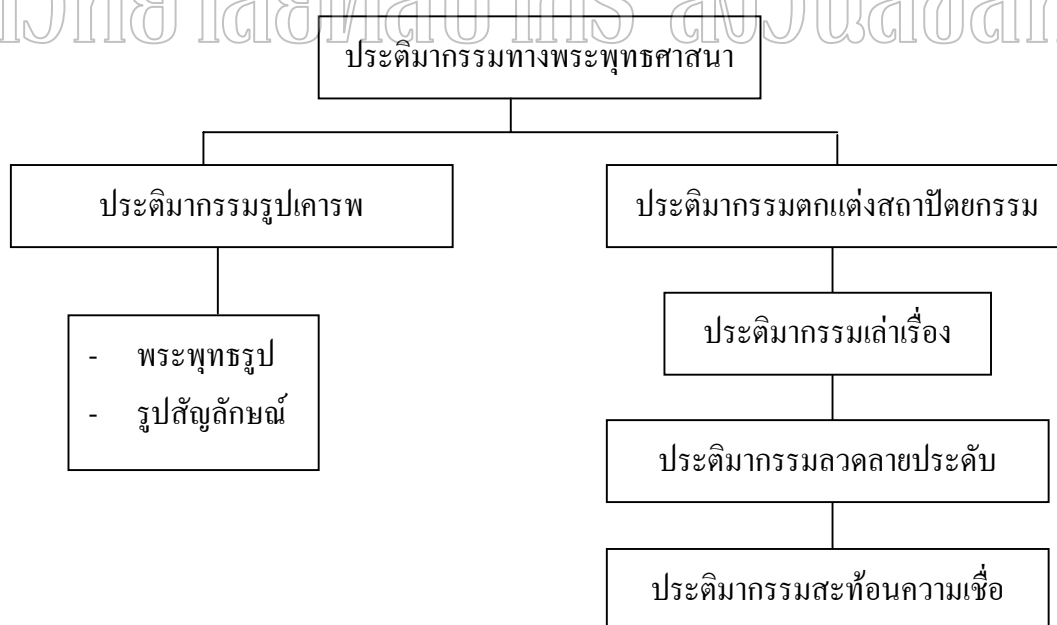
ข. ประติมากรรม

ประติมากรรม เป็นศิลปะที่สื่อความด้วยการเห็น มีปริมาตร สามารถสัมผัสรู้สึกถึงความกว้าง ความยาว และความสูง รวมทั้งความลึกและความนูนได้

การสร้างงานประติมากรรมเนื่องในพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นอุปกรณ์อย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดคติ ความเชื่อ และแนวคิดทางศาสนาให้เป็นรูปธรรม สัมผัสได้ด้วยตา (การเห็น) ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เรื่องราวในศาสนา ตลอดจนความประทับใจอันนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ 2535 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ประเภทของประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา

การสร้างประติมากรรมทางพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักใหญ่ เป็นการรับใช้ศาสนาด้วยผลงานประติมากรรม น้อมนำชักจูงให้คนในสังคมเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สามารถรับรู้และเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสดามากขึ้น เพื่อเป็นสิ่งแทนหรือสิ่งพรรณนาความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อออกมาเป็นรูปธรรม ดังนั้นอาจจำแนกประเภทของประติมากรรมตามลักษณะและวัตถุประสงค์ที่แสดงออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประติมากรรมรูปเคารพ และประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 1 แสดงประเภทของงานประติมากรรม

1. ประติมากรรมรูปเคารพ

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นตัวแทนในสิ่งเคารพ นับถือของพุทธศาสนิกชน ประติมากรรมรูปเคารพจึงเป็นรูปทรงแห่งวัตถุที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทน (สัญลักษณ์) เป็นสิ่งพรรณนาความรู้สึกรักอุทิศ และความเชื่อที่เป็นนามธรรม ให้ปรากฏเป็นรูปธรรม มีจุดมุ่งหมายให้เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาในศาสนาได้แก่ พระพุทธรูป และรูปสัญลักษณ์

1.1 พระพุทธรูป

ประติมากรรมรูปเคารพที่สร้างขึ้นเพื่อเคารพบูชานี้ พระพุทธรูปนับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญและสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด อันสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะลัทธิเถรวาทเป็นที่ยอมรับนับถือต่อเนื่องกันมานาน จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน องค์พระพุทธรูปเปรียบเสมือนหัวใจของศิลปวัตถุทางศาสนา เพราะเป็น อุเทสิกะเจดีย์ วัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อปรารภนาให้รำลึกถึงองค์พระพุทธเจ้า และเพื่อน้อมนำใจให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ในพุทธประวัติจึงได้กำหนดระบบแบบแผนท่าทางต่าง ๆ ของพระพุทธรูปเป็นปางต่าง ๆ แต่ละปางของพระพุทธรูป มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนเรื่องราวอันเป็น บุคลาธิษฐานและเหตุการณ์สำคัญในพุทธประวัติได้รับการกำหนดแบบเป็นรูปธรรม เป็นอิริยาบถต่าง ๆ เช่น นั่ง นอน ยืน เดิน เป็นต้น

การสร้างพระพุทธรูป มิได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงลักษณะของพระพุทธเจ้าเพียงส่วนเดียวแต่ต้องทำให้งามต้องใจคนทั้งหลายด้วย เพราะพระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมของศาสนิกชนที่กราบไหว้บูชา ดังนั้นพระพุทธรูปจึงต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนถาวรและมีคุณค่า เช่น ทองคำ หยก หินแกรนิต หินอ่อน หรือโลหะมีค่าต่าง ๆ ถ้าจำเป็นต้องสร้างขึ้นด้วยวัตถุที่มีความคงทนน้อย เช่น หินทราย ไม้หรือปูน ก็จะตกแต่งผิววัสดุนั้นให้มีคุณค่าขึ้นด้วยการลงรักปิดทองคำเปลวทับหรือตีแผ่นทองหุ้มปิดไว้ ประติมากรรมเหล่านี้มักจะสำเร็จลงด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใสอย่างแท้จริงเต็มไปด้วยความวิริยะ อุตสาหะ และกรรมวิธีการสร้างอย่างยอดเยี่ยม

1.2 รูปสัญลักษณ์

เป็นประติมากรรมที่ได้รับอิทธิพลการสร้างมาตั้งแต่ครั้งอินเดียโบราณ ซึ่งมีคติห้ามสร้างพระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ จึงคิดหาทางสร้างรูปเคารพเป็นสัญลักษณ์แสดงเรื่องราวของพระพุทธองค์ขึ้น ภายหลังได้มีการสร้างพระพุทธรูปขึ้นโดยชนชาวกรีกที่นับถือพระพุทธศาสนาในแคว้นคันธารราช พุทธศาสนิกชนจึงหันมานิยมสร้างพระพุทธรูปกันมากขึ้นและแพร่หลายมาจนทุกวันนี้แต่การสร้างประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ก็ยังคงสืบทอดกันมาทุกยุคทุกสมัย แม้จะมีจำนวนไม่มากเท่าการสร้างพระพุทธรูปก็ตาม กล่าวโดยสรุปประติมากรรมรูปสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นมีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนเรื่องราวของพุทธประวัติ ตอนสำคัญ ๆ ตัวอย่าง เช่น

รูปดอกบัว	เป็นสัญลักษณ์แห่งการประสูติ
รูปบัลลังก์และต้นโพธิ์	เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้
รูปธรรมจักรและกวางหมอบ	เป็นสัญลักษณ์แห่งการปฐมเทศนา ณ อสิปัตตมฤคทายวัน
รูปสถูป	เป็นสัญลักษณ์แห่งปรินิพพานรอยพระพุทธรบาท เป็นสัญลักษณ์แห่งการประทับรอยแห่งพุทธศาสนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงบนพื้นแผ่นดินที่พระธรรมของพระองค์เผยแพร่อำนาจไป

2. ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม

การสร้างประติมากรรมเพื่อตกแต่งสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนา ด้วยการพรรณนาหรือบรรยายด้วยการเล่าเรื่องด้วยภาพประติมากรรมทั้งยังเป็นการประดับตกแต่งศาสนสถาน ให้เกิดคุณค่า ความงาม อลังการ อันก่อให้เกิดความเข้าใจและความเลื่อมใสศรัทธา ประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมแบ่งตามหน้าที่ใช้สอย ได้แก่ ประติมากรรมเล่าเรื่องและประติมากรรมลวดลายประดับ

2.1 ประติมากรรมเล่าเรื่อง เป็นประติมากรรมเทคนิคปูนปั้นหรือแกะสลักเป็นภาพนูนทั้งนูนสูงและนูนต่ำ บริเวณที่ติดตั้งงาน ได้แก่ ฐาน-ผนัง หรือหน้าบันของอาคารทั้งภายในและภายนอกโดยแสดงเรื่องราวทางศาสนาเกี่ยวกับพุทธประวัติหรือชาดก (เทศาติ) โดยประติมากรจะเลือกเรื่องหรือตอนที่สำคัญ ๆ มาแสดงให้เห็นเหมาะสมกับพื้นที่ในการสร้างงานที่มีอยู่

2.2 ประติมากรรมลวดลายประดับ เป็นประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประดับตกแต่งอาคารทางศาสนา ให้เกิดคุณค่าทางความงาม และสะท้อนคติความเชื่อทางศาสนาให้ปรากฏเป็นรูปธรรม

2.3 ประติมากรรมตกแต่งสะท้อนความเชื่อ เป็นประติมากรรมตกแต่งประดับอาคารหรือศิลปวัตถุ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความหมายและสะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ได้แก่คติไตรภูมิและจักรวาลเป็นหลัก เช่น ฐานรูปสัตว์ บันไดนาถ เป็นต้น

ค. จิตรกรรม

ความหมายโดยทั่วไปของ “จิตรกรรม” คือ ภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นราบ เส้น-สีเป็นองค์ประกอบหลักสำคัญ ที่ประกอบกันเป็นภาพ ส่วนผู้สร้างงานจิตรกรรมนั้นเรียกว่า “ช่างเขียนหรือจิตรกร” (สันติ เล็กสุขุม 2535 : 161)

ประเภทของจิตรกรรม

การกำหนดและจำแนกประเภทของงานจิตรกรรมไทยอาจจำแนกได้ 2 วิธี คือ จำแนกโดยประเภทของวัสดุหรือพื้นที่รองรับภาพจิตรกรรม และจำแนกโดยอาศัยการพิจารณาจากรูปแบบที่ปรากฏด้วยสายตา (สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ 2535 : 1)

จิตรกรรมไทยจำแนกโดย วัสดุหรือพื้นที่รองรับ อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ จิตรกรรมฝาผนัง (เคลื่อนที่ไม่ได้) และจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ (วรรณภา ณ สงขลา 2535 : 1)

1. จิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting) เป็นจิตรกรรมที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เพราะเขียนลงบนโครงสร้างของตัวอาคาร เช่น ฝาผนัง เพดาน เสา คอสอง ช่อ กาน และบานประตู เป็นต้น จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้ที่มีอยู่ตามวัดต่าง ๆ มักจะพบเขียนอยู่ที่ อุโบสถ วิหาร ศาลา หอไตร กรุใน พระเจดีย์หรือพระปรางค์ และตามกุฏิต่าง ๆ เป็นต้น เรื่องที่เขียนส่วนมากได้แก่ พระพุทธประวัติ เทพชุมนุม ไตรภูมิ ชาดกต่าง ๆ วรรณกรรมทางศาสนา ปรีชาธรรม คำนาน นิทานพื้นบ้าน พระราชพิธี ประเพณี และเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ฯลฯ

2. จิตรกรรมที่เคลื่อนที่ได้ (Easel Painting) เป็นจิตรกรรมที่เขียนลงบนวัตถุที่สามารถเคลื่อนที่ได้ เช่น สมุดข่อย พระบฏ ตู้พระธรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาพที่เขียนด้วยเรื่องราวเช่นเดียวกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง แต่เป็นภาพเขียนที่มีพื้นภาพขนาดเล็กกว่าจิตรกรรมฝาผนัง การสร้างองค์ประกอบของภาพจึงจัดให้เป็นกลุ่มเล็กและมีเทคนิคที่ต่างออกไป เช่น การเขียนลายรดน้ำ ลายก้ามปู หรืออาจปิดทองประดับกระจก เป็นต้น

จุดมุ่งหมายและแนวคิดของจิตรกรรม

จิตรกรรมที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเขียนอยู่ภายในอาคารทางศาสนา ได้แก่ โบสถ์ วิหาร มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอคติเชื่อทางศาสนา โดยสร้างพื้นที่ว่างของผนังอาคารให้มีความหมายขึ้น ด้วยภาพพรรณนาเรื่องราวต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาพพุทธประวัติ ภาพเล่าเรื่องชาดก เป็นต้น สร้างบรรยากาศและเร้าอารมณ์ให้ผู้ดูรู้สึกคล้อยตาม เกิดความยินดี พอใจ และเข้าใจ น้อมนำไปความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนายิ่งขึ้น (สมชาติ มณีโชติ 2529 : 26 ; สุรศักดิ์ เจริญวงศ์ 2535 : 6)

สมชาติ มณีโชติ (2529 : 12) ได้กล่าวถึง มูลเหตุในการสร้างจิตรกรรมฝาผนังในอาคารทางพระพุทธศาสนาแยกได้ 2 ประเด็นสำคัญ คือ

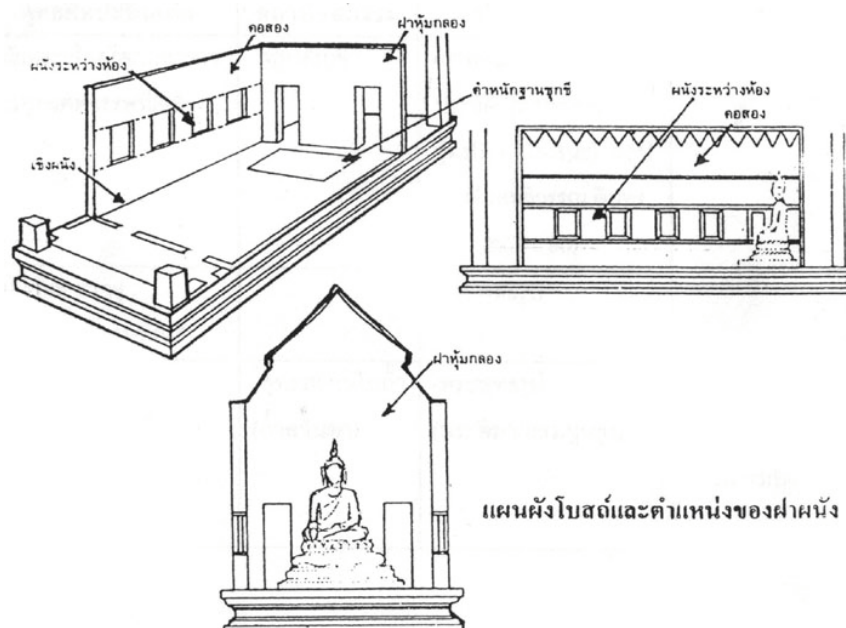
- ผู้สร้างต้องการใช้ภาพประดับตกแต่งอาคาร หรือโบราณสถานที่ยกสร้างขึ้นให้มีความงามสมกับเป็นพุทธศาสนสถาน ทั้งนี้ได้มีผู้ทำการวิจัยแล้วและทราบได้ว่าจิตรกรรมฝาผนังนั้น มีการออกแบบให้ผสมกลมกลืนกับรูปแบบของอาคาร ทั้งยังมีการวางแผนการวาดภาพพร้อมกับการสร้างอาคารด้วย ในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่า ผู้สร้างมุ่งถึงประเด็นของความงามเป็นประการสำคัญ

- เพื่อต้องการใช้เป็นสื่อ (Media) ในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความหมายโดยนัยที่แฝงไว้ เพราะศิลปะนั้นคือ ภาษาชนิดหนึ่งและเป็นภาษาสากลด้วย เพราะมีรูปภาพเป็นเครื่องมือในการบรรยายความหรือเล่าเรื่องเหตุการณ์ ที่ผู้ดูย่อมเกิดความเข้าใจได้โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนรู้ หรืออ่านคำจารึกตัวอักษรใด ๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนั้นแล้ว เสมอชัย พูลสุวรรณ (2539 : 17) ได้กล่าวว่า “จิตรกรรมพุทธศิลป์ของไทย ซึ่งมีแก่นเนื้อหาและตำแหน่งของภาพ ที่ถูกกำหนดให้สัมพันธ์อย่างเป็นระบบกับผังและประเภทของอาคารพุทธสถานนั้น น่าจะมีได้เป็นแต่เพียงงานประดับตกแต่งเพื่อความงาม หรือ เป็นภาพเล่าเรื่องอย่างสามัญเท่านั้น หากแต่ถ้าจิตรกรรมอาจได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่สร้างความหมายพิเศษบางประการให้กับพุทธสถาน”

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าวัตถุประสงค์ของการสร้างจิตรกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนานั้นมีความมุ่งหมายทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม การพิจารณาออกจากจะให้ความสำคัญกับเนื้อหาโดยตรง และแง่มุมทางสุนทรียภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงลักษณะของภาพจิตรกรรมที่มีความสัมพันธ์ของตัวอาคารที่สร้างขึ้นด้วย

โครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย โครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทย (เฉพาะโบสถ์ วิหาร) เฉพาะส่วนที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง คือ ผนังหุ้มกลองด้านหน้า (หน้าพระประธาน) ผนังหุ้มกลองด้านหลัง (หลังพระประธาน) ผนังด้านข้างทั้งสองด้านตั้งแต่เหนือขอบหน้าต่างขึ้นไปถึงเพดาน ซึ่งรวมเรียกว่า “คอสอง” ผนังห้องระหว่างช่องหน้าต่างและบริเวณบานประตูหน้าต่าง (คูแผนผัง)

ภาพที่ 2 แสดงโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทยกับองค์ประกอบของจิตรกรรมไทย

ที่มา : สมชาติ มณีโชติ, จิตรกรรมไทย (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529), 31.

1.3 พุทธศิลป์ในอินเดีย

พระพุทธศาสนา อุบัติขึ้นและมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในทางภาคเหนือของประเทศอินเดียเมื่อประมาณ กว่า 2500 ปีที่ผ่านมา โดยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา

เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชน ผู้เลื่อมใสศรัทธาในคำสอนของพระองค์ได้สร้างสรรค์ “งานพุทธศิลป์” ขึ้นด้วยเหตุผล 2 ประการ กล่าวคือ

1. เพื่อเป็นสิ่งเตือนใจให้ระลึกถึงพระองค์ และพระธรรมที่ทรงประดิษฐานไว้ในโลก ด้วยความเคารพบูชา ได้แก่ พุทธเจดีย์
2. เพื่อเป็นเครื่องมือ (อุปกรณ์) ในการเผยแพร่คติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ให้เป็นรูปธรรมและส่งเสริมการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน ได้แก่ พุทธสถาน

ตารางที่ 2 แสดงสรุปพุทธศิลป์อินเดียที่สำคัญ

พุทธศิลป์อินเดีย	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศตวรรษ ที่ 3-6	- สถูปสัณยจี	- ภาพสลักเล่าเรื่องพุทธประวัติและนิทานชาดกที่ชัมประตุ (โตรณะ) สถูปสัณยจี	
สมัยคันธารราช ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7		- พระพุทธรูป	
สมัยคุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ 9-11	พุทธสถานในถ้ำ (ถ้ำอชันดา)	- พระพุทธรูป (ประติมากรรมนูนสูง)	- จิตรกรรมฝาผนังที่ถ้ำอชันดา (Ajanta) จิตรกรรมที่งามที่สุดอยู่ในถ้ำ หมายเลข 1

ที่มา : ภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง (กรุงเทพมหานคร : มติชน, 2540), -45.

1.4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ความแตกแยกทางสี่ลสามัญดา (การปฏิบัติ) และทฤษฎีสัญญาดา (ความเห็น) ของคณะสงฆ์ เป็นผลให้เกิดลัทธิต่าง ๆ (พระราชธรรมนิเทศ 2536 : 136-151) ดังนั้นพระพุทธศาสนาที่ได้เข้ามา ประดิษฐานในประเทศไทยในช่วงเวลาต่าง ๆ นั้น จึงมีความแตกต่างกันตามความเชื่อและหลัก ปฏิบัติ อันมีผลต่อรูปแบบของงานพุทธศิลป์ ซึ่งสามารถสรุปลำดับการเข้ามาของพระพุทธศาสนา ได้ 4 ยุค ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงลำดับการเข้ามาประดิษฐานของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ยุคที่ 1 ลัทธิหินยาน อย่างเถรวาท	สันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาในยุคนี้เป็นลัทธิเถรวาทที่เผยแพร่ในสมัย พระเจ้าอโศกมหาราช (ก่อน พ.ศ. 500) และได้เข้ามาประดิษฐานที่เมือง นครปฐมเป็นแห่งแรก งานพุทธศิลป์ในยุคนี้ทำตามแบบอย่างจาก อินเดีย
ยุคที่ 2 ลัทธิมหายาน	พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน มีความเชื่อและนับถือพระโพธิสัตว์ได้เผย แพร่เข้ามาสู่บริเวณภาคใต้ ตั้งแต่ จ.สุราษฎร์ธานี ลงไปจนถึง จ.ปัตตานี (ราว พ.ศ.1300) งานพุทธศิลป์ที่สำคัญได้แก่ ประติมากรรมรูปพระ โพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระบรมธาตุเมืองไชยา
ยุคที่ 3 ลัทธิมหายาน อย่างพุททม	ลัทธิมหายานอย่างพุททม ได้เผยแพร่ทางบริเวณภาคเหนือของไทยราว พ.ศ. 1600
ยุคที่ 4 ลัทธิลังกาวงศ์	การสังคายนาและการจัดระเบียบข้อวัตรปฏิบัติ ประกอบกับพระสงฆ์ ลังกาวงศ์ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนา รุ่งเรืองในลังกาทวีป และได้เผยแพร่เข้ามาสู่ประเทศไทยราว พ.ศ. 1800 โดยเริ่มตั้งคณะที่เมืองนครศรีธรรมราชก่อน จากนั้นได้แพร่หลายขึ้นไป สู่สุโขทัยและได้นับถือกันมาจนทุกวันนี้ งานพุทธศิลป์ที่เป็นผลมาจาก พระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ ได้แก่ การเกิดวัดคามวาสี และอรัญวาสี ใบ เสนาซ้อน 2 ใบ (พระสงฆ์ลังการังเกียจสมณวงศ์อื่น)

ที่มา : ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา, ตำนานพุทธเจดีย์ (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, 2517), 125-145.

ผู้สร้างงานพุทธศิลป์

จุดประสงค์ของการสร้างงาน พุทธศิลป์ ก็เพื่อนำเสนอเรื่องราวอันเนื่องในพระพุทธศาสนาเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาของพุทธศาสนิกชน อันเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา ดังนั้นผู้สร้างงานจึงกระทำด้วยความปราณีต ซึ่งต้องเป็น “ช่าง” (ผู้สร้าง) ที่มีความรู้ความสามารถเป็นอย่างยิ่ง

คำว่า “ช่าง” เป็นคำที่เรียกใช้ ผู้ทำงานศิลปะมาตั้งแต่โบราณ (เฉพาะในคดีของศิลปะไทย) หมายถึงผู้ทำงานฝีมือ การเรียนรู้ ฝึกฝนงานช่างในอดีตสืบทอดต่อเนื่องกันมา จากคนรุ่นหนึ่งถ่ายทอดมายังคนรุ่นต่อ ๆ มา ก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มของช่าง ตามระดับความสามารถและฝีมือ ดังเช่นถ้าเป็นผู้ที่มีความชำนาญและมีฝีมือเป็นเลิศ จนมีผู้มอบตัวให้เป็นศิษย์ ก็มักเรียกว่า “ครูช่าง” บางคนเป็นผู้สร้างงานได้ มีความสามารถในการออกแบบควบคุมให้คนอื่นทำงานได้จัดว่า เป็นช่างที่เก่งมีความชำนาญ ในระดับดีก็เรียกว่า “นายช่าง” ส่วนคนอื่นที่มีความสามารถเพียงทำตามแบบหรือตามที่นายช่างหรือครูช่างกำหนดให้ทำก็เป็นเพียง “ช่างธรรมดา ๆ ”

การศึกษาในเรื่องของการสร้างศิลปกรรมในศาสนา หรือเรื่องราวของช่างในอดีตทำได้ยาก อันเนื่องมาจากอาจไม่มีมบันทึกดังเช่นหนังสือชนิดอื่น เช่น บันทึกจดหมายเหตุ ตำรายา เป็นต้น ประกอบกับการบันทึกการสร้างศิลปกรรมในศาสนา มักระบุแต่ผู้สั่งให้สร้างหรือจ้างให้สร้าง คำอุทิศผลบุญมักมีแต่ผู้ให้สร้างหรือผู้จ้าง ซึ่งไม่เกี่ยวกับช่างผู้สร้างสรรค์นั้น ทำให้ไม่ทราบบทบาทของช่างเท่าที่ควร

ประเภทของช่าง

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2529 : 68-71) ได้แบ่งประเภทของช่างออกเป็น 4 ประเภทตามสถานภาพของช่าง ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 แสดงประเภทของช่างตามสถานภาพ

1. ช่างหลวง	ได้แก่ ช่างที่สังกัดอยู่ตามกรม กอง ของกระทรวงต่าง ๆ เป็นช่างที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างงาน ศิลปกรรมล้ำค่าในวัฒนธรรมหลวง
2. ช่างพระสงฆ์	ได้แก่ พระภิกษุที่มีฝีมือทางเชิงช่างจำพรรษาอยู่ตามวัดต่าง ๆ
3. ช่างเขลยศักดิ์	ได้แก่ ช่างชาวพื้นเมืองที่สร้างงานไว้ให้กับท้องถิ่นตน
4. ช่างมหาดเล็ก	ได้แก่ ช่างที่มีสกุลทั้งหลาย ลูกขุนนางพ่อค้า วาณิชคหบดี
5. ช่างทหารใน	ได้แก่ ช่างรักษาในพระองค์พระเจ้าอยู่หัว

พุทธศิลป์ในประเทศ

1. พุทธศิลป์สมัยต้นประวัติศาสตร์

ตารางที่ 5 แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยต้นประวัติศาสตร์

พุทธศิลป์	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยทวารวดี ราวพุทธ ศตวรรษที่ 12-16	- พระปฐมเจดีย์ - พระเจดีย์จุลประโทน - พระเจดีย์กุฎและรัตนเจดีย์ จ.ลำพูน	- ภาพปูนปั้นนูนสูงเล่าเรื่องนิทานชาดก ประดับรอบฐานพระเจดีย์จุลประโทน - จารึกคาถาเย ชรรมมา - ชรรมจักร - ภาพจำหลักบนใบเสมาหินเล่าเรื่องพุทธประวัติและชาดก ที่เมืองฟ้าแดดสงยาง	
สมัยศรีวิชัย ราวพุทธ ศตวรรษที่ 13-14	- พระบรมธาตุไชยา จ.ราษฎร์ธานี	- พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร	
สมัยลพบุรี ราวพุทธ ศตวรรษที่ 16-18	- วัดพระพายหลวง - พระปรางค์สามยอด - ปราสาทหินกำแพงแดง - ปราสาทหินพิมาย	- พระพุทธรูปนาคปรก	

ที่มา : สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ., ศิลปะในประเทศไทย, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), 44.

2. พุทธศิลป์สมัยประวัติศาสตร์

ตารางที่ 6 แสดงสรุปพุทธศิลป์สมัยประวัติศาสตร์

พุทธศิลป์	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยล้านนา ราวพุทธศตวรรษ ที่ 16-23	- พระธาตุหริภุญชัย - พระธาตุคอกยสุเทพ - วัดพระธาตุลำปางหลวง	- เศียรพระพุทธรูป (พระแสนแก้ว) - พระพุทธลีลึงค์	- จิตรกรรมภายในวิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
สมัยสุโขทัย ราวพุทธศตวรรษ ที่ 19-20	- เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดพระศรีมหาธาตุ จ.สุโขทัย - เจดีย์วัดช้างล้อม จ.สุโขทัย - วิหารหลวง (พระพุทธรูปยืน) - วัดพระศรีมหาธาตุ พิษณุโลก	- พระพุทธรูป 4 อริยาบถ วัดพระเชตุพนฯ - พระพุทธรูปรูปสมัยสุโขทัย 4 หมวด	- ภาพจารบนหินชนวนเล่าเรื่องนิบาตชาดกที่วัดศรีชุม จ.สุโขทัย
สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษ ที่ 17-20	- เจดีย์พระมหาธาตุ จ.ชัยนาท	- พระพุทธรูปอุ้มทอง 3 แบบ - พระประธานภายในพระอุโบสถ วัดไผ่ จ.ลพบุรี - เศียรพระพุทธรูป วัดธรรมิกราช จ.พระนครศรีอยุธยา	

ตารางที่ 6 (ต่อ)

พุทธศิลป์	สถาปัตยกรรม	ประติมากรรม	จิตรกรรม
สมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษ ที่ 20-23	- วัดพุทไธสวรรย์ - วัดพระราม - วัดมหาธาตุ อยุธยา - วัดราชบูรณะ - วัดพระศรีสรรเพชญ์ - วัดไชยวัฒนาราม - วัดกษัตริยาธิราชฯ - วัดหน้าพระเมรุ	- พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าเมรุ จ.พระนครศรีอยุธยา - ฐานเสมา วัดสระบัว จ.เพชรบุรี	- จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระ อุโบสถ วัดเกาะ แก้วสุทธา ราม จ.เพชรบุรี
สมัยรัตน โกสินทร์ ราวพุทธศตวรรษ ที่ 24-25	- วัดพระศรีรัตนศาสดา ราม - วัดมหาธาตุ - วัดสุทัศนเทพวรารามฯ - วัดอรุณราชวรารามฯ - วัดพระเชตุพนฯ - วัดราชโอรสฯ - วัดราชประดิษฐฯ - วัดเบญจมบพิตรฯ	- พระพุทธรูปทรงเครื่อง (พระประธานภายใน พระอุโบสถวัดอรุณ ราชวรารามฯ) - บานประตูวิหารหลวง วัดสุทัศนเทพวรารามฯ - พระศรีศากยะทศพล ญาณประธานพุทธ มณฑลสุทธรศน์	- จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระที่นั่ง พุทไธสวรรย์ (วังหน้า) - จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระ อุโบสถวัดบวร นิเวศฯ (ขรัว อิน โจ่ง) - จิตรกรรมฝาผนัง ภายในพระ อุโบสถวัดราชาธิ วาส

2. การศึกษาเอกสารเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถาน

“พิพิธภัณฑ์” เป็นคำที่ตรงกับภาษาอังกฤษคือ “Museum” ซึ่งมีรากศัพท์เป็นคำในภาษากรีก หมายถึง วิหารของมิวเซส คำว่า มิวเซส (Muses) คือเทพธิดาทั้งเก้าของเทพเจ้าซูปีเตอร์ (Zeus) กับเทพินีโมซีน (Mnemosyne) เทพธิดาทั้งเก้าองค์ประทับรวมกันในเทวาลัยที่เรียกว่า มูเซออน (Mouseion) (Temple of the Muses) โดยแต่ละองค์จะทรงคุณวุฒิในสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ในสมัยกรีก ประกอบด้วย (จิรา จงกล ม.ป.ป. : 4-5)

ความหมายของเทวาลัยอันเป็นที่มาของคำว่า “พิพิธภัณฑ์สถาน” ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ซึ่งเป็นที่มาของแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบัน คือ

1. เทวาลัยของเทพธิดาเป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของและรวบรวมศิลปวิทยาการต่าง ๆ อันเป็นสถานที่ซึ่งผู้สนใจใฝ่รู้วิชาได้มาเล่าเรียนศึกษาหาความรู้กัน (ความรู้)
2. การที่ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนมาสู่เทวาลัยนั้นย่อมได้รับแรงบันดาลใจจากวิชาความรู้ใหม่ ได้รับสัมผัสกับความบันเทิงใจจากกิจกรรมทั้งทางศิลปะ (Art) กวีนิพนธ์ (Poetry) และวิทยาศาสตร์ (Science) ที่มีสอนกันอยู่ในสถานที่นั้น (ความเพลิดเพลิน)

2.1 ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถาน

คำว่า “พิพิธภัณฑ์” ของไทยบัญญัติขึ้นโดยรัชกาลที่ 4 ปรากฏคำนี้ในครั้งแรกเป็นส่วนหนึ่งในชื่อของ “พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์” ซึ่งเป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ. 2400 เพื่อเป็นสถานที่เก็บและจัดแสดงสิ่งของ โดยที่คำว่า “พิพิธภัณฑ์” สามารถแยกตามรูปคำและความหมายของคำได้ดังนี้ (อารีย์ อัสวณูภาพ 2532 : 5 อ้างถึงใน วิเชียร วิไลแก้ว 2543 : 10) **พิพิ** เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ต่าง ๆ กัน **ภณ** แปลว่า สิ่งของ เครื่องใช้ **พิพิภณ** จึงแปลรวมความได้ว่าสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ นานา ที่เก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาชื่นชมและศึกษาหาความรู้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น **สถาน** หมายถึง แหล่ง ที่ตั้ง ปรากฏ เป็นคำเติมท้ายสถานที่สำคัญเป็นการเฉพาะแห่ง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันได้มีผู้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑ์สถานไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ความหมายตามพจนานุกรมและสารานุกรมฉบับต่าง ๆ ดังนี้

1. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525

พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สิ่งของต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์สถาน หมายถึง สถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ

2. Encyclopedia Americana

ให้คำจำกัดความไว้ว่า “Museums” หมายถึงสถาบันที่มีหน้าที่ 3 ประการ คือ เก็บรวบรวม สงวนรักษา และแสดงถึงสิ่งต่าง ๆ บรรดาสิ่งเหล่านี้ อาจจะเป็นวัตถุธรรมชาติที่เกี่ยวกับภูมิวิทยา ดาราศาสตร์ หรือชีววิทยา หรือแสดงเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์อาจจะมีเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ประการดังกล่าวมาแล้วข้างต้น หรือแสดงออกซึ่งปรัชญาและวิถีทางดำเนินชีวิต นอกจากนั้นเช่นเดียวกับสถาบันอื่น ๆ ซึ่งย่อมจะแสดงออกซึ่งความนิยมชมชอบ ความมุ่งหวัง ตลอดจนที่ท่าของชุมชนนั้น ๆ ก็ได้ (สะอาด ปายะนันท์ 2507 : 1 อ้างถึงใน วิเชียร วิไลแก้ว 2543 : 13)

ความหมายจากองค์กรพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ (มงคล สุขสำราญ 2541 : 135-136)

1. สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ICOM)

“เป็นสถาบันถาวรที่สังคมจัดตั้งขึ้นโดยไม่หวังผลกำไร เพื่อเปิดบริการให้แก่สาธารณชนทำหน้าที่รวบรวม สะสม สงวนรักษา ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เผยแพร่และจัดแสดงซึ่งหลักฐานและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวกับมนุษย์ โดยมุ่งหมายที่จะนำเสนอความรู้ การศึกษา และความเพลิดเพลิน”

2. สมาคมการพิพิธภัณฑ์ (The Museums Association)

“เป็นสถาบันที่รวบรวม สะสม ศึกษาวิเคราะห์วิจัย สงวนรักษา จัดแสดง และนำเสนอเรื่องราว ความเป็นมาของหลักฐาน วัตถุ และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ของสาธารณชน โดยแยกความหมายของในแต่ละคำที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ **สถาบัน** หมายถึงการจัดตั้งอย่างมีแบบแผนและถาวร **การรวบรวมสะสม** หมายถึงการได้มาในทุกรูปแบบซึ่งหลักฐาน **วิเคราะห์วิจัย** เน้นความต้องการ ที่จะรักษาไว้ซึ่งประวัติข้อมูล **สงวนรักษา** คือมาตรการทุกรูปแบบที่ให้ความคุ้มครองปลอดภัยต่อวัตถุ **จัดแสดง** เป็นการประกันต่อผู้ชมว่าจะต้องได้ชมวัตถุที่รวบรวมไว้อย่างน้อยก็จำนวนหนึ่งที่คัดเลือกมาแสดง **นำเสนอ** คือการเสนอเรื่องราวด้วยขบวนการต่าง ๆ เช่น เทคนิคการจัดแสดง การศึกษา วิจัย และการตีพิมพ์ **วัตถุ** หมายถึงสิ่งของที่จับต้องได้ในขณะที่ **หลักฐาน** หมายถึงการประกันว่าวัตถุนั้นเป็นของจริง **ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง** คือความรู้ที่ป้องกันมิให้วัตถุในพิพิธภัณฑ์เป็นเพียงของแปลกประหลาด แต่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนั้น ๆ เช่น ประวัติที่ผ่านมา การประดิษฐ์หรือที่มาและการใช้งาน **เพื่อประโยชน์ของสาธารณชน** เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานรับใช้สังคม”

ความหมายจากผู้เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (อ้างถึงใน รัชชชัย ผลเพิ่ม 2533 : 22) กล่าวว่า “พิพิธภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ นั้น เป็นเหมือนสถานศึกษาเปิดเฉพาะสาขาวิชา ที่จัดกิจกรรมและเรื่องราวที่น่าสนใจน่ารู้ นำศึกษาไว้ให้ผู้สนใจทั้งหลายได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามใจปรารถนา พิพิธภัณฑ์นั้น ต้องจัดเป็นสถานบันการศึกษาที่เปิดโอกาส อันเท่าเทียมกันอย่างยิ่งให้แก่คนทุกเพศทุกวัย ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดชีวิตโดยอิสระ”

ศรีศักร วัลลิโภดม (2530 : 24) มีความเห็นเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ ว่า “พิพิธภัณฑ์สถานมีความหมายสำคัญโดยตรงต่อการศึกษานอกระบบหรือนอกหลักสูตร กล่าวคือ เป็นแหล่งรวมความรู้ความเข้าใจในเรื่องรวมรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้แก่คนในสังคม ช่วยให้คนในสังคมแต่ละท้องถิ่น แต่ละภูมิภาครู้จักตนเอง และอีกประการหนึ่งก็คือ การแสดงให้คนภายนอกที่เป็นชาวต่างชาติต่างกลุ่ม ได้รู้ความเป็นมาในทางวัฒนธรรม ของบ้านเมืองเราอย่างถูกต้อง ซึ่งนับว่าพิพิธภัณฑ์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษา”

ความหมายของ “พิพิธภัณฑ์สถาน” ดังที่กล่าวมานั้น แม้ผู้นิยามจะให้ความหมายที่แตกต่างกันในรายละเอียด แต่เมื่อสรุปจุดร่วมพบว่าแม้ความเห็นเหล่านั้นจะมีจุดเน้นที่ต่างกันแต่ก็ให้ความสำคัญและความสำคัญกับพิพิธภัณฑ์สถาน ภายในกรอบการนิยามของไอคอม คือ พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสถาบันเปิดที่มุ่งให้บริการการศึกษา และความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่สาธารณชนทั่วไป ในเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งสามารถที่จะเลือกให้ความรู้และบริการเพียงด้านหนึ่งด้านใดก็ได้ และไม่จำเป็นต้องให้บริการครบทุกด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจ วัตถุประสงค์และความพร้อมของพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ๆ

2.2 ความคิดพื้นฐานและหลักการของพิพิธภัณฑ์สถาน

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถาน มีจุดกำเนิดจากการเก็บรวบรวมสะสมทรัพย์สมบัติ วัตถุ ศิลปะ โบราณคดี หรือสิ่งแปลกประหลาดไว้เป็นสมบัติส่วนตัวมาก่อน ต่อมาภายหลังจึงได้เปิดให้สาธารณชนได้ชม ศึกษา และพัฒนาจนกระทั่งพิพิธภัณฑ์สถานกลายเป็นสถาบันถาวรเพื่อให้บริการทางการศึกษา และให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทั่วไป (วิเชียร วิไลแก้ว 2543 : 16)

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ปรากฏมีแนวความคิดหลักเพียง 2 แนวคิด คือ (เพ็ญพรรณ เจริญพร 2540 : 66)

1. การอนุรักษ์

เป็นแนวความคิดที่เกิดจากการเห็นคุณค่าของวัตถุ หรือสิ่งของและต้องการจะรักษาไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อเข้าไปในพิพิธภัณฑ์ที่มีแนวความคิดอนุรักษ์ ก็จะพบป้ายห้ามต่าง ๆ เช่น “ห้ามจับ” “กรุณาอย่าจับ” เป็นต้น ซึ่งก็เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดแก่วัตถุ และบางครั้งก็จะพบการจัดแสดง ที่ใช้แสงสลัว ๆ ก็เนื่องมาจากการป้องกันแสงที่จะทำความเสียหายแก่วัตถุประเภทกระดาษ ภาพเขียน

การออกแบบอาคารพิพิธภัณฑ์ แนวคิดนี้ ก็จะต้องมีห้องและอาคารที่มั่นคงแข็งแรง ป้องกันการขโมยจากมนุษย์ และภัยธรรมชาติเช่น ฝน แดด ความชื้น ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สถานแนวความคิดอนุรักษ์ในประเทศไทย เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ซึ่งก็เริ่มจากแนวคิดในการอนุรักษ์แล้วก็มาเสริมทางด้านให้การศึกษาในยุคต่อมา

2. การให้การศึกษา

เป็นแนวความคิดที่เกิดหลังแนวความคิดอนุรักษ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการให้ความรู้แก่ผู้ชม ดังนั้น สิ่งของต่าง ๆ ที่เอามาจัดแสดง ก็จะเน้นให้ผู้ชมได้รับความรู้ ได้รับการศึกษามากกว่าที่จะอนุรักษ์เมื่อเข้าไปในพิพิธภัณฑ์แนวคิดนี้ ก็จะพบป้าย “กรุณาจับหน่อย”

อาคารพิพิธภัณฑ์ก็จะได้รับการออกแบบ เช่นอาคารอาจเปิดโล่งเพื่อให้ความรู้ลึก เชิญชวน ตัวอย่างเช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ เป็นต้น

แนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ทั้ง 2 แนวความคิด เป็นเสมือนแนวทาง (Guideline) เริ่มต้นที่จะนำไปสู่ขั้นตอนในการทำงาน และยังบ่งบอกทิศทางของพิพิธภัณฑ์ที่จะดำเนินต่อไป

ภาพที่ 3 แสดงแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบัน มีแนวคิดและหลักการพื้นฐานที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างจากการจัดพิพิธภัณฑ์ในยุคต้น ๆ อยู่หลายประการ ขณะเดียวกันหลักการเดิมบางประการก็ยังคงอยู่ ซึ่งสามารถสรุปหลักการของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ ดังนี้ (นิคม มุสิกคามะ และคณะ 2521 : 4)

1. เพื่อรวบรวมเก็บรักษามรดกทางวัฒนธรรม ทุกประเภทของชาติไว้มิให้เสื่อมสูญ และจัดแสดงให้ประชาชน ได้ศึกษาค้นคว้า หาความรู้
2. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารทุกสาขาของศิลปวิทยา เช่น โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ชาติพันธุ์วิทยา เทคโนโลยี และนวัตกรรมต่าง ๆ เป็นต้น โดยแหล่งข้อมูลเหล่านี้ สามารถให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางด้วย
3. เพื่อเป็นแหล่งการศึกษานอกระบบ สำหรับผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียน และเพื่อเป็นแหล่งที่สามารถจัดสื่อการเรียนที่มีคุณภาพและเหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของสถานศึกษา นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้ามาใช้สื่อเหล่านั้นได้อย่างเสมอภาคกัน ทั้งยังสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมทางวิทยาศาสตร์นอกระบบโรงเรียน กิจกรรมค่ายวิชาการเพื่อฝึกฝนความมีระเบียบวินัย ความรักสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์ทรัพยากร และการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมให้สมดุล เป็นต้น
4. เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกวัย ขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยจัดสื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเกิดความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ตลอดจนจัดสวนและสภาพแวดล้อมให้สวยงามร่มรื่นและให้บริการเพื่อการพักผ่อน เช่นเดียวกับสวนสาธารณะทั่วไป
5. เพื่อจัดให้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศ ซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว ทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ ให้เข้ามาศึกษาชื่นชมกับมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ
6. เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เป็นสถาบันการศึกษาเปิดอย่างแท้จริง ที่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้ามาแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลา อย่างเท่าเทียมกัน

2.3 บทบาทและหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถาน

บทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่พึงจะมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์สถานนั้นตั้งอยู่ ที่สำคัญมีอยู่ 3 ประการ คือ บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง (มงคล ดำรงสุข 2541 : 137) อาจสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถาน

บทบาท	รายละเอียด
- บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม	เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของสังคม เป็นองค์กรที่สงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม เป็นองค์กรที่ให้บริการทางการศึกษาแก่คนในสังคมและต่างถิ่น เป็นองค์กรที่สร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสังคม
- บทบาททางเศรษฐกิจ	เป็นสถานที่พักผ่อนและท่องเที่ยวของคนในสังคมและต่างถิ่น
- บทบาททางการเมือง	ทำให้คนในสังคมรู้จักตนเอง, รักถิ่น, อยู่ร่วมกันอย่างปกติ ประสานให้คนในท้องถิ่นอื่นเข้าใจวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง

ในส่วนหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานนั้น โดยสรุปจะมีองค์ประกอบหลักอยู่ 8 ประการ ซึ่ง นิคม มูลิกะคามะ (2521 : 4) และ จิรา จงกล (ม.ป.ป. : 32-46) ได้อธิบายถึงรายละเอียด ดังนี้

1. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) พิพิธภัณฑ์สถานมีพัฒนาการมาจากการรวบรวมวัตถุ ซึ่งมีที่มาจากการเก็บรวบรวมวัตถุหลายทาง ได้แก่

1.1 การรับบริจาค บางแห่งจะเลือกสิ่งของที่รับบริจาคตามประเภทของตน ในขณะที่พิพิธภัณฑ์สถานประเภททั่วไป (general museum) มักจะรับบริจาคสิ่งของทุกประเภท

1.2 ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี การปฏิบัติงานสนามของนักมนุษยวิทยาหรือผลงานการประดิษฐ์ของนักวิทยาศาสตร์

1.3 การรวบรวมวัตถุโดยจัดซื้อ พิพิธภัณฑ์สถานใหญ่ ๆ มักจะตั้งงบประมาณไว้ค่อนข้างสูงสำหรับจัดซื้อของที่มีคุณค่าสำคัญ

1.4 การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑ์สถาน โดยการประเมินคุณค่าสิ่งของให้ใกล้เคียงกัน และสิ่งของที่จะแลกเปลี่ยนกันนั้น มักจะเป็นสิ่งของที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนั้นมีเป็นจำนวนมาก

2. ตรวจสอบ จำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research) เมื่อพิพิธภัณฑ์สถาน ได้รับวัตถุไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด จะต้องมีการตรวจสอบ แยกประเภท กำหนดอายุ แบบสมัย ที่มา ฯลฯ หน้าที่นี้ออกจากจะตรวจสอบสิ่งของที่จะนำเข้าแล้วยังต้องทำหน้าที่บริการแก่ประชาชนที่นำวัตถุมาขอรับการตรวจสอบ การให้บริการตรวจสอบนี้มีความสำคัญมาก ส่งผลให้พิพิธภัณฑ์สถานกลายเป็นสถาบันทางวิชาการ

งานการศึกษาวิจัย เป็นอีกหน้าที่ของภัณฑารักษ์ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้ความรู้และสนับสนุนการเป็นสถาบันทางวิชาการของพิพิธภัณฑ์สถาน

3. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นงานสำคัญยิ่ง เนื่องจากจะต้องใช้เป็นหลักฐานไม่ให้เกิดการสูญหายหรือการทุจริตของเจ้าหน้าที่แล้ว ยังเป็นทะเบียนประวัติเพื่อความสะดวกในการค้นคว้ารายละเอียดและอ้างอิง

4. ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) วัตถุทุกชิ้นที่จะนำเข้ามาเก็บรักษาในคลัง หรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องมีการตรวจสอบสภาพ การทำความสะอาดปฏิบัติ การป้องกันการเสื่อมสภาพโดยนักวิทยาศาสตร์เฉพาะทาง

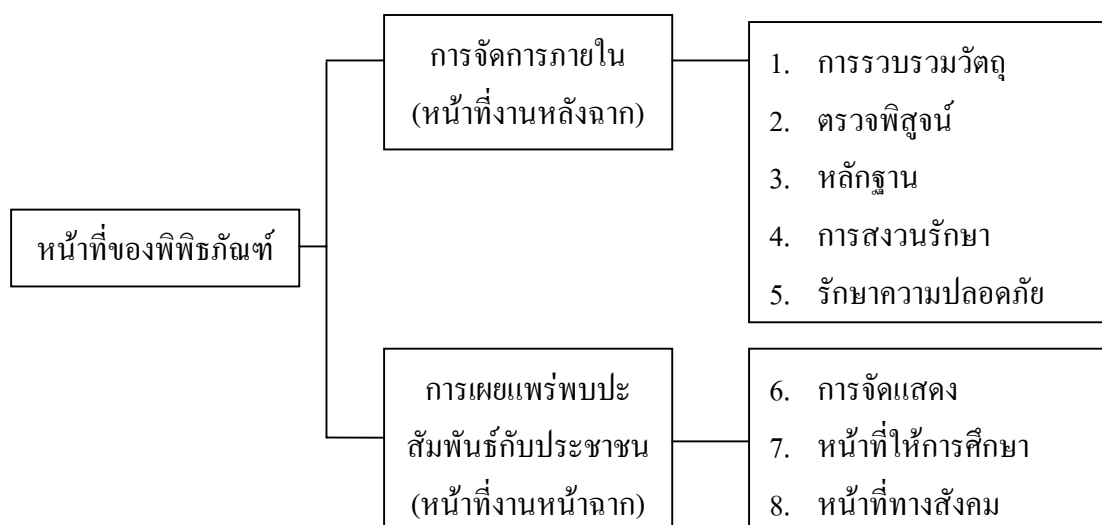
5. รักษาความปลอดภัย (Museum security) พิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่ปกป้องสงวนและรักษาวัตถุ ให้ปลอดภัยทั้งจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม โจรภัย อัคคีภัย และภัยอื่น ๆ

6. การจัดแสดง (Exhibition) ประชาชนไปพิพิธภัณฑ์สถานก็เพื่อชมการจัดแสดงนิทรรศการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งใดจัดแสดงได้ดีตรงกับความต้องการของประชาชน สามารถให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ก็จะสามารถดึงดูดให้มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก

7. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum education) หน้าที่ให้การศึกษาเป็นหน้าที่ ที่พิพิธภัณฑ์สถาน เพิ่งจะตื่นตัวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑ์สถานในสมัยก่อนหน้านั้นจะมีลักษณะเป็นสถาบันค้นคว้าวิจัย (Research Education) ที่มีวัตถุเป็นหลักฐาน พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบันจะต้องจัดให้มีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษา แก่คนทุกเพศทุกวัย ทุกระดับความรู้ ซึ่งรวมถึงบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และนอกจากการบริการภายในพิพิธภัณฑ์สถานแล้ว ยังจัดกิจกรรมนำวัตถุออกไปจัดแสดง ให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบทห่างไกลอีกด้วย

8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) หน้าที่นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานด้านการศึกษาเมื่อกล่าวถึงพิพิธภัณฑ์สถานมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม นั้นหมายความว่าพิพิธภัณฑ์สถานต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลงปรับตัว ไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชนและสามารถเป็นศูนย์กลางของชุมชน (Community Center)

งานทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์สถาน (หน้าที่ 8 ประการ) สามารถแบ่งเป็น 2 ส่วน คืองานหลังจากและงานหน้าจาก หน้าที่หลังจากคืองาน 5 ประการแรก และงานหน้าจาก คืองานที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับประชาชนที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานนั้น ซึ่งมีหลากหลายพื้นฐานและมีความต้องการในการชมที่แตกต่างกัน ดังนั้นพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องมีความพร้อมต่อความหลากหลายเหล่านี้

ภาพที่ 4 แสดงหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน

ดังนั้นการดำเนินการกิจการพิพิธภัณฑสถาน จะต้องคำนึงถึงหน้าที่ (Museum Functions) ที่ต้องเป็นสถาบันของประชาชน เป็นศูนย์ชุมชน และบริการชุมชนซึ่งประกอบด้วยประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เป็นสถานที่ซึ่งสามารถให้ความรู้และความสนุกเพลิดเพลินบันเทิงใจและยิ่งกว่านั้นยังจะต้องนำพิพิธภัณฑสถาน ไปสู่ชุมชนทุกแห่งหนที่อยู่ห่างไกลอย่างทั่วถึง และมีการพัฒนาบริการหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม (จิรา จงกล ม.ป.ป. : 32)

การแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑสถาน

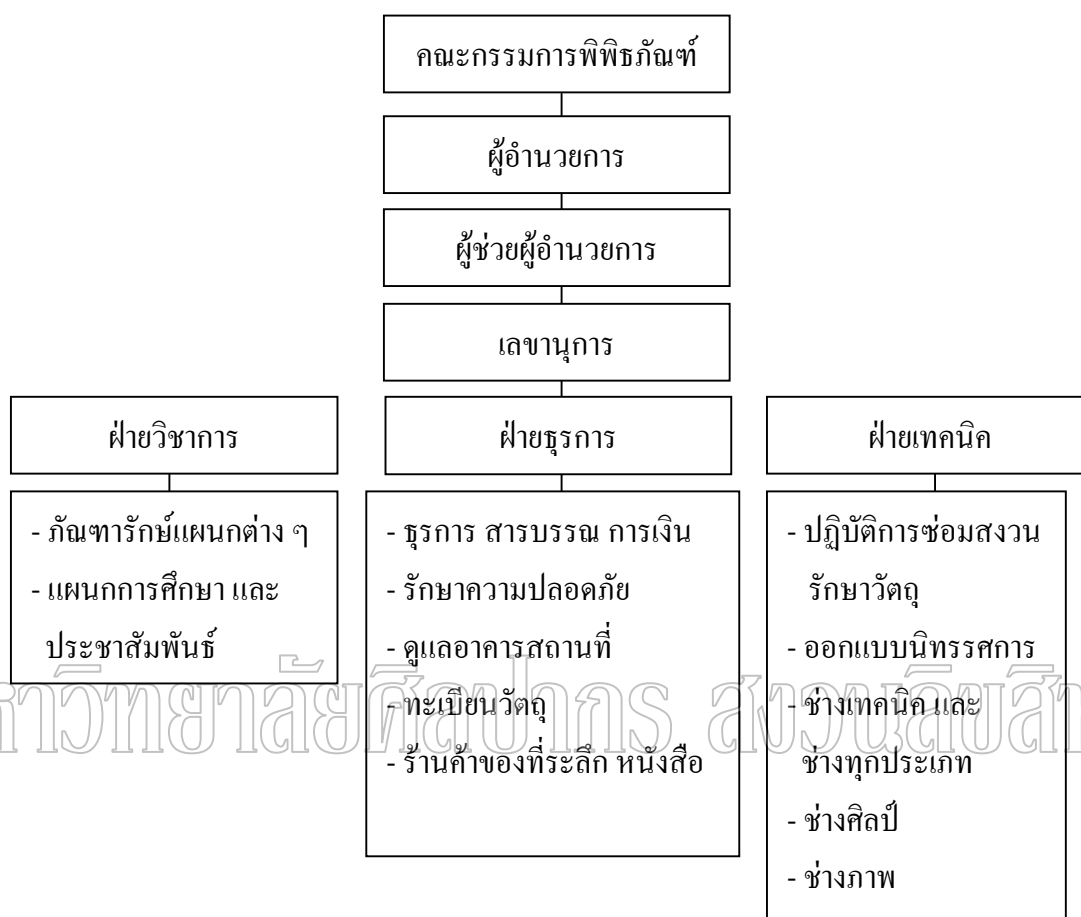
พิพิธภัณฑสถานใดก็ตาม เมื่อตั้งขึ้นจะต้องมีการวางแผนงานเพื่อความมั่นคงของพิพิธภัณฑสถานนั้น และการดำรงอยู่อย่างถาวรสืบไปในอนาคต ผู้รับผิดชอบหรือเจ้าของพิพิธภัณฑสถานจะเป็นผู้วางรากฐานการบริหารงาน โดยผ่านคณะกรรมการที่จัดตั้งขึ้น ให้ทำหน้าที่ดังนี้

1. วางนโยบาย แนวทางการบริหารพิพิธภัณฑสถาน
2. วางนโยบาย ปรับปรุง พัฒนาพิพิธภัณฑสถาน
3. เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำแก่ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถาน
4. ช่วยเหลือสนับสนุนแก้ไขหางงบประมาณเพิ่ม
5. ควบคุมดูแลผลประโยชน์ และจัดหาผลประโยชน์

โดยมีคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นผู้คัดเลือกผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถานขนาดมาตรฐานทั่วไปจะแบ่งส่วนงานภายในดังแผนภูมิข้างล่าง ถ้าเป็นพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็กก็ย่อส่วนลง เช่น มีแต่ผู้อำนวยการ ไม่มีผู้ช่วย หรือไม่มีเลขานุการ ฝ่ายวิชาการก็อาจมีแผนกน้อยลง ฝ่ายเทคนิคก็อาจมี work shop เล็ก ๆ มีเจ้าหน้าที่จำกัด อย่างไรก็ตามไม่

ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานขนาดไหน การบริหารงานจะต้องมีเจ้าหน้าที่ทั้ง 3 ฝ่าย มิฉะนั้นจะมีสภาพเพียงสถานที่เก็บรักษาวัตถุ ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์สถาน (จิรา จงกล ม.ป.ป. : 89-90)

ภาพที่ 5 แสดงการแบ่งส่วนงานภายในพิพิธภัณฑ์สถาน

ผู้ให้บริการพิพิธภัณฑ์สถาน

ประเภทของผู้ให้บริการที่มาเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถาน สามารถจำแนกออกได้หลายลักษณะตามความมุ่งหมายและปัจจัยที่ใช้ประกอบการพิจารณา อาจแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1. ทักษะของผู้เชี่ยวชาญการพิพิธภัณฑ์ขององค์กร UNESCO ได้แบ่งชนิดของผู้เข้าชมออกเป็น 3 กลุ่ม ตามทางความคิด การศึกษา และรสนิยม (นิคม มุสิกคามะ และคณะ 2521 : 36)

- นักเรียน (Pupils) กลุ่มผู้ชมที่เป็นนักเรียน เป็นกลุ่มที่ต้องการความเพลิดเพลิน มีความพอใจกับการจัดแสดงในแบบง่าย ๆ เพื่อการเรียนรู้จดจำค้นหาประสบการณ์ และมีความตื่นตัวในการเรียนรู้ และสนใจความงามของวัตถุในห้องจัดแสดง

- ผู้เข้าชมทั่วไป (Adult) กลุ่มผู้ชมทั่วไป ได้แก่ กลุ่มผู้ชมที่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มผู้ชมกลุ่มใหญ่ที่สุด ผู้เข้าชมกลุ่มนี้มีความต้องการคำแนะนำในด้านความสำคัญของวัตถุ และ

ความประทับใจในวัตถุที่จัดแสดง ตลอดจนต้องการคำอธิบายประกอบ และการจัดแสดงที่มีความสัมพันธ์กับวัตถุที่จัดแสดง

- ผู้สนใจพิเศษ หรือ ผู้เชี่ยวชาญ (Experts of Specialist) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มีความต้องการดูวัตถุที่จัดแสดงอย่างละเอียดถี่ถ้วน เพื่อประโยชน์ในทางการศึกษา หรือการค้นคว้า

2. ทักษะของ Dr. P.H. Pott ได้เสนอความคิดเห็นเรื่องประเภทของผู้เข้าชมในคราวประชุมกิจการพิพิธภัณฑ์ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2506 ด้วยการแบ่งประเภทของผู้เข้าชม ตามลักษณะและรสนิยมดังนี้ (นิคม มุสิกคามะ และคณะ 2521 : 37-38)

- ผู้เข้าชมเพื่อความเพลิดเพลิน (Romantic Approach) เป็นกลุ่มผู้เข้าชมที่ชอบการท่องเที่ยว และแสวงหาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจผู้เข้าชมกลุ่มนี้ ต้องการได้รับความเพลิดเพลินจากการเข้าชมวัตถุที่จัดแสดง

- ผู้เข้าชมเพื่อสุนทรียภาพและความงาม (Aesthetic Approach) เป็นกลุ่มผู้เข้าชมที่ส่วนมากเคยเข้าชมแล้ว รู้คุณค่าความงาม ความสำคัญของวัตถุที่จัดแสดง และการจัดแสดง

- ผู้เข้าชมเพื่อการค้นคว้า (Intellectual Approach) เป็นกลุ่มคนที่สนใจพิจารณาวัตถุที่จัดแสดง เพื่อให้ทราบถึงวิวัฒนาการ หรือเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการศึกษาค้นคว้า

3. ตามทักษะของจอร์จ จงกล (ม.ป.ป. : 179-180) ได้แบ่งกลุ่มผู้ชมจากการรวบรวมสถิติผู้เข้าชม ดังนี้คือ

- กลุ่มประชาชนทั่วไป (General Public) นิยมเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานในวันสุดสัปดาห์หรือวันหยุดงาน เป็นประชาชนทั่วไปที่อาจไม่มีความรู้เป็นภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องราววัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน การเข้าชมไม่มีวัตถุประสงค์เฉพาะต้องการชมของแปลกที่ไม่เคยพบเห็น เป็นการหาความเพลิดเพลินโดยทั่วไป มากกว่าการหาความรู้

- กลุ่มนักท่องเที่ยว (Tourists) ในปัจจุบันการคมนาคมทั่วโลกรวดเร็วมาก ประชาชนจากประเทศหนึ่ง เดินทางไปประเทศอื่น ๆ กันอย่างคับคั่ง พิพิธภัณฑ์สถานในปัจจุบันจึงเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยนักท่องเที่ยวส่วนมากจะประกอบไปด้วยคนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน และมีความต้องการเรียนรู้เรื่องราวของวัตถุไม่เพียงแต่เที่ยวดูเพลิน ๆ

- กลุ่มนักวิชาการและนักปราชญ์ (Scholars) ผู้ชมประเภทนี้จะมีไม่มากนักและมีความรู้พื้นฐานเรื่องราวของวัตถุที่จัดแสดงไว้เป็นอย่างดี โดยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาหาข้อมูลและไม่สนใจในเทคนิคการจัดแสดง

- นักเรียน (School Children) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มีจำนวนมากที่สุดและมีความต้องการในการบริการมากกว่าประเภทอื่น มีจุดมุ่งหมายสำคัญคือต้องการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ดังนั้นการจัดแสดงที่มีคำบรรยายทางวิชาการ จึงเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้ชมกลุ่มนี้

2.4 ประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (ไอคอม) ได้จำแนกประเภทของพิพิธภัณฑ์สถานออกเป็นสาขาต่าง ๆ ตามหัวข้อจากการอภิปรายของนักการพิพิธภัณฑ์สถานต่าง ๆ ทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2506 ได้เป็น 9 สาขา ประกอบด้วย (นิคม มูลิกะคามะ 2536 : 13; ชีรศักดิ์ อัครบวร 2542 : 92-94)

1. พิพิธภัณฑ์สถานทางศิลปะ (Museum of Arts) รวบรวมและจัดแสดงงานทางด้านศิลปะแขนงต่าง ๆ ตลอดจนศึกษาวิวัฒนาการของศิลปะหรือประวัติศาสตร์ศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม และรวมถึงศิลปะแขนงอื่น ๆ เช่น ลายผ้า ภาพถ่าย เป็นต้น

2. พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะร่วมสมัย (Gallery of Contemporary Arts) เป็นการจัดแสดงศิลปะ ปัจจุบันที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ ศิลปะสมัยใหม่ และศิลปะประยุกต์ เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑ์สถานทางธรรมชาติวิทยา (Natural History Museum) จัดแสดงทางธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตววิทยา เป็นต้น

4. พิพิธภัณฑ์สถานทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Museum of Science and Technology) จัดแสดงเกี่ยวกับผลงานของนักวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่

5. พิพิธภัณฑ์สถานทางมานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Anthropology and Ethnology) ประกอบด้วย

5.1 พิพิธภัณฑ์สถานชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological Museum)

5.2 พิพิธภัณฑ์สถานศิลปะพื้นเมือง (Folk Arts Museum)

5.3 พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง (Open Air Museum)

6. พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of History and Archaeology) จัดแสดงเกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ในอดีตสร้างความเข้าใจระหว่างสังคมมนุษย์ แสดงร่องรอยอารยธรรมต่าง ๆ ในอดีต แยกออกเป็น 3 ประเภทย่อย ดังนี้

6.1 พิพิธภัณฑ์สถานทางโบราณคดี (Museum of Archeology)

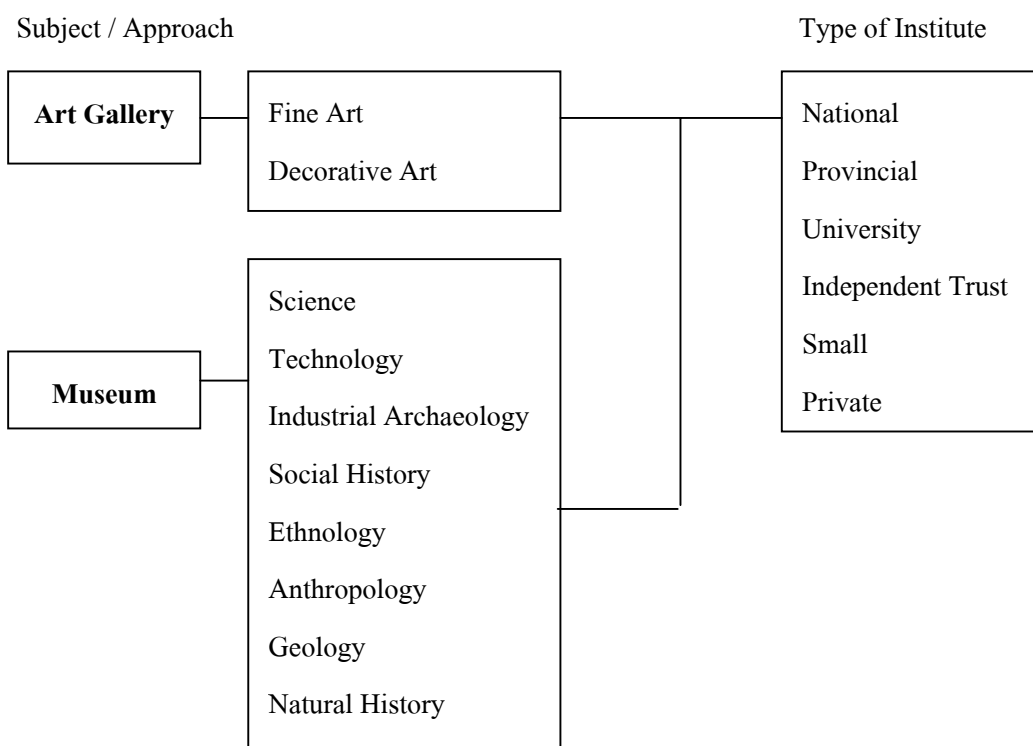
6.2 พิพิธภัณฑ์สถานทางประวัติศาสตร์ (Historical Museum)

6.3 พิพิธภัณฑ์สถานประจำโบราณสถาน (Site Museum)

7. พิพิธภัณฑ์สถานประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional Museum / City Museum) ได้แก่ พิพิธภัณฑ์สถานที่จัดแสดงเรื่องราวของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. พิพิธภัณฑ์สถานแบบพิเศษ (Specialized Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์เฉพาะสาขาวิชา โดยเฉพาะ หรือมีเรื่องราวเฉพาะองค์กร

9. พิพิธภัณฑ์สถานของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา (University Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดขึ้นในสถานศึกษา อาจจะเจาะจงสาขาวิชาหรือไม่ก็ได้

ภาพที่ 6 แสดงการแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์สถาน ส่วนวนลิขสิทธิ์

2.5 การจัดแสดงนิทรรศการ

หน้าที่ประการสำคัญของพิพิธภัณฑ์สถาน คือการให้ความรู้แก่ประชาชนโดยผ่านการจัดแสดงนิทรรศการ เป็นกิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์สถานทำหน้าที่เป็น “สื่อ” ที่มุ่งเน้นให้ผู้ชมได้รับสาระและความบันเทิงไปในเวลาเดียวกัน ความสนุกสนานเพลิดเพลินในระหว่างเข้าชมถือว่าเป็นประสบการณ์ที่สำคัญที่ผู้ชมควรจะได้รับ ในขณะที่เดียวกันการถ่ายทอดเนื้อหาทางวิชาการก็ควรได้รับการนำเสนออย่างเหมาะสมด้วย (กชพร หัสดิน 2543 : 1)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์สถานจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ มักจะตัดสินด้วยผลงานการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์มากกว่าสิ่งอื่นใด (จิรา จงกล ม.ป.ป. : 175)

ความหมายของนิทรรศการ

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2542 : 8-9) ได้สรุปความหมายของนิทรรศการจากนักวิชาการ และผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ไว้ดังนี้

วัฒนะ จุฑะวิภาต (2528 : 7) ได้อธิบายความหมายของนิทรรศการในแง่ของการจัดแสดงนิทรรศการว่า นิทรรศการ คือ การให้การศึกษาอย่างหนึ่งด้วยการแสดงงานให้ชม อาจจะมี

ผู้บรรยายให้ฟังหรือไม่ก็ได้ การแสดงอาจจะแสดงนอกหรือในอาคารก็ได้ ซึ่งจะประกอบด้วยของจริง สิ่งจำลอง ภาพถ่าย และแผนภูมิสิ่งของต่าง ๆ ที่จะนำออกมาแสดง แต่ในการจัดเตรียมจะต้องจัดอย่างมีระเบียบเรียบร้อย ง่าย และคำนึงถึงความชัดเจน รวมทั้งก่อให้เกิดความรู้ ช่วยให้ผู้ดูมีความเข้าใจข้อมูลโดยใช้ข้อความสั้น ๆ อธิบายประกอบ ซึ่งควรจะต้องมีความน่าสนใจด้วย

จากคำนิยามความหมายและวัตถุประสงค์ของนิทรรศการในแง่มุมต่าง ๆ ในข้างต้นนั้น จึงสรุปได้ว่า นิทรรศการหมายถึง การวางแผนการถ่ายทอดการเรียนรู้โดยอาจจะใช้โสตทัศนวัสดุ เครื่องมือโสตทัศนศึกษา และกิจกรรมโสตทัศนศึกษา อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือผสมผสานกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้ชมได้รับรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนมุ่งชักจูงความคิด ความสนใจ ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้จัดกำหนดไว้ (ธีรศักดิ์ อัครบวร 2542 : 9)

หลักการในการจัดแสดงนิทรรศการ

จิรา จงกล (2523 : 25) ได้กล่าวถึงปรัชญาการจัดแสดงนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานสมัยใหม่ ถือเป็นหลักว่า นิทรรศการจะต้องเร้าหรือส่งเสริม ให้เกิดผลในทางสังคม ส่งเสริมทัศนคติที่ดี เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่า เกิดความรู้สึกรัก นึกถึงจินตนาการมีชีวิตชีวาเพลิดเพลิน พิพิธภัณฑ์สถานแต่ละประเภท อาจใช้เทคนิคการจัดแสดงที่แตกต่างกัน แต่โดยหลักการพื้นฐานแล้วมีหลักการเดียวกัน

ดังนี้คือ

1. ความสำคัญของการจัดแสดงนิทรรศการอยู่ที่วัตถุ นิทรรศการของพิพิธภัณฑ์สถานต่างกับนิทรรศการทั่วไป ก็คือ ต้องเน้นความสำคัญที่วัตถุ ส่วนคำบรรยายหรือส่วนประกอบอย่างอื่นเป็นเพียงองค์ประกอบที่ช่วยให้วัตถุที่จัดแสดงมีความหมายสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การจัดแสดง การเน้นที่องค์ประกอบหรือเทคนิคต่าง ๆ จนมากเกินไปนั้น จะทำให้ลดความสำคัญของวัตถุที่จัดแสดง เนื่องจากศิลปวัตถุที่มีความงามในตัว ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเน้นให้ศิลปวัตถุเด่น องค์ประกอบจะมีเพียงฉากหลัง สีและแสงที่เสริมความงามให้เป็นจุดเด่น และเกิดความประทับใจมากที่สุด

การจัดแสดงนิทรรศการพิพิธภัณฑ์สถาน เป็นการนำวัตถุที่สำคัญออกแสดง ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประเภทใด ความสำคัญมากที่สุดอยู่ที่วัตถุ

2. การให้เรื่องราว ความรู้เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดงนิทรรศการ องค์ประกอบที่จะทำให้วัตถุมีความหมาย ความสำคัญ จะต้องมีการบรรยายและการจะให้คำบรรยายอย่างไร การใช้เทคนิคอะไรนั้น อยู่ที่ความเหมาะสมและเรื่องที่จัดแสดง พิพิธภัณฑ์สถานประเภทวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา จะต้องใช้องค์ประกอบ เช่น ตัวหนังสือบรรยาย แผนที่ และอื่น ๆ เพื่อให้เรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดง

3. การจัดแสดงนิทรรศการ วัตถุประสงค์จะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ให้เรื่องราวขั้นตอนไปตามลำดับ จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวติดต่อกัน ฉะนั้น ในการจัดแสดงจึงต้องมีหัวเรื่องเป็นหัวเรื่องใหญ่ หัวเรื่องย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์ประสานรับกันเป็นลำดับ

4. ให้ความประทับใจ เพลิดเพลิน ความชื่นชม เห็นความสำคัญและคุณค่าของวัตถุ ให้ผู้ชมได้ยอมรับว่าพิพิธภัณฑ์สถานได้รวบรวม สงวนรักษา และจัดแสดงนิทรรศการไว้นั้น มีคุณค่าสูงควรแก่การคุ้มครองรักษาให้คงอยู่ตลอดไป

5. การจัดแสดงนิทรรศการ ต้องถือหลักจัดอย่างง่าย ๆ คือไม่จัดแสดงให้ดูซับซ้อน พิสดาร สับสน แต่จะต้องวางแผนออกแบบให้พอเหมาะพอสม ไม่มากไม่น้อย ถ้าหากจัดเกะกะรกไม่เป็นระเบียบ หรือดูซับซ้อน จะทำให้ขาดความสำคัญ คนดูจะเบื่อหน่าย ขาดความสนใจ และไม่เกิดความประทับใจ การใช้หลักการจัดอย่างง่าย ๆ แต่คู่มีความสำคัญ จะทำให้เกิดความประทับใจ ให้ความรู้สึกเห็นคุณค่า และไม่เบื่อหน่ายแม้จะเข้าชมอีกหลาย ๆ ครั้ง

6. ให้ความปลอดภัยแก่วัตถุ จะใช้วิธีการหรือเทคนิคใดก็ตาม จะต้องพิจารณาว่า การจัดแสดงนิทรรศการนั้นจะทำให้วัตถุเสียหายหรือไม่ และปลอดภัยจากโจรกรรมหรือไม่ หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์สถานจะต้องคุ้มครอง สงวนรักษาวัตถุให้คงอยู่ตลอดไป ไม่ให้เกิดความเสื่อมสภาพเสียหายแตกหัก ไม่ให้ถูกโจรกรรม การจัดแสดงนิทรรศการ จะต้องระมัดระวังเรื่องอุณหภูมิ ความร้อน ความเย็น ฝุ่นละออง ความชื้น แสงสว่างซึ่งจะทำให้วัตถุเสียหาย เสื่อมสภาพได้ นอกจากนั้น การใช้เทคนิคการจัด เช่น ติดวัตถุไว้บนผนังตู้ จะต้องระมัดระวังว่าจะใช้วัสดุอะไร ทำอย่างไรวัตถุจึงไม่เสียหาย เช่น ติดวัตถุเป็นงานชิ้นเล็ก ใช้กาวยาติดผนังตู้ก็อาจทำความเสียหายแก่วัตถุ จัดแสดงผ้าใช้เข็มหมุดหรือคลิปโลหะ ก็จะเป็นสนิม ผ่นเสียหาย ใช้แสงไฟฟ้จัดก็อาจจะทำให้ผ้าเสียหาย สีสัน เป็นต้น

สิ่งของมีค่าเครื่องเพชรทอง ซึ่งเป็นของล่อใจการโจรกรรม ในสมัยก่อนการจัดแสดงนิทรรศการจะอยู่ในห้องมั่นคง ห้องถูกกรงเหล็ก ซึ่งไม่น่าสนใจ แต่ในปัจจุบันมีวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่ที่จะจัดทำตู้ใส่ได้อย่างปลอดภัย สวยงาม เช่น ตู้กระจกปลอดภัยสูง เป็นต้น และยังมีระบบสัญญาณภัยช่วยอีกด้วย การจัดแสดงนิทรรศการสมัยใหม่จึงสวยงาม น่าชม

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หลักการสำคัญในการจัดแสดงนิทรรศการนอกเหนือไปจากการจัดแสดงวัตถุแล้วยังต้องถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัตถุแสดงโดยผ่านสื่อที่มีรูปแบบที่ตอบสนองและกระตุ้นให้เกิดความเพลิดเพลิน จะสามารถนำไปสู่เป้าประสงค์ที่วางไว้

ประเภทของการจัดแสดงนิทรรศการ

การจัดแสดงนิทรรศการอาจแบ่งแยกได้ 3 ประเภทตามลักษณะการจัดแสดง ได้แก่

1. การจัดแสดงนิทรรศการถาวร เป็นการจัดแบบตายตัว แน่นอน สำหรับห้องทั่วไปของพิพิธภัณฑ์ เป็นการรจัดแสดงหลักประจำสถานที่นั้น ๆ จึงจัดทำอย่างเต็มที่สมบูรณ์ และสวยงาม ใช้วัสดุ ีราคาแพง มีความประณีตเป็นพิเศษ เนื่องจากการจัดที่ยาวนานประมาณ 5-10 ปี หรือนานกว่านี้ ตามความเหมาะสมและจำเป็น จึงจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสักครั้งหนึ่ง

2. การจัดแสดงนิทรรศการกึ่งถาวร เป็นการจัดแสดงแบบหมุนเวียนหรือเผยแพร่ หรือ กระตุ้นเกิดบรรยากาศทางสร้างสรรค์ความรู้ เป็นเทคนิคทางการจัดแสดงที่ทำให้เกิดความสด ความใหม่อยู่เสมอ เป็นที่สนใจของประชาชน การจัดโดยทั่วไปคล้ายกับการจัดแสดงแบบถาวร แต่ มีระยะเวลาสั้นกว่า คือ จัดแสดงเป็นเวลาเพียง 1-2 ปี หรืออาจจะสั้นหรือยาวกว่านี้เล็กน้อยก็ได้

3. การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว เป็นการจัดแสดงที่ใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เช่น 15 วัน หรือ 30 วัน หรือ 2-3 เดือนหรือนานกว่านี้เล็กน้อยก็ได้ วิธีการจัดจึงต้องให้เหมาะสมทั้งในแง่งบประมาณ ความประณีตสวยงาม และผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

สื่อในการจัดแสดง

สื่อที่ใช้ในการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน มีความหลากหลายตามความเจริญของกิจกรรมมนุษย์ การนำเสนอขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการจัดแสดง ได้แก่

1. การใช้วัตถุ คือการนำวัตถุ หรือสิ่งของที่มีความสำคัญมาเป็นสื่อในการจัดแสดง ได้แก่

1.1 วัตถุจริง (Original Art Object)

1.2 วัตถุทำเลียนแบบวัตถุจริง (Art Object Imitation)

1.3 หุ่นจำลอง (Model)

1.4 ของเลียนแบบ (Mock-Up Replica)

1.5 ตัวอย่าง (Sample)

ตารางที่ 8 แสดงข้อดีและข้อเสียของการใช้สื่อที่เป็นวัตถุ

การใช้วัตถุ	ข้อดี	ข้อเสีย
วัตถุจริง	ประจักษ์ชัดและรับรู้ถึงคุณค่าได้โดยตรง	วัตถุจริงบางชิ้นไม่สามารถนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ได้เนื่องจากมีขนาดใหญ่มาก หรือเป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรม หรือเป็นสมบัติของท้องถิ่น เป็นต้น
วัตถุทำเลียนแบบวัตถุจริง	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่วัตถุจริงเป็นส่วนหนึ่งของงานสถาปัตยกรรมหรือเป็นสมบัติของท้องถิ่น โดยการถอดพิมพ์หรือทำขึ้นใหม่	วัตถุทำเลียนแบบบางชิ้นแบบอาจให้คุณค่าทางด้านความงามไม่เท่ากับวัตถุจริง

ตารางที่ 8 (ต่อ)

การใช้วัตถุ	ข้อดี	ข้อเสีย
หุ่นจำลอง	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่วัตถุจริงมีขนาดใหญ่มาก โดยย่อขนาดลงตามอัตราส่วน	วัตถุบางชิ้น “ขนาด” มีผลต่อการรับรู้ทางสุนทรียภาพของผู้ชม
ของเลียนแบบ	ใช้แก้ปัญหาในกรณีที่ไม่ต้องแสดงความละเอียดเที่ยงตรงของวัตถุมาก และสามารถจับต้องสัมผัสได้	ผู้เข้าชมเพื่อการศึกษาไม่สามารถเห็นรายละเอียดที่ชัดเจน
ตัวอย่าง	เป็นการนำตัวอย่างวัตถุบางส่วนมาจัดแสดง (ไม่ต้องนำมาทั้งหมด)	วัตถุบางชิ้นอาจทำให้ผู้ชมไม่สามารถเห็นองค์ประกอบได้ทั้งหมด

2. **อัตรทัศน์ (Diorama)** เป็นสื่อในการจัดแสดงโดยการนำวัตถุหรือหุ่นจำลองขนาดเล็กมาประกอบกับฉากหลังเพื่อใช้จำลองให้เห็นบรรยากาศโดยมีความลึก มีธรรมชาติใกล้เคียงความจริงมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การจัดแสดงอาจมีขนาดเล็กได้แก่ จัดแสดงภายในตู้ ไปจนมีขนาดใหญ่จัดแสดงเป็นห้องได้ บางครั้งอาจใช้เทคนิคกลไก เช่น การใช้แสง สี เสียง ร่วมในการจัดแสดงได้ด้วย

3. **คำบรรยายประกอบวัตถุ** เป็นการใช้คำบรรยายประกอบวัตถุเพื่อความเข้าใจของผู้ชม การใช้คำบรรยายส่วนใหญ่เป็นคำบรรยายสั้น ๆ สลับกับภาพประกอบหรือสื่ออื่น ๆ เนื่องจากการมีคำบรรยายจำนวนมาก จะทำให้ผู้ชมต้องใช้เวลาในการอ่านมาก และเกิดความเหนื่อยล้าได้เร็ว ทำให้ขาดความน่าสนใจ ดังนั้นคำบรรยายประกอบวัตถุ ควรใช้ด้วยขนาดและจำนวนที่เหมาะสม

4. **แผ่นข้อมูล (Board, Panel)** มีลักษณะเป็นแผ่นระนาบ 2 มิติให้ข้อมูลโดยการอ่านคำบรรยาย การดูภาพประกอบ หรือการสัมผัสพื้นผิว การจัดแสดงอาจใช้ติดผนังหรือประกอบเป็นรูปทรงลอยตัว

5. **อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์** ปัจจุบันวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีก้าวหน้ามาก สามารถนำมาใช้ประกอบการจัดแสดงได้หลายรูปแบบ ทำให้เพิ่มความน่าสนใจ และตื่นตื้นการใช้อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ในการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถาน

เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการ

เทคนิคการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานเป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการพิจารณาอย่างมาก เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่นำเสนอหรือถ่ายทอดเรื่องราวในนิทรรศการไปสู่ผู้ชม เทคนิคการจัดแสดงหลัก ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

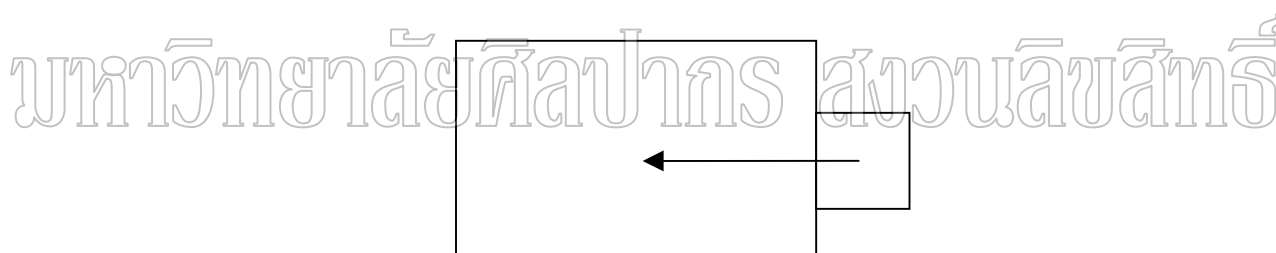
1. ฟังห้องจัดแสดงและทางสัญจร

ฟังห้องจัดแสดงมีความสัมพันธ์ทางสัญจรของผู้ชม เป็นปัจจัยสำคัญในการนำผู้ชมไปสู่ส่วนต่าง ๆ ที่จัดแสดง และเป็นการลำดับเรื่องราวตั้งแต่เริ่มต้นไปจนจบ ฟังของห้องจัดแสดงแบ่งออกได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับขนาดและโครงสร้างของอาคารที่จัดแสดง (อ้างอิงใน อาทิตยา จันทะวงษ์ 2540 : 106) ได้แบ่งห้องจัดแสดงของหอศิลป์ออกเป็น 6 ลักษณะ ดังนี้

1.1 ฟังแบบ Open Plan

ได้แก่ ฟังที่มีลักษณะเป็นห้องกว้าง มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ฟังแบบ Open plan เป็นฟังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงในลักษณะทั่วไป

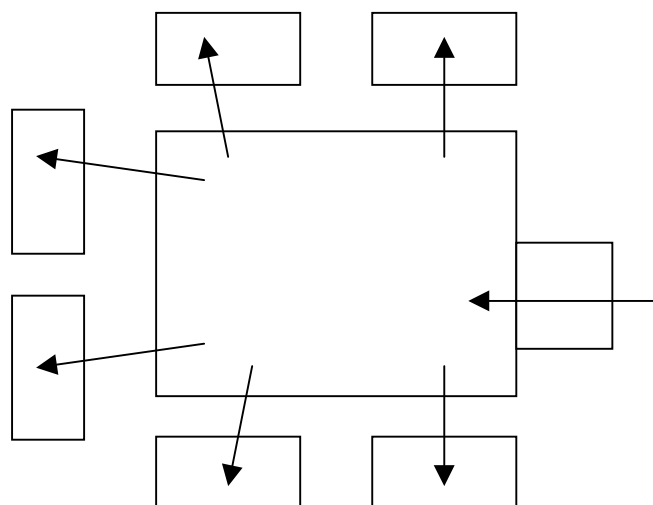

ภาพที่ 7 แสดงฟังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Open Plan

1.2 ฟังแบบ Core and Satellites / Enfilade

ได้แก่ ฟังห้องที่มีห้องหลักอยู่ตรงกลาง และมีห้องย่อย ๆ หลายห้องรายล้อมและเชื่อมต่อกับห้องหลัก มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) และแบบเดินชมจากห้องหลักแล้วแยกไปยังห้องย่อยแต่ละห้อง (Circulation Control Core to Specific Satellites) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ฟังแบบ Core and Satellites เป็นฟังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงนิทรรศการหลักในห้องกลาง และจัดนิทรรศการหมุนเวียนหรือนิทรรศการพิเศษในห้องย่อยต่าง ๆ

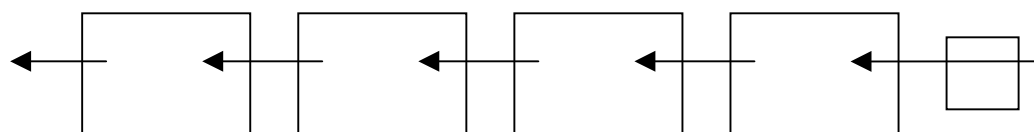

ภาพที่ 8 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Core and Satellites / Enfilade

1.3 ผังแบบ Linear Procession

ได้แก่ ผังที่มีห้องหลายห้องเรียงรายและเชื่อมต่อกัน มีทิศทางการเดินชมแบบกำหนดได้ (Controlled Circulation) คือการเดินชมจากห้องแรกไปยังห้องสุดท้าย มีทางเข้าและทางออกเป็นคนละทาง

ผังแบบ Linear Procession เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงผลงานตามลำดับ หรือตามหัวข้อ เช่น ยุคสมัยของศิลปะ หรืองานศิลปะประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

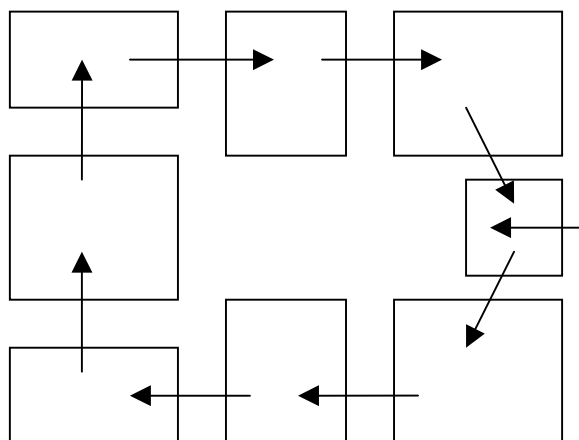

ภาพที่ 9 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Linear Procession

1.4 ผังแบบ Loop

ได้แก่ ผังที่มีห้องเรียงรายต่อกันเป็นกลุ่ม มีทิศทางการเดินชมจากห้องหนึ่งไปยังอีกห้องหนึ่งจนครบ (Circulation Returns to Entrance) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Loop เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดกิจกรรมแบบรวมศูนย์ และแบบการกระจายไปยังห้องต่าง ๆ

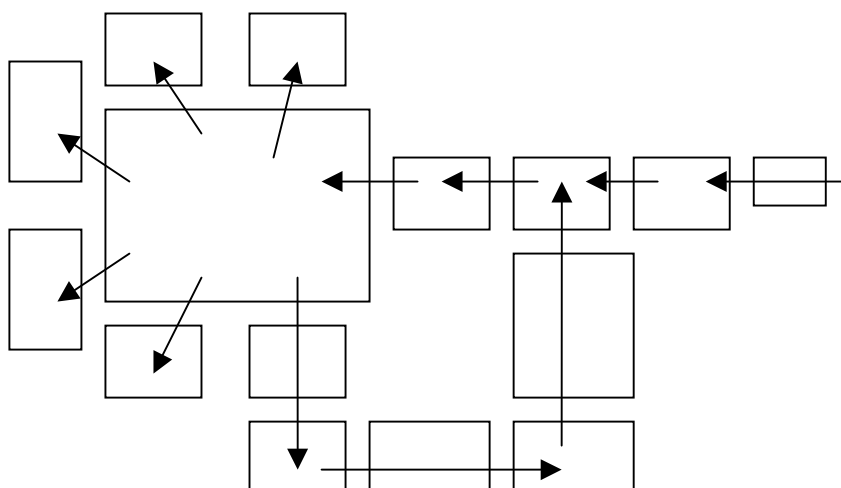

ภาพที่ 10 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Loop

1.5 ผังแบบ Complex

ได้แก่ ผังที่มีห้องหลายห้องเรียงรายและเชื่อมต่อกันในหลายลักษณะมีทิศทาง การเดินชมขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องของห้องต่าง ๆ มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Complex เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงที่มีความซับซ้อน หรือมี การจัดแสดงหลายหัวข้อ

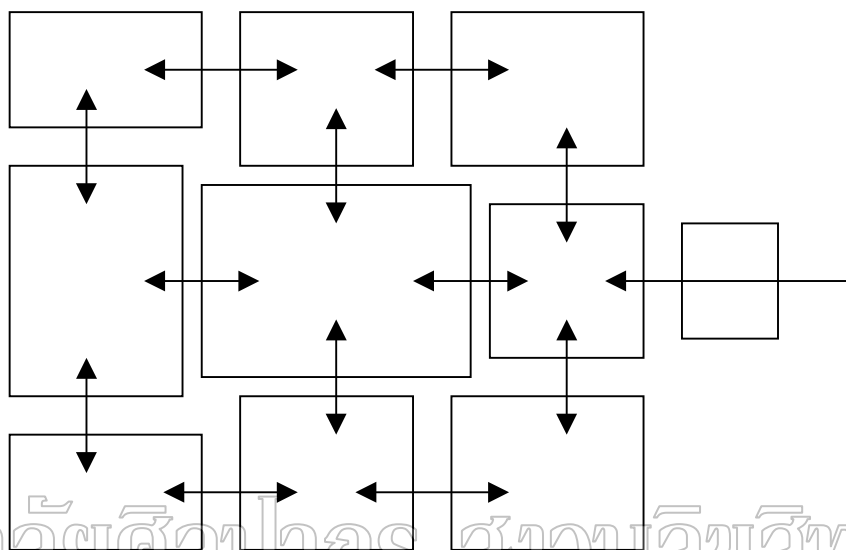

ภาพที่ 11 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Complex

1.6 ผังแบบ Labyrinth

ได้แก่ ผังที่มีห้องเรียงรายต่อกันเป็นกลุ่มและมีห้องอยู่ตรงกลาง มีทิศทางการเดินชมแบบอิสระ (Free Circulation) มีทางเข้าและทางออกเป็นทางเดียวกัน

ผังแบบ Labyrinth เป็นผังที่เหมาะสมสำหรับการจัดแสดงที่เน้นความสัมพันธ์ของเรื่องราวกับผลงานทั้งหมดที่จัดแสดง

ภาพที่ 12 แสดงผังห้องจัดแสดงนิทรรศการแบบ Labyrinth

2. ระยะและพื้นที่ในการจัดแสดง

พื้นที่การจัดแสดงสามารถจำแนกเป็นพื้นที่ใหญ่ ๆ ได้แก่ พื้นที่โล่งสำหรับทางสัญจรและพื้นที่สำหรับการจัดแสดงงาน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีองค์ประกอบที่ควรพิจารณาดังนี้

2.1 ขอบเขตในการมองเห็น

ขอบเขตในการมองเห็นของผู้ชมที่มีสายตาปกติ ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวของศีรษะ คอ ไหล่ การมองเห็นในแนวตั้ง และการมองเห็นในแนวนอน

2.2 ขนาดของพื้นที่จัดแสดง

ขนาดของพื้นที่จัดแสดงเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการจัดแสดงในแต่ละพื้นที่ และมีความสัมพันธ์ต่อการกำหนดขนาดและจำนวนของงานที่นำมาจัดแสดง การจัดที่ดีจึงควรคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างพื้นที่จัดแสดง งานศิลปะที่จัดแสดง และระยะพื้นที่สำหรับการดูและการเดินชมของผู้เข้าชม

รูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการ

นิทรรศการที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถาน โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ตามลักษณะของสื่อที่จัดแสดงได้แก่ การจัดแสดงที่เป็น 2 มิติ การจัดแสดงที่เป็น 3 มิติ และการจัดแสดงที่มีบรรยากาศห่อหุ้ม

ตารางที่ 9 แสดงรูปแบบและลักษณะของการจัดแสดงนิทรรศการ

รูปแบบของการจัดแสดงนิทรรศการ	ลักษณะการจัดแสดง
1. การจัดแสดงที่เป็น 2 มิติ	- การจัดแสดงโดยใช้บอร์ดแสดงข้อมูลเพียงอย่างเดียว หรือประกอบวัตถุ โดยผู้ชมรับรู้เรื่องราวด้วยการอ่านคำบรรยายหรือดูภาพประกอบ ไม่สามารถเดินผ่านเข้าไปในการจัดแสดงได้ เช่น การจัดแสดงที่เน้นวัตถุภายในตู้จัดแสดง หรือ การจัดแสดงภาพเขียน เป็นต้น
2. การจัดแสดงที่เป็น 3 มิติ	- การจัดแสดงโดยใช้บอร์ดแสดงข้อมูลหรือวัตถุนำมาจัดแสดงประกอบกันขึ้น โดยผู้ชมรับรู้เรื่องราวด้วยการอ่านคำบรรยายหรือดูภาพประกอบและสามารถเดินผ่านเข้าไปในการจัดแสดงได้ เช่น การจัดแสดงประติมากรรมลอยตัว
3. การจัดแสดงที่มีบรรยากาศห่อหุ้ม	- เป็นการจัดแสดงที่ผู้ชมสามารถรับรู้เรื่องราวด้วยการเดินผ่านเข้าไปในพื้นที่การจัดแสดงที่สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมห่อหุ้มได้แก่การจัดแสดงที่จำลองสภาพเหมือนจริง เป็นต้น

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับผู้เข้าชมนิทรรศการ

การสื่อสารไม่ว่าในรูปแบบใด จะได้ผลดีหรือไม่ย่อมต้องอาศัยการวิเคราะห์ประชาชนที่เป็นเป้าหมายของสารนั้นอย่างรอบคอบ เพราะจะต้องจัดสรรให้สอดคล้องกับหลักจิตวิทยาของการรับรู้ และหลักจิตวิทยาสังคมของกลุ่มผู้รับสาร ซึ่งมีอยู่ต่าง ๆ กัน การออกแบบนิทรรศการจะต้องออกแบบให้ผู้เข้าชมที่เป็นเป้าหมายรับรู้ได้ถูกต้องและง่าย ในด้านจิตวิทยาสังคมสิ่งที่จัดจะต้องสอดคล้องกับอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการของผู้ชมจึงจะได้ผลดี (วัฒนะ จูฑะวิภาต 2542 : 15)

ดังนั้น การจัดแสดงนิทรรศการจึงต้องคำนึงถึงผู้เข้าชมเป็นหลักสำคัญและการคำนึงถึงผู้เข้าชมนี้ ถือว่าเป็นขั้นเริ่มต้นที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดแสดงนิทรรศการ เพราะการคำนึงถึงผู้เข้าชมในด้านรสนิยมและทัศนคติ จะเป็นเครื่องพิจารณาไปถึงส่วนอื่น ๆ เช่น คุณสมบัติ คุณภาพ ขนาด ระยะเวลาการจัดแสดง ตลอดจนวิธีการจัดและการนำเสนอของนิทรรศการ ว่าควรจะเป็นเช่นใด (วัฒนะ จูฑะวิภาต 2542 : 15)

ข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ

กขพร หัสดิน (2543 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงหลักในการออกแบบนิทรรศการ

ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

ตารางที่-10 แสดงขั้นตอนและข้อพิจารณาในการออกแบบนิทรรศการ

ขั้นตอน	ข้อพิจารณา
1. รู้จักว่าผู้ชมเป็นใคร	ต้องไม่ประเมินว่าผู้ชมมีความรู้ต่ำหรือสูงกว่าความเป็นจริง
2. เข้าใจมุมมองและความรู้สึกของผู้ชม	พยายามมองการจัดการแสดงจากอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นมุมมองของผู้ชมว่า เขามีความต้องการอะไร โดยไม่พยายามคิดแทนคนเหล่านั้น หรือเข้าข้างตนเองว่าผู้ชมจะเห็นและเข้าใจในสิ่งเดียวกันกับตนทั้งหมด
3. ลำดับต่อเนื่องในการออกแบบเส้นทางเดินของผู้ชม และความต่อเนื่องของการถ่ายทอดเนื้อหา	โดยสรุปเนื้อหาควรมีความต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน ไม่กระโดดข้ามไป-มา เพราะจะทำให้เกิดความสับสนได้ การกำหนดเส้นทางเดิน และการแบ่งพื้นที่ของการจัดแสดงจะต้องมีความชัดเจน มีป้ายบอกทางเป็นระยะ

ตารางที่ 10 (ต่อ)

ขั้นตอน	ข้อพิจารณา
4. นำผู้ชมจากพื้นที่จุดหนึ่งไปสู่จุดหนึ่งด้วยการสร้างจุดดึงดูดความสนใจ	เพื่อเป็นการชักจูงว่า ถ้าผู้ชมเดินจากจุด ก. ไปจุด ข. จะมีสิ่งน่าสนใจที่คุ้มค่าต่อการเดินรออยู่
5. สื่อสารโดยไม่ต้องใช้คำพูด	ด้วยการสร้างบรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมสามมิติ ในการสื่อความหมาย ไม่ว่าจะเป็นสี รูปร่าง รูปทรง รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสต่าง ๆ โดยไม่พึ่งคำบรรยาย
6. ไม่ยึดเยื้อข้อมูลจนมากเกินไป	ด้วยการไม่พยายามใช้คำบรรยายที่เป็นตัวหนังสือจำนวนมากที่ต้องใช้เวลาในการอ่านหรือบอกเล่าเนื้อหาที่มากเกินไปที่ผู้ชมจะรับได้ภายในครั้งเดียว ควรใช้คำบรรยายตามความเหมาะสมเท่านั้น โดยจัดเตรียมสื่อชนิดอื่นให้สำหรับผู้ชมบางคนที่มีความสนใจที่จะศึกษาในเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง

3. การศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานตัวอย่าง (กรณีศึกษาเปรียบเทียบ)

เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึง แนวโน้มของแนวทางและแนวความคิดเชิงรูปธรรม ในการออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ ประกอบด้วย แนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ การวางเรื่อง (การลำดับเรื่อง) วิธีการจัดแสดง (การจัดแสดงและสื่อ) การเลือกสถานที่ตั้งและอาคารโดยศึกษาจากกรณีศึกษาเปรียบเทียบ 3 โครงการ คือ

1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร
2. ศูนย์การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา
3. หอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

และได้แบ่งขั้นตอนในการศึกษาเปรียบเทียบออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลโครงการ การวิเคราะห์เปรียบเทียบและการสรุปผลการศึกษา

3.1 การศึกษาข้อมูลโครงการ

การศึกษาข้อมูลโครงการกรณีศึกษาเปรียบเทียบกับทั้ง 3 โครงการ โดยการศึกษาจากเอกสารและการสำรวจ ซึ่งได้สรุปข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลทั่วไป และการจัดแสดง ดังต่อไปนี้

3.1.1 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

1. ข้อมูลทั่วไป (เอกสารนำชม, ม.ป.ป.)

ที่ตั้ง : ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พื้นที่โครงการ : ประมาณ 19 ไร่

ประเภทสาขา : ศิลปะและโบราณคดี

ความเป็นมา : พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เริ่มรากฐานมาจากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ในพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “มิวเซียม” ณ ศาลาสหทัยสมาคม หรือ หอทองคอกุญชร เมื่อ พ.ศ. 2417 จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับประชาชน ครั้นต่อมาเมื่อยกเลิกตำแหน่งวังหน้าแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพิพิธภัณฑ์จากพระบรมมหาราชวังมาจัดตั้งในพระราชวังบวรสถานมงคล เฉพาะพระที่นั่งด้านหน้า 3 องค์ จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานอาคารหมู่พระวิมานทั้งหมดจัดตั้งเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สำหรับพระนคร” เมื่อ พ.ศ. 2469 และต่อมาได้เปลี่ยนเป็น “พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร” เมื่อ พ.ศ. 2477

เป้าหมาย :

- (1) เป็นแหล่งรวบรวมสงวนรักษา และจัดแสดงสมบัติวัฒนธรรมของชาติ
- (2) เผยแพร่เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีศิลปวัฒนธรรมของชาติ
- (3) ให้บริการทางวิชาการ

เวลาทำการ : 09.00-16.00 น. ปิดวันจันทร์ วันอังคาร และวันหยุด นักขัตฤกษ์

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน ประชาชนทั่วไป

2. การจัดแสดง

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 3 หัวเรื่องใหญ่ คือ

2.1 ประวัติศาสตร์ไทย จัดแสดงในพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน

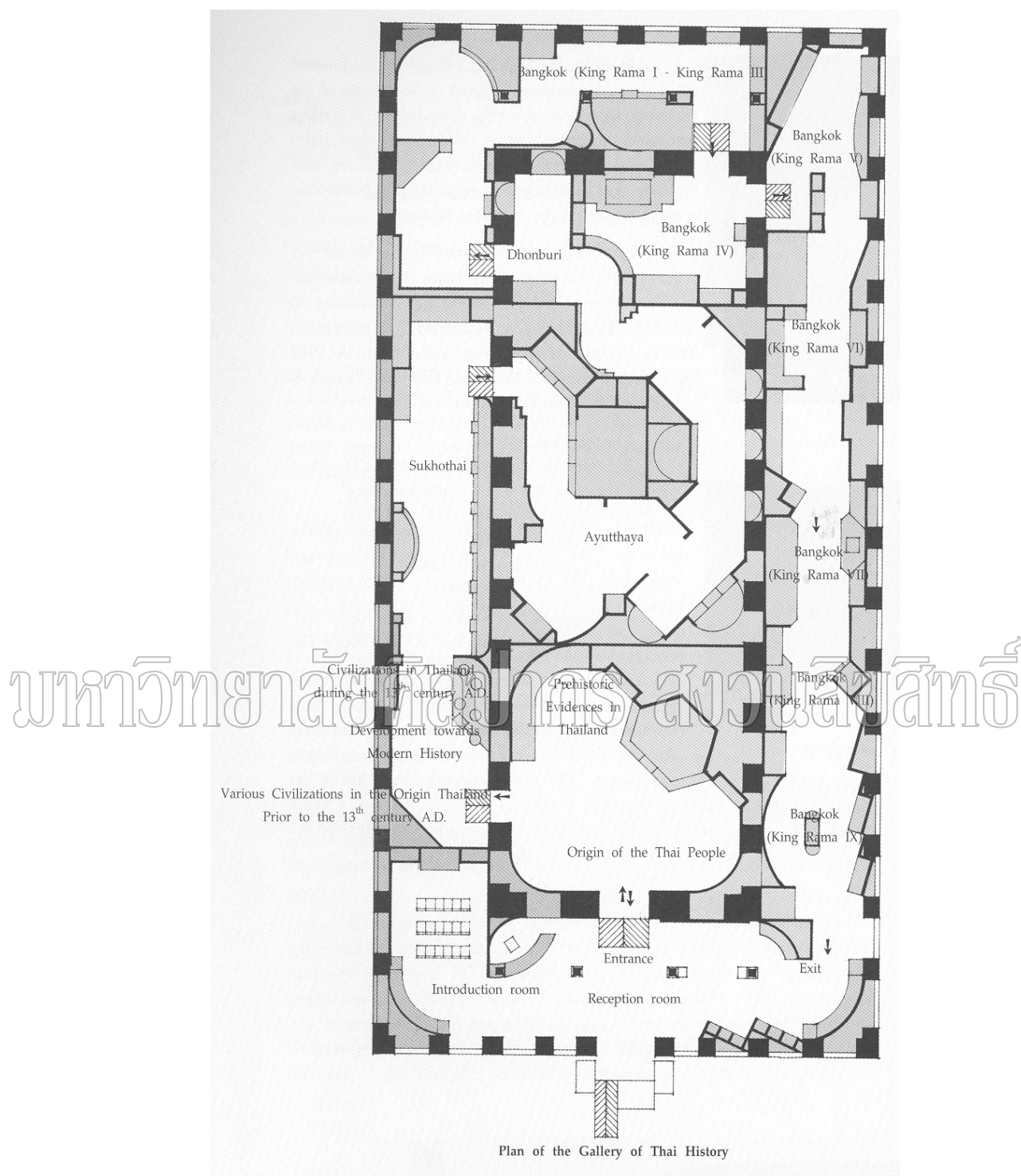
2.2 ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย จัดแสดงตามยุคสมัย คือ

1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ จัดแสดงที่ส่วนหลังของพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน และภายในอาคารมหาสุรสิงหนาท

2) สมัยประวัติศาสตร์ แบ่งการจัดแสดงออกเป็น 2 ส่วน คือ สมัยก่อนพุทธศักราช 1800 ได้แก่ สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี จัดแสดงในอาคารสุรสิงหนาท และสมัยหลังพุทธศักราช 1800 ได้แก่ สมัยล้านนา สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ จัดแสดงในอาคารประพาสพิพิธภัณฑ

2.3 ประณีตศิลป์ชาติพันธุ์วิทยา จัดแสดงในหมู่พระวิมาน คือ พระที่นั่งวสันตพิมาน พระที่นั่งวายุสถานอมเรศ และพระที่นั่งพรหมเมศธาดา ศิลปวัตถุที่จัดแสดง ได้แก่ เครื่องทอง เครื่องถม เครื่องมุข เครื่องดนตรี เครื่องไม้จำหลัก ผ้าโบราณ เครื่องถ้วย ราชยานคานหาม อาวุธโบราณ เครื่องใช้ในพิธีทางพระพุทธศาสนาและอัฐบริวารของสงฆ์ และเครื่องการละเล่นต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีราชรถใช้ในกระบวนแห่พระบรมศพจัดแสดงในอาคารโรงราชรถ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 13 แสดงแผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร (ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ชาติไทย)
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

3.1.2 ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

1. ข้อมูลทั่วไป (เอกสารนำชม ม.ป.ป.; บ. ที่ปรึกษา ไทกรู๊ป ม.ป.ป. : 29-38)

ที่ตั้ง, พื้นที่ :

- อาคารหลัก (หัวข้อที่ 1-4) ถนนโรจนะ ในตัวเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่
โครงการ 6 ไร่ 1 งาน 12 ตารางวา

- อาคารผนวก (หัวข้อที่ 5) หมู่บ้านญี่ปุ่น ต.เกาะเรียน อ. พระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่
โครงการ 1 ไร่ 2 งาน 17 ตารางวา (หากรวมพื้นที่สมาคมไทย-ญี่ปุ่นจะมีพื้นที่รวม 6 ไร่ 4 งาน 47
ตารางวา)

ความเป็นมา : ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เกิดจากความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทย
และรัฐบาลญี่ปุ่น จัดตั้งเพื่อทำหน้าที่เป็นสถาบันวิจัยและพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับราชอาณาจักรอยุธยา
โดยส่วนรวม

ปีที่เปิดบริการ : พ.ศ. 2533

เป้าหมาย :

(1) เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของอยุธยาและการทำกิจกรรมอื่น ๆ

(2) เพื่อเป็นศูนย์ข่าวสารที่ได้จากการรวบรวมเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดี

(3) เพื่อเป็นศูนย์การประชาสัมพันธ์และจัดการในการศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

ของสถาบันค้นคว้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ

เวลาทำการ : วันจันทร์ – วันศุกร์ 9.00-16.30 น. วันเสาร์, วันอาทิตย์ และวันหยุดราชการ
9.00-17.00 น.

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป

ผู้ออกแบบ : บ.นิคเคน เซกไก (Nikken Sekkai) และ บ.ที่ปรึกษา ไทกรู๊ป จำกัด

พื้นที่ใช้สอย : อาคารหลัก

- ชั้นล่างประกอบด้วย สำนักงาน ห้องสมุด ห้องเตรียมการแสดง ห้องเก็บของ
และลานกิจกรรมในร่ม มีพื้นที่ รวม 2,773 ตารางเมตร

- ชั้นบนประกอบด้วย ส่วนแสดงนิทรรศการ 990 ตร.ม.

ห้องเก็บของ 300 ตร.ม.

โรงอเนกประสงค์ 150 ตร.ม.

ห้องประชุมและห้องสมุด 260 ตร.ม.

ส่วนบริการ 230 ตร.ม.

ห้องเครื่อง 70 ตร.ม.

รวม 2,000 ตร.ม.

อาคารผนวกเป็นอาคารชั้นเดียวมีพื้นที่ทั้งหมด 282 ตร.ม.

ส่วนนิทรรศการ (หัวข้อที่ 5) 167 ตร.ม.

แนวความคิด : แนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรม มีข้อสรุป 3 ประการหลัก คือ

(1) ต้องมีสระน้ำไว้เป็นพื้นที่เก็บกักน้ำ เนื่องจากอยุธยาเป็นเมืองที่อยู่ในที่ต่ำและน้ำยังเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่แสดงถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของอยุธยา

(2) วัสดุก่อสร้างทุกชนิดจะต้องเป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น

(3) ตัวอาคารจะต้องทนต่อสภาพอากาศร้อนชื้นของท้องถิ่นได้

2. การจัดแสดง

ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ได้แบ่งหัวข้อที่จัดแสดงเป็น 5 แนวเรื่อง คือ

2.1 พระนครศรีอยุธยาในฐานะราชธานี

จัดแสดงเกี่ยวกับความรุ่งโรจน์ของอยุธยาในฐานะเมืองหลวงมีการจำลองพระราชวังโบราณ อาทิ วัดไชยวัฒนาราม เพนียดคล้องช้าง

2.2 กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า

จัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับนานาประเทศ มีเรือสำเภาไทยจำลองสมัยอยุธยา และจำลองบริเวณป้อมเพชร ซึ่งแสดงวิถีชีวิต ตลาดการค้าในเมืองอยุธยา ฯลฯ

2.3 อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง

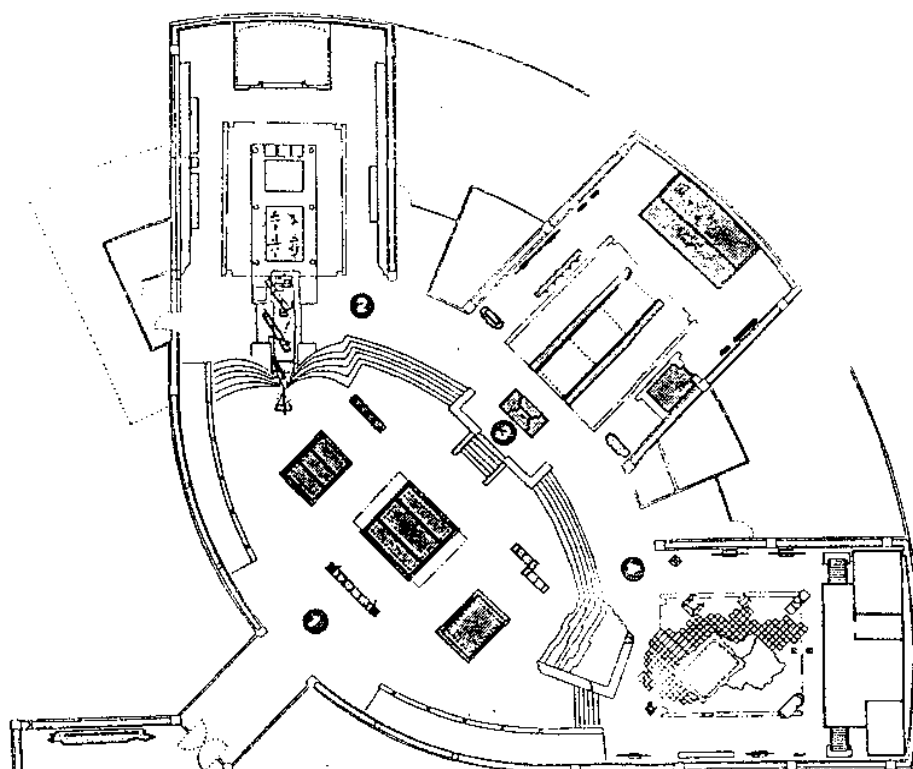
จัดแสดงเกี่ยวกับอยุธยาในฐานะศูนย์กลางของเมืองสำคัญต่าง ๆ แสดงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน โดยแสดงพิธีอินทราภิเษก พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีแห่พระกฐิน ทศชาติชาดก ฯลฯ

2.4 ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน

จัดแสดงความเป็นอยู่ ความเชื่อ พิธีกรรม ชีวิตชุมชนชาวบ้าน การโกนจุก แต่งงาน การละเล่น ฯลฯ

2.5 ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ

จัดแสดงแผนที่เมืองอยุธยา ที่วาดโดยชาวต่างชาติ เอกสารติดต่อกับต่างชาติ ภาพวาดชุมชนและบุคคลสำคัญชาวต่างชาติ ที่ปรากฏในประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นต้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

- อาคารหลัก
- ① พระนครหรืออยุธยาในฐานะราชธานี
 - ② กรุงศรีอยุธยาในฐานะเมืองท่า
 - ③ อยุธยาในฐานะศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง
 - ④ ชีวิตชาวบ้านไทยสมัยก่อน
- อาคารผนวก
- ⑤ ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ

ภาพที่ 14 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

3.1.3 หอไทยนิทัศน์

1. ข้อมูลทั่วไป

พื้นที่ : บริเวณชั้น 2 อาคารนิทรรศการและบริการการศึกษา

ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย ถนนรัชดาภิเษก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร

ปีที่เปิดบริการ : พ.ศ. 2536

เป้าหมาย :

(1) เพื่อจัดแสดงเรื่องราวทางอารยธรรมไทยและส่งเสริมความรู้การเรียนการสอน
วิชาประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดี และสังคมศาสตร์

(2) เป็นแหล่งการเรียนรู้เชื่อมโยงกับสถานศึกษา และมีบทบาทต่อการศึกษทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

เวลาทำการ : วันจันทร์-วันศุกร์ 9.30-12.00 น. และ 13.00-16.30 น. หยุดวันเสาร์
วันอาทิตย์ และวันนักขัตฤกษ์

ประเภทผู้เข้าชม : นักท่องเที่ยว นักศึกษา นักเรียน และประชาชนทั่วไป

2. การจัดแสดง

การจัดแสดงทั้งหมดในหอไทยนิทัศน์ประกอบไปด้วย 5 หัวเรื่อง ดังนี้

2.1 เรื่องความเป็นมาของชนชาติไทย

2.2 เรื่องข้าวกับวิถีชีวิตไทย

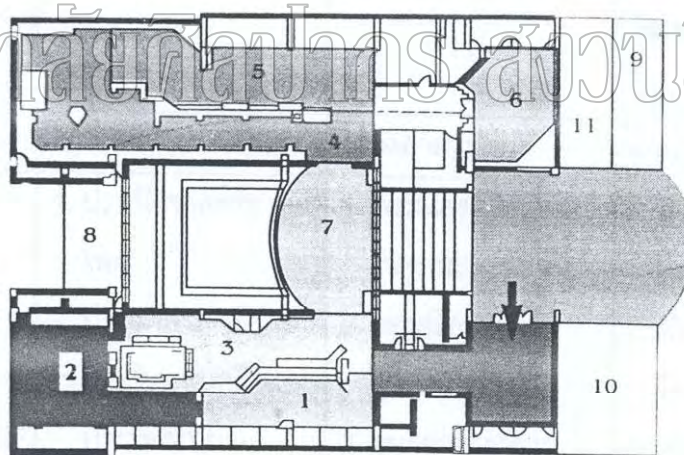
2.3 เรื่องภาษาและวรรณคดีไทย

2.4 เรื่องประเทศไทยกับโลก

2.5 เรื่องวีรกรรมชนชาติไทยและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย

พื้นที่ใช้สอย : พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ 1,200 ตร.ม.

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิทรรศการ

Plan of Thai Life Permanent Exhibition Hall

1. The Evolution of the Thai Nation	7. Hall of Fame
2. Rice and Thai Way of Life	8. Workshop
3. Thai Language and Literature	9. Exhibition Promotion Division
4. Thailand and the World	10. Meeting and Lecture Room 1
5. Important Achievement and Events	11. Meeting and Lecture Room 2
6. Multi-vision Theatre	

ภาพที่ 15 แสดงตำแหน่ง แผนผัง ส่วนจัดแสดงนิทรรศการหอไทยนิทัศน์ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย

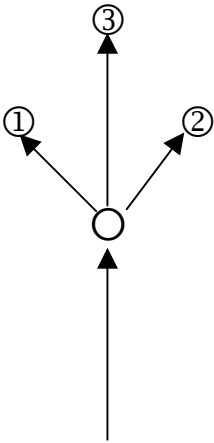
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบ

การเปรียบเทียบมีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบถึง แนวทางในการออกแบบที่เป็นภาพรวม และ แนวความคิดในการจัดแสดง ของโครงการทั้ง 3 กรณีศึกษา โดยนำผลการศึกษาข้อมูลโครงการ (หัวข้อที่ 3.1) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 11 แสดงสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลโครงการกรณีศึกษาเปรียบเทียบ

ข้อมูลเปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พระนคร	ศูนย์การศึกษา ประวัติศาสตร์อยุธยา	หอไทยนิทัศน์
ประเภทของ พิพิธภัณฑ์สถาน	ศิลปะ และ ประวัติศาสตร์	ประวัติศาสตร์	ประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ วัฒนธรรม
แนวคิดหลักในการ จัดตั้งโครงการ สถานที่ตั้ง (Site)	เพื่อการอนุรักษ์ บริเวณพระราชวัง บวรสถานมงคล (วังหน้า) เกาะรัตน โกสินทร์	เพื่อการศึกษา บริเวณเกาะเมือง พระนครศรีอยุธยา	เพื่อการศึกษา บริเวณชั้นที่ 2 อาคาร นิทรรศการ และ บริการการศึกษา ภายในศูนย์วัฒนธรรม แห่งประเทศไทย
อาคาร	อาคาร (พระที่นั่ง) เก่า	สร้างอาคารใหม่	อาคารประกอบ
หัวเรื่อง ในการจัดแสดง	1. ประวัติศาสตร์ ชาติไทย 2. ประวัติศาสตร์ ศิลปะและโบราณ คดีในประเทศ ไทย 3. ประณีตศิลป์และ ชาติพันธุ์วิทยา	1. พระนครศรีอยุธยา ในฐานะราชธานี 2. กรุงศรีอยุธยาใน ฐานะเมืองท่า 3. อยุธยาในฐานะศูนย์ กลางอำนาจทางการ เมืองการปกครอง 4. ชีวิตชาวบ้านไทย สมัยก่อน	1. เรื่องความเป็นมา ของชนชาติไทย 2. เรื่องข้าวกับวิถี ชีวิต ไทย 3. เรื่องภาษาและ วรรณคดีไทย 4. เรื่องประเทศไทย กับโลก

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ข้อมูลเปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร	ศูนย์การศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา	หอไทยนิทัศน์
		5. ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับต่างประเทศ	5. เรื่องวีรกรรมชนชาติไทยและเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ไทย
ลำดับในการจัดแสดง	ตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological)	สรุปเป็นเนื้อหาแต่ละเรื่อง (Thematic)	หัวเรื่องใหญ่สรุปเป็นเนื้อหาแต่ละเรื่อง (Thematic) และตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological) ในหัวเรื่องย่อย
สื่อในการจัดแสดง	เน้นแสดงวัตถุจริงเป็นหลัก	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่ และสร้างสภาพแวดล้อมเหมือนบรรยากาศจริง
แผนภูมิแสดงลำดับการจัดแสดง			

4. สรุปรูปแบบโครงการ

เป็นการนำผลวิเคราะห์มาเปรียบเทียบ มาสรุป เพื่อเป็นแนวทางและแนวในการออกแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

ตารางที่ 12 แสดงสรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

สรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์	
ประเภท	พิพิธภัณฑ์เฉพาะ (ศิลปะทางพระพุทธศาสนา)
แนวคิดในการจัดตั้งโครงการ	เพื่อการศึกษา (ส่งเสริมให้เกิดความรู้ โดยมีผู้ชมเป็นศูนย์กลาง)
ที่ตั้งโครงการ	1. แสดงความสัมพันธ์กับเนื้อหา 2. แสดงถึงความสัมพันธ์กับชุมชน
อาคาร	อาคารใหม่หรืออาคารเก่า (ที่ว่างภายในและภายนอกสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาในการจัดแสดง)
การวางเรื่อง	หัวข้อเรื่องใหญ่วางตามลำดับเหตุการณ์ และสรุปเนื้อหาในแต่ละเรื่อง ในหัวข้อย่อย
สื่อ	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่
วิธีการจัดแสดง	สื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์สร้างที่ว่างภายในให้สอดคล้องกับเนื้อหา

บทที่ 3

การศึกษาแนวทางสู่งานออกแบบ

1. ความหมายของปรัชญาในงานพุทธศิลป์ (เถรวาท)

ปรัชญา คืออะไร ปรัชญาคือความรู้ ความฉลาดโดยเฉพาะความรู้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขหรือมีความทุกข์น้อยที่สุด ปรัชญาเป็นคำในภาษาสันสกฤตซึ่งมีความหมายตรงกับคำว่าปัญญาในภาษาบาลี

ศิลปะ คืออะไร ศิลปะคืองานที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อความงามเพื่อความบันเทิงเริงรมย์ทั้งในรูปของนามธรรมและรูปธรรม

2. ประเภทของปรัชญาในงานพุทธศิลป์

ปรัชญาในงานพุทธศิลป์สามารถแบ่งออกได้จากการศึกษางานพุทธศิลป์ ดังนี้

1. พระพุทธรูป
2. สถูปเจดีย์
3. อาคารสถานที่
4. วัตถุสิ่งของ

2.1 พระพุทธรูป

ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะศิลปะจากพระพุทธรูปในประเทศไทย ถึงแม้ว่าศาสนาพุทธจะเข้ามาเผยแพร่ในประเทศไทยมานานแล้วแต่ศิลปะของพระพุทธรูปในยุคแรก ๆ ที่ค้นพบในประเทศไทยยังเป็งานศิลปะที่ได้รับอิทธิพลของศิลปะแบบอินเดียอยู่มาก เริ่มตั้งแต่ยุคทวาราวดีซึ่งจะพบมากแถวภาคตะวันตกของประเทศไทย เช่น จังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี แต่เริ่มมีการสร้างงานศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์แบบไทยแท้ที่เป็นแบบอย่างในการสร้างพระพุทธรูป และให้ความหมายชัดเจนในเชิงปรัชญามีหลักธรรมะแฝงอยู่ในงานศิลป์คือพระพุทธรูปในยุคสุโขทัยซึ่งเราถือว่าเป็นยุคทองของการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย

ลักษณะเด่นของพระพุทธรูปสมัยสุโขทัยและความหมายในเชิงปรัชญา

1. หูยาน พระพุทธรูปทุกยุคทุกสมัยก็จะทำในรูปหูยานทั้งนั้นไม่เฉพาะพุทธรูปในสมัยสุโขทัย หรือพระพุทธรูปในเมืองไทยหรือพระพุทธรูปในนิกายเถรวาท ในนิกายมหายานพระพุทธรูปก็ทำหูยานเหมือนกัน ดังนั้นหูยานของพระพุทธรูปจึงไม่ได้มีความหมายว่าอายุยืนเหมือนที่ชาวบ้านทั่วไปเข้าใจกันเป็นแน่ ในเชิงปรัชญา หูยาน หมายถึง หลักคำสอนที่สอนในเรื่องความเชื่ออย่าเชื่อง่ายอย่าหูเบาจนหูหนักอันมีบัญญัติไว้หลักคำสอนที่มีชื่อว่า กาลามสูตร 10 หรือเรียกอีกชื่อว่า หลักความเชื่อ 10 ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้สำหรับให้ทุกคน มีความเชื่อในเหตุและ ผลของตนเอง ในเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นว่า สิ่งที่มีผู้นำมากกล่าวหรือสั่งสอนนั้น คนควรจะเชื่อถือเพียงไรหรือไม่

แต่ให้เชื่อการพิจารณาของตนเองว่า คำสอนเหล่านั้น เมื่อประพฤติกระทำตามไปแล้วจะมีผลเกิดขึ้นอย่างไร ถ้ามีผลเกิดขึ้นเป็นการทำตนเองและผู้อื่นให้เป็นทุกข์เดือดร้อนก็เป็นคำสอนที่ไม่ควรปฏิบัติตาม ถ้าไม่เป็นไปเพื่อทำตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน แต่เป็นไปเพื่อความ สุข ความเจริญยอมเป็นคำสอนที่ควรทำตาม ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการพูดถึงราคะ โทสะ โมหะ ว่าเป็นสิ่งที่ควรละหรือไม่ ผู้ฟังจะต้องพิจารณาให้เห็นชัดด้วยตนเองว่า ราคะ โทสะ โมหะ เป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์หรือความสุข ให้เห็นชัดแก่ใจของตนเสียก่อน เมื่อเห็นว่า ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน จึงละเสียตามคำสอน ถ้ายังพิจารณาไม่เห็นแม้แต่เล็กน้อยก็เป็นสิ่งที่ให้รอไว้ก่อนยังไม่ปฏิบัติตาม จนกว่าจะได้พิจารณาเห็นแล้วจึงปฏิบัติ สักว่าโดยเหตุ 10 อย่างดังกล่าวแล้วข้างต้น

หลักนี้เป็นการแสดงถึงความที่พระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญในความเชื่ออย่างถึงที่สุด ฟังรู้ไว้ในฐานะเป็นอุปกรณ์แห่งการควบคุมความเชื่อของตนให้เป็นไปในทางที่จะปฏิบัติให้เป็นผลสำเร็จได้จริง ๆ

2. เปลวไฟเหนือเศียรพระพุทธรูป หมายถึง โลกุตระธรรม แทนแสงสว่างแห่งชีวิต หลักธรรมสอนให้เรายู่เหนือโลกได้อย่างที่เป็นจริงอย่างถูกต้อง เมื่อเราเข้าใจโลกแห่งความเป็นจริงตามที่มันเป็นจริงไม่เป็นมายา และปฏิบัติต่อโลกไปตามความเป็นจริงไม่ยึดมั่นถือมั่น เราก็จะบรรลุธรรมได้ ที่เราเรียกว่าตรัสรู้ รู้แจ้งเห็นจริง เราก็จะอยู่ในโลกนี้อย่างไม่มีทุกข์ อย่างไม่เป็นทุกข์ เรียกว่าเรายู่เหนือโลกหรือโลกุตระ ประจุเมื่อก่อนนั้นเรายู่ในโลกมืด เราก็จะมองไม่เห็นอะไร แล้วมีแสงสว่างมาส่องโลกให้สว่างเราก็จะเห็นโลกอย่างที่เป็นจริง ไม่ใช่โลกที่อยู่ในความมืดอีกต่อไป เราจะเห็นและเข้าใจโลกได้อย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วนำมาสอนเราจึงเหมือนพระพุทธองค์นำแสงสว่างมาให้เรา เป็นแสงสว่างแห่งชีวิต ทำให้เรามองเห็นปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้อง แล้วเราก็จะมีปัญญาแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้องแล้วเราก็จะมีปัญญาแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้องนี่คือความหมายของเปลวไฟเหนือเศียรพระพุทธรูป

ภาพที่ 16 แสดงเปลวไฟเหนือเศียรพระพุทธรูป ศิลปะสุโขทัยแบบอมตะ (คลาสสิก)

ที่มา : สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปใน

เอเชีย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546), 196.

หลักธรรมในโลกุตตรธรรมที่สอนให้เราอยู่เหนือโลกได้เราเรียกว่า โลกุตตรธรรม 9 ซึ่งมีหลักธรรมดังนี้

มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1

คำว่า โลกุตตระ แปลว่า ยิ่งกว่าโลก หรือ เหนือโลก “โลกุตตรธรรม” จึงแปลว่า สิ่งซึ่งยิ่งไปกว่าโลกหรือวิสัยโลก ใช้เป็นชื่อของการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติในขั้นที่จิตใจสูงเกินกว่าที่จะยินดีในโลก ซึ่งมีความหมายอยู่ที่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่ปรารถนาของสัตว์ทั่วไปที่รวมเรียกว่า “กามคุณ” หรือแม้ที่สุดแต่ความสุขขั้นที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณ แต่ยังเกี่ยวข้องกับฉานสมาบัติ เป็นต้น ฉะนั้น โลกุตตระหรือเหนือโลก จึงหมายถึง การมีจิตใจอยู่เหนือกามสุข ฉานสุข มุ่งแสวงสุขจากความปล่อยวางหรือหลุดพ้น จากความยึดถือว่า ตัวตน หรือของของตนโดยตรง

การปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ มีมูลมาจากการพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความเป็นอนัตตาของโลก อยากจะพ้นไปจากโลกหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือมีจิตใจอยู่เหนือโลก ทั้งที่มีร่างกายอยู่ในโลกมีจิตใจอยู่เหนือการครอบงำของอารมณ์ ทั้งที่มีร่างกายเกี่ยวข้องกันอยู่กับอารมณ์แม้อย่างใกล้ชิดเพียงไรก็ตาม

สิ่งที่เรียกว่า “โลกุตตรธรรม” แบ่งเป็น 9 คือ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 มรรค 4 หมายถึง การปฏิบัติที่ถึงที่สุด 4 ขั้น ผล 4 หมายถึง ผลแห่งการปฏิบัติ 4 ขั้น และเป็นคู่ ๆ ตรงกัน

การสร้างพระพุทธรูปให้มีพระเนตรมองต่ำจึงมีความหมายให้คนเรามองเข้าไปข้างใน ในร่างกายของเราในจิตใจของเรา ว่าเป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ แต่ถ้าเรามองด้วยปัญญา ตามกิเลสให้ทันเราก็จะไม่ทุกข์

3. ห่มจีวรบางใส เหมือนไม่มีจีวร ความหมายทางปรัชญา หมายถึง ร่างกายเราไม่มีอะไรมีแต่ความว่าง ไม่มีอะไรน่ายึดมั่นถือมั่นสามารถมองเห็นทะลุปรุโปร่ง ประดุจเหมือนไม่มีอะไรมาห่อหุ้ม เราสามารถมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างได้ในกายนี้ว่า เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ถ้าเราไม่มีปัญญาเราก็จะมีทุกข์ที่มีกายนี้ แต่ถ้าเรามีปัญญาราบสาเหตุที่มาแห่งทุกข์และดับทุกข์เสียได้กายนี้ก็ไม่ได้นำมาซึ่งความทุกข์ แต่เป็นอุปกรณ์นำไปสู่นิพพานได้เช่นเดียวกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 17 แสดงพระพุทธรูปห่มจีวรบางใส เหมือนไม่มีจีวร ศิลปะสุโขทัยปางลีลาแบบอมตะ (คลาสสิก)

ที่มา : สมเกียรติ โลห์เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปในเอเชีย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546), 168.

4. ประทับนั่งหรือยืนอยู่บนอาสนะเป็นรูปบัวบาน แทนความหมายถึงความเป็นผู้ฉลาด เป็นผู้ถึงพร้อมต่อการตรัสรู้ พร้อมที่จะเรียนรู้ พร้อมที่จะรับแสงสว่าง ความเป็นผู้มีปัญญา

ภาพที่ 18 แสดงพระพุทธรูปประทับยืนอยู่บนอาสนะเป็นรูปบัวบาน ศิลป์สุโขทัยปางลีลาแบบ
อมตะ (คลาสสิก) ตอนปลาย และศิลปะหลังสมัยสุโขทัย

ที่มา : สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์, วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพระพุทธรูปใน
เอเชีย (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546), 199.

ดอกบัวเป็นดอกไม้ สัญลักษณ์ของศาสนาพุทธมี อยู่ 2 ความหมายด้วยกัน คือ

4.1 ความบริสุทธิ์ โดยธรรมชาติของดอกบัว เป็นพืชที่งอกในโคลนตมใต้น้ำ แต่ก็สามารถเติบโตผ่านความสกปรกของโคลนตมโผล่พ้นน้ำมาอวดความสวยงามของดอกบัว สร้างความงามให้แก่โลกได้โดยไม่มี ความสกปรกของโคลนตมอันเป็นแหล่งกำเนิดคิดมาด้วยแม้แต่น้อย ประดุจเสมือนคนเราแม้จะเกิดในแหล่งที่ไม่สะอาดในทางโลก เกิดในแหล่งที่มีวัชกรรมไม่ดี ในเผ่าพันธุ์ไม่ดี เกิดในสิ่งที่มีสิ่งแวดล้อมไม่ดี แต่ถ้าบุคคลนั้นมีจิตใจเป็นคนดีแล้ว ความเป็นคนดีนั้น จะรักษาความดีในตัวเองจะไม่แปดเปื้อนความสกปรกโสโครกของสังคมรอบข้าง บุคคลนั้นจะรักษาความเป็นคนไว้ได้เสมอประดุจดอกบัวที่ไม่ยอมเปื้อนโคลนแล้วโผล่พ้นน้ำมาให้ชาวโลกได้ชื่นชมความงามของดอกบัวจนได้

4.2 ความมีปัญญา ดอกบัวเป็นดอกไม้เมืองร้อนชนิดเดียวที่เมื่อต้นได้ผลิดอกแล้วก็จะผลิตผลออกมาพร้อมกันในทันที เมื่อเราเห็นดอกบัวตูมที่ผู้คนนำมาถวายพระแล้วลองแง้มดอกดูข้างในเราจะเห็นฝักบัวเล็ก ๆ อยู่ข้างในดอกบัวตูม นั้น ซึ่งปกติของต้นไม้ทั่วไปนั้น ต้องออกดอกมาก่อน รอจนกลีบดอกร่วงโรยหมดแล้ว แล้วเราถึงจะเห็นผลอ่อนของพืชพันธุ์ไม้นั้น แต่ดอกบัวหาเป็นเช่นนั้นไม่ เมื่อผลิดอกออกมาก็ผลิตผลอ่อนไว้ข้างในดอกทันที รอวันดอกร่วงโรยแล้วผลบัวในรูปฝักบัวก็จะเติบโตสุกงอมรอให้เราเก็บไปกินต่อไป เปรียบเสมือนคนเรา เมื่อเกิดมาก็มีสมอมีปัญญาเกิดมาทันที แต่รอวันเติบโตใหญ่มีพัฒนาการทางสมองจนมีสติปัญญาเต็มที่ไว้แก้ปัญหาให้แก่ชีวิต ดังนั้น ดอกบัวจึงให้ความหมายในเชิงปรัชญาว่าความเป็นผู้มีปัญญา

ภาพที่ 19 แสดงดอกบัวตูมและดอกบัวบาน

ที่มา : เชนชาคริต ชุรจิตกมรัชย์, ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์พานิชย์, 2547), 19.

5. อริยาบถของพระพุทธรูป พระอริยาบถของพระพุทธรูปในศาสนาพุทธนิกายเถรวาทในประเทศอื่น ๆ ในเอเชียมักจะสร้างกันแค่ 3 อริยาบถเท่านั้น แต่ในประเทศไทยนับแต่ยุคสุโขทัยเป็นต้นมาจะสร้างเป็น 4 อริยาบถด้วยกัน คือ

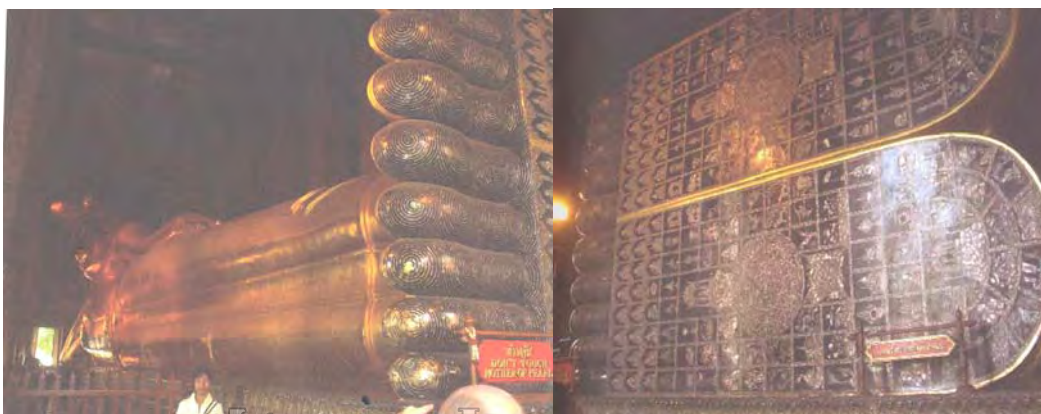
5.1 พระพุทธรูปนั่ง จะเป็นอริยาบถหลังของการสร้างพระพุทธรูปโดยทั่วไป เป็นอริยาบถของพระพุทธรูปประธานที่ประดิษฐานในพระอุโบสถส่วนใหญ่จะประทับนั่งในท่านั่งขัดสมาธิ วางพระหัตถ์ซ้ายไว้บนหน้าตัก วางพระหัตถ์ขวาบนพระชานุ (หัวเข่า) ให้พระหัตถ์คว่ำลง นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงไปที่พื้น ตัวอย่างเช่น ปางมารวิชัย ซึ่งมีความหมายว่ามีชัยชนะเหนือมาร ซึ่งมารคือกิเลส แสดงถึง การอยู่เหนือกิเลสทั้งปวง การอยู่เหนือโลก พระพุทธองค์เป็นผู้อยู่เหนือโลก หลังจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธรูปปางนี้จึงเรียกได้อีกชื่อหนึ่งว่า ปางตรัสรู้การใช้พระหัตถ์ขวาชี้ลงไปที่พื้น หมายถึง นับแต่วันที่พระองค์ตรัสรู้แล้วพระองค์อยู่เหนือโลก คือ โลภียะ คือ

กิเลส นับตั้งแต่พระพุทธรูปองค์ที่สร้างพระพุทธรูปไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว คือกิเลสไม่เกิดขึ้นกับพระพุทธรูปอีกแล้ว ไม่มีทุกข์อีกแล้ว เพราะทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ได้ดับไปหมดสิ้นแล้วพระพุทธรูปไม่อยู่ในโลก แต่พระพุทธรูปทรงอยู่เหนือโลกตลอดไปไม่กลับมาเกิดในโลกนี้อีกแล้ว นี่คือความหมายในเชิงปรัชญาของพระพุทธรูปปางมารวิชัย ซึ่งนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปปางประธานประดิษฐานในพระอุโบสถของภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ส่วนภาคเหนือนิยมสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นปางประธานประดิษฐานในพระอุโบสถ เช่น พระแก้วมรกต ที่ประดิษฐานในพระอุโบสถวัดพระแก้วในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิที่นำมาจากภาคเหนือ หรือพระพุทธรูปองค์ประธานในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น

บางครั้งเราจะพบเห็นพระพุทธรูปที่สร้างเป็นปางมารวิชัย นอกจากสร้างอาสนะเป็นรูปดอกบัวแล้ว ฐานใต้ดอกบัวก็สร้างงานศิลปะที่เต็มไปด้วยความสวยงามของวัสดุที่นำมาประดับ เช่น งานประดับด้วยกระจกสีต่าง ๆ เหมือนอัญมณีมีค่าต่าง ๆ งานลงรักปิดทอง งานประดับมุก งานศิลปะสวยงามอันมีค่าเหล่านี้ ที่สร้างประดับไว้ด้านล่างพระพุทธรูป ในทางปรัชญาเราใช้เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้สอนให้เข้าใจว่า พระพุทธรูปหลังจากตรัสรู้แล้ว พระพุทธรูปก็ประทับอยู่เหนือโลก เหนือโลกียะ เหนือวัตถุสิ่งของ ความร่ำรวยมั่งคั่ง อันเป็นกิเลส เหนือความทุกข์ตลอดไป งานศิลปะอันสวยงามเหล่านี้ใช้แทนความหมายว่ากิเลส วัตถุ ความร่ำรวย ความมั่งคั่ง ในทรัพย์สิน พระพุทธรูปอยู่เหนือสิ่งเหล่านี้ แม้จะอยู่ในโลกของสิ่งเหล่านี้ คือ โลกของวัตถุ โลกของกิเลส แต่พระพุทธรูปก็ทรงอยู่เหนือโลกของกิเลส เหนือโลกียะ เหนืออวิชชา เพราะพระพุทธรูปเป็นผู้มีวิชา เราจะพบเห็นพระพุทธรูปแบบนี้ได้เช่นที่ระเบียงคต ทั้งชั้นนอกและชั้นใน บริเวณล้อมรอบพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามหรือวัดโพธิ์

4.2 พระพุทธรูปนอน หรือเรียกโดยทั่วไปว่า พระพุทธรูปปางไสยาสน์ จะมีอยู่ 2 อิริยาบถ คือ ไสยาสน์ธรรมดา ลีมาดา ยังมีพระชนม์อยู่กับปางปรินิพพาน คือ สิ้นพระชนม์ ดับขันธไปแล้ว ซึ่งปางนี้จะไม่เป็นที่นิยมสร้างในประเทศไทย แต่เป็นที่นิยมสร้างในประเทศพม่า ศรีลังกา แต่ปางไสยาสน์ธรรมดาเป็นที่นิยมสร้างในประเทศไทยมากกว่า โดยเฉพาะในสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา ซึ่งพระพุทธรูปปางไสยาสน์องค์ที่สำคัญในประเทศไทยส่วนใหญ่พบในภาคกลาง ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น พระนอนจักรสีห์ จังหวัดสิงห์บุรี และที่สำคัญที่สุดมีชื่อเสียงมากที่สุดเพราะถือกันว่าสวยงามที่สุดก็คือ พระนอนวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือชาวบ้านทั่วไปนิยมเรียกว่า วัดโพธิ์ ซึ่งมีความยาวเป็นอันดับ 3 ของประเทศไทย คือ ยาว 46 เมตร สูง 15 เมตร ลักษณะพิเศษของพระนอนวัดโพธิ์ คือ ที่ได้พระบาทของพระพุทธรูปมีงานศิลปะประดับมุก เป็นเรื่องมงคล 108 หรือบางตำราก็ว่าเป็นงานประดับมุกแสดงเรื่อง 3 โลก ความหมายในเชิงปรัชญา หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงอยู่เหนือทั้ง 3 โลก เพราะผู้อยู่ในโลกทั้ง 3 อันประกอบด้วย โลกสวรรค์ โลกมนุษย์ โลกนรก ยังมีกิเลส ยังมีทุกข์อยู่ แต่พระพุทธรูปทรงอยู่เหนือโลก เหนือทุกข์ ดับทุกข์ได้สิ้นเชิงแล้ว แต่ผู้ที่อยู่

ในโลกทุกคนต่างยังมีทุกข์ เต็มไปด้วยทุกข์ ไปตามประสาของผู้ที่อยู่ในโลกนั้น เช่น เทวดา ซึ่งอยู่บนโลกสวรรค์ก็มีทุกข์ไปตามประสาเทวดา เพราะถึงแม้เป็นเทวดาก็ยังมีความต้องการที่จะมี ที่เป็น ที่จะสุขสบายไปตามประสาเทวดา จึงมีทุกข์ไปตามประสาเทวดา เหมือนคนดี ก็ยังมีทุกข์ไปตามประสาคนดี เพราะยังอยากจะเป็นคนดี ซึ่งดีในความหมายทางโลกเท่านั้น ยังไม่ใช่ดีในความหมายทางธรรม ซึ่งผู้ที่อยู่ในโลกมนุษย์ก็ยังยึดติดยึดมั่นถือมั่นในดีในชั่ว ก็ต้องมีความทุกข์ไปตามประสาคนดีคนชั่วอยู่นั่นเอง ต้องอยู่เหนือดีเหนือชั่วเท่านั้น จึงจะไม่ทุกข์

ภาพที่ 20 แสดงพระนอนวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ที่มา : เชนชาคริต บุรชิตกมรัชย์, ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์พานิชย์, 2547), 26-27.

การสร้างพระพุทธรูปนอนในประเทศไทยมักสร้างในท่านอนตะแคงขวาในท่าสิงหไสยาสน์ คือ ท่านนอนของราชสีห์ หมายความว่า ถึงแม้ว่าจะนอนก็ไม่ไหล่นอนแบบหลับไหลไม่รู้เนื้อรู้ตัว ไม่ระมัดระวังถึงภัยที่มีอยู่รอบข้าง ภัยที่กำลังมาถึง แต่นอนอย่างระมัดระวัง นอนอย่างมีสติสัมปชัญญะ นอนอย่างรู้ทุกข์รู้สุข รู้อะไรเป็นอะไร พร้อมทั้งจะต่อสู้กับภัยที่จะมาถึงตัวได้ทุกเมื่อ ซึ่งภัยในที่นี้สำหรับคนเราก็คือกิเลส หรือวิชานั่นเอง เมื่อเราเฝ้าระวังกิเลส มิให้กิเลสเข้ามาทำร้ายเราได้ เราก็จะไม่ทุกข์ เมื่อเราไม่มีทุกข์ เราก็ดับทุกข์ได้ เมื่อเราดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เราก็เข้าถึงนิพพานได้ทันที โดยไม่ต้องรอเข้าถึงนิพพานหลังการตายจริงเพราะเมื่อกิเลสตายไปก่อนเราแล้วเราก็จะไม่ตายชีวิตเราก็จะเป็นนิรันดร์เมื่อไม่มีการเกิด ก็จะไม่มีการตาย ดังนั้น คำถามที่เราได้ยินเสมอว่า ตายแล้วไปไหน ในศาสนาพุทธจึงไม่มี เพราะฉะนั้น การสร้างพระพุทธรูปนอนในเมืองไทยจึงไม่จำเป็นต้องสร้างเป็นพระนอนที่แสดงการตายจริง ๆ เพื่อแสดงว่าเข้าถึงปรินิพพาน เพราะการเข้าถึงนิพพานนั้นควรถึงขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ จะเป็นประโยชน์มากกว่าเข้าถึงนิพพานหลังความตายไปแล้ว เพราะว่าเมื่อคนเราตายไปแล้วก็จะไม่รู้สึกละอะไร ไม่รู้สึกรู้สึกรู้สุข ไม่รู้ร้อน รู้หนาว แต่ขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่

เราจะต้องมีทุกข์ มีสุข เจอทุกข์เจอสุข รู้สึกร้อนรู้สึกหนาว มีปัญหาในทางโลกทุกวันทุกเวลา ดังนั้น เราควรเข้าถึงนิพพานขณะอยู่ในโลกนี้ ปัจจุบันนี้ วันนี้ เดียวนี้ หรือขณะนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตนี้มากที่สุด ศาสนาพุทธให้ความสำคัญต่อโลกนี้ ปัจจุบันนี้มากกว่าโลกหน้า ซึ่งเราไม่รู้ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ หรือเป็นแค่ความเชื่อของคนเราบางคน บางคนเท่านั้น แต่โลกนี้ ปัจจุบันนี้สิ เป็นความจริงที่เราทุกคนสัมผัสได้ รับรู้ได้ จับต้องได้ โดยไม่ต้องพิสูจน์อะไรอีก เรารับรู้ได้ด้วยตัวเราเอง เราเข้าใจได้ด้วยประสบการณ์จริงของเราเอง ซึ่งเราเรียกความรู้นี้ว่าเป็นการรู้จริงและรู้แล้ว แต่โลกหน้ายังไม่ใช้การรู้แจ้ง เพราะยังไม่มีบุคคลเข้าถึงมาก่อน มีประสบการณ์จริงมาก่อน คนที่พูดว่ามีโลกหน้าก็สักแต่ว่าพูดไปตามความเชื่อ ตามความศรัทธาของตนเท่านั้น แต่ผู้พูดคนนั้นก็ยังไม่เคยไปเห็นของจริงเลยว่าเป็นอย่างไร เชื่ออย่างไรที่ศรัทธา แต่โลกนี้สิ มีอยู่จริงโดยไม่ต้องมีความเชื่อหรือความศรัทธาแต่อย่างใด เพราะมันเป็นความจริง เป็นสัจธรรม เราควรเชื่อเพราะการกระทำของเราเอง ไม่ควรเชื่อเพราะการกระทำของผู้อื่นไม่ควรเชื่อเพราะเป็นประสบการณ์ของผู้อื่น แม้บุคคลนั้นจะเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือ แม้บุคคลนั้นจะเป็นครูของเรา อันมีบัญญัติไว้ในหลักความเชื่อ 10 ประการ

4.3 พระพุทธรูปยืน เป็นพระพุทธรูปที่นิยมสร้างไว้ประดิษฐานด้านข้าง หรือด้านหน้าของพระพุทธรูปปางมารวิชัย หรือปางสมาธิที่ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ หรือประดิษฐานไว้ตามวิหารคด เช่น ในวิหารคดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร และจะมีท่าทางต่าง ๆ โดยใช้พระหัตถ์แสดง ที่เราเรียกว่า มุทรา เช่น ยกพระหัตถ์ขวาขึ้นระดับพระอุระ ทำมือจีบ เรียกว่า พระพุทธรูปปางทรงแสดงธรรม (วิตรกระ), หรือผายพระหัตถ์ขวาแบไปทางด้านหน้า เรียกว่า ปางประทานพร (พระหัตถ์ซ้ายถือจีวร), หรือยกพระหัตถ์ทั้งสองข้าง แขนบพระอุระ เรียกว่า ปางรำพึง เป็นต้น ส่วนใหญ่พระพุทธรูปยืนมักใช้แสดงพุทธประวัติ

4.4 พระพุทธรูปเดิน หรือที่นิยมเรียกกันว่า พระพุทธรูปลีลานั้นสร้างครั้งแรกในโลกของศาสนาพุทธคือสร้างในยุคสมัยสุโขทัย เพราะว่าทุกประเทศที่นับถือศาสนาพุทธนั้นมีการสร้างพระพุทธรูปปางลีลาในรูปของงานศิลปะที่เรียกว่าภาพนูนสูงหรือนูนต่ำเท่านั้น ไม่มีการสร้างเป็นพระพุทธรูปที่เป็นรูปลอยตัวที่เป็นรูปปั้นจริง ๆ ดังนั้น พระพุทธรูปปางนี้จึงพบได้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น หรือกล่าวได้ว่าพระพุทธรูปเดินสร้างครั้งแรกในโลกที่ประเทศไทยในยุคสมัยสุโขทัย อันถือว่าเป็นยุคทองของการสร้างศิลปะพระพุทธรูปที่ให้ความหมายในเชิงปรัชญาได้ดีที่สุด มีการสร้างได้ถูกต้องตามหลักความเชื่อศาสนาพุทธแบบเถรวาทได้ถูกต้องมากที่สุด

ภาพที่ 21 แสดงพระพุทธรูปปางลีลา

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิเทศน์

การสร้างพระพุทธรูปโดยไม่แสดงเพศ ว่าเป็นเพศหญิงหรือชายมีความหมายในเชิงปรัชญาว่า คนเราไม่ว่าเป็นหญิงหรือชายก็มีทุกข์เท่า ๆ กัน มีสุขเท่า ๆ กัน ความทุกข์หรือความสุขไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศ ซึ่งเป็นวัตถุแต่อยู่ที่จิตใจ เราจะดับทุกข์ได้อยู่ที่สมองหรืออยู่ที่เรามีปัญญามองเห็นอวิชชา มองเห็นต้นเหตุของปัญหา เข้าใจถึงกิเลสที่มีอยู่ เราก็จะเข้าใจในทุกข์ ในปัญหา และใช้ปัญญาแก้ปัญหาที่ต้นเหตุได้ ทั้งหญิงชายเราก็มีสติปัญญา มีสมองที่ธรรมชาติสร้างมาเหมือน ๆ กัน ดังนั้น ทั้งเพศหญิงเพศชาย ก็สามารถเรียนรู้ที่จะดับทุกข์ได้เหมือน ๆ กัน เมื่อดับทุกข์ได้ทั้งเพศหญิงเพศชาย ก็จะนิพพานได้เท่ากัน ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปที่ไม่แสดงว่าเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย หรืออีกนัยหนึ่งเป็นได้ทั้งเพศหญิงและเพศชาย มีความหมายว่าไม่ว่าเราจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชาย เราสามารถจะมีทุกข์ หรือเราสามารถที่จะดับทุกข์ได้เท่า ๆ กัน เพราะการที่จะดับทุกข์ได้เราจะต้องมีปัญญา ทั้งสองเพศก็มีสมองมีปัญญาอยู่ในตัวอยู่แล้ว

ส่วนลีลาเดินอันอ่อนช้อยนั้นหมายถึง การเดินไปข้างหน้าของชีวิตอย่างสงบ อย่างสันติสุข อย่างปราศจากกิเลส อย่างไม่มีทุกข์ เดินเข้าไปสู่นิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตนี้ อันเป็นจุดหมายปลายทางของผู้ประกาศตนว่าเป็นพุทธมามกะ นั่นคือ นิพพาน

นี่คือจุดมุ่งหมายหลักของการสร้างพระพุทธรูป ที่ผู้สร้างพระพุทธรูปแต่ต้นนั้นต้องการสร้างพระพุทธรูปเพื่อเผยแพร่ธรรมะ การสร้างพระพุทธรูปให้มี 4 อริยาบถนั้น เพื่อสอนเราว่าไม่ว่าเราจะทำอริยาบถใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง นอน ยืน หรือเดิน ถ้าเรายังมีกิเลสอยู่ เราก็จะยังมีทุกข์ไป

ทุก ๆ อริยาบถ ไม่ว่าจะเป็นนั่ง นอนก็เป็นทุกข์ ยืนก็เป็นทุกข์ เดินก็เป็นทุกข์ เราจะมีทุกข์ได้ทุกวินาที ทุกขณะของการเคลื่อนไหวของร่างกายเรา แต่ในขณะเดียวกัน ถ้าเรามีสติปัญญา เราใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา เราก็จะไม่ทุกข์ ไม่ว่าเวลาไหน ไม่ว่าจะเป็นอริยาบถได้ ไม่ว่าจะเป็นการนั่ง การนอน การยืน หรือการเดิน ถ้าเรารู้เท่าทันกิเลสและดับกิเลสเสียได้ เราก็จะไม่มีทุกข์เลย ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปทั้ง 4 อริยาบถ ถึงแม้ว่าอริยาบถของพระพุทธรูปจะเปลี่ยนไปแต่เศียรของพระพุทธรูปจะไม่เปลี่ยน เพราะส่วนของเศียรพระพุทธรูปจะสำคัญที่สุด ไม่ว่าเราจะสุขจะทุกข์ มันอยู่ที่สมอง หรือหัวใจ หรือสติปัญญาของเรา ไม่ว่าหญิงหรือชาย ก็มีสติปัญญาเหมือนกัน

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปในยุคต่อ ๆ มาที่มีการเพิ่มปาง เพิ่มมูรตาต่าง ๆ นั้น ซึ่งเริ่มทำกันมากในยุครัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ซึ่งมีผู้นับได้ถึง 66 ปาง นั้น จะเน้นการสร้างเพื่อเล่าประวัติบางตอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ความหมายในเชิงปรัชญาหาได้น้อย ซึ่งในที่นี้จะไม่ขออธิบาย เช่น ปางถวายหล้าคา ปางถวายผลสมอ ปางเหยียบโลก เป็นต้น

สาระสำคัญที่สุดในการสร้างพระพุทธรูปก็คือ การสร้างงานศิลป์เพื่อแสดง เพื่อเผยแพร่ เพื่อสั่งสอนให้ความรู้ในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้น พระพุทธรูปจึงเหมือนพระไตรปิฎก ที่ไม่ได้จารึกหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในรูปของตัวหนังสือ ซึ่งพระไตรปิฎกจะเหมาะกับผู้ที่อ่านหนังสือมาอย่างดี เหมาะกับผู้คงแก่เรียน เหมาะแก่การศึกษา แต่ไม่เหมาะกับผู้ที่ไม่ได้เรียนหนังสือ หรือผู้เรียนมาน้อย อย่างชาวบ้าน ชาวไร่ ชาวนา กรรมกร ชนชั้นล่าง การอ่านหนังสือพระไตรปิฎก คงเป็นไปได้ไม่ได้ หรือเป็นไปได้้น้อยมาก ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปเพื่อแสดงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงเหมาะกับทุกคนทุกชนชั้นที่จะเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้อย่างง่ายดาย เพียงแต่ต้องมีผู้รู้มาอธิบายให้เข้าใจได้อย่างถูกต้องเท่านั้น ว่าความหมายของแต่ละส่วนของพระพุทธรูปนั้น แทนหลักธรรมข้อใด มีความหมายอย่างไร มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างไรในโลกนี้

ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปจึงไม่ใช่การสร้างเพื่อแสดงร่างกายของพระพุทธเจ้า อันเป็นกายวัตถุ ซึ่งไม่คงทนถาวร ไม่มีเสถียรภาพ ดับสูญไปแล้ว ร่างกายของพระพุทธเจ้าจึงไม่ใช่พระพุทธเจ้าที่แท้จริง พระพุทธเจ้าที่แท้จริงคือ หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า หลังจากพระพุทธองค์ดับขันธไปแล้ว ขอให้สาวกของพระองค์ถือเอาหลักคำสอนของพระพุทธองค์เป็นพระพุทธเจ้าดังหลักคำพุทธวจนะที่ว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

2.2 สถูปเจดีย์

คำว่า เจดีย์ มาจากคำว่า ไจติย ในภาษาสันสกฤต หรือมาจากคำว่า เจติย ในภาษาบาลี แปลว่า สิ่งที่ควรเคารพบูชา ไทยเราเอามาใช้หมายถึง สถูป

คำว่า สถูป เป็นคำภาษาสันสกฤต และเป็นสิ่งก่อสร้างในพุทธศาสนาจากเนินดินที่ฝังศพ และต่อมาได้ก่อเป็นฐานล้อมรอบ เนินดินนั้นจึงกลายเป็นส่วนกลางหรือที่เรียกว่า องค์ระฆัง บนเนินดินตั้งแท่นมณฑป หรือร่มปักอยู่บนยอดเพื่อแสดงว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่เดิมคงใช้ฝังอัฐิธาตุของผู้ที่ตายไปแล้ว แต่มาในสมัยศิลปะอินเดียโบราณ (พุทธศตวรรษที่ 3-6) ใช้อิฐหรือหินก่อเป็นการก่อสร้างที่ถาวรแทนดินและไม้ ใช้สำหรับบรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า อัฐิธาตุของพระสงฆ์สาวกหรือใช้สำหรับเป็นเครื่องหมายแห่งสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา เช่น ที่ประสูติ ตรัสรู้ ประทานปฐมเทศนา และปรินิพพาน สถูปนี้ต่อมาได้วิวัฒนาการไปคือ ฐานสูงขึ้น องค์ระฆังสอบเข้าและเล็กลง ยอดสูงขึ้น และบางครั้งก็มีพระพุทธรูปและภาพพุทธประวัติมาประกอบ จนกระทั่งกลายเป็นรูปแบบ พระเจดีย์ในปัจจุบัน

ในประเทศไทยนิยมใช้ทั้งสองคำคู่กันเรียกว่า สถูปเจดีย์ สถูป หรือเจดีย์ ในยุคแรก ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ นิยายเถรว่าทจากศรีลังกา นิยมสร้างเป็นทรงระฆัง เมื่อมองโดยรวม ๆ โดยเฉพาะยุคสุโขทัยแต่ศิลปะดั้งเดิมของเจดีย์จากศรีลังกา นิยมสร้างเป็นแบบรูปบาตรคว่ำ ซึ่งจะมี ความแตกต่างกันพอสมควรในงานศิลปะระหว่างไทยและศรีลังกา ดังนั้น เจดีย์ทรงระฆังของไทย จึงเป็นเพียงงานศิลปะที่ได้รับอิทธิพลจากศรีลังกา แต่ไม่ใช่แบบหรือเป็นแบบศรีลังกาเพราะไม่เหมือนกันหรืออย่างเดียวกัน

สถูปเจดีย์ที่สร้างในประเทศไทยมีหลายแบบด้วยกัน ตามแต่ภูมิภาคยุคสมัย อิทธิพลของแต่ละนิกายในศาสนาพุทธพอจะจำแนกได้ดังนี้

1. สถูปเจดีย์ทรงระฆัง
2. สถูปเจดีย์ทรงปรางค์
3. สถูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม (แบบอีสาน)
4. สถูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม (แบบอยุธยา)
5. สถูปเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ (แบบสุโขทัย)

ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมระฆังในประเทศไทย

1. **ฐานเจดีย์สร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส** อันมีความหมายในเชิงปรัชญา คือ แทนความหมายของคำว่า อริยสัจ 4 ซึ่งเป็นสัจธรรมสิ่งแรกที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ได้ค้นโพธิ์ที่เมืองพุทธคยา ซึ่งในพุทธศาสนาเราถือว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานของศาสนาพุทธ เป็นรากฐานของศาสนา

สิ่งที่เรียกว่า “อริยสัจ” นั้นมีอยู่ 4 ประการด้วยกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความจริงของธรรมชาติที่เกี่ยวกับความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับสนิทของความทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับสนิทของความทุกข์ที่ได้เรียกว่า “อริยสัจ” เพราะมีความหมายว่าเป็นความจริงอันประเสริฐ คือ เมื่อรู้แล้วจะดับทุกข์ได้ อีกนัยหนึ่งหมายความว่า เป็นความจริง ที่จะทำให้นุคคลให้กลายเป็นพระอริยเจ้า คือ บุคคลที่ประเสริฐ

อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ มีด้วยกัน 4 ประการดังนี้

1. ทุกข์
2. สมุทัย
3. นิโรธ
4. มรรค

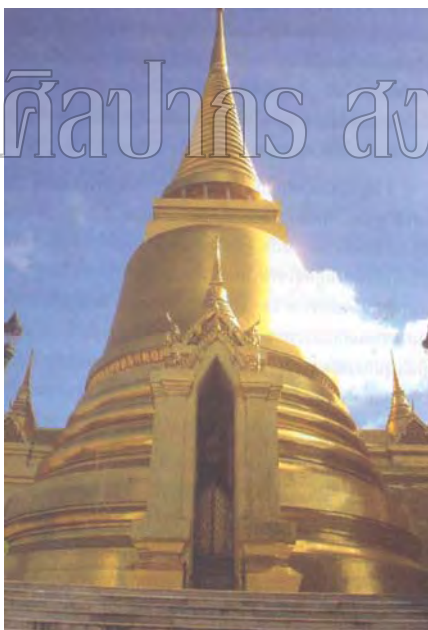
2. **ฐานของเจดีย์เป็นรูปแปดเหลี่ยม** แทนความหมายมรรคอันมีองค์แปด โดยปกติการสร้างพระเจดีย์ในภาคกลาง มักจะสร้างฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วสร้างองค์ระฆังบนฐานสี่เหลี่ยมเลย แต่ในภาคเหนือบางแห่งจะพบเจดีย์ที่สร้างเป็นฐานสี่เหลี่ยมก่อนแล้วสร้างฐานชั้นที่สองเป็นรูปแปดเหลี่ยมอีกชั้นหนึ่ง เช่น เจดีย์หลวง เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ อันมีความหมายว่าเมื่อเราเข้าใจและปฏิบัติไปตามอริยสัจสี่แล้ว มรรคอันมีองค์แปดคือหนทางนำไปสู่นิพพาน คือ องค์ระฆังทรงกลม

3. **องค์ระฆัง เป็นรูปทรงกลม** ถ้ามองจากมุมด้านบนจะเห็นเป็นเลขศูนย์ แทนความหมายในเชิงปรัชญาว่า นิพพาน ซึ่งสัญลักษณ์ของนิพพานเราใช้เครื่องหมายวงกลม หรือเลขศูนย์ เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งมีความหมายว่า ไม่มีอะไร เป็นความว่าง ไม่มีอะไรน่ายึดมั่นถือมั่น หมดกิเลส ดับทุกข์ได้สิ้นเชิงแล้ว ไม่เกิดกิเลสอีกแล้ว เมื่อดับทุกข์ดับกิเลสได้สิ้นเชิงแล้ว จึงเป็นความว่างอย่างยิ่ง นั่นคือถึงนิพพาน

จากรากฐานของเจดีย์ที่เป็นรูปสี่เหลี่ยม ที่แทนความหมายว่าเป็นอริยสัจสี่ ฐานแปดเหลี่ยม แทนมรรคอันมีองค์แปด นำไปสู่นิพพาน ซึ่งทำเป็นรูประฆังทรงกลม นี่เป็นจุดมุ่งหมายหลักของการสร้างสถาปัตยกรรมในประเทศไทยตั้งแต่ยุคสุโขทัยเป็นต้นมา รวมถึงประเทศอื่น ๆ ที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท แต่อาจจะทำรูปทรงแตกต่างกันไปบ้างตามความมุ่งหมายของแต่ละประเทศ เช่น ประเทศศรีลังกา ทำเป็นรูปบาตรคว่ำแต่ก็เป็นรูปทรงกลม แทนเลขศูนย์เหมือนกัน อันมีความหมายว่าถึงนิพพานเป็นนิพพานเหมือนกัน หรือในประเทศพม่า ก็สร้างเป็นเจดีย์ทรงกลมเหมือนกัน

นอกจากทำเจดีย์เป็นรูประฆังแล้ว ในประเทศไทยเรายังนิยมประดับองค์เจดีย์ด้วยทองคำ ซึ่งความหมายของทอง เราใช้เป็นวัตถุแทนความเป็น “อกาลิโก” ไม่จำกัดกาลเวลา คุณค่าของทอง มีคุณค่าเสมอต่อคนเราและคุณค่าของทองมีเสมอไม่จำกัดทั้งเวลาและสถานที่ ไม่ว่ากี่พันปีนับตั้งแต่ที่มนุษย์ค้นพบทองคำ ไม่ว่าจะเป็นประเทศไหนในโลกนี้ก็เห็นคุณค่าของทองคำทั้งสิ้น ดังนั้น เจดีย์ระฆังทอง จึงให้ความหมายว่า นิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายหลักของพระพุทธศาสนานั้นเป็นอกาลิโก เป็นความจริงมาแต่ต้นและจะเป็นจริงตลอดไป ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ส่วนใดของโลก ของจักรวาลนี้ หรือจักรวาลไหน หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้รู้จักนิพพาน สอนให้เข้าถึงพระนิพพาน จึงมีคุณค่าเสมอประดุจทองคำที่มีค่าสำหรับคนทุกสังคม

การทำเป็นรูประฆังของเจดีย์หรือสถูปนั้น เพื่อให้มีความหมายว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนเรื่องการดับทุกข์ การไม่มีทุกข์โดยสิ้นเชิงที่เรียกว่าการถึงนิพพานนั้น จะเผยแพร่กระจายไปทุกหนทุกแห่ง ไม่จำกัดทิศทาง กระจายไปทุกด้าน ประดุจเหมือนเราตีระฆังแล้วเสียงของระฆังก็กระจายเสียงออกไปทุกทิศทุกทาง

ภาพที่ 22 แสดงเจดีย์ทรงระฆัง ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : เชนชาคริต ชูจิตภมรชัย, ปรัชญาศิลป์ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์พานิชย์, 2547), 56.

แต่ในหลาย ๆ ประเทศก็ยังนิยมสร้างสถูปเจดีย์แบบดั้งเดิมที่ยังใช้สีขาวเป็นสีพื้นของการสร้างเจดีย์ สีขาวเป็นสีแทนความบริสุทธิ์ ความสะอาด ความสว่าง และความสงบ ซึ่งเป็นความหมายหรือคำอธิบายของคำว่านิพพานเหมือนกัน เพราะเมื่อจิตเราสงบแล้วและเราจะเข้าถึงพระนิพพาน ดังคำที่ว่า “ไม่มีความสุขที่แท้จริงในโลกนี้ นอกจากความสงบภายใน”

เมื่อเราเข้าถึงพระนิพพาน จิตเราก็จะบริสุทธิ์ ปราศจากกิเลส เมื่อจิตเราไม่มีกิเลส เราก็จะไม่มีทุกข์ เมื่อเราไม่มีทุกข์จิตเราก็จะสงบ เมื่อจิตเราสงบ เราก็เข้าถึงพระนิพพาน นี่ก็ความหมายของเจดีย์สีขาว

ส่วนที่นอกเหนือจากนี้ที่เป็นส่วนประกอบขององค์เจดีย์ เช่น ปล้องไฉน วงแหวน เป็นต้น ความหมายขึ้นอยู่กับผู้สร้างแต่ละยุคแต่ละสมัยว่าจะให้แทนหลักธรรมหมวดใดข้อใด ไม่เป็นการสร้างเป็นแบบตายตัว จึงไม่มีความหมายตายตัว

แต่หลาย ๆ สถูปเจดีย์จะมีการสร้างดอกบัวประดับองค์เจดีย์ด้วยส่วนใหญ่จะสร้างเป็นฐานรองรับองค์ระฆัง ซึ่งความหมายของดอกบัวโดยปกติก็จะหมายถึง ปัญญา ผู้มีปัญญา ความมีปัญญา ดังนั้น การสร้างดอกบัวบนฐานรองรับองค์ระฆังจึงมีความหมายในเชิงปรัชญาว่า การจะเข้าพระนิพพานจะต้องมีปัญญาเป็นฐาน จะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา เพราะถ้าไม่มีปัญญาก็จะมองไม่เห็นทางที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ เพราะถ้าพึ่งความเชื่อความศรัทธาอย่างเดียว เข้าถึงพระนิพพานไม่ได้ เพราะหลายความเชื่อปัญญาก็จะมองไม่เห็นทางที่จะเข้าถึงพระนิพพานได้ เพราะถ้าพึ่งความเชื่อความศรัทธาอย่างเดียว เข้าถึงพระนิพพานไม่ได้ เพราะหลายความเชื่อมากศรัทธาถ้าเป็นมิจฉาทิฐิก็หลงทางไปทางอื่น อาจไม่ใช่ทางไปสู่นิพพานสำหรับผู้มีปัญญาเท่านั้น จึงจะสามารถมองเห็นทางและสามารถเดินไปตามทางที่จะนำไปสู่พระนิพพาน และเข้าถึงพระนิพพานได้

สถูปเจดีย์ทรงปราสาท

รูปแบบโครงสร้างพื้นฐานของปราสาทก็จะคล้ายเจดีย์ทรงระฆังคือเป็นฐานสี่เหลี่ยมแล้วห้องสี่เหลี่ยมแล้วห้องสี่เหลี่ยมทรงสูงเหนือห้องสี่เหลี่ยมก็จะสร้างเป็นหลังคาทรงสูงรูปดอกบัวบานซ้อนกันหลายชั้น ที่เราเรียกกันว่า กลีบขนุน แต่ถ้าสังเกตดูดี ๆ จะเป็นกลีบของดอกบัว เพราะสถูปเจดีย์ทรงปราสาทนี้เราได้รับอิทธิพลในการสร้างมาจากกัมพูชา ตั้งแต่ครั้งก่อนกรุงสุโขทัย แต่มานิยมสร้างกันมากในยุคกรุงศรีอยุธยา รูปแบบดั้งเดิมของสถูปเจดีย์ที่เราเรียกกันว่าปราสาทนี้ มาจากปราสาทในประเทศกัมพูชา ซึ่งนับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งศาสนาพุทธนิกายมหายานนิยมใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ในทางสถาปัตยกรรมทางศาสนา มาก ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนปัญญา ดังนั้นปราสาทหรือปราสาทในศาสนาพุทธนิกายมหายาน ในประเทศกัมพูชาจึงใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ โดยสร้างรูปดอกบัวบานซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปจนถึงยอดขององค์ปราสาท ก็จะมีดอกบัวบานแปดกลีบเห็นเด่นชัดแข็งแรงโดยไม่ต้องจินตนาการว่าเป็นอย่างอื่นซึ่งมีความหมายในเชิงปรัชญาว่า ผู้มีปัญญาเมื่อเดินไปตามทางมรรคอันมีองค์แปดก็จะสามารถเข้าถึงพระนิพพานได้

เมื่อเข้าถึงพระนิพพานได้แล้วก็จะเป็นผู้อยู่เหนือโลก เป็นผู้รับแสงสว่างแห่งปัญญา แสงสว่างแห่งชีวิต เหมือนดอกบัวบานอยู่เหนือน้ำ อยู่ชัวยาวถึงแม้จะสร้างในวัดในพุทธศาสนาแบบเถรวาท แต่ก็มีสัญลักษณ์ในศาสนาฮินดูเข้ามาปะปน เช่น บนยอดปราสาทแทนที่จะเป็นดอกบัวบานก็สร้างตรีมูรติ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แทนเทพเจ้าทั้ง 3 ของศาสนาฮินดูแทนคงเป็นเพราะอิทธิพลของพราหมณ์ นักบวชในราชสำนัก ซึ่งมีอิทธิพลมากในสมัยอยุธยา เพราะรูปแบบการปกครองในสมัยนี้เป็นแบบเทวราชา พระราชาเป็นเทพเสียดเอง พระราชาเป็นผู้อยู่เหนือโลกที่พระองค์ทรงปกครองแต่พระราชาที่ทรงเป็นพุทธะมามกะ เป็นผู้ค้ำจุน อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอยู่ แต่เป็นเพราะระบบการปกครองทำให้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมในศาสนสถานเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ภาพที่ 23 แสดงสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงปราสาทภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : เซนชาคริต ชูจิตกมรัชย์, ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์พานิชย์, 2547), 58.

สถาปัตยกรรมสี่เหลี่ยม

เจดีย์ทรงนี้จะนิยมสร้างกันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยและในประเทศลาว แต่จะเรียกชื่อต่างกันออกไป คือ จะเรียกว่า พระธาตุ เช่น พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม, พระธาตุหลวง นครเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งถึงแม้จะทำเจดีย์หรือพระธาตุมองเป็นรูปสี่เหลี่ยม แต่ก็ยังเป็นรูปดอกบัวอยู่ดี แต่เป็นบัวตูม ซึ่งดอกบัวเป็นดอกไม้

อันเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพุทธ ดอกบัวเป็นดอกไม้แทนปัญญา ผู้มีปัญญา ความเป็นผู้มีปัญญา ผู้มีปัญญาจึงจะนำพาตนเองและผู้อื่นไปสู่นิพพานได้ และดอกบัวยังมีความหมายว่า ผู้บริสุทธิ์ บริสุทธิ์จากกิเลส ถึงแม้จะอยู่ในโลกของกิเลส แต่กิเลสก็ไม่สามารถแปดเปื้อนได้เมื่อไม่มีกิเลสเสียแล้ว เราก็จะไม่มีทุกข์ เมื่อไม่มีทุกข์ ก็จะพ้นทุกข์เสียได้ เมื่อพ้นทุกข์ได้เราก็ดับทุกข์ได้ เมื่อดับทุกข์ได้เราก็จะเข้าถึงพระนิพพานได้ อันเป็นจุดมุ่งหมายหลักของผู้นับถือศาสนาพุทธ

2.2.4 สถูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม

เจดีย์ทรงนี้นิยมสร้างในสมัยอยุธยาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ ที่พบเห็นได้ง่ายคือเจดีย์ใหญ่ทั้งสี่ ในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเจดีย์จากทรงระฆัง มาเป็นสี่เหลี่ยมแล้วเพิ่มมุมของเจดีย์ขึ้นมา บางครั้งเรียกเจดีย์ย่อมุม แต่ส่วนบนของเจดีย์นิยมตกแต่งทำเป็นรูปดอกบัวบานซ้อนกันเป็นชั้น ๆ ขึ้นไปจนถึงยอดของเจดีย์ เจดีย์รูปแบบนี้ก็ยังใช้ดอกบัวเป็นสัญลักษณ์ เพื่อบ่งบอกความหมายให้เราทราบถึงความหมายแห่งนิพพาน หนทางไปสู่นิพพาน ต้องมีปัญญาคือดอกบัว

ภาพที่ 24 แสดงสถูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยมย่อมุม ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : เชนชาคริต ชูจิตภมรชัย, ปรัชญาศิลป์ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์
พานิชย์, 2547), 62.

2.2.5 สถูปเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์นิยมสร้างเป็นเจดีย์องค์ประธานของวัดสำคัญประจำเมืองในยุคสุโขทัย เช่น วัดมหาธาตุ ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย, เจดีย์ประธานวัดเจดีย์เจ็ดแถว ในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เป็นต้น ซึ่งสร้างเป็นแท่งสี่เหลี่ยมทรงสูง บนยอดสุดทำเป็นรูปดอกบัว อันเป็นดอกไม้สัญลักษณ์ในศาสนาพุทธ

เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์นี้ถือว่าเป็นสถาปัตยกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของไทยแท้ ซึ่งแทบจะไม่มีอิทธิพลของศิลปะจากชาติอื่นผสมอยู่เลยไม่เหมือนทรงระฆัง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศรีลังกาบ้าง หรือทรงปราสาทที่ได้รับอิทธิพลจากกัมพูชา ดังนั้น เจดีย์ทรงนี้จึงเป็นงานศิลปะทางด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของไทยแท้ชิ้นหนึ่ง

แต่ไม่ว่าสถูปเจดีย์จะมีรูปทรงแตกต่างกันประการใด แต่ผู้สร้างก็สร้างโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นสิ่งเตือนใจ เพื่อบอกเพื่อสอนให้ผู้เห็นได้ระลึกถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งหลักคำสอนที่สำคัญของพระพุทธเจ้าก็คือการเข้าถึงนิพพาน การดับทุกข์ได้ การอยู่ในโลกนี้อย่างไม่มีทุกข์ ซึ่งเราใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญที่สื่อความหมายของการเข้าถึงพระนิพพาน หรือความว่าง ก็คือ รูปทรงกลม หรือเลขศูนย์ และใช้ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์แทนปัญญา หรือความเป็นผู้มีปัญญา ดังนั้น งานศิลปะรูปดอกบัวจึงพบเห็นได้เสมอในการสร้างสถูปเจดีย์ไม่ว่าจะเป็นรูปทรงไหนก็ตาม

ภาพที่ 25 แสดงสถูปเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ วัดมหาธาตุ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ที่มา : เซนชาคริต ยุธจิตกมรัชย์, ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์

พานิชย์, 2547), 63.

2.3 อาคารสถานที่

ปรัชญาที่แฝงอยู่ในการสร้างอาคารสถานที่ ก็จะพบได้ในการสร้างวัดหลวงที่สำคัญ ๆ ซึ่งการจำแนกวัดในประเทศไทยเราจะจำแนกวัดได้เป็น 2 ประเภท คือ อารามราษฎร์และอารามหลวง หรือเรียกง่าย ๆ ว่า วัดราษฎร์ และวัดหลวง

วัดราษฎร์ หรืออารามราษฎร์ คือวัดที่ราษฎรแต่ละหมู่บ้านชุมชนสร้างกันเองเพื่อใช้เป็น ศูนย์รวมในการประกอบกิจกรรมทางด้านศาสนา กิจกรรมทางด้านชุมชน การก่อสร้างก็แล้วแต่ชุมชน จะกำหนดซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ ขนาดของพื้นที่ ขนาดของชุมชน และการใช้สอย จึงไม่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัวในรูปแบบ และโครงสร้างในการสร้างอาคารแต่ละห้องอาจไม่ได้ สร้างในคราวเดียวกัน เพราะส่วนมากขึ้นอยู่กับทุนทรัพย์ของแต่ละชุมชนอีกด้วย แต่วัดราษฎร์ก็มี โอกาสยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงได้ โดยยื่นเรื่องไปยังกรมการศาสนาซึ่งจะ ทำการพิจารณา ว่าตรงกับหลักเกณฑ์หรือไม่ เมื่อพิจารณาผ่านแล้วก็ส่งเรื่องไปยังมหาเถรสมาคมพิจารณาเป็น ขั้นสุดท้าย เมื่อผ่านในขั้นนี้จึงทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงพิจารณาพระราชทานพระบรมราชานุญาต ยกวัดนั้นเป็นพระอารามหลวง

วัดหลวงหรือพระอารามหลวง คือ วัดที่สร้างโดยพระมหากษัตริย์หรือวัดของพระเจ้าแผ่นดิน หรือวัดซึ่งพระเจ้าแผ่นดินทรงปฏิสังขรณ์และพระบรมวงศานุวงศ์ได้สร้างขึ้น รวมถึงวัดซึ่ง เจ้านายและขุนนางสร้างแล้วถวายเป็นวัดหลวง ซึ่งมักจะสร้างอย่างมีหลักเกณฑ์ เพราะสร้างโดย ข้างหลวง ซึ่งเราสามารถตีความหมายของการสร้างวัดที่มีหลักธรรมแฝงอยู่ได้จากการสร้างวัดหลวง ในรูปแบบของโครงสร้างของวัดทั้งหมดทั้งตัวอาคารวิหาร แต่วัดราษฎร์จะมีรูปแบบที่ตายตัว เฉพาะตัวอาคารวิหารเท่านั้น การสร้างวัดหลวงก็จะแบ่งเขตวัดออกเป็น 2 ส่วนด้วยกัน คือ เขต สังฆาวาส และเขตพุทธาวาส ซึ่งในส่วนที่สร้างแล้วให้ความหมายในเชิงปรัชญา มีหลักธรรมะสอน อยู่จะพบในส่วนที่เป็นเขตพุทธาวาสเป็นสำคัญ ในที่นี้จะอธิบายความหมายในเขตพุทธาวาสเป็น สำคัญ

การแบ่งชั้นพระอารามหลวง

พระอารามที่พระมหากษัตริย์สร้างนั้น ล้วนแต่มีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้าง โดยเฉพาะ พระอารามยุครัตนโกสินทร์ ดังนี้

1. พระอารามที่สร้างเลียนแบบวัดในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น การสร้างวัดพระศรีรัตน ศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง เหมือนกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น
2. พระอารามตามคติ เช่น ในรัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างวัดราชประดิษฐ์ ดังประกาศของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่บอกถึงเหตุในการสร้างวัดราชประดิษฐ์ฯ ว่า “ในแผ่นดิน ไทยแต่โบราณเมืองไหนเป็นเมืองหลวง ในเวลาใดเวลาหนึ่ง เมืองนั้นมักมีวัดสำคัญอยู่ 3 วัด ชื่อต้น

คือ วัดมหาธาตุ 1 วัดราชบูรณะ 1 วัดราชประดิษฐ์ 1 ชื่อสามนี้กรุงเก่าก็มี พิษณุโลกก็มี สุโขทัยก็มี สวรรค์โลกก็มี”

3. พระอารามเพื่อเป็นสัญลักษณ์ เช่น วัดสุทัศน์สร้างตรงใจกลางพระนคร เป็นต้น

4. พระอารามเป็นอนุสรณ์สถานในโอกาสพิเศษเป็นที่ระลึก เช่น สร้างวัดเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ หรือเพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น วัดโสมนัสวิหาร เป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสร้างเพื่อพระราชอุทิศแด่ สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี พระอัครมเหสี เป็นต้น

5. พระอารามเพื่อกระทำพาดิมากรรม เช่น ที่รัชกาลที่ 4 ทรงซื้อที่นาขนาดใหญ่กว่าพระนารายณ์ราชนิเวศน์ ถวายเป็นที่สงฆ์แลกเปลี่ยนกับที่ดินของวังนารายณ์พร้อมกับพระราชทานเงิน 600 ชั่ง และทรงปฏิสังขรณ์วัดห่มพลนิกายาราม วัดเสนาสนาราม จังหวัดพระศรีอยุธยาและวัดกรวิศราราม จังหวัดลพบุรี

6. พระอารามเพื่อความประสงค์ส่วนตัว เช่น สร้างใช้บนหรืออุทิศแก่ผู้ใกล้ชิด เป็นต้น เวลาไปวัดที่ใดก็ตามเรามักจะเห็นชื่อของวัดนั้นลงท้ายด้วยคำว่า ราชวรวิหารบ้าง วรวิหารบ้าง คำสร้อยที่กล่าวมานั้น ใช้ในการแบ่งชั้นพระอารามหลวง โดยแบ่งออกเป็น

พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 1 ระดับ คือ

1. ราชวรมหาวิหาร

2. ราชวรวิหาร

3. วรมหาวิหาร

พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

1. ราชวรมหาวิหาร

2. ราชวรวิหาร

3. วรมหาวิหาร

4. วรวิหาร

พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

1. ราชวรวิหาร

2. วรวิหาร และ ไม่มีคำสร้อยต่อท้ายชื่อ คงใช้เฉพาะชื่อวัด

พระอารามหลวงแบ่งออกเป็น 2 หมวด คือ ในกรุงเทพฯ 1 ในหัวเมือง 1 นับเป็นชั้น เอก

โท ตรี ทั้ง 2 หมวด

เกณฑ์การจัดชั้นพระอารามหลวงในกรุงเทพฯ

ชั้นเอก ได้แก่ วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ วัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

ชั้นโท ได้แก่ วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

ชั้นตรี ได้แก่ วัดมีเกียรติหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

เกณฑ์การจัดชั้นพระอารามหลวงในหัวเมือง

ชั้นเอก ได้แก่ วัดมีเจดีย์สถานหรือวัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

ชั้นโท ได้แก่ วัดมีเกียรติ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

ชั้นตรี ได้แก่ วัดมีเกียรติ วัดประจำเมืองหรือวัดสามัญ เจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นต่ำขึ้นไป

วัดหลวงสร้างตามหลักความเชื่อในเรื่องจักรวาล การสร้างวัดจึงเป็นการจำลองจักรวาลตามหลักศาสนาพุทธ ที่สอนให้เข้าใจความเป็นจริงในโลกนี้ ในรูปของบุคลาธิษฐาน ซึ่งมีหลักสำคัญดังนี้

1. โครงสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม แทนจักรวาลทั้งหมด
 2. สิ่งที่อยู่ภายในรูปสี่เหลี่ยมอันเป็นจุดศูนย์กลาง แทนจุดศูนย์กลางของจักรวาล เป็นที่ที่ซึ่งเราต้องเข้าไปถึงที่นั่น
- แต่ถึงแม้ว่าโครงสร้างรูปแบบพื้นฐานจะเหมือนกัน แต่สิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นสัญลักษณ์นี้จะแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย ตามภูมิประเทศ เช่น ยุคสุโขทัย นิยมสร้างวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมโดยใช้น้ำเป็นขอบเขตขัณฑสีมาที่เราเรียกกันว่า “นทีขัณฑสีมา” เป็นหลัก แล้วจึงสร้างวัดอยู่ภายใน มีเจดีย์ทรงระฆังและวิหารพระพุทธรูปอยู่ตรงกลาง

ความหมายของการสร้างวัดในยุคสุโขทัยที่ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบในการสร้างก็นำมาเป็นสัญลักษณ์ในการทำความสะอาด ในการชำระล้างสิ่งสกปรก ใช้ในการดับร้อน ทำให้ชุ่มชื้นร่มเย็น จากรูปแบบของวัด เมื่อเราเดินจากด้านนอกของวัดผ่านน้ำเข้าไปสู่วัด เราจะผ่านความเย็นของน้ำที่ล้อมรอบวัด เข้าไปในมัสการกราบไหว้พระพุทธรูปซึ่งสร้างอยู่ตรงกลาง เปรียบเสมือนเราก้าวเดินออกไปจากโลกเดินข้ามมหาสมุทรไปสู่เข้าพระสุเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งเราใช้สถูปเจดีย์และวิหารพระพุทธรูป เป็นสัญลักษณ์แทน และองค์พระพุทธรูปเป็นจุดสูงสุดของจักรวาลแทนนิพพาน

ความหมายในเชิงปรัชญาของการสร้างวัดโดยใช้น้ำเป็นเขตขัณฑสีมาแบบสุโขทัยนี้ ก็คือการที่เราจะเข้าสู่นิพพานอันเป็นจุดหมายของชีวิตเรานั้น เราจะต้องละโลกนี้ คือ การละกิเลสทิ้งไว้ข้างหลัง เดินเข้าหาสุ่นิพพานโดยต้องชำระใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ทำให้ใจสงบ ประดุจเราเดินผ่านน้ำ เมื่อใจเราสงบเราก็จะเข้าถึงกระแสแห่งนิพพาน เมื่อเราเข้าถึงพระพุทธรูป เราเห็นพระพุทธรูป

เหมือนเราเห็นธรรมะ และพาดิจเข้าถึงธรรมะจนรู้จริง และรู้แจ้ง เราก็จะเข้าถึงพระนิพพาน จิตดับ ทุกข์ได้สิ้นเชิง

วัดในยุคปัจจุบันนิยมสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยสร้างเป็นระเบียบคด แล้วเว้นที่ว่างระหว่างระเบียบคด แล้วจึงจะถึงพระอุโบสถซึ่งอยู่ตรงกลาง แต่ละวัดจะมีรายละเอียดที่จะอธิบายหรือบอกความหมายในเชิงปรัชญาได้แตกต่างกันไปบ้างเช่น

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง มีลักษณะเด่นดังนี้

1. ระเบียบคดเป็นรูปสี่เหลี่ยมล้อมพระอุโบสถ ภายในระเบียบเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องเล่าในศาสนาฮินดูแต่สามารถพบได้ทั่วไปในวัดในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธนิกายเถรวาท หรือศาสนาพุทธนิกายมหายาน เพราะว่าศาสนาพุทธใช้เรื่องของเทพเจ้าในศาสนาฮินดูเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการอธิบายหลักธรรมในศาสนาพุทธ เพราะเป็นวรรณกรรมในศาสนาฮินดูเป็นที่รู้จักกันดีทั่วไปในอินเดีย และในประเทศที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อในศาสนาจากอินเดีย วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์จึงเป็นที่นิยมในประเทศไทยและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เราจะพบเรื่องรามเกียรติ์ทั้งในรูปของศิลปะการแสดง ในราชสำนัก ในระบบการปกครอง ที่เราเรียกว่า เทวราชา

ระเบียบคดแทนความหมายว่าโลก อันเป็นชั้นนอกสุดของขอบเขตจักรวาลในคติความเชื่อของภูมิจักรวาลของศาสนาพุทธ แทนโลกที่ยังมีกิเลสอยู่ โลกที่ยังมีทุกข์คือ เป็นโลกียะ ไม่ว่าจะเป็นโลกมนุษย์ บาตาล สวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของเทพเทวดาทั้งหลาย ถ้ายังดับกิเลสไม่ได้ ยังมีกิเลสก็จะต้องทุกข์อยู่ในวัฏสงสาร ดังนั้น การใช้เรื่องรามเกียรติ์เป็นภาพเขียนที่ระเบียบคดล้อมอุโบสถ เพราะว่าเรื่องรามเกียรติ์เป็นเรื่องของกิเลสโดยแท้ไม่ว่าจะเป็นใคร มนุษย์ ยักษ์ เทวดา เทพเจ้า ถ้ายังมีกิเลสอยู่ ไม่อาจจะเป็นการอิจฉา ริษยา เคียดแค้นชิงชัง ไม่อยากให้ผู้อื่นดีหรือมีดีกว่าตน ไม่อยากให้ผู้อื่นมีหรือมีเหมือนตน สิ่งเหล่านี้ล้วนนำความทุกข์มาสู่ตนเองและสังคมหรือโลกของตนเองทั้งสิ้น จากความอิจฉาริษยานำมาสู่การแย่งชิงของรักของหวง แล้วนำไปสู่การทำสงครามก่อให้เกิดการพลัดพราก นำไปสู่การสูญเสีย แล้วนำมาซึ่งความโศกเศร้าเสียใจ หรือนำความตายมาสู่ตนและพวกพ้อง นี่เป็นเรื่องของกิเลสทั้งสิ้น ถึงแม้จะเป็นเทพผู้สถิตอยู่บนโลกแห่งสรวงสวรรค์ไม่ว่าชั้นไหนก็ตามถ้ายังละกิเลสไม่ได้เด็ดขาดย่อมถือว่ายังอยู่ในโลกแห่งความทุกข์ ดังนั้น ถ้าผู้ใดไม่อยากทุกข์อีกต่อไปก็ต้องละทิ้งโลกนี้ หนทางเดียวที่จะดับทุกข์ได้คือ ต้องเดินทางไปสู่นิพพาน

2. พื้นที่ว่างระหว่างระเบียบคดและพระอุโบสถ ส่วนนี้แทนการละกิเลส ทำความสะอาดจิตใจ ทำจิตให้ว่าง เป็นส่วนของการปฏิบัติธรรมซึ่งในยุคสุโขทัย พื้นที่ว่างนี้คือส่วนที่เป็นน้ำ การล้างชำระกิเลสออกไปจากใจของเรา และมีส่วนน้อยที่อยากจะไปหรือต้องการจะไปสู่นิพพานเพราะส่วนที่ว่างนี้ไม่มีร่มเงาที่ให้ความเย็น ต้องเดินผ่านแสงแดดอันแผดจ้ากว่าจะถึงพระอุโบสถอันร่มเย็น ดังนั้น ผู้คนส่วนใหญ่จึงยังชอบหลบอยู่ในร่มของระเบียบคด เพราะมีร่ม ไม่ร้อน

คนยังติดอยู่ในกิเลสยังชอบอยู่ในโลกแห่งวัตถุ คนส่วนใหญ่ชอบที่ติดอยู่ในความสุขจากวัตถุ ต่อมาเรามองเห็นนิพพานอยู่ข้างหน้า ซึ่งอยู่ไม่ไกลและใจเรามีความอยากที่จะไป เราก็สามารถที่จะเดินฝ่าเปลวแดดเดินไปสู่ร่มอันเย็นมากกว่าร่มในระเบียงคตคือร่มในพระอุโบสถ

3. พระอุโบสถ แทนศูนย์กลางของจักรวาล คือ เขาพระสุเมรุเป็นที่ที่ทุกคนต้องเข้าไปสู่ แต่ที่เป็นศูนย์กลางของพระอุโบสถหรือศูนย์กลางของเขาพระสุเมรุคือพระพุทธรูปแทนนิพพาน เป็นที่ที่ทุกคนต้องเข้าถึงให้ได้ เพราะนิพพานเป็นที่สิ้นสุดของการอยู่ในวัฏสงสาร เพราะถ้าเราสามารถเข้าถึงนิพพานได้ ชีวิตเราจะเป็นนิรันดร์ จะไม่มีเวียนว่ายตายเกิดอีกแล้ว หมายถึง จะไม่เกิดกิเลสอีกแล้วกับตัวเรา เมื่อกิเลสไม่เกิดกับตัวเราทุกข์ก็จะไม่เกิดกับเรา เมื่อทุกข์ไม่เกิด เราก็สามารถดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เมื่อเราสามารถดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงเราก็จะเข้าถึงพระนิพพานได้เอง

จากโครงสร้างของวัดนับจากระเบียงคต ผ่านที่ว่าง ไปสู่พระอุโบสถจนเข้าถึงพระพุทธรูปนับว่าเป็นระยะทางไม่ไกลเลย เป็นระยะที่ทุกคนสามารถเดินเข้าถึงได้ ซึ่งหมายความว่า การเข้าถึงพระนิพพานเป็นเรื่องไม่ยาก เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ในชีวิตนี้ ไม่ใช่หลังความตายดังที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันมาอย่างผิด ๆ ศาสนาพุทธสอนให้คนเราเข้าถึงนิพพานได้ขณะที่เรายังมีชีวิตอยู่ เข้าถึงนิพพานได้ในโลกนี้ไม่ใช่โลกหน้า ไม่ใช่โลกแห่งความฝัน เมื่อเราเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้องแจ่มแจ้งต้องแท้ แล้วปฏิบัติตามอย่างอดทนไม่ย่อท้อด้วยความวิริยะอุตสาหะที่เต็มไปด้วยสติปัญญา เราก็จะสามารถเข้าถึงพระนิพพานได้ในโลกนี้ ปัจจุบันนี้ วันนี้ หรือเดี๋ยวนี้

ภาพที่ 26 แสดงภาพจิตรกรรมฝาผนังระเบียงคต ภายในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ที่มา : เชนชาคริต ชูจิตกมรชัย, ปรัชญาศิลปะ พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สัมพันธ์

พานิชย์, 2547), 72.

2.4 วัตถุประสงค์ของ

ถึงแม้ว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าจะได้จารึกลงไปในหนังสือที่เรียกว่าพระไตรปิฎกแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการสั่งสอนเตือนตนเตือนใจต่อสาวกทั้งหลาย ให้ระลึกจดจำคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ตลอดเวลา จึงได้มีการสร้าง คติประติมากรรมสิ่งของต่าง ๆ เพื่อให้ศาสนิกชนได้พบเห็นสิ่งที่จะเตือนตนได้ตลอดเวลา ได้พบเห็นได้ง่ายเสมอ หรือเข้าใจได้ทันทีที่ได้เห็น ซึ่งบางอย่างก็เข้าใจได้เลย แต่บางอย่างก็ต้องศึกษาตีความบ้างถึงจะเข้าใจ อย่างเช่น

ธงธรรมจักร

เมื่อเราไปวัด ในยามเทศกาลงานบุญต่าง ๆ ของชุมชน หรืองานเทศกาลระดับชาติ เราจะพบเห็นอยู่เสมอว่ามีการประดับประดาธงทิวปลิวไสวอย่างสวยงามไปตามท้องถนนในหมู่บ้าน ย่านชุมชนที่ใกล้เคียงกับวัดนั้น ไปจนถึงตัววัด ธงที่นำมาประดับนั้นจะมีอยู่ 2 ชนิด ชนิดแรกคือ ธงชาติ ซึ่งมี 3 สี 5 ริ้วหรือชั้นด้วยกัน แทนราชอาณาจักร ส่วนอีกธงคือธงธรรมจักร แทน ศาสนจักร ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ผืนสีเหลี่ยมสี่เหลี่ยมหรือสี่ทอง และมีรูปวงกลมอยู่ตรงกลาง ในวงกลมที่มีซี่ล้ออยู่ 8 ซี่ อันมีอยู่ตรงกลางวงกลมในผืนธงนั่นเอง

ทางสายกลางอันเป็นหนทางที่ถูกต้องเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง นั่นคือ มรรคอันมีองค์แปด ซึ่งก็คือซี่ล้อ 8 ซี่ อันมีอยู่ตรงกลางวงกลมในผืนธงนั่นเอง

เมื่อเราสามารถเดินไปตามทางสายกลางอันถูกต้องได้แล้ว เราจะสามารถเข้าถึงการดับทุกข์ได้เอง เมื่อเราดับทุกข์ได้แล้ว เราก็หมดทุกข์ไปเอง ความทุกข์ก็ไม่มีเหลืออยู่เลย ความทุกข์ก็มีค่าเป็นศูนย์ ซึ่งก็คือวงกลมซึ่งอยู่ตรงกลางของผืนธง ศูนย์นี้ก็คือ สุญญตา คือ ความว่าง ว่างจากทุกสิ่งทุกอย่าง ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ว่างจากกิเลส ว่างจากทุกข์ทั้งปวง เมื่อเราถึงความว่างเช่นนี้แล้ว เราก็จะเข้าถึงนิพพานได้เอง เพราะว่าว่างอย่างยิ่งนั่นแหละคือนิพพาน

ส่วนสี่เหลี่ยมหรือสี่ทองของผืนธง แทนความหมายของความเป็นจริงเสมอความมีค่าเสมอของหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ไม่ขึ้นกับเวลา สถานที่ ไม่ว่าเมื่อไร ที่ใด หลักคำสอนของพระพุทธองค์ก็เป็นจริงเสมอ เป็นสัจธรรม เป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลโก” ประคองทองคำที่มีค่าเสมอไม่จำกัดกาล ไม่จำกัดสถานที่ไม่ว่าทองจะอยู่ที่ใด คุณค่าของทองก็มีอยู่เสมอ ทองไม่ถูกเผาไหม้ให้สูญสลาย ทองไม่เน่าเสีย

ถ้าสังเกตให้ดีลักษณะของผืนธงและสัญลักษณ์ที่มีอยู่บนผืนธงคือสี่เหลี่ยมและวงกลม ก็คือการมองภาพมุมด้านบนของสกลุปเจดีย์ทรงระฆังนั่นเอง ซึ่งเราจะเห็นเป็นรูปสี่เหลี่ยม และวงกลม สี่เหลี่ยมจากฐานของเจดีย์ที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมแทนความหมาย อริยสัจสี่ วงกลมคือองค์เจดีย์มองจากมุมสูงด้านบนจะเป็นเลขศูนย์หรือวงกลม แทนความหมายนิพพานคือความว่าง คือสุญญตา ฉะนั้นไม่ว่าจะทำอะไร ก็จะต้องมีจุดมุ่งหมายไปที่ให้ศาสนิกชนของตนได้ระลึกนึกถึงหลักคำสอน

อันสำคัญของศาสนาดน และคำสอนหลักในศาสนาพุทธก็คือ อริยสัจสี่ และนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายของผู้นับถือศาสนาพุทธทุกนิกาย เราจึงพบเห็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายไม่ว่าจะทำในรูปแบบใดก็มักจะทำให้นึกถึงให้ระลึกถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้าในข้อนี้เสมอ

ดังนั้น ธงธรรมจักร จึงมีความหมายให้เราเข้าใจถึงจุดมุ่งหมายของศาสนาพุทธ ให้เข้าใจถึงหลักคำสอนพื้นฐานของศาสนาพุทธหลักคำสอนอันเป็นใจความสำคัญ หรือเป็นหัวใจของศาสนาพุทธนั่นเอง

แต่ ธงธรรมจักร ที่ใช้ในความหมายอื่นก็มี เช่น แทนสัญลักษณ์ของกองทัพธรรมในการเผยแผ่ศาสนา ต้องมีการเคลื่อนย้าย หมุนไปข้างหน้า ประคองกองทัพที่เดินไปข้างหน้า กองทัพเกวียน ที่บรรพบุรุษธรรมะไปเผยแผ่วงศ์ของเกวียนจึงเป็นสัญลักษณ์อยู่ตรงกลางของผืนธง ธงแบบนี้บางแห่งจะมีกล้อมากกว่า 8 อาจเป็น 12 ซึ่งหมายถึง อริยสัจสี่และมรรคอันมีองค์แปด

แต่ธงธรรมจักรนี้มีใช้เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธประเทศอื่น ๆ แม้กระทั่งในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเหมือนประเทศไทย เช่น ศรีลังกา พม่า กัมพูชา ก็ไม่ได้ใช้ธงธรรมจักรเป็นสัญลักษณ์ในศาสนาพุทธเหมือนในประเทศไทย เรา แต่ทุกประเทศได้ใช้ธงหลากสีเป็นธงประจำในศาสนาพุทธ ในทุกประเทศทั้งประเทศที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน อย่างเช่น ธิเบต เนปาล จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม ภูฏาน หรือในประเทศที่นับถือศาสนาพุทธนิกายหินยานหรือเถรวาท ธงนั้นเรียกว่า “ฉัพพรรณรังสี” คือ ธงที่มีสีหลายสีวางเป็นสองแนวคือแนวตั้งและแนวนอน แนวละ 5 สี ซึ่งเป็นธงที่คิดขึ้นโดยชาวตะวันตกที่มาศึกษาศาสนาพุทธเมื่อไม่นานมานี้เอง แต่ก็เป็นที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายทุกประเทศที่นับถือศาสนาพุทธ (โดย พันเอก เฮนรี สติล ฮอลคอตต์ ชาวอเมริกัน ได้มาศรีลังกาเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้อ่านหนังสือรายงานการได้ว่าที่ ระหว่าง สามเณรหนุ่มชื่อโมโหดติวัตเตคุณานันทะ Mohottiwattie Gunananda กับฝ่ายคริสเตียนที่ศรีลังกาหลายครั้งด้วยกัน ครั้งสุดท้ายที่เมืองปานาทูรา ระหว่างวันที่ 28 ส.ค. 2416 พันเอกฮอลคอตต์ ได้ก่อตั้งโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้นเป็นครั้งแรก และได้คิดธงฉัพพรรณรังสีขึ้นใช้เป็นธงสัญลักษณ์ที่ประจำศาสนาพุทธที่ใช้กันทั่วโลกมาจนถึงปัจจุบันนี้) ยกเว้นประเทศไทย เราที่เรามีธงธรรมจักรใช้อยู่แล้ว ประเทศไทยจึงเป็นประเทศเดียวในหมู่ประเทศที่นับถือศาสนาพุทธที่ไม่ใช่ธงฉัพพรรณรังสีเป็นธงประจำศาสนา

ลักษณะของธงฉัพพรรณรังสี มี 5 สี ดังนี้

สีน้ำเงิน	เหมือนดอกอัญชัน
สีเหลือง	เหมือนहरดาล
สีแดง	เหมือนตะวันอ่อน
สีขาว	เหมือนแผ่นเงิน
สีน้ำตาล	เหมือนดอกเข่งหรือหงอนไก่

ที่ใช้รงมีหลายสีเช่นนี้ ก็เพราะมาจากความเชื่อที่ว่ามรสีมี 6 ประการ เปล่งออกมาจาก พระวรกายของพระพุทธเจ้า รัสีมี 6 ประการนี้เรียกว่า “ฉัพพรรณรังสี” มีสีดังนี้

1. นิล เขียวเหมือนดอกอัญชัน
2. पीต เหลืองเหมือนหาดาลทอง
3. โลहित ดงเหมือนตะวันอ่อน
4. โอทาท ขาวเหมือนแผ่นเงิน
5. มัญเชฐ สีสงสาบาทเหมือนดอกเซ่งหรือดอกหงอนไก่
6. ประภัสสร เลื่อมพรายเหมือนแก้วพลี (ปฐมสมโพธิ) หรือเลื่อมพรายเหมือน
แสงอาทิตย์แรกขึ้น

ระฆัง

เมื่อเราไปทำบุญที่วัดหลังจากเสร็จพิธีกรรมบูชาด้วยดอกไม้ รูป เทียน แล้วก็มักจะมีการ ตีระฆังทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้เป็นที่สนุกสนาน แต่ส่วนใหญ่ไม่เข้าใจถึงความหมายของการตีระฆัง อย่างถูกต้อง ส่วนใหญ่จะเข้าใจกันว่า บุญกุศลที่ทำในวันนั้นจะส่งผลไปถึงสวรรค์ หรือบอกให้ เทวดาหรือใครต่อใครรับรู้ถึงการทำความดีของตัวเอง เพราะการตีระฆังนั้นเสียงของระฆังจะดังได้ ยินไปทุกทิศทุกทาง แต่การที่เสียงของระฆังได้ดังได้ยินไปทุกทิศทุกทางนี้ ในทางปรัชญา ต้องการให้หมายถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นความจริง ที่เป็นสัจธรรม ที่สอนเกี่ยวกับ นิพพาน หรือสุญตา หรือความว่าง สอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดว่าเป็นตัวเรา ว่าเป็นของเรานี้ เผยแผ่ไปทุกทิศทุกทางดังเสียงของระฆังเพราะระฆังทรงกลมแทนความหมายของนิพพานหรือ ความว่าง แต่นิพพานหรือความว่างนี้จับต้องไม่ได้ ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ ประดุจเสียงของระฆัง เราได้ ยิน แต่เราจับต้องไม่ได้ ยึดถือเอาเสียงระฆังก็ไม่ได้เพียงแต่ได้ยินและเข้าใจ

ภาพที่ 27 แสดงระฆังสำริด

กระดิ่ง

กระดิ่ง คือ ระฆังขนาดเล็กที่แขวนประดับขอบหลังคาของอาคารเมื่อมีลมพัดมาเราจะได้ยินเสียงกระดิ่ง สิ่งที่มีลมมากระทบทำให้เกิดเสียงก็คือส่วนที่ห้อยลงมาจากส่วนตรงกลางของกระดิ่งซึ่งทำเป็นรูปใบโพธิ์ ต้นโพธิ์ เป็นต้นไม้ที่สำคัญในศาสนาพุทธ ที่ชาวพุทธถือกันว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นสัญลักษณ์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นต้นไม้ที่ห้ามเงาแก่พระพุทธเจ้า ที่เรียกกันติดปากว่าเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร การสร้างอาคารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป แล้วแขวนกระดิ่งมีรูปใบโพธิ์ จึงเปรียบเสมือนพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ หลังคาอาคารเป็นร่มโพธิ์ให้พระพุทธเจ้า ผู้อยู่ใต้หลังคานั้นก็เหมือนอยู่ใต้ร่มโพธิ์ของพระพุทธศาสนา

ธรรมจักร

วงกลมธรรมจักร หรือวงล้อธรรมจักรนี้เราจะพบเห็นได้ทั้งศาสนาพุทธนิกายเถรวาท และนิกายมหายาน ซึ่งความหมายของวงกลมก็คือเลขศูนย์ แทนความหมายสูญญตา คือความว่าง คือนิพพาน ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายหลักของศาสนาพุทธ ซึ่งบางครั้งเราจะพบเห็นงานศิลปะของการสร้างธรรมจักรในรูปเดี่ยว ๆ ก็วงล้อธรรมจักรอย่างเดียวประดิษฐานไว้ในวัด เหมือนองค์พระพุทธรูป หรือสร้างประดับไว้เป็นส่วนหนึ่งของอาคารสถานที่ แล้วใส่ซี่ในวงล้อ แต่อาจไม่เท่ากัน บางแห่งอาจทำเป็น 8 ซี่ บางแห่ง อาจเป็น 32 หรือบางแห่งอาจเป็น 37 เป็นต้นแล้วแต่ยุคสมัย แล้วแต่เมืองที่ทำ แต่อย่างไรก็ตาม ตัวเลขที่ทำความหมายหลักของธรรมจักร เช่น เลข 8 ก็ให้หมายถึง มารค์อันมีองค์แปด หรือทางสายกลางอันนำไปสู่นิพพาน เลข 37 ก็หมายถึง โพธิปักขิยธรรม 37 อันเป็นธรรมะสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง 37 ประการ ธรรมะที่เป็นเครื่องมือฆ่ากิเลส ฆ่าความทุกข์

วงล้อธรรมจักรนี้ ในประเทศไทยที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายาน เช่น ชีเบต จิน มักทำธรรมจักรไว้บนหลังคาอาคาร แล้วทำทวงหมอบล้อมรอบ มีความหมายว่า หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ได้นำไปเผยแผ่ให้ผู้อื่นได้รู้เป็นครั้งแรกที่ทวงป่า ณ เมืองสาธนาถ ใกล้กรุงพาราณสี หลักธรรมอันเป็นพื้นฐาน หลักธรรมอันสำคัญสูงสุดนั้นก็คือ นิพพาน จึงประดับไว้ ณ จุดสูงสุดของศาสนสถาน นั่นคือบนหลังคา ซึ่งผู้มาปฏิบัติศาสนกิจที่วัดจะมองเห็นได้แต่ไกล (เช่นชาคริต ยุทธิตกมรชัย 2547)

ภาพที่ 28 แสดงพระธรรมจักรและกวางหมอบ ศิลา จังหวัดนครปฐม

ที่มา : คำรณราชานุภาพ, กรมพระยา, ตำนานพระพุทธรูป (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2517) .

มหาวิทยาลัยศิลปากร งามวลีขสิทธิ์

3. สรุปปรัชญาในงานพุทธศิลป์

ความหมายและความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับการสร้างงานพุทธศิลป์ตั้งแต่สมัยก่อนพุทธศาสนิกชนยุคสมัยนั้น จะมุ่งความสนใจในพระพุทธรูปและถือว่ามีความสำคัญ มุ่งเน้นในเรื่องของนามธรรมยิ่งกว่ารูปธรรม แต่จากสภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจทางด้านแนวความคิดหลังสมัยพุทธกาล และความอ่อนไหวและความนิยมทางด้านธรรมวัตถุที่เป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจมากขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะจะไม่ยึดเพียงนามธรรมที่ไม่มีตัวตนแต่เพียงด้านเดียวที่เหล่าพุทธบริษัทมีความรู้สึกที่ “ธรรมะ” เพียงอย่างเดียวเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ยาก และสร้างความศรัทธาได้ยาก จึงมีวัฒนธรรมในการสร้างงานพุทธศิลป์ไว้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อันเป็นทางด้านรูปธรรมโดยผ่าน **สัญลักษณ์** ต่าง ๆ ที่มีจุดมุ่งหมายให้เกิดความศรัทธาหรือความเชื่อมั่นเพื่อให้เข้าถึงอริยสัจสี่ คือ ทุกข์ (ความทุกข์) สมุทัย (เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์) นิโรธ (ความดับทุกข์) มรรค (หนทางแห่งการดับทุกข์ อันเป็นหนทางไปสู่นิพพานหรือการหลุดพ้นจากวัฏสงสารคือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย (หมายถึงไม่ต้องเกิดใหม่อีกต่อไป) อันเป็นเหตุแห่งการหลุดพ้นจากทุกข์ที่แท้จริงของมนุษย์

จากการศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบถึง เนื้อหา วิธีการนำเสนอสัญลักษณ์ และจุดมุ่งหมายของงานพุทธศิลป์ เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการออก

แบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ จากการศึกษาสามารถสรุปผลการศึกษา คือ งานพุทธศิลป์ในอดีต มีเนื้อหาและที่มาจากวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะบอกเล่าเรื่องราว เป็นสิ่ง เคารพบูชาแทนพระพุทธรองค์ และใช้เพื่อประกอบกิจกรรม โดยวิธีการนำเสนอผ่านงาน จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ผ่านสื่อสัญลักษณ์ คือ เส้น สี รูปทรง พื้นผิว แสงเงา วัสดุ และที่ว่าง (บรรยากาศ) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ จรรโลงใจ เกิดความศรัทธา เข้าใจในหลักธรรมคำสอน เพื่อเป็นหนทางการดับทุกข์นั่นเอง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ 4

การวิเคราะห์โครงการและแนวความคิดในการออกแบบ

การศึกษาในบทที่ 4 นี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะโครงการสถานที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของโครงการต้องมีความเกี่ยวข้องกับตัวแปร คือ พระพุทธศาสนา จึงทำให้ลักษณะของโครงการเกิดขึ้นสามารถตอบรับกับบริบทของสภาพแวดล้อมนั้นๆ ส่วนลักษณะโครงการ วิเคราะห์จากวัตถุประสงค์ และองค์ประกอบของโครงการ รวมถึงกิจกรรมภายในโครงการที่เกิดขึ้น

1. การวิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

1.1 ความเป็นมาของจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มภาคกลาง ห่างจากกรุงเทพฯ 53 กิโลเมตร เมืองนครปฐมเดิมตั้งอยู่ริมทะเล เป็นเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของไทย เจริญรุ่งเรืองมากในสมัยทวารวดี เพราะเป็นราชธานีเก่าที่สำคัญมีหลักฐานเชื่อว่าพระพุทธศาสนาและอารยธรรม จากอินเดียเผยแพร่เข้ามาที่นครปฐมเป็นแห่งแรก นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญทางด้านพุทธศาสนาโดยมีชนชาติต่างๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก

1.2 ลักษณะภูมิศาสตร์ของจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐมมีเนื้อที่ 2,168.327 ตารางกิโลเมตร แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอกำแพงแสน อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอสสามพราน อำเภอดอนตูม และอำเภอพุทธมณฑล โดยมีอาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี และกรุงเทพฯ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ จังหวัดราชบุรี

ชะงักไประยะหนึ่งจนถึง พ.ศ. 2521 คณะรัฐมนตรี สมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีมติมอบให้ กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ รับมอบงานมาดำเนินการให้แล้วเสร็จโดยเร็ว

วัตถุประสงค์ในการจัดสร้างพุทธมณฑล

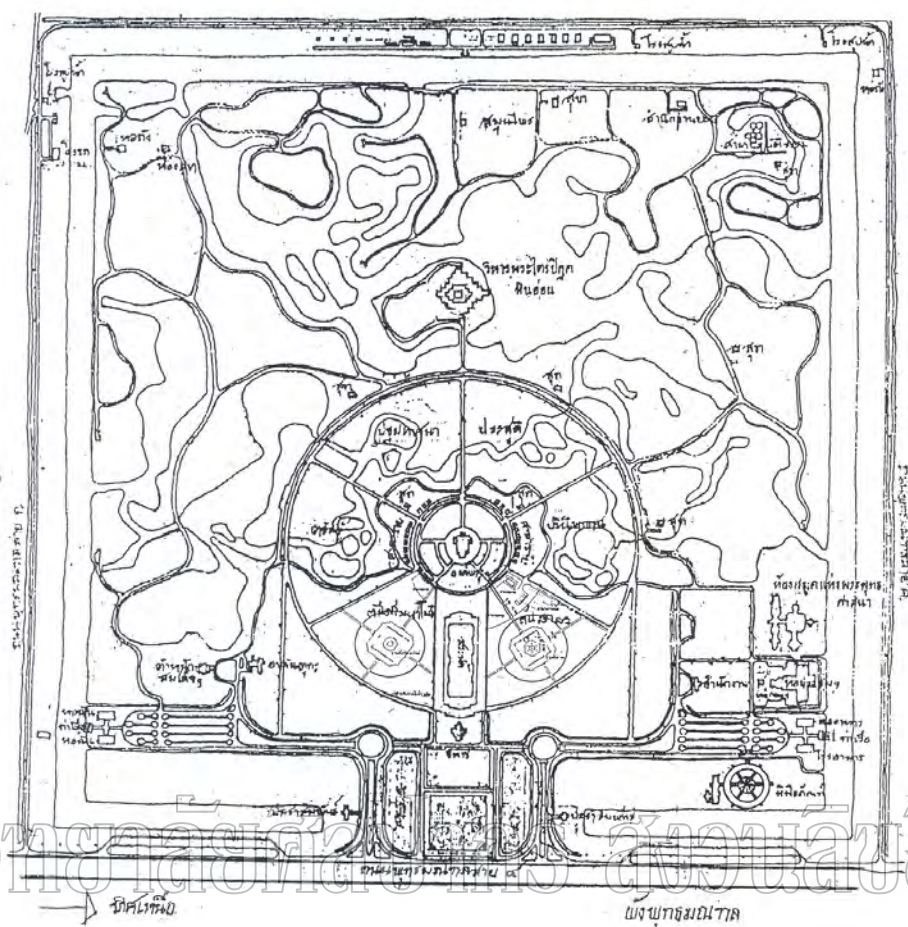
1. เพื่อเป็นศูนย์กลางการศึกษาคัมภีร์ด้านพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวพุทธ
2. เพื่อเป็นที่สงบรวมร่ำเรียน สำหรับพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาและวิปัสสนากรรมฐาน
4. เพื่อเป็นสำนักงานกลาง การบริหารงานของกระทรวงแห่งประเทศไทย
5. เพื่อเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ ทางพระพุทธศาสนา
6. เพื่อเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางด้านธรรมของพุทธศาสนิกชน

พื้นที่และสวนในบริเวณพุทธมณฑล

บริเวณพุทธมณฑล มีพื้นที่ 2,500 ไร่ หรือ 4 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ริมถนนพุทธมณฑล สาย 4 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พื้นที่มีลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีการออกแบบวางผังอย่างปราณีต ทั้งในเชิง พุทธศาสนาคติ และภูมิสถาปัตย์ พื้นที่แบ่งเป็นส่วนต่างๆ

ดังนี้

1. ถนนและทางเท้า รวม 244 ไร่
2. พื้นน้ำรวม 600 ไร่
3. สนามหญ้า รวม 1,562 ไร่

ภาพที่ 30 แสดงแผนผังพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

พระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล

ในบริเวณใจกลางพุทธมณฑล มีพระพุทธรูปขนาดใหญ่ยื่นสง่าอยู่ มีการจัดดอกไม้รูปเทียนไว้สักการะพระพุทธรูปองค์นี้ ออกแบบโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี โดยออกแบบเป็นพระพุทธรูปปางลีลา ปั้นหล่อด้วยโลหะสำริด โดยกรมศิลปากรได้จัดสร้างขึ้น ในใจกลางพุทธมณฑล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานนาม พระพุทธรูปองค์นี้ว่า พระศรีศากยะทศพลญาณประธานพุทธมณฑลสุทรรศน์

พระศรีศากยะทศพลฯ นั้นองค์พระสูง 2,500 กระเบียด (15.875 เมตร) เป็นพระพุทธรูปที่มีพระเกศมาเป็นเปลวสูง เนื้อพระเศียร ทรงห่อจีวรเฉียงบ่า พาดสังฆาฏิ อยู่ในท่าอย่างพระบาท และมีบัวรองพระบาท ส่วนการจัดวางที่ประดิษฐานองค์พระพุทธรูปนั้นเนื่องจากองค์พระพุทธรูปเป็นปางลีลา จึงจัดพื้นที่ให้มีความยาวไปข้างหน้า พอสมควรให้เหมือนว่า จะทรงพระดำเนินไปข้างหน้า

ภาพที่ 31 แสดงพระพุทธรูปประธานพุทธมณฑล

สังเวชนียสถาน 4 ตำบล

สร้างอยู่รอบองค์พระประธาน พุทธมณฑล กำหนดทิศทางในพุทธประวัติ โดยถือนองค์พระพุทธรูปประธานพุทธมณฑลเป็นหลัก รูปลักษณะในสังเวชนียสถานแต่ละตำบล ได้แก่ ตำบลประสูติ ตำบลตรัสรู้ ตำบลปฐมเทศนา และตำบลปรินิพพาน ใช้หินแกรนิต ซึ่งเป็นหินที่แข็งแรง และคงทนมากแกะสลัก นำหินมาจากตำบลแม่สลิด อำเภอบ้านดง จังหวัดตาก เป็นแหล่งหินที่ขนาดใหญ่และดีที่ต้องการ

ภาพที่ 32 แสดงตำบลประสูติ

ภาพที่ 33 แสดงตำบลดตรัสรู้

ภาพที่ 34 แสดงตำบลดปฐมเทศนา

ภาพที่ 35 แสดงด้าบลปรินิพาน

มหาวิหารประดิษฐานพระไตรปิฎกหินอ่อน

ลักษณะอาคาร เป็นสถาปัตยกรรมไทย รูปทรงจตุรมุขทั้ง 4 ทิศ ใช้พื้นที่ก่อสร้างบริเวณเกาะหลังองค์พระประธาน พุทธมณฑลในเนื้อที่ 9 ไร่ พื้นที่ในการก่อสร้าง 5,824 ตารางเมตร มีพระเจดีย์ 9 ยอด ประดิษฐาน ณ ท่ามกลางเป็นที่จารึกพระไตรปิฎกหินอ่อนขนาด 1.10 x 2.00 เมตร จำนวน 1,418 แผ่น มีภาพวาดพุทธประวัติอยู่ด้านบนโดยรอบ เริ่มสร้างในปี พ.ศ. 2532 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2541 วัดปากน้ำ และสมาคมศิษย์ หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญบริจาคเงินในการจัดสร้างทั้งหมด เพื่อเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงพระเจริญชนพรรษา 5 รอบ ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างประมาณ 200 ล้านบาท

ภาพที่ 36 แสดงมหาวิหารประดิษฐานพระไตรปิฎกหินอ่อน

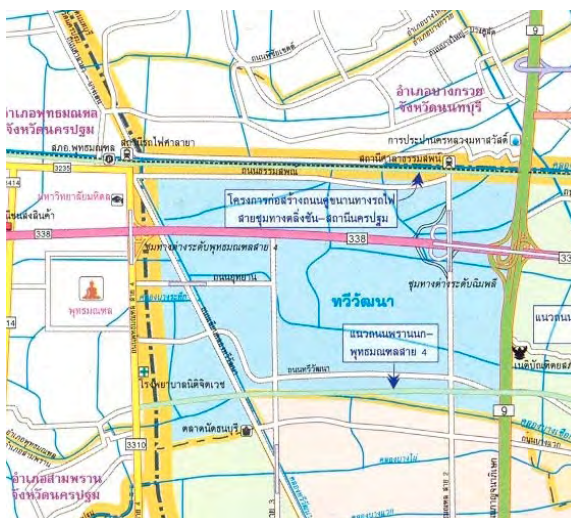
สวนไม้ดอกไม้ประดับสมุนไพร

1. สวนเข็ม เนื้อที่ 50 ไร่ หน้าวิหารพุทธมณฑล ใช้พันธุ์ต้นเข็มชนิดใบเล็กกระปลูกลงในกระบะลายไทย ตารางเมตรละ 25 ต้น ใช้เข็มดอกสี
2. สวนเวฬุวัน (สวนไผ่) ในเนื้อที่ 81 ไร่ อยู่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
3. สวนอัมพวัน (สวนมะม่วง) ในเนื้อที่ 100 ไร่ ทางมุมทิศตะวันตกเฉียงเหนือ
4. สวนธรรม (สวนกระถินณรงค์) ในเนื้อที่ 49 ไร่ อยู่ข้างโรงอาหารติดลานจอดรถทางมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
5. สวนลัญจิววัน (สวนตาล) อยู่บริเวณสังฆะนิยสถานปริณิพานระหว่างทางเข้าสู่องค์ประธานพุทธมณฑล
6. สวนสมุนไพร ปลูกในเนื้อที่ประมาณ 80 ไร่ โดยสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย สาขาวิจัยอุตสาหกรรมเกษตร และผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ผู้จัดสร้าง

1.4 การเข้าถึงโครงการ

การเดินทางจากกรุงเทพฯ สามารถเข้าถึงได้หลายเส้นทาง คือ เดินทางไปตามถนนเพชรเกษมถึงประมาณกิโลเมตรที่ 22 เลี้ยวขวาเข้าถนนพุทธมณฑลสาย 4 ไปประมาณ 8 กิโลเมตร เล็กน้อย

นอกจากนี้ยังสามารถเดินทางโดยใช้ถนนพุทธมณฑลสาย 3 แยกเข้าสู่ถนนอุทยาน (อักษะ) เพื่อมุ่งเข้าสู่พุทธมณฑลได้ ถนนอุทยาน (อักษะ) เป็นถนนที่ตกแต่งอย่างสวยงามด้วยแนวเสาไฟ ประดับรูปกนก น้ำพุและไม้ประดับต่างๆ มีทัศนียภาพที่สวยงาม

ภาพที่ 37 แสดงแผนที่การเดินทาง

2. การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและลักษณะทางสถาปัตยกรรม

2.1 สภาพแวดล้อมโครงการ

ที่ตั้ง : สถานที่ตั้งโครงการอยู่ภายในพื้นที่โครงการพุทธมณฑล ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม บริเวณมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของพื้นที่

อาณาเขตติดต่อ :

ทิศเหนือ	-	จุดพื้นที่สวนซึ่งมีต้นไม้ขนาดใหญ่และถนน ถนนพุทธมณฑลสาย ก.
	-	ผลกระทบต่อโครงการไม่มี ถึงแม้จะติดถนน แต่ก็มีพื้นที่สวนที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่อยู่จำนวนมาก ซึ่งจะช่วยลดเสียงรบกวนจากยานพาหนะและฝุ่นละอองได้พอสมควร
ทิศใต้	-	จุดพื้นที่สวนขนาดใหญ่และมีต้นไม้ใหญ่อยู่เต็มพื้นที่
	-	ผลกระทบต่อโครงการมีน้อยมาก
ทิศตะวันออก	-	ติดกับบ่อน้ำบาดาลขนาดใหญ่และถนนพุทธมณฑลสาย 4
	-	ผลกระทบอาจมีในเรื่องของความชื้นและเสียงรบกวนจากยานพาหนะและฝุ่นละอองแต่จากลักษณะของอาคารเป็นอาคารแบบปิด สามารถช่วยลดปัญหาได้พอสมควร
ทิศใต้	-	จุดพื้นที่ลานจอดรถของอาคาร
	-	ผลกระทบอาจมีในเรื่องของเสียงรบกวนจากยานพาหนะ แต่น้อยมากเนื่องจากการจัดพื้นที่ว่างระหว่างลานจอดรถและอาคารเป็นส่วนหย่อมพื้นที่ดังกล่าวช่วยลดปัญหาเสียงลงได้

จากการวิเคราะห์สถานที่ตั้งโครงการและสภาพแวดล้อม พบว่าสถานที่ตั้งโครงการมีความเหมาะสม ซึ่งทำให้สามารถมองเห็นโครงการได้ง่าย และสะดวกในการเดินทางเข้าสู่โครงการ

2.2 วิเคราะห์ลักษณะทางสถาปัตยกรรม

โครงการพิพิธภัณฑ์นี้ เป็นอาคารทรงไทยประยุกต์รูปกลมวงแหวนด้านนอกและมีทางเดินเชื่อมระหว่างอาคาร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กสูง 2 ชั้น แบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ ส่วนแรกแสดงโบราณวัตถุต่าง ๆ ส่วนที่ 2 จัดนิทรรศการและการบรรยาย ส่วนที่ 3 ส่วนบริการสุขา ห้องน้ำ ฯ

ลักษณะของตัวอาคาร ผังของอาคารเป็นรูปพระธรรมจักร หลังคาทรงไทยสูง ซึ่งช่วยระบายความร้อนได้ดีตามทฤษฎีโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมไทย ผังตัวอาคารด้านนอกมีการเจาะช่องหน้าต่างขนาดเล็กช่วยระบายอากาศ อาคารหลังนี้มีการออกแบบทางสัญจร สามารถติดต่อกันได้โดยสะดวก

ปัญหาประการหนึ่งของตัวอาคาร คือ ในส่วนของอาคารที่ใช้จัดแสดงนิทรรศการมีปัญหานในเรื่องของเทคนิคในการจัดแสดง เนื่องจากปัญหาที่พบคือผนังด้านในเจาะเป็นช่องหน้าต่างขนาดใหญ่ ทำให้แสงสว่างเข้ามามาก จะทำให้เกิดความร้อน ซึ่งมีผลกระทบต่อวัตถุจัดแสดง ปัญหาในส่วนนี้จะต้องใช้ความรู้ทางด้านเทคนิคการจัดแสดงวัตถุ และการออกแบบเข้ามาช่วยแก้ปัญหา

ภาพที่ 38 แสดงอาคารพิพิธภัณฑสถานภายในโครงการพุทธมณฑล

3. การวิเคราะห์ลักษณะโครงการ

3.1 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลและหลักฐาน ทางพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป
2. เพื่อเป็นสถานที่ส่งเสริมการค้นคว้าและเผยแพร่ ความรู้ทางพระพุทธศาสนา และพุทธศิลป์สำหรับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจโดยทั่วไป
3. เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ในการศึกษาเรื่องราวพระพุทธศาสนา และพุทธศิลป์ สำหรับประชาชน (ตามอัธยาศัย) ที่แตกต่างไปจากการศึกษาในสถานศึกษา และ ศาสนสถาน
4. เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนของประชาชน

3.2 องค์ประกอบของโครงการ

ลักษณะการดำเนินงานของโครงการ

การดำเนินงานของโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ ประกอบด้วยรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูล หลักฐาน ได้แก่ เรื่องราวทางพระพุทธศาสนา และผลงานทางพุทธศิลป์ เป็นต้น เพื่อให้ดำรงอยู่สืบไป
2. ศึกษาค้นคว้าและวิจัยสิ่งที่รวบรวมเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนา
3. วางแผนงานในการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ พร้อมทั้งประสานงานเพื่อกิจกรรมที่สร้างสรรค์ทางด้านพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์
4. จัดแสดงนิทรรศการเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา โดยผ่านงานทางพุทธศิลป์เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน
5. ส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา
6. สร้างทางเลือกให้กับประชาชนในการศึกษาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา

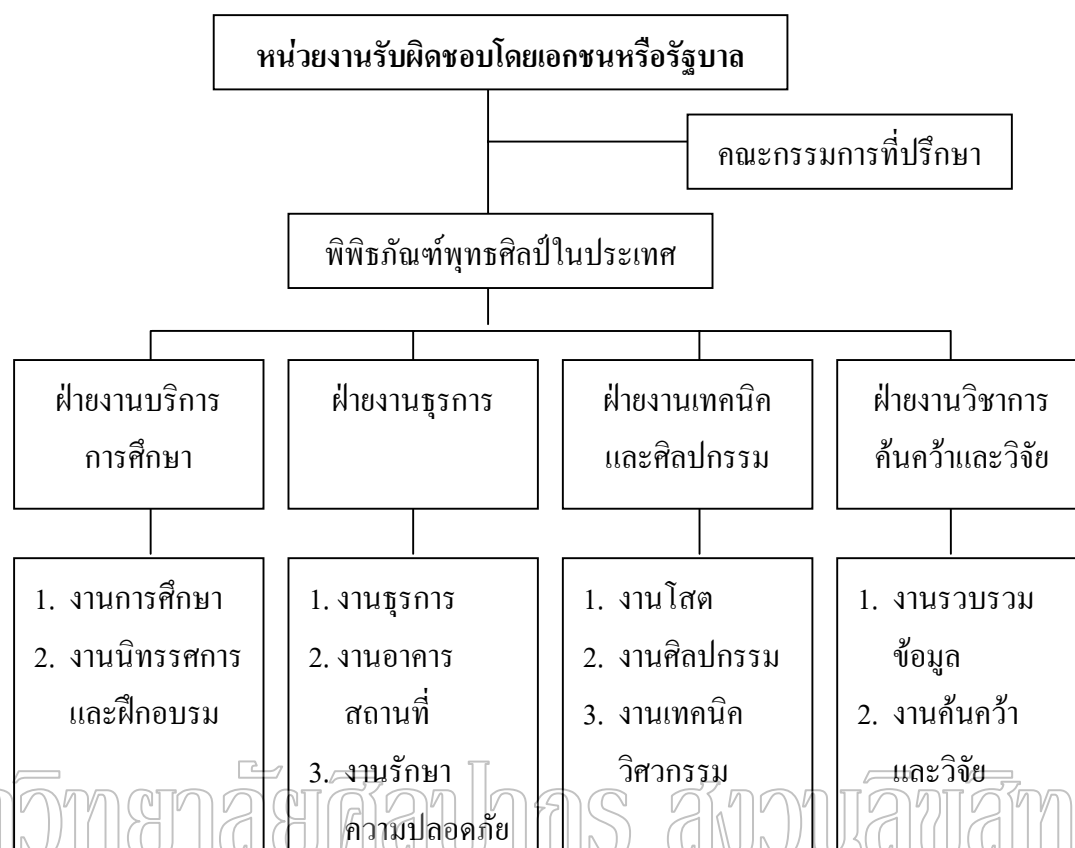
การแบ่งส่วนงานภายในและอัตรากำลังเจ้าหน้าที่การบริหารงานภายในองค์กร (โครงการ)

จำเป็นต้องมีรูปแบบหรือโครงสร้างที่ชัดเจน สามารถระบุถึงความสำคัญและอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กรนั้น เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน

การบริหารงานองค์กรในปัจจุบันมีอยู่ 2 ประเภท คือ องค์กรของภาคเอกชน และองค์กรของภาครัฐบาล ซึ่งมีเป้าหมายแตกต่างกัน คือ องค์กรภาคเอกชนจะเน้นที่การสรรหากำไรจากการประกอบการสูงสุด ส่วนการบริการสังคมเป็นเรื่องราว ส่วนองค์กรภาครัฐบาลนั้นจะเน้นที่การให้บริการแก่ชุมชนจุดประสงค์เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่สังคม (วิมลสิทธิ์ หรยางกูร 2535 : 8-81)

โครงสร้างองค์กรและสายการบริหาร

พิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย สามารถแบ่งโครงสร้างออกเป็นฝ่ายต่างๆ ซึ่งจะทำหน้าที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินงาน โดยมีรายละเอียดในการจัดแบ่งและหน้าที่ในการปฏิบัติงานดังต่อไปนี้

ภาพที่ 39 แสดงโครงสร้างองค์กรและสายการบริหาร

ที่มา : โครงสร้างองค์กรและสายงานการบริหาร ปรับปรุงจาก พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

อัตรากำลังเจ้าหน้าที่

1. ฝ่ายบริหาร	3	อัตรา
2. ฝ่ายธุรการ	22	อัตรา
3. ฝ่ายการศึกษา	20	อัตรา
4. ฝ่ายงานวิชาการค้นคว้าและวิจัย	6	อัตรา
5. ฝ่ายเทคนิคและศิลปกรรม	19	อัตรา
รวมทั้งหมด	70	อัตรา

3.3 พื้นที่ใช้สอยโครงการ

การศึกษาผู้ใช้โครงการ

1. ประเภทผู้ใช้โครงการ

การแบ่งประเภทผู้ใช้อาคารเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้อาคารแต่ละกลุ่ม ซึ่งแตกต่างกันออกไป สำหรับกลุ่มผู้ใช้อาคาร โครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

- 1) ผู้มารับบริการ
- 2) ผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์)
- 3) บุคคลภายนอก

ซึ่งในแต่ละประเภทสามารถแบ่งแยกเป็นกลุ่มย่อยได้ดังนี้

1) ผู้มารับบริการ

1.1) ประชาชนทั่วไป (General Public) เป็นกลุ่มคนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่ตั้งโครงการหรือกลุ่มคนที่นิยมพักผ่อนชมนิทรรศการในวันหยุดสุดสัปดาห์ หรือวันหยุดงานความต้องการในการใช้โครงการเพื่อต้องการชมสิ่งแปลกใหม่ หรือมาพักผ่อนในช่วงเวลาว่าง ไม่ได้ต้องการหาความรู้โดยตรง ส่วนใหญ่มาในลักษณะเดี่ยวหรือกลุ่มเล็กๆ

1.2) นักท่องเที่ยว (Tourist) ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะมาในโครงการในทุกช่วงเวลา ไม่ว่าจะเป็นวันธรรมดาหรือวันหยุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเทศกาล งานประเพณีประจำปีต่างๆ จะมีนักท่องเที่ยวมากกว่าช่วงเวลาปกติ ลักษณะของการมาจะเป็นกลุ่มทัศนอาจร หรือกลุ่มทัศนศึกษา มีความสนใจในเนื้อหาวิชาการมากกว่ากลุ่มประชาชนทั่วไป

1.3) นักวิชาการ (Scholars) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยหาข้อมูลโดยตรง จะมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับโครงการเป็นอย่างดี ได้แก่ นักวิชาการ หรือหน่วยงานต่างๆ

1.4) นักศึกษา (Students) เป็นกลุ่มผู้ชมที่มาใช้ครั้งละจำนวนมากๆ มีความต้องการทางด้านวิชาการอย่างจริงจัง มีการติดต่อกับโครงการล่วงหน้าก่อนการมาใช้บริการ มีความต้องการในการจัดบรรยายหรือสัมมนาเพื่อชี้แจงรายละเอียดและความเป็นมาของชิ้นงานที่จัดแสดง การจัดแสดงที่มีการบรรยายทางวิชาการ จะเป็นประโยชน์อย่างมากสำหรับผู้มาชมพิพิธภัณฑ์กลุ่มนี้

2) ผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์)

ผู้ใช้อาคารประเภทนี้ จะมีลักษณะการทำงานแบบให้บริการแก่ผู้เข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีลักษณะการแบ่งงานกันทำเป็นส่วนต่างๆ ดังนี้ คือ

- ฝ่ายบริหาร

- ฝ่ายธุรการ
- ฝ่ายบริการการศึกษา
- ฝ่ายเทคนิค

3) บุคคลภายนอก

ได้แก่ บุคลากร หรือเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาติดต่อกับงาน รวมทั้งนักวิชาการที่ถูกเชิญมาบรรยาย อภิปราย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีจุดมุ่งหมายในการมาติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในส่วนต่างๆ เมื่อเสร็จธุระก็กลับไปหรือไปใช้บริการของห้องอาหาร

2. จำนวนผู้ใช้โครงการ

จำนวนผู้มาใช้โครงการจะเป็นข้อมูลสำคัญในการกำหนดขนาดของโครงการและรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ซึ่งจำนวนผู้ใช้โครงการมีผลโดยตรงดังกล่าว ได้แก่ จำนวนผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่) และจำนวนผู้รับบริการ

จำนวนบุคลากรผู้ให้บริการ

สามารถสรุปจำนวนเจ้าหน้าที่ในส่วนต่างๆ ได้ดังนี้ คือ

1) ฝ่ายบริหาร	3	อัตรา
2) ฝ่ายธุรการ	22	อัตรา
3) ฝ่ายการศึกษา	20	อัตรา
4) ฝ่ายงานวิชาการค้นคว้าและวิจัย	6	อัตรา
5) ฝ่ายเทคนิคและศิลปกรรม	19	อัตรา
รวม		70 อัตรา

จำนวนผู้รับบริการ

ส่วนของผู้ใช้บริการจะพิจารณาจากองค์ประกอบหลักของโครงการ 2 ส่วน คือ

- 1) ส่วนจัดแสดงงานนิทรรศการ
- 2) ส่วนบริการศึกษา ได้แก่ ห้องสมุด

3. การคาดคะเนผู้ชมโครงการ

การศึกษาจำนวนผู้เข้าชมโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทยนั้น ศึกษาจากจำนวนผู้มาใช้บริการของโครงการที่มีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งได้นำข้อมูลของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร มาพิจารณาดังนี้ คือ

สถิติผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

ปี พ.ศ.	จำนวนผู้ชม
2540	146,206
2541	181,092
2542	187,447

ค่าเฉลี่ยผู้เข้าชมได้เท่ากับ	514,745	คน
ค่าเฉลี่ยต่อปีเท่ากับ	514,745 / 3	(ปี)
ซึ่งเท่ากับปีละ	171,582	คน
นั่นคือมีผู้เข้าชมตกเดือนละ	171,582 / 12	(เดือน)
ซึ่งเท่ากับเดือนละ	14,299	คน
หรือคิดเป็นผู้ชมวันละ	14,299 / 30	(วัน)
ซึ่งเท่ากับวันละ	477	คน
คิดเป็นผู้ชมเฉลี่ยต่อชั่วโมง	477 / 7 = 64	คน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พฤติกรรมของผู้ใช้โครงการ

พฤติกรรมของผู้ใช้โครงการ จะกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการ การศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้โครงการนี้ โดยศึกษาจากผู้เข้าใช้ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร เป็นแนวทางและสามารถแบ่งพฤติกรรมของผู้ใช้ได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้มารับบริการ แบ่งออกได้เป็น

1.1 ผู้มาชม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

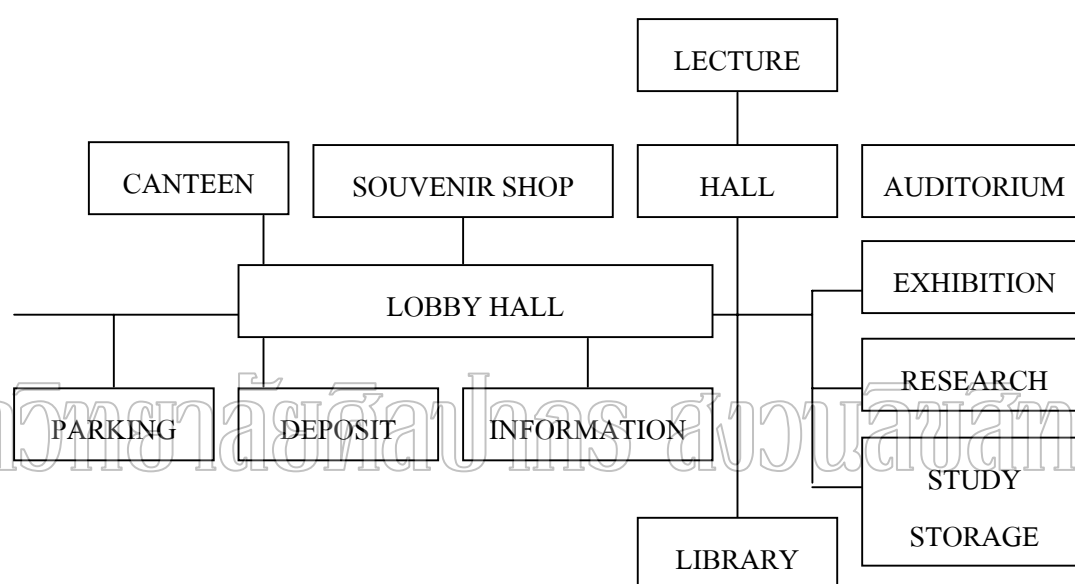
- มาเป็นการส่วนตัว โดยรถโดยสารรับจ้าง, รถส่วนตัว
- มาเป็นหมู่คณะ ได้แก่ นักเรียน, นักศึกษา กลุ่มทัศนจาร และนักท่องเที่ยวทั้ง

ชาย ไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งจะมาเป็นหมู่คณะ

ผู้ชมเมื่อมาถึงโครงการจะเข้าสู่อาคารโดยบริเวณทางเข้า ซึ่งเป็นบริเวณที่รวมคน เพื่อกระจายไปยังส่วนต่างๆ คือ ห้องประชุม, ร้านค้า, ร้านอาหาร, โถงทางเข้าและส่วนจัดแสดงงานการเข้าถึงโถงนี้ เพื่อสอบถามเจ้าหน้าที่และพักผ่อน ซึ่งใช้เวลาประมาณคนละ 15-20 นาที ถ้ามาเป็นหมู่คณะจะเข้าห้องบรรยายหรือห้องประชุมก่อน เพื่อฟังการบรรยายสรุปแล้วจึงเข้าชมนิทรรศการ

ในโถงนี้จะมีห้องน้ำ-ห้องส้วม และส่วนพักคอยมีผังแสดงการจัดส่วนการ
แสดงส่วนต่างๆ ของโครงการ มีบริเวณสำหรับฝากของ และส่วนเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์การ
ศึกษา

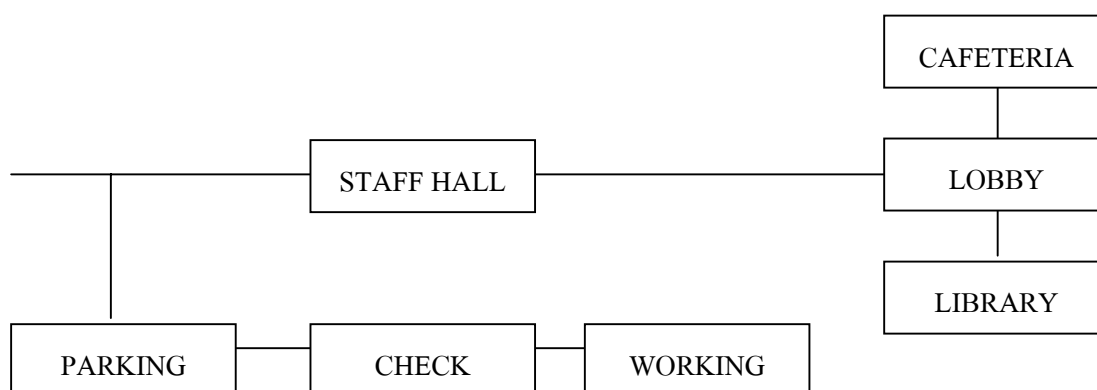
ผู้เข้าชมจะใช้เวลาแตกต่างกันตามความสนใจมากน้อย ระยะเวลาในการชมต่อ
เนื่องเฉลี่ยประมาณ 1-2 ชั่วโมง แล้วจะต้องมีการพักสายตา เพื่อให้เกิดการผ่อนคลายสมอง แล้ว
จึงกลับไปดูงานต่อจนหมด หรือพอแก่ความต้องการแล้วจึงออกจากส่วนแสดงงาน จากนั้นอาจจะ
ไปซื้อของที่ระลึก หรือหนังสือหรืออาจจะไปใช้บริการของร้านอาหารแล้วจึงกลับออกไป

ภาพที่ 40 แสดงพฤติกรรม ผู้มาเข้าชม

1.2 ผู้ศึกษาค้นคว้า

ส่วนใหญ่ นักวิชาการเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องราวที่จัดแสดงเป็นอย่างดี
จุดประสงค์ของคนกลุ่มนี้เพื่อศึกษาวัตถุหรือชิ้นงานที่แสดงเพื่อเปรียบเทียบ ค้นคว้า หาข้อมูล
ประกอบการวิจัยของตนเอง ไม่คำนึงถึงการแสดงมากนัก ดังนั้น ทางโครงการจึงจัดให้มีส่วน
บริการการศึกษา เช่น การจัดบรรยาย การจัดอบรม การให้บริการห้องสมุด หรือบริการข้อมูลของ
ฝ่ายการศึกษา ซึ่งในยุคปัจจุบันควรที่จะมีการเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ตอีกทางหนึ่งด้วย

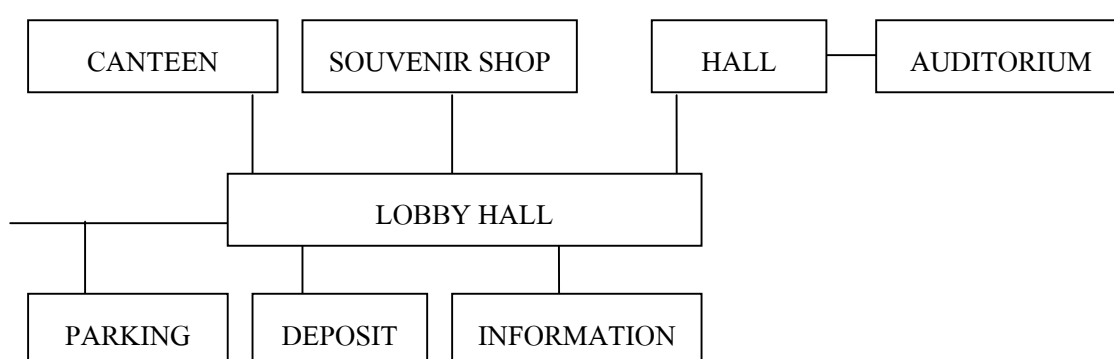

ภาพที่ 41 แสดงพฤติกรรม ผู้ศึกษาค้นคว้า

1.3 ผู้เข้าร่วมประชุม, อบรม, สัมมนา

มีทั้งที่ทางโครงการเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือหน่วยราชการอื่นๆ องค์กรอื่นๆ มาเยี่ยมชมหรือขอเช่าสถานที่จัดการประชุมสัมมนาแต่ละครั้ง จะมีตารางการสัมมนาที่แน่นอน โดยทั่วไปจะเริ่ม 09.00-16.00 น. อาจจะมีการประชุมต่อเนื่องกันหลายวัน รายการจัดสัมมนาโดยทั่วไปมีลักษณะดังนี้

09.00-12.00 น.	เริ่มการประชุม, อบรม, สัมมนา
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-16.00 น.	ประชุมสัมมนา (ต่อ)

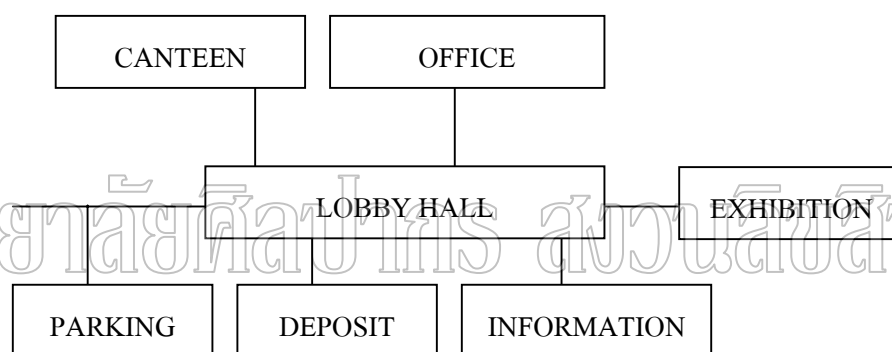

ภาพที่ 42 แสดงพฤติกรรม ผู้เข้าร่วมประชุม, อบรม, สัมมนา

2. ผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์)

พฤติกรรมหน้าที่ขึ้นอยู่กับหน้าที่ของแต่ละบุคคล ซึ่งเจ้าหน้าที่จะเดินทางมาโดยรถส่วนตัว, รถโดยสารรับจ้าง, รถรับ – ส่งของโครงการ ซึ่งทางเข้าของเจ้าหน้าที่จะแยกทางเข้าของผู้เข้าชมเพื่อความสะดวกในการเข้าชม และควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในเวลางาน ซึ่งมีลักษณะการทำงานในเวลาราชการดังนี้

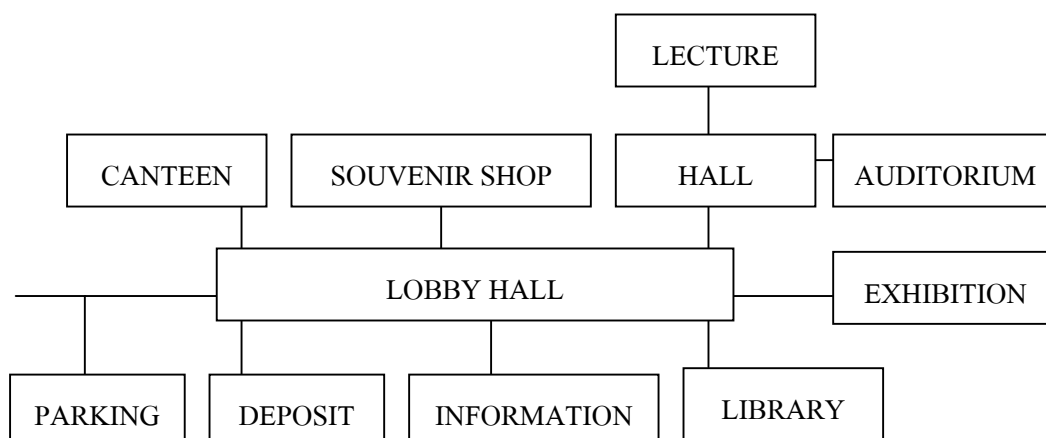
09.00 น.	ลงเวลาทำงาน
19.00-12.00 น.	ช่วงปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่าย
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-16.00 น.	ช่วงปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่าย
16.00 น.	ช่วงเลิกงาน

ภาพที่ 43 แสดงพฤติกรรม ผู้ให้บริการ (เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์)

3. บุคคลภายนอก

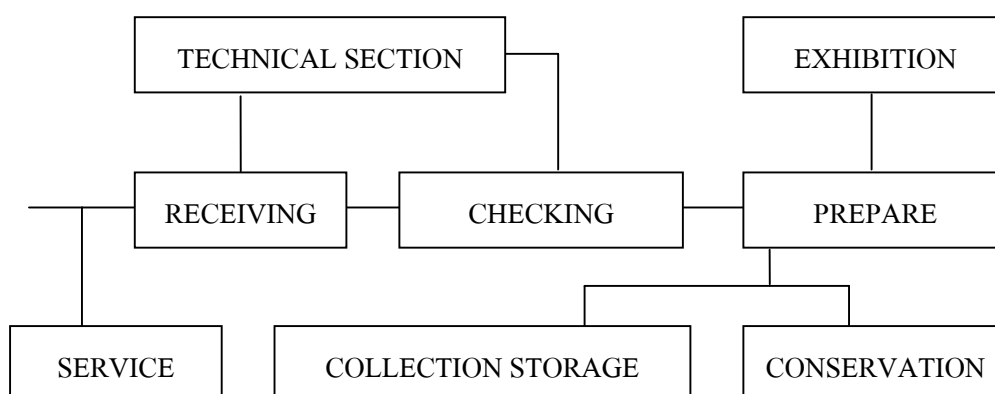
ผู้มาติดต่อกับโครงการ อาจจะมาติดต่อทางราชการ ธุรกิจหรือข้อมูลต่างๆ จะเข้ามายังโถงทางเข้า หรือส่วนที่จะติดต่อกับส่วนสำนักงานได้ แล้วจึงผ่านเข้าไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่ที่ต้องการพบ เมื่อเสร็จธุระแล้วจึงกลับออกไปทางโถง หรืออาจเข้าชมนิทรรศการหากเกิดความสนใจ

ภาพที่ 44 แสดงพฤติกรรม บุคคลภายนอก

4. วัตถุที่จะนำมาแสดง

วัตถุที่จะนำมาแสดงมี 2 ลักษณะ คือ การยืมหรือการนำมาแสดงจากสถานที่อื่น และ ส่วนที่นำออกมาจากคลังวัตถุจัดแสดงของโครงการเอง วัตถุที่ขนย้ายมาจากภายนอก เพื่อนำมาเก็บหรือแสดง เมื่อมาถึงจะขนถ่ายลงยังขนานชาลารับของ เจ้าหน้าที่จะทำการตรวจรับแล้วนำไปยังบริเวณคัดแยกงาน เพื่อแกะหีบห่อและทำทะเบียนหลักฐาน ถ้างานสมบูรณ์ก็นำออกแสดงได้ หากยังไม่พร้อมก็เก็บเข้าคลังไว้เพื่อรอเวลาที่เหมาะสมต่อไป

ภาพที่ 45 แสดงพฤติกรรม วัตถุที่จะนำมาจัดแสดง

การวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ขององค์ประกอบโครงการ

จากการศึกษาพฤติกรรม การติดต่อประสานงานภายในโครงการ และจากการศึกษาพิพธิภัณฑ์ตัวอย่าง (กรณีศึกษา) สามารถแสดงค่าของการจัดองค์ประกอบต่างๆ ภายในโครงการพิพธิภัณฑ์พุทธศิลป์ การหาค่าความสัมพันธ์ เพื่อจัดวางตำแหน่งขององค์ประกอบ ซึ่งสามารถพิจารณาตามเกณฑ์ต่อไปนี้

- 4 แทนค่า สัมพันธ์มาก
- 3 แทนค่า สัมพันธ์ปานกลาง
- 2 แทนค่า สัมพันธ์น้อย
- 1 แทนค่า สัมพันธ์น้อยมาก

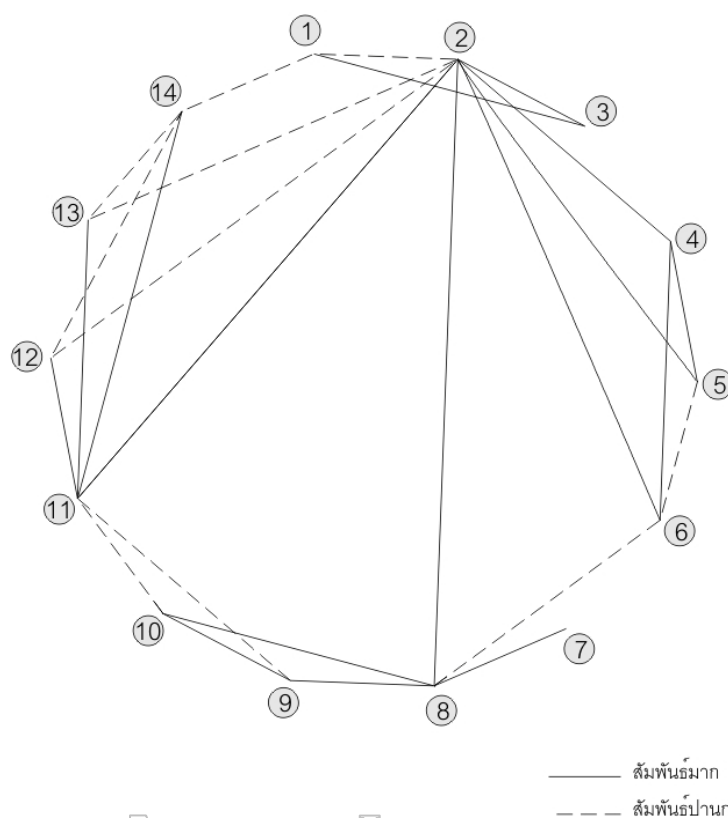
จากค่าดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำมาวิเคราะห์ความคู่กับองค์ประกอบต่างๆ จะทำให้ทราบค่าความสัมพันธ์มากน้อยได้ อันจะแสดงให้เห็นว่า องค์ประกอบใดมีความสัมพันธ์กันมากน้อย และควรอยู่กับองค์ประกอบใด หรือไม่สอดคล้องกับองค์ประกอบใดบ้าง โดยสังเกตได้ตารางการวิเคราะห์ต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

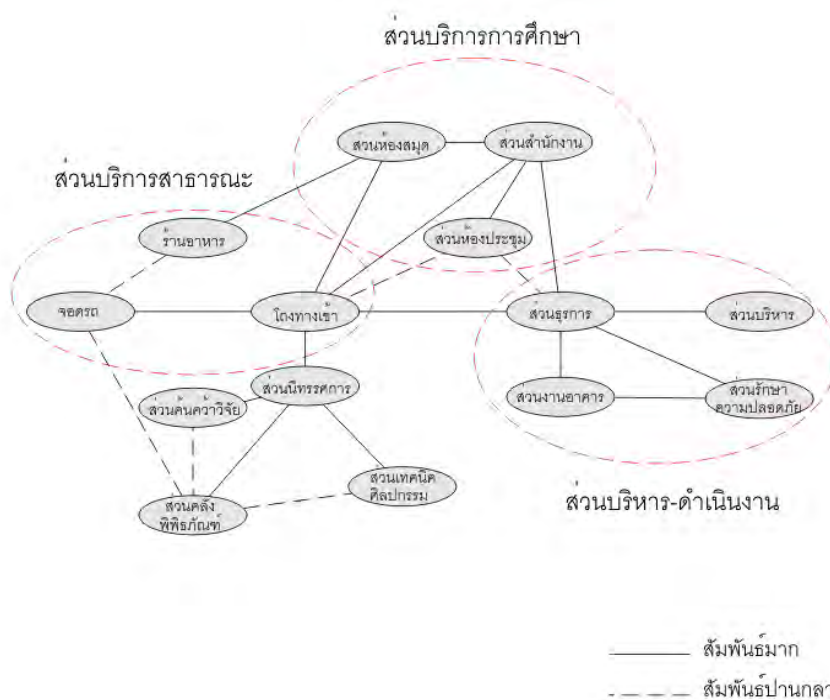
องค์ประกอบ															
1. จอดรถ	1														
2. โถงทางเข้า	4	2													
3. ร้านอาหาร	4	3	3												
4. ส่วนสำนักงาน	2	4	2	4											
5. ส่วนห้องสมุด	1	4	1	4	5										
6. ส่วนห้องประชุม	1	3	2	4	3	6									
7. ส่วนบริหาร	1	1	1	2	2	4	7								
8. ส่วนธุรการ	1	4	1	2	2	3	4	8							
9. ส่วนงานอาคาร	1	1	1	2	2	2	2	4	9						
10. ส่วนรักษาความปลอดภัย	1	1	1	1	1	1	2	4	4	10					
11. ส่วนนิทรรศการ	1	4	1	1	1	1	1	2	3	3	11				
12. ส่วนค้นคว้าวิจัย	1	3	1	1	1	1	1	1	2	1	4	12			
13. ส่วนเทคนิคศิลปกรรม	1	3	1	1	1	1	1	1	1	2	4	2	13		
14. ส่วนคลังพิพธิภัณฑ์	3	1	1	1	1	1	1	1	1	2	3	3	3	14	

- 4. สัมพันธ์มาก
- 3. สัมพันธ์ปานกลาง
- 2. สัมพันธ์น้อย
- 1. สัมพันธ์น้อยมาก

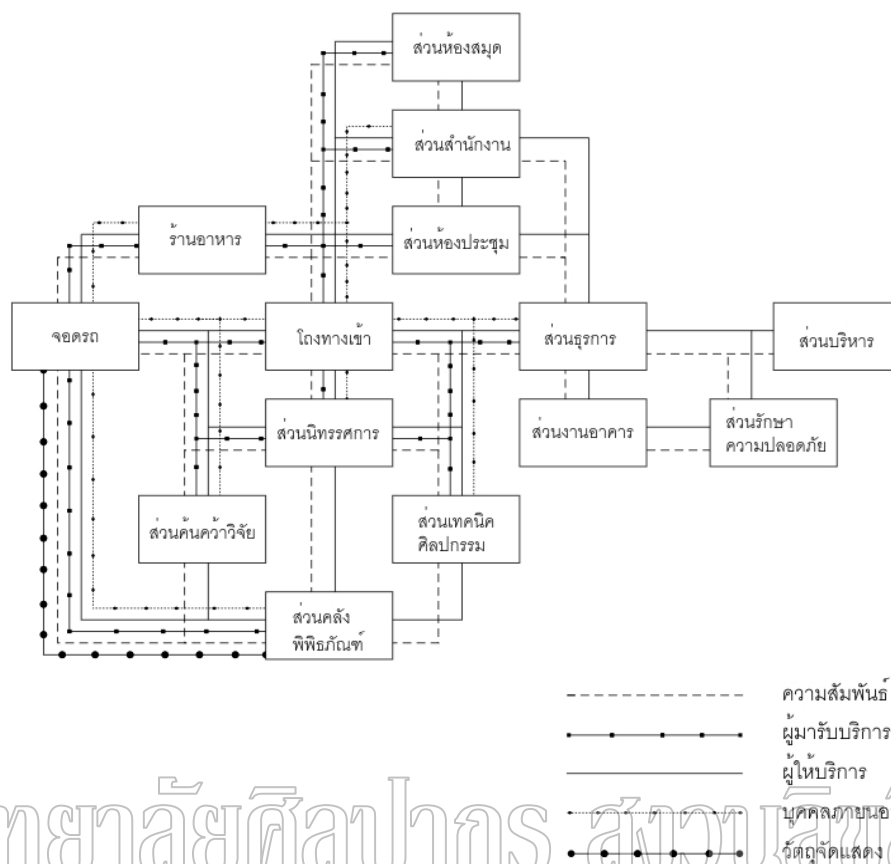
ภาพที่ 46 แสดงค่าความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในโครงการ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์
ภาพที่ 47 แสดงแผนภูมิความสัมพันธ์ขององค์ประกอบภายในโครงการ

ภาพที่ 48 แสดงแผนภูมิความสัมพันธ์ของประโยชน์ใช้สอยภายในโครงการ

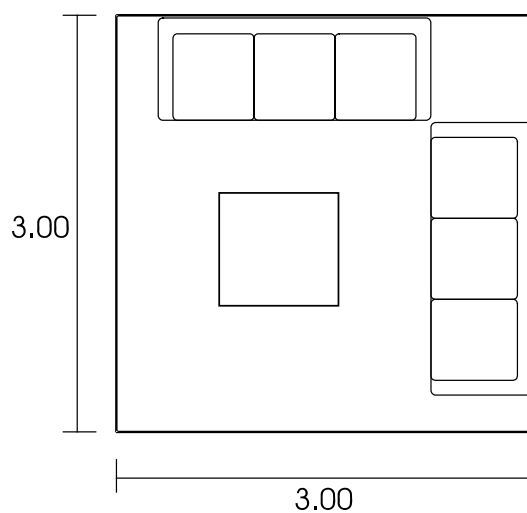
มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนิเทศการ

ภาพที่ 49 แสดงแผนภูมิทางสัญจรความต้องการประโยชน์ใช้สอยภายในโครงการ

การวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยในโครงการ

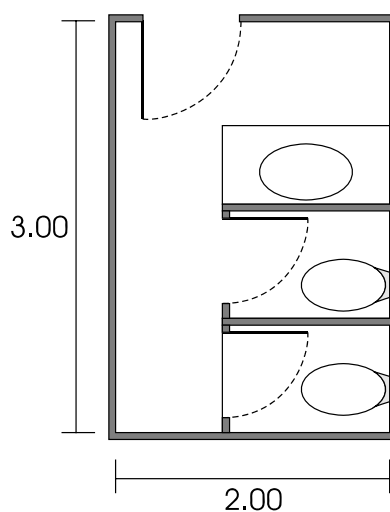
1. การวิเคราะห์พื้นที่ ส่วนสำนักงานและส่วนบริการสาธารณะ

1.1 RECEPTION ROOM / AREA = 9.00

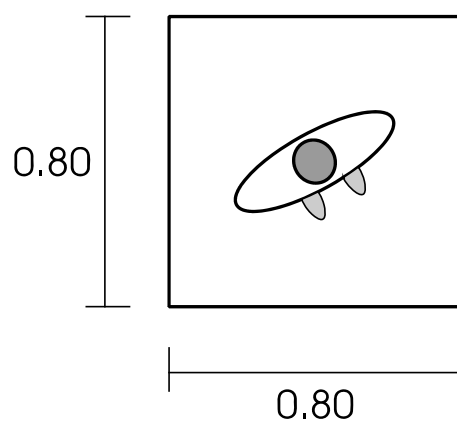
ภาพที่ 50 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน RECEPTION ROOM / AREA = 9.00

1.2 WATER CLOSET / AREA = 6.00

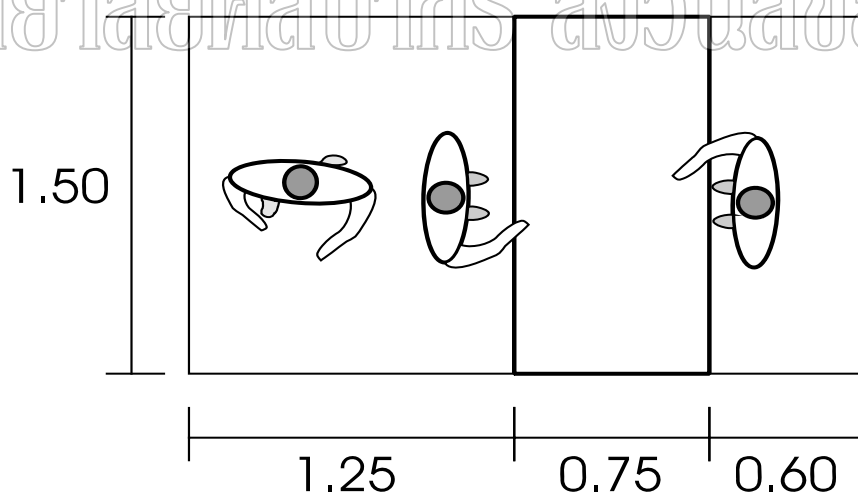
ภาพที่ 51 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน WATER CLOSE / AREA = 6.00

1.3 STANDARD SPACE / AREA = 0.64

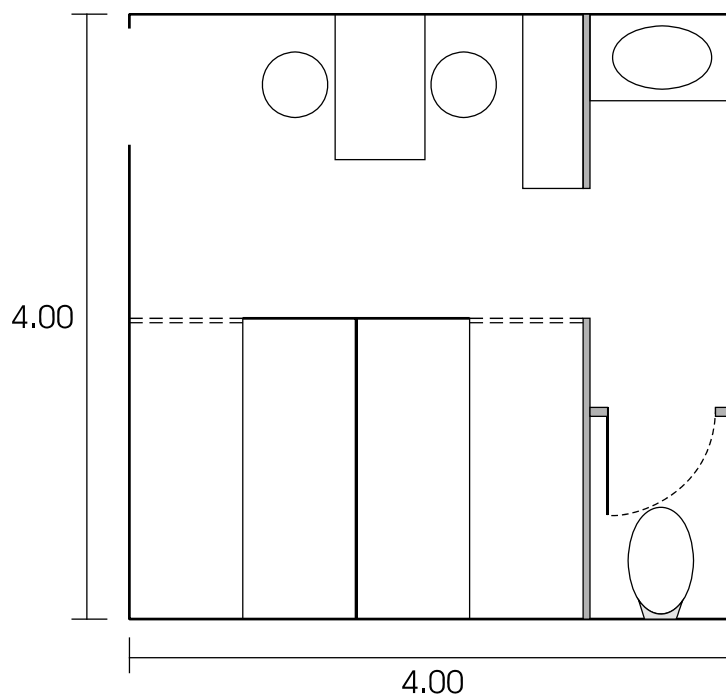
ภาพที่ 52 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน STANDARD SPACE / AREA = 0.64

1.4 INFORMATION COUNTER / AREA = 3.90

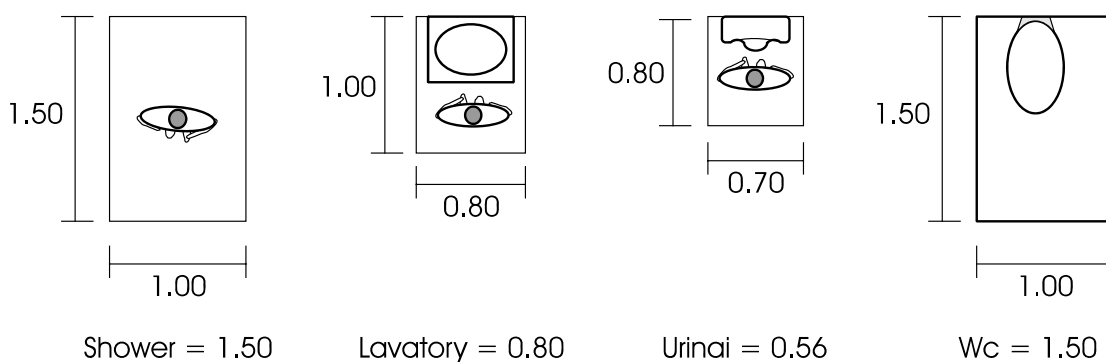
ภาพที่ 53 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน INFORMATION COUNTER / AREA = 3.90

1.5 FIRST AID ROOM / AREA = 16.00

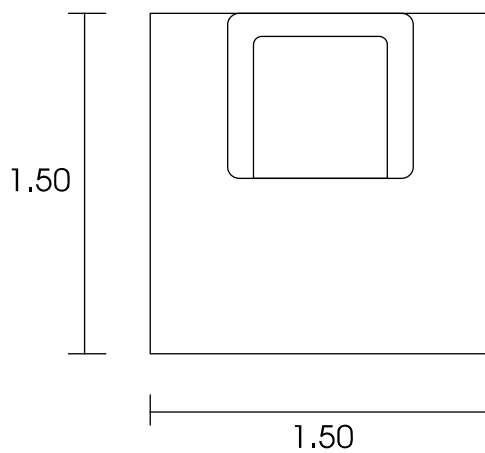
ภาพที่ 54 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน FIRST AID ROOM / AREA = 16.00

1.6 TOILET

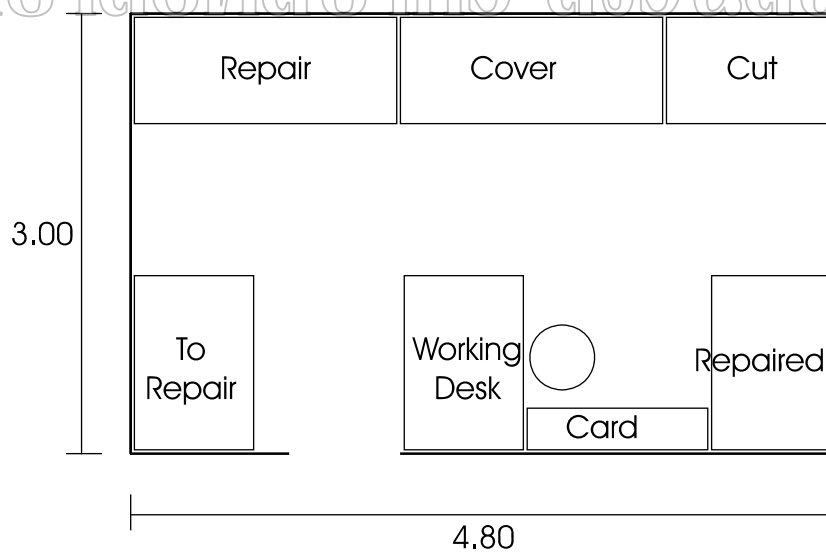
ภาพที่ 55 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน TOILET

1.7 LIVING AREA / AREA = 2.25

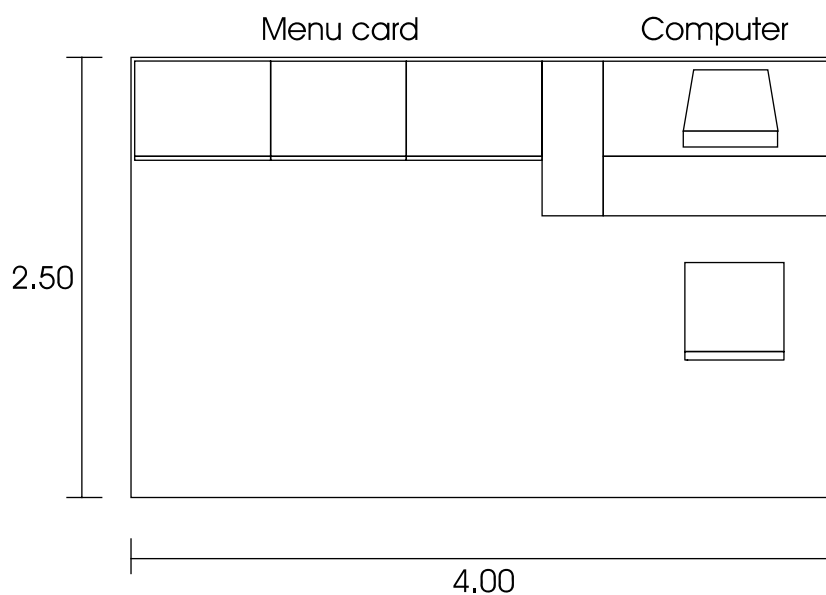
ภาพที่ 56 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน LIVING AREA / AREA = 2.25

1.8 REPAIR RM / AREA = 14.40

ภาพที่ 57 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน REPAIR ROOM / AREA = 14.40

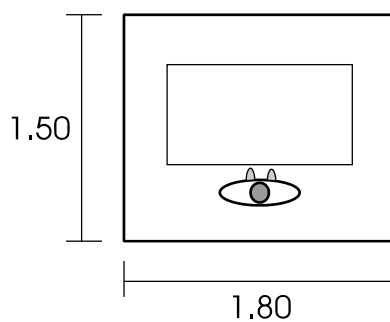
1.9 SEARCH BOOK / AREA = 10.00

ภาพที่ 58 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน SEARCH BOOK AREA / AREA = 10.00

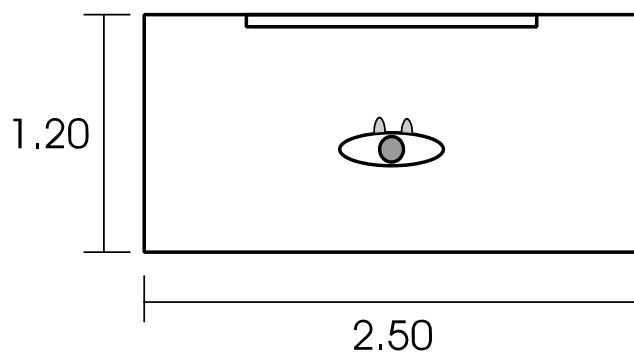
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.10 COPY MACHINE AREA / AREA = 2.70

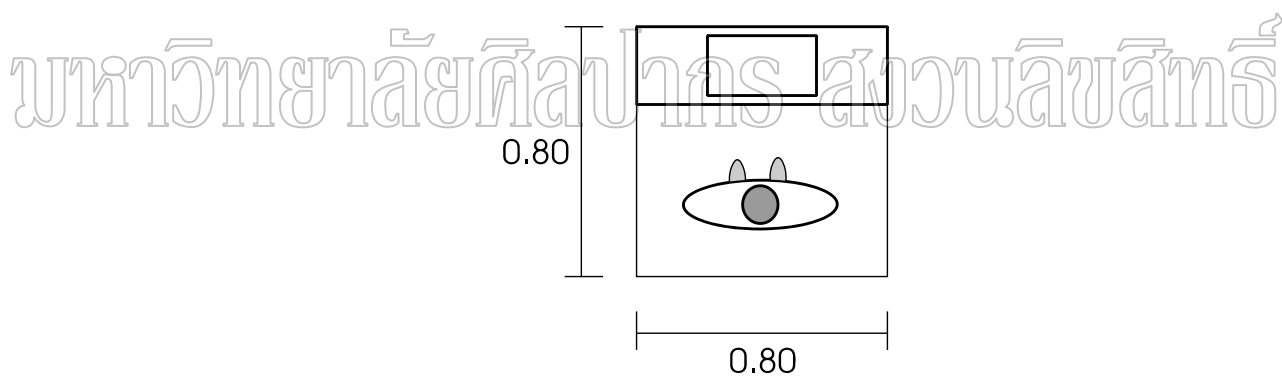
ภาพที่ 59 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน COPY MACHINE AREA / AREA = 2.70

1.11 INFORMATION BOARD / AREA = 3.00

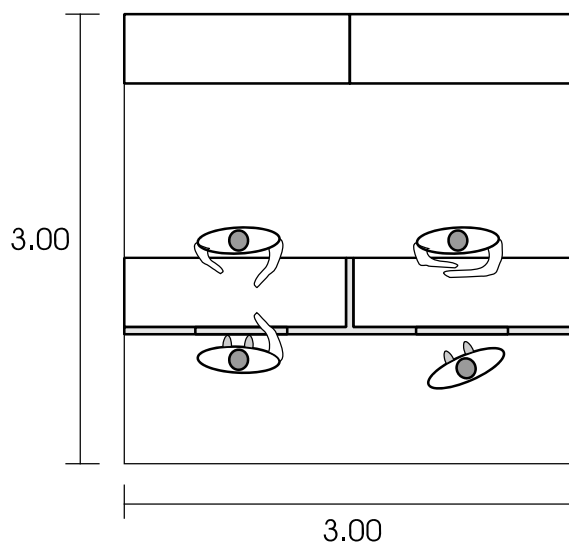
ภาพที่ 60 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน INFORMATION BOARD / AREA = 3.00

1.12 TELEPHONE AREA / AREA = 0.64

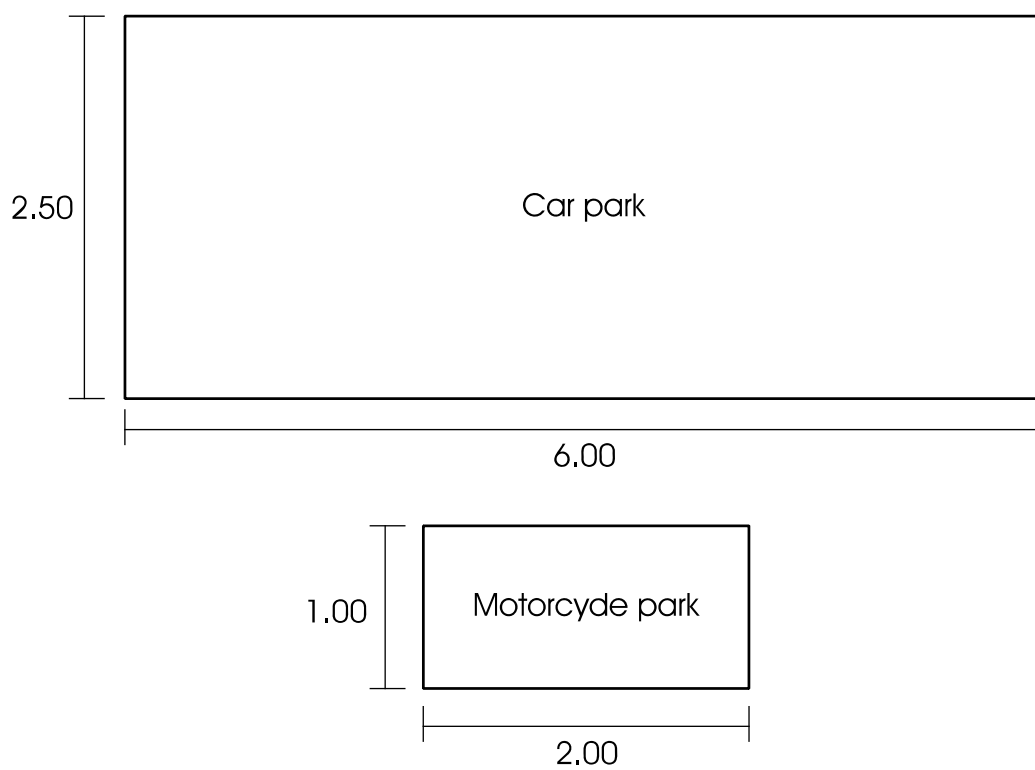
ภาพที่ 61 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน TELEPHONE AREA / AREA = 0.64

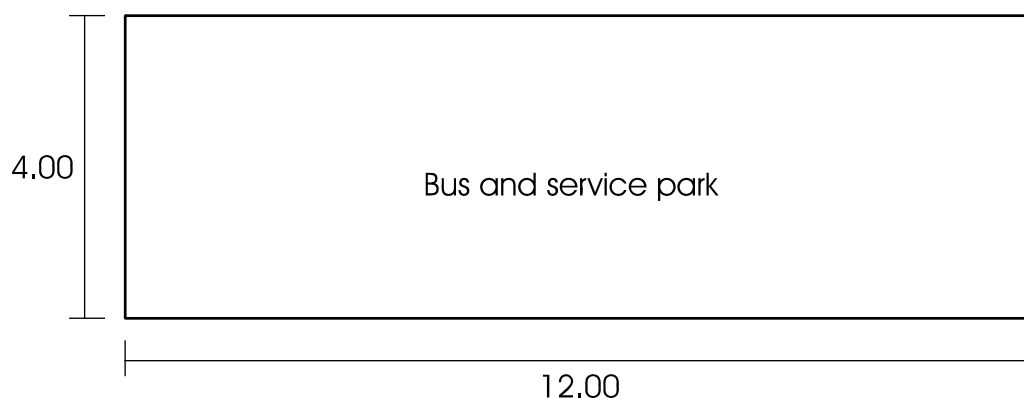
1.13 TICKET AREA / AREA = 9.00

ภาพที่ 62 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน TICKET AREA / AREA = 9.00

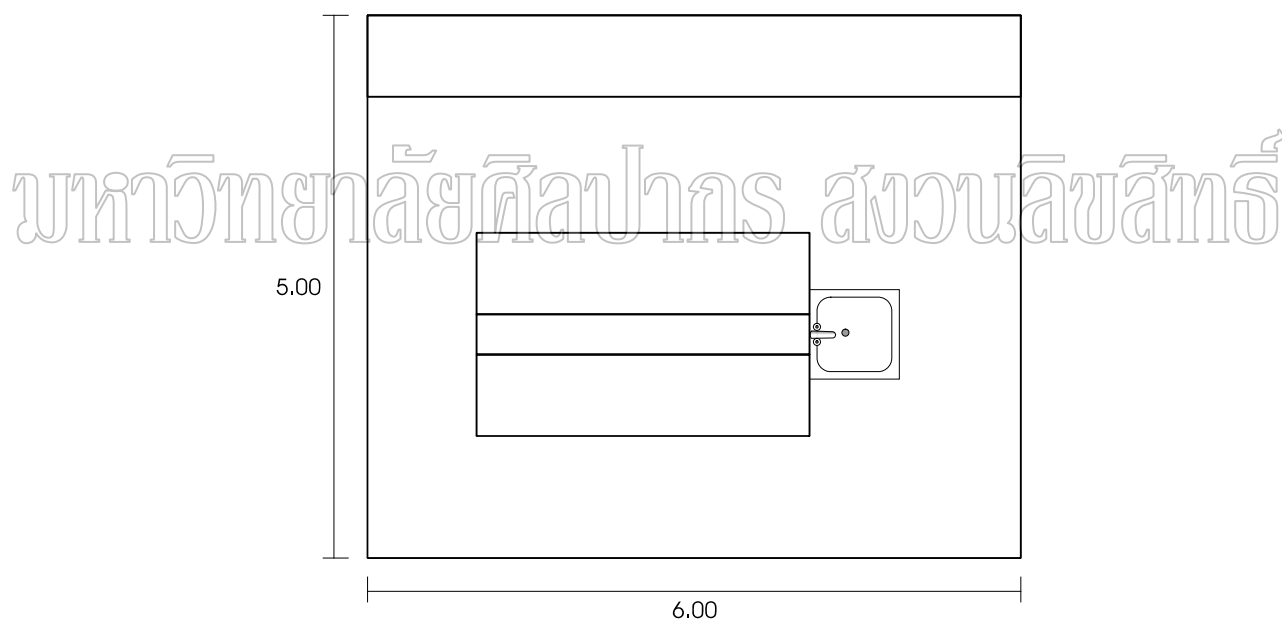
1.14 PARKING AREA

ภาพที่ 63 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน PARKING AREA

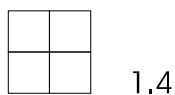
1.15 LABORATORY ROOM / AREA = 30.00

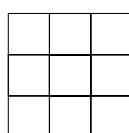
ภาพที่ 64 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน LABORATORY ROOM / AREA = 30.00

2. การวิเคราะห์พื้นที่ ส่วนแสดงนิทรรศการถาวร

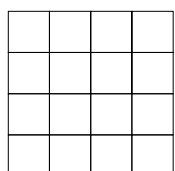
2.1 BOARD (B)

1.4

3.2

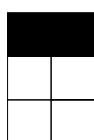

5.8

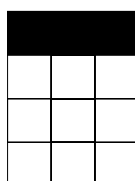
ภาพที่ 65 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน BOARD (B)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

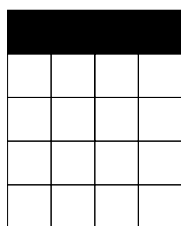
2.2 DIORAMA (D)

2.2

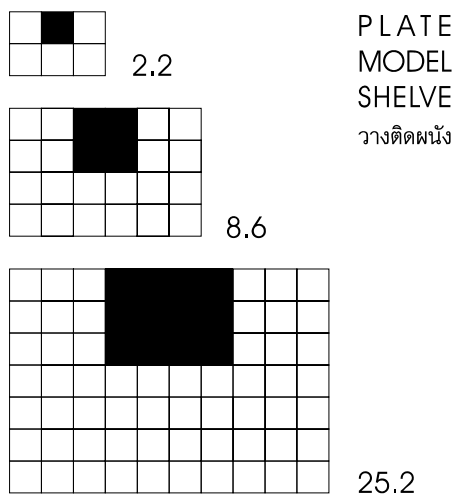
4.3

7.2

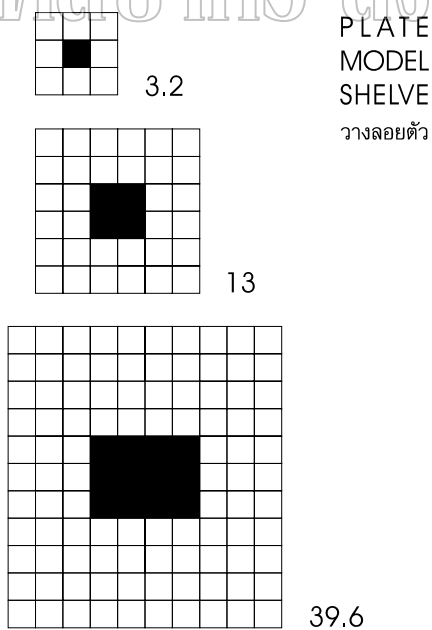
ภาพที่ 66 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน DIORAMA (D)

2.3 MODEL (M) วางติดผนัง

ภาพที่ 67 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน MODEL (M) วางติดผนัง

2.4 MODEL (R) วางลอยตัว

ภาพที่ 68 แสดงการวิเคราะห์พื้นที่ ส่วน MODEL (R) วางลอยตัว

สรุปการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยส่วนนิทรรศการถาวร

1. พระพุทธศาสนา

ตารางที่ 13 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พระพุทธศาสนา

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
1.1 ศาสนาคืออะไร						
1.1.1 ลักษณะของศาสนา	1.4				1.4	B1
1.1.2 ศาสนาในปัจจุบัน	1.4				1.4	B1
1.1.3 ประเภทของศาสนา	3.2				3.2	B2
1.1.4 ศาสนาต่างๆ นับถือในประเทศใดบ้าง	5.8			39.6	45.4	B3, R3
1.1.5 พระพุทธศาสนา (วิชาการ)	5.8 (2)				11.6	B3
1.2 หลักการและแนวคิดของพุทธศาสนา						
1.2.1 หลักการและแนวคิดของพระพุทธศาสนา	5.8				5.8	B3
1.2.2 การพ้นทุกข์ (นิพพาน)			25.2		25.2	M3
1.2.3 ทุกคนสามารถพ้นทุกข์ได้	5.8 (2)				11.6	B3
1.3 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา						
1.3.1 พระรัตนตรัย				39.6	39.6	R3
1.3.2 พุทธบริษัท 4	5.8 (2)				11.6	B3
1.3.3 พิธีกรรมและศาสนสถาน					*	
1.4 ประโยชน์ที่พึงได้รับ						
1.4.1 ประโยชน์ในปัจจุบัน	1.4				1.4	B1
1.4.2 ประโยชน์ในอนาคต	1.4				1.4	B1
1.4.3 ประโยชน์สูงสุด (นิพพาน)	3.2				3.2	B2
ทางสัญจร 30%					48.84	
รวม					211.64	

2. พุทธประวัติ และพระธรรม

ตารางที่ 14 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธประวัติ และพระธรรม

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
2.1 ชาดก	3.2				3.2	B2
2.1.1 นิบาตชาดก						
2.1.2 ทศชาติชาดก	5.8 (2)				11.6	B 3
2.1.3 มหาชาติชาดก						
2.2 พุทธประวัติ						
2.2.1 พุเรนิทาน	5.8				5.8	B3
2.2.2 อวิพุเรนิทาน	5.8				5.8	B3
2.2.3 สันตเกณิทาน	5.8				5.8	B3
2.3 พระธรรม						
2.3.1 การสังคายนา 3 ครั้ง	5.8 (2)				11.6	B3
2.3.2 พระไตรปิฎก				13	13	R2
ทางสัญจร 30%					17.04	
รวม					73.84	

3. พุทธศิลป์ (ในอดีต)

ตารางที่ 15 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธศิลป์ (ในอดีต)

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
3.1 พุทธเจดีย์				39.6	39.6	R3
3.1.1 ธาตุเจดีย์	3.2				3.2	B2
3.1.2 ปรีภอกเจดีย์	1.4 (4)				4.8	B1
3.1.3 ธรรมเจดีย์		4.3			4.3	D2
3.1.4 อุเทสิกเจดีย์					8.6	M2
3.2 พุทธศิลป์ในอินเดีย						
3.2.1 สถาปัตยกรรม	5.8			39.6	45.4	B3, R3
3.2.2 ประติมากรรม	3.2		8.6		40.6	B2, M2
3.2.3 จิตรกรรม	3.2				3.2	B2
ทางสัญจร 30%					44.91	
รวม					194.61	

4. พุทธศิลป์ในประเทศไทย

ตารางที่ 16 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธศิลป์ในประเทศไทย

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์ในประเทศไทย						
4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและสุวรรณภูมิ	3.2			39.6	42.8	B2, R3
4.1.2 การรับพระพุทธศาสนาสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช	3.2				3.2	B2
4.1.3 พัฒนาการของรัฐในสุวรรณภูมิ	5.8				5.8	B3
4.2 ทวารวดี						
4.2.1 พระพุทธศาสนา (เถรวาท)	3.2			39.6	42.8	B2, R3
4.2.2 ศิลปะทวารวดี	3.2 (4)			39.6	52.4	B2, R3
4.2.3 การแพร่หลายศิลปทวารวดี	5.8				5.8	B3
4.3 ศรีวิชัย						
4.3.1 พระพุทธศาสนา (มหายาน)	3.2 (2)			3.2	9.6	B2
4.3.2 พระบรมธาตุไชยา				39.6	39.6	R3
4.4 ลพบุรี						
4.4.1 การรับอิทธิพลทางศาสนาและศิลปะจากเขมร	3.2 (4)			3.2	6.4	B2, R1
4.4.2 การแพร่หลายศิลปะลพบุรี	(5.8)				5.8	B3
4.4.3 ประสาทหินพิมาย	3.2 (4)			39.6	42.8	B2, R3

ตารางที่ 16 (ต่อ)

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัด แสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
4.5 ลัทธิ	3.2					
4.5.1 การรับอิทธิพลทางศาสนา และ ศิลปะจากพุกามหรือญซัย และ สุโขทัย	3.2				3.2	B2
4.5.2 วรรณกรรมทางพระพุทธ ศาสนา	3.2				3.2	B2
4.5.3 คติการสร้างสถูปเป็นศูนย์กลาง วัดและบนที่สูง	5.8			39.6	45.4	B3, R3
4.5.4 วัดพระธาตุลำปางหลวง					*	
4.6 สุโขทัย						
4.6.1 การรับอิทธิพลทางความเชื่อ และศิลปะจากอาณาจักรรอบ ข้างนำไปสู่การเกิดรัฐสุโขทัย	3.2			13	46.2	B2, R2
4.6.2 การรับพระพุทธศาสนาจาก ลังกา	3.2			13	46.2	B2, R2
4.6.3 วรรณกรรมทางพระพุทธ ศาสนา	3.2				3.2	B2
4.6.4 สถาปัตยกรรม	3.2			39.6	42.8	B2, R3
4.6.5 จิตรกรรม		3.2			4.3	D2
4.6.6 ประติมากรรม	3.2		8.6		11.8	B2, M2
4.6.7 วัดพระศรีมหาธาตุ จ. พิษณุโลก						

ตารางที่ 16 (ต่อ)

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
4.7 อุทอง						
4.7.1 ลักษณะศิลปกรรมฯ	3.2 (2)			39.6	46	B2, R3
4.7.2 สถาปัตยกรรม	1.4				1.4	B1
4.7.3 ประติมากรรม	1.4		25.2		26.6	B1, M3
4.7.4 พระประธานภายในพระ อุโบสถวัดไผ่ จ.ลพบุรี					*	
4.8 อยู่ชยา						
4.8.1 การสืบเนื่องทางความเชื่อ และ ศิลปะตามแบบสมัยอุทอง และ ลพบุรี	3.2				3.2	B2
4.8.2 การรับอิทธิพลทางศิลปะจาก สุโขทัย	1.4				1.4	B1
4.8.3 ศูนย์กลางอาณาจักร และศาสน จักร	5.8			39.6	45.4	B3, R3
4.8.4 วรรณกรรมทางพระพุทธ ศาสนา	3.2				3.2	B2
4.8.5 ประเพณีไหว้พระพุทธรบาท	1.4				1.4	B1
4.8.6 การรับอิทธิพลทางความเชื่อ และศิลปะจากเขมร	1.4				1.4	B1
4.8.7 การวางผังอาคารภายในพุทธ สถาน	3.2				3.2	B2
4.8.8 วัดหน้าพระเมรุ					*	
4.8.9 จิตรกรรม	5.8				5.8	B3

ตารางที่ 16 (ต่อ)

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
4.9 รัตนโกสินทร์						
4.9.1 การสถาปนาศูนย์กลางการปกครอง	5.8			39.6	45.4	B3, R3
4.9.2 การสังคายนาพระไตรปิฎก	3.2				3.2	B2
4.9.3 การสถาปนาศูนย์กลางพระนคร	3.2			39.6	42.8	B2, R3
4.9.4 ความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา	5.8				5.8	B3
4.9.5 วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา	3.2				3.2	B2
4.9.6 การเข้ามาของอิทธิพลตะวันตก	3.2				3.2	B2
4.9.7 การกลับไปนิยมรูปแบบพุทธศิลปะสมัยอยุธยา	1.4				1.4	B1
4.9.8 การอธิบายพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับวิทยาศาสตร์	1.4				1.4	B2
4.9.9 การเกิดมหาวิทยาลัยของพระสงฆ์	3.2				3.2	BR, R2
4.9.10 พุทธสถานสมัยใหม่	3.2			13	16.2	B3, R3
4.9.11 การฉลองกิ่งพุทธกาล	5.8			39.6	45.4	
ทางสัญจร 30%					232.05	
รวม					1005.55	

5. พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

ตารางที่ 17 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่หัวข้อเรื่อง พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	วิธีการจัดแสดง				พื้นที่จัดแสดง (ตร.ม.)	อ้างอิง
	B	D	M	R		
5.1 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในอดีต						
5.1.1 ศูนย์กลางทางความเชื่อ	3.2			39.6	42.8	B2, R2
5.1.2 ศูนย์กลางทางการศึกษา	3.2				3.2	B2
5.1.3 ศูนย์กลางการเก็บวัสดุอุปกรณ์	3.2				3.2	B2
5.1.4 ศูนย์กลางกิจกรรม	3.2				3.2	B2
5.2 ประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา						
5.2.1 ประเพณีชีวิต	3.2				3.2	B2
5.2.2 ประเพณีสังคม	5.8				5.8	B3
ทางสัญจร 30%					18.42	
5.3 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่						
5.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง	3.2				16.2	B2, R2
5.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางสังคม	3.2				3.2	B2
5.3.3 การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ	3.2				3.2	B2
5.3.4 การปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์	3.2				11.8	B2, M2
รวม					114.22	

สรุปพื้นที่ส่วนนิทรรศการถาวร

1. พระพุทธศาสนา คืออะไร	211.64	ตารางเมตร
2. พุทธประวัติ และพระธรรม	73.84	ตารางเมตร
3. การเกิดงานพุทธศิลป์	194.61	ตารางเมตร
4. พุทธศิลป์ในประเทศไทย	1005.55	ตารางเมตร
5. พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต	114.22	ตารางเมตร

สรุปพื้นที่ใช้สอยโครงการ

ตารางที่ 18 แสดงสรุปการวิเคราะห์พื้นที่ใช้สอยโครงการ

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
1. ส่วนบริหาร-ดำเนินการ						
1.1 ส่วนบริหาร						
- ผู้อำนวยการฯ	1	2	1	25	25	Arch. data
- รองผู้อำนวยการฯ	1	2	1	15	15	Arch. data
- เลขานุการ	1	2	1	8	8	Arch. data
- ห้องประชุม	15		1	22.5	22.5	Arch. data
- ห้องรับแขก	2	4	1	9	3	Arch. data
- ห้องน้ำ – ส้วม	3		2	6	12	Arch. data
- ทางสัญจร 30%					25.65	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 1.1					111.15	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ ที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
1.2 ส่วนงานธุรการ						
- หัวหน้าส่วน	1	2	1	10	10	Arch. data
- รองหัวหน้าส่วน	1	2	1	10	10	Arch. data
- โถง	9		9	5.76	5.76	Analysis 3
- เคาน์เตอร์ติดต่อ	1	2	1	3.90	3.90	Analysis 4
- ส่วนพักคอย		4	4	9	9	Analysis 5
- ที่ทำธุรการ						
- งานสารบรรณ	1	2	1	8	8	Arch. data
- การเงินและบุคคล	2	2	2	12	12	Arch. data
- งานสถิติ	1	2	1	6	6	Arch. data
- งานพัสดุ	1	2	1	8	8	Arch. data
- ปฐมพยาบาล	1		1	16	16	Analysis 6
- ห้องน้ำ-ส้วม	9			15	15	Analysis 7
- ทางสัญจร 30%					34.01	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 1.2					207.75	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ ที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
1.3 ส่วนงานอาคารสถานที่						
- หัวหน้าส่วน	7					Arch. data
- พนง., คนสวน, คน รด	1		1	15	15	Analysis 5
- ห้องล็อกเกอร์	6		1	15	15	Arch. data
- ห้องน้ำ-ส้วม	7		1	1.30	9.10	Exception
- ทางสัญจร 30%	7		1		15	
					16.23	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 1.3					70.33	
1.4 ส่วนงานรักษาความปลอดภัย						
- หัวหน้าส่วน	1		1	15	15	Arch. data
- ห้องระบบความปลอดภัย	1		1	16	16	Exception
- พัทยา	8		8	2.25	18	Analysis 5
- ห้องล็อกเกอร์	8		1	1.30	10.40	Arch. data
- ห้องน้ำ-ส้วม	8		1	15	15	Exception
- ทางสัญจร 30%					27.32	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 1.4					96.72	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 1					485.95	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ ที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
2. ส่วนบริการการศึกษา						
2.1 ส่วนสำนักงาน						
- หัวหน้าส่วน	1	2	1	25	25	Arch. data
- รองหัวหน้าส่วน	1	2	1	15	15	Arch. data
- งานเอกสาร, คอมพิวเตอร์	3	6	3	8	24	Arch. data
- เจ้าหน้าที่ ประชาสัมพันธ์	1	5	1	8	8	Arch. data
- งานวิชาการ	3	2	3	8	24	Arch. data
- ห้องน้ำ-ส้วม	1		1	9	9	Exception
- ทางสัญจร 30%					31.50	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 2.1						

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
2.2 ส่วนห้องสมุด						
- โถง		32	32	0.64	20.48	Arch. data
- ส่วนฝากของ			1	6	6	
- ส่วนรับคืนหนังสือ	2	2	1	5	5	Analysis 4
- ส่วนทำงานเจ้าหน้าที่	3		3	8	24	Arch. data
- ส่วนเก็บหนังสือ			1	9	9	
- ส่วนซ่อมหนังสือ	1		1	18.48	18.48	Analysis 8
- ส่วนสืบค้นหนังสือ			1	12	12	Analysis 9
- ส่วนถ่ายเอกสาร	1		1	2.16	2.16	Analysis 10
- ส่วนอ่านหนังสือ			32	2.32	74.24	Arch. data
- ส่วนเก็บหนังสือ				32.5 เล่ม	60	Arch. data
- ส่วนบริการโสต	1				30	Arch. data
- ส่วนเก็บอุปกรณ์โสต	1				6	Arch.da
- ห้องน้ำ-ส้วม	6				18	Arch.da
- ทางสัญจร 30%					92.27	Exception
รวมพื้นที่ส่วนที่ 2.2					399.85	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
2.3 ห้องประชุม						
- โถงทางเข้า		200	200	0.64	1.28	Analysis 1
- ที่นั่งชม		200	200	0.90	180	Arch. data
- เวที			1	50	50	Exception
- Back stage						
- ห้องวิทยากร			1	20	20	Exception
- บริเวณ loading			1	20	20	Exception
- อุปกรณ์ประกอบเวที						
- ห้องเก็บอุปกรณ์			1	20	20	Exception
- ห้องเก็บอุปกรณ์			2		8	Exception
- ห้องน้ำ-ส้วม						
- ห้องควบคุมระบบเวที	1		1	30	3	Arch. data
- ห้องฉายวิดีโอ	1		1	22	22	
- ห้องเก็บเก้าอี้			1		20	
- ห้องน้ำ-ส้วม					23.07	
ทางสัญจร 30%					194.72	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 2.3					843.79	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 2					1,341.14	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
3. ส่วนบริการสาธารณะ						
3.1 โถงทางเข้า						
- โถงกลาง	4	228	228	0.64	145.92	Arch. data
- โถงย่อย			2	64.00	128.00	Exception
- ส่วนติดต่อบริการ, รปภ.	2		1		13	Exception
- ส่วนของฝาก			1	6	6	Analysis 11
- ส่วนบอร์ดประชาสัมพันธ์			2	4.50	9	Analysis 12
- ส่วนโทรศัพท์สาธารณะ			4	0.64	2.56	Analysis 13
- ส่วนขายบัตร			1	9	9	Analysis 14
- ส่วนขายของที่ระลึก	1		1	20	20	Exception
- ส่วนห้องน้ำ-ส้วม	1		1	4	4	
- ทางสัญจร 30%					99.7	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 3.1					432.36	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
3.2 ร้านอาหาร		65	65	1.55	100.75	
- ส่วนรับประทานอาหาร						
- ส่วนขายอาหาร			20% ของครัว		5.03	
- ครัว			25% ของส่วนขาย		25.18	
- ส่วนทำอาหาร			25% ของครัว		6.30	
- ส่วนเตรียมอาหาร			25% ของครัว		3.83	Time saver
- ส่วนเก็บอาหาร			6% ของครัว		1.51	
- ส่วนเก็บล้าง			10% ของครัว		2.51	
- ทางเดิน			30% ของครัว		7.55	
- ส่วนบริการครัว			65% ของครัว		16.36	
- ส่วน loading			10% ของครัว		2.51	
- ส่วนเก็บผัก			10% ของครัว		2.51	
- ส่วนเก็บอาหารแห้ง			5% ของครัว		1.25	
- ส่วนเก็บเนื้อ			5% ของครัว		1.25	Time saver
- ส่วนเก็บเครื่องดื่ม			10% ของครัว		2.51	
- ส่วนเก็บขยะ			5% ของครัว		1.25	
- ส่วนพักผ่อนพนักงาน			20% ของครัว		5.03	
- ส่วนห้องน้ำ-ส้วม			2	20	40	Analysis 6
- ทางสัญจร 30%					68.34	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 3.2					296.14	

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
3.3 ที่จอดรถ						
- ที่จอดรถผู้มาใช้ บริการ						
- รถบัส			4	48	192	Analysis 14
- รถยนต์			44	15	15	Analysis 14
- รถจักรยานยนต์						
- ที่จอดรถ เจ้าหน้าที่			3	2	2	Analysis 14
- รถยนต์			10	15	15	Analysis 14
- ที่จอดรถบริการ ของโครงการ			1	48	48	
- รถตู้			2	15	15	Analysis 14
- ทางสัญจร 30%					313.80	Analysis 14
รวมพื้นที่ส่วนที่ 3.3					1359.80	
3.4 ลานกิจกรรม				350	350	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 3					2,438.38	Exception

ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
4. ส่วนนิทรรศการ - นิทรรศการถาวร - ทางสัญจร 30% - จุดพัก - นิทรรศการ หมุนเวียน - ทางสัญจร 30% - นิทรรศการ กลางแจ้ง - ทางสัญจร 30% รวมพื้นที่ส่วนที่ 4					1681.68	วิเคราะห์
5. ส่วนงานค้นคว้า และวิจัย - เจ้าหน้าที่วิชาการ - ห้องปฏิบัติงาน ทดลอง - ลานปฏิบัติงาน ทดลอง - ห้องน้ำ-ส้วม - ทางสัญจร 30% รวมพื้นที่ส่วนที่ 5	2 6		2 3 1 1	8 64 60 3	16 192 60 3 95.40 423.40	Arch. data Analysis 17 Exception Analysis 6

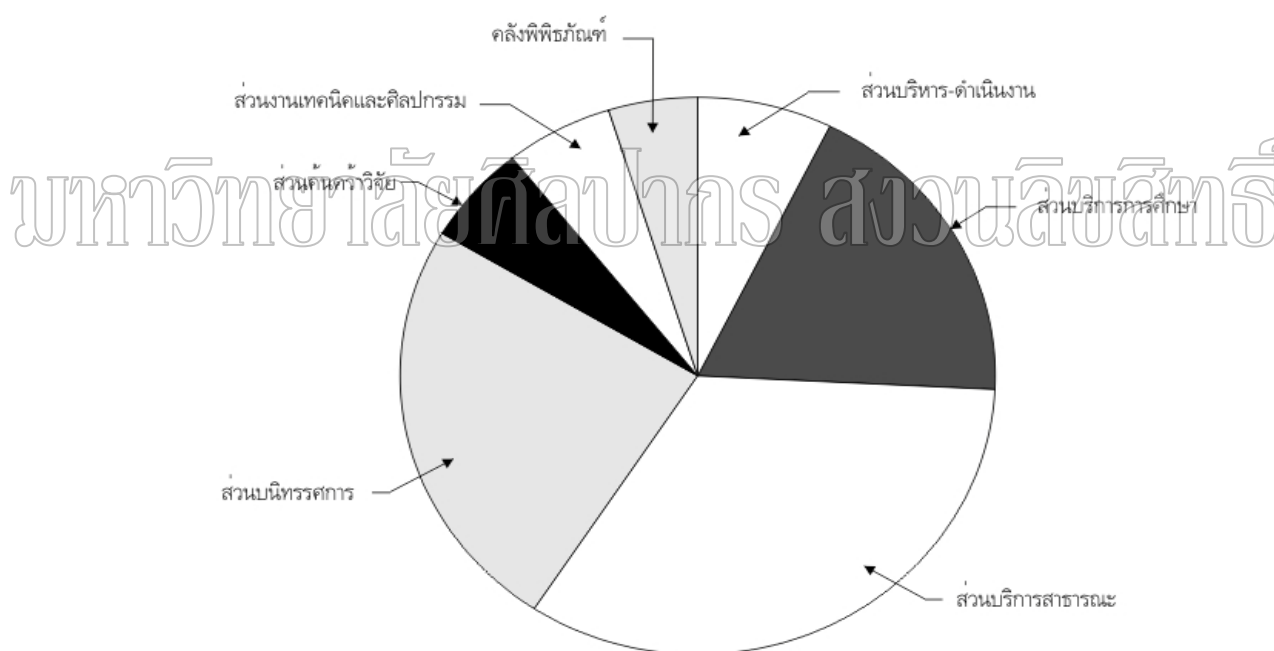
ตารางที่ 18 (ต่อ)

องค์ประกอบ	จำนวนผู้ใช้		จำนวน หน่วย	พื้นที่ / หน่วย	รวมพื้นที่ (ตร.ม)	อ้างอิง
	เจ้าหน้าที่	ผู้รับ บริการ				
6. ส่วนงานเทคนิค และศิลปกรรม						
- หัวหน้าส่วน	1		1	12	12	Arch. data
- ห้องปฏิบัติงาน ศิลปกรรม	2		1	16	16	
- ห้องปฏิบัติงาน ซ่อมสแกน	2		1	16	16	
- ห้องเก็บอุปกรณ์			1	16	16	
- ห้องปฏิบัติ งานถ่ายภาพ	2		1	20	20	
- ส่วนปฏิบัติงานช่าง	3		1	100	100	Analysis 6
- ลานปฏิบัติงานช่าง			1	100	100	
- ห้องพักเจ้าหน้าที่	10		10	2.25	22.50	
- ห้องน้ำ-ส้วม			2	20	40	
- ทางสัญจร 30%					102.75	
รวมพื้นที่ส่วนที่ 6					445.25	
7. คลังพิพิธภัณฑ์		1/5 ของ นิทรรศการ		336.34		Exception

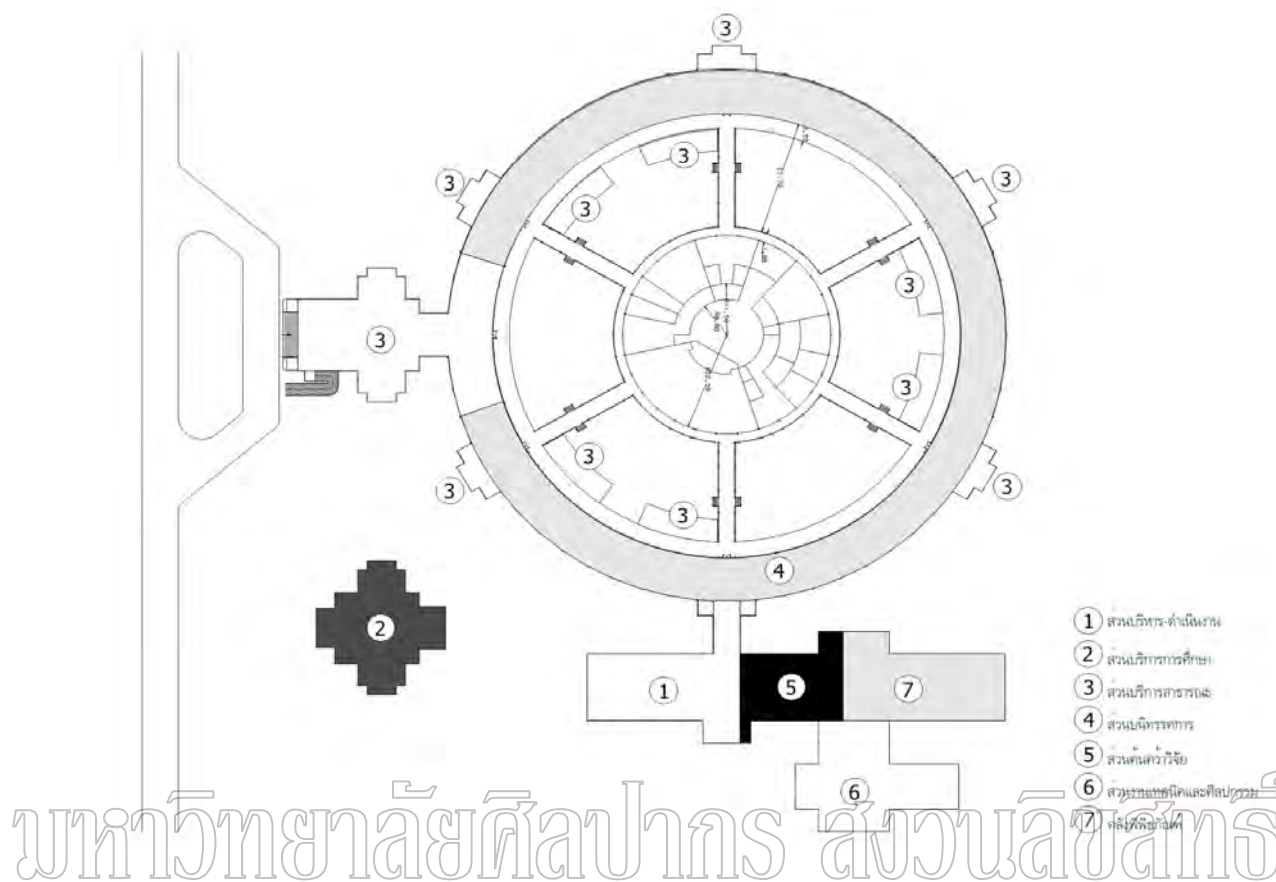
สรุปพื้นที่ทั้งหมดของโครงการได้ดังนี้

ส่วนที่ 1	ส่วนบริหาร-ดำเนินงาน	485.95	ตารางเมตร
ส่วนที่ 2	ส่วนบริการการศึกษา	1,380.14	ตารางเมตร
ส่วนที่ 3	ส่วนบริการสาธารณะ	2,438.38	ตารางเมตร
ส่วนที่ 4	ส่วนนิทรรศการ	1,681.68	ตารางเมตร
ส่วนที่ 5	ส่วนงานค้นคว้าและวิจัย	423.40	ตารางเมตร
ส่วนที่ 6	ส่วนงานเทคนิคและศิลปกรรม	445.25	ตารางเมตร
ส่วนที่ 7	คลังพิพิธภัณฑ์	336.34	ตารางเมตร

ที่มา : ดีเอียง แซ่ปึง, ศึกษาแนวคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย
(กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2544), 356 -397.

ภาพที่ 69 แสดงแผนภูมิการแบ่งส่วนพื้นที่ใช้สอยโครงการ

ภาพที่ 70 แสดงการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในโครงการ

4. สรุปแนวความคิดในการออกแบบโครงการ

จากสัญลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของโครงการที่มีผังอาคารเป็นรูป “ธรรมจักร” ธรรมจักรถือเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา อันแปลว่า “วงล้อ” หรือวงล้อแห่งธรรมอันหมายถึงพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเป็นอันดับแรก นับตั้งแต่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระธรรมเทศนานั้นมีชื่อว่า “ธรรมจักรกัปปวัตตนะ” ซึ่งในทางพุทธศิลป์ ลักษณะวงกลมหรือเลขศูนย์แทนความหมาย “สุญญตา” คือความว่าง คือนิพพาน ส่วนซี่วงล้อเป็นความหมายของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เช่น

ธรรมจักรมี 4	ซี่	อาจหมายถึง	หลักอริยสัจ 4
ธรรมจักรมี 8	ซี่	อาจหมายถึง	มรรคมีองค์ประกอบ 8 ประการ
ธรรมจักรมี 16	ซี่	อาจหมายถึง	ญาณ 16 ในวิปัสสนากรรมฐาน
ธรรมจักรมี 37	ซี่	อาจหมายถึง	โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ อันเป็นหลักธรรม

เป็นหลักธรรมสูงสุดแห่งความรู้แจ้ง 37 ประการ

ในกระบวนการทั้งหลาย ตามคำสอนของพระพุทธศาสนา นอกจากหลักธรรมดังกล่าวซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่สำคัญ ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ที่เป็นเรื่องการแก้ปัญหาสังคมและปัจเจกบุคคลโดยเฉพาะเกี่ยวกับทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ และแนวทางการดับทุกข์ ได้แก่

1. ไตรวิภู วงจร 3 ของการหมุนเวียนสืบทอดต่อ ๆ กันไปทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดหรือวงจรแห่งทุกข์ ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก
2. ไตรลักษณ์ ลักษณะ 3 ของความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความเป็นทุกข์ ความไม่มีตัวตน หรือสามัญลักษณะ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
3. ไตรสิกขา ข้อพึงศึกษาปฏิบัติอย่างยิ่ง 3 ประการ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือหลักประพฤติปฏิบัติ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักธรรมดังกล่าวถือหลักคำสอนและหลักประพฤติปฏิบัติ ทั้งในชีวิตปกติและชีวิตพรหมจรรย์ เพื่อเป้าหมายในการดับทุกข์ และเป็นหนทางที่จะนำไปสู่เป้าหมายของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

ไตรวิภู ไตรลักษณ์ และไตรสิกขา จึงเน้นแนวทางที่จะพัฒนาในกระบวนการคิด ที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ว่าง (บรรยาคส) และเนื้อหา ที่สามารถให้การศึกษาและความรู้แก่ประชาชนก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่อิงตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

บทที่ 5

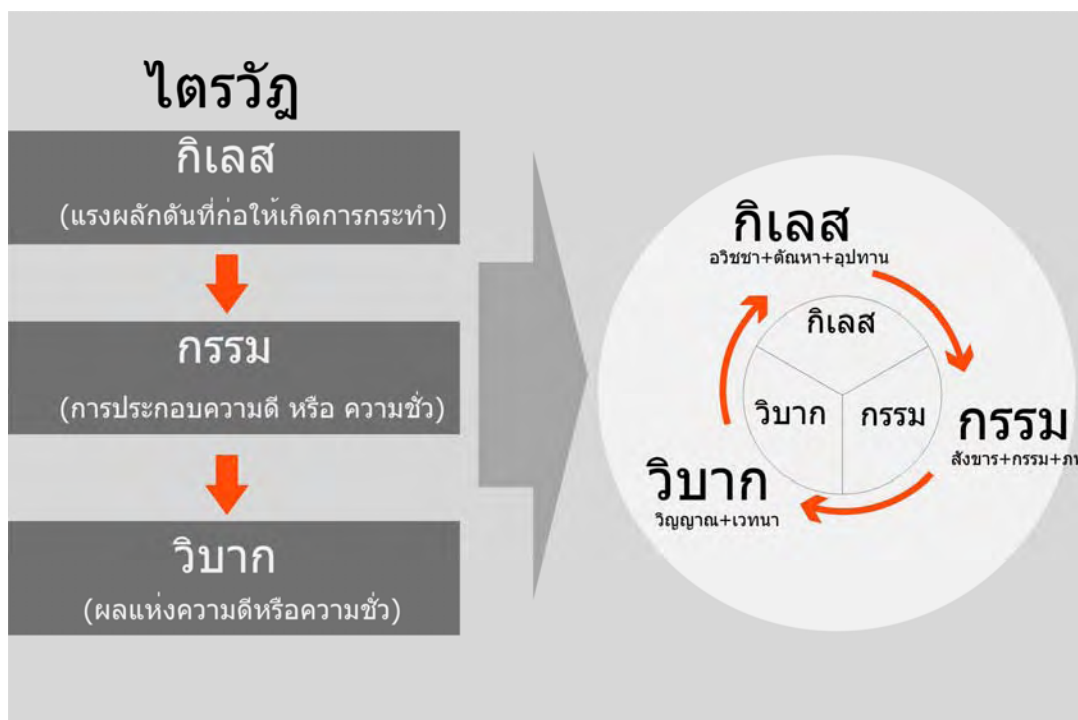
การพัฒนาแนวคิดสู่งานออกแบบ

การพัฒนาแนวความคิดสู่งานออกแบบ จากแนวคิดโครงการในการสร้างกระบวนการของแนวความคิดเป็นขั้นเป็นตอนที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ว่าง (บรรยากาศ) และเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมและกิจกรรมการใช้แรงงาน ปัจจัยที่สำคัญ คือ ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปสื่อสัญลักษณ์ที่มีจุดมุ่งหมายในการดับทุกข์ และนำไปสู่เป้าหมายของพุทธศาสนาที่แท้จริง โดยประมาณผลจากการพัฒนาแนวคิดจากนามธรรมสู่รูปธรรม (2 มิติ 3 มิติ)

1. กระบวนการในการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบโครงการ

จากแนวความคิดหลักของโครงการ คือ ไตรวัฏฏ์ ไตรลักษณ์ และไตรสิกขา แสดงหลักคำสอนและหลักประพฤติในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสามารถพัฒนากระบวนการแนวความคิดจากนามธรรมเป็นรูปธรรม (2 มิติ) คือ

ไตรวัฏฏ์ วัฏฏะ 3, วงวน 3 หรือ วงจร 3 ซึ่งหมุนเวียนสืบทอดต่อ ๆ กันไปทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด หรือวงจรแห่งทุกข์ ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก คือ กิเลสทำให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับวิบากกรรมคือผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสและทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก สำหรับรูปธรรมมีการเปลี่ยนแปลงดังนี้

ภาพที่ 71 แสดงลักษณะรูปธรรม (2 มิติ) ของไตรวัฏ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ไตรลักษณ์ ลักษณะสำคัญ 3 อย่าง หรือสามัญลักษณ์ 3 อย่างสามัญ หมายถึง ธรรมดา สิ่งที่เป็นธรรมดา ไม่มีอะไรพิเศษกว่ากัน บางทีเรียกว่าสามัญธรรมดาหรือธรรมดาสามัญ สิ่งที่เป็นธรรมดา ไม่มีอะไรพิเศษกว่ากัน เท่ากัน เหมือนกัน หรือได้แก่ทฤษฎีแห่งความเหมาะสมเหมือน (The Law of Identity) เพราะสสารทุกประเภทต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความเสมอภาคไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่จะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตก็ตาม

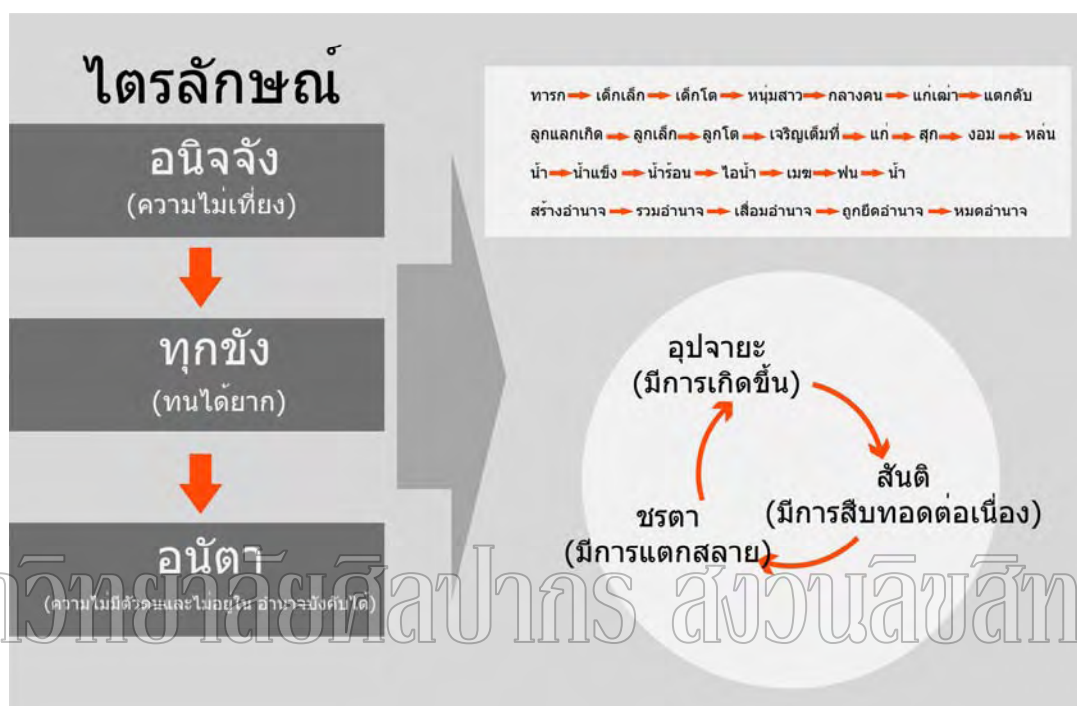
ทฤษฎีเป็นเครื่องบ่งบอกความจริงเป็นสัจธรรมคือ ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ไม่มีใครสร้างมัน มันมีอยู่ตามความเป็นจริง จึงถือว่าเป็นกฎแห่งความจริงที่เป็น

อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความทนอยู่ไม่ได้

ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ความขัดแย้ง ความทนอยู่ไม่ได้

อนัตตา ความไม่มีตัวตนไม่มีเรา ไม่มีเขา ไม่มีอะไรเป็นของตน

ทารก → เด็กเล็ก → เด็กโต → หนุ่มสาว → กลางคน → แก่เฒ่า → แดกดัน →
 ลูกแรกเกิด → ลูกเล็ก → ลูกโต → เจริญเต็มที่ → แก่ → สุก → งอม → หล่นน้ำ →
 น้ำแข็ง → น้ำร้อน → ไอน้ำ → เมฆ → ฝน → น้ำ →
 สร้างอำนาจ → รวมอำนาจ → เสื่อมอำนาจ → ถูกยึดอำนาจ → หมดอำนาจ

ภาพที่ 72 แสดงลักษณะรูปธรรม (2 มิติ) ของไตรลักษณ์

ไตรสิกขา ข้อพึงศึกษาปฏิบัติอย่างยิ่ง 3 ประการ ประกอบด้วยอริศีลสิกขา อริจิตสิกขา และอริปัญญาสิกขา ไตรสิกขา เรียกว่า ง่าย ๆ ว่าศีลสมาธิ และปัญญา

อริศีลสิกขา (ศีล) ข้อปฏิบัติฝึกรูปธรรมในทางประพฤติกาย วาจา อย่างสูง

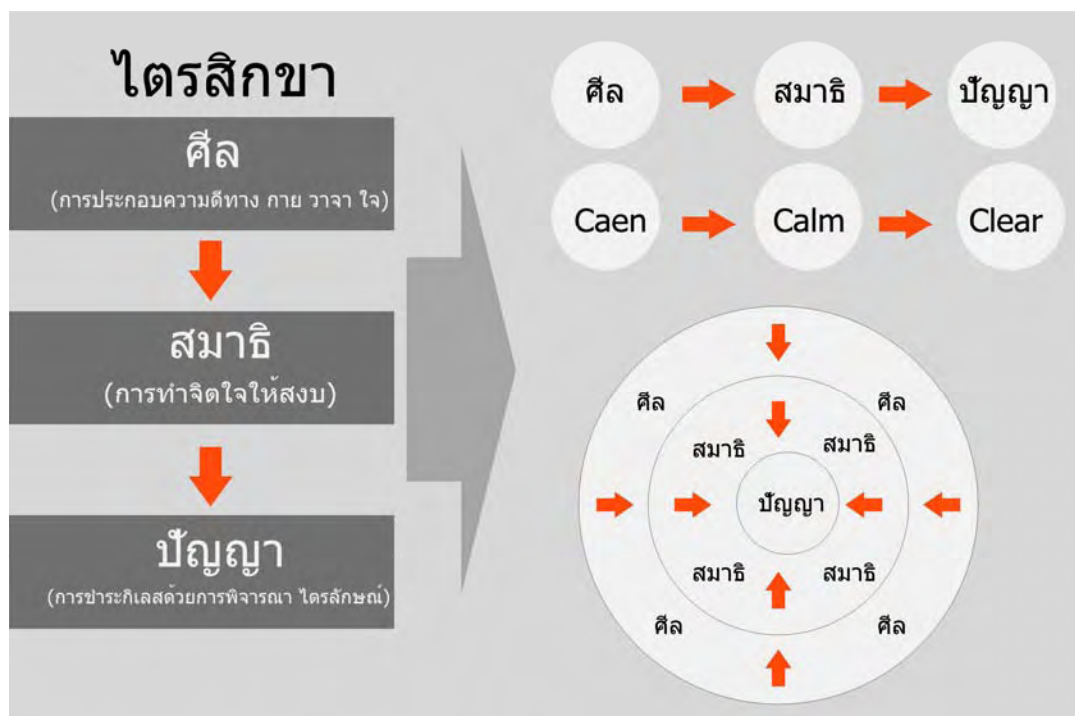
อริจิตสิกขา (สมาธิ) ข้อปฏิบัติฝึกหัดอบรมจิตใจให้เกิดสมาธิอย่างสูง

อริปัญญาสิกขา (ปัญญา) ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

ศีล คือ สะอาด (Clean) คือ สะอาดกาย วาจา (สะอาดกาย ได้แก่ เว้นกายทุจริต 3 สะอาดวาจา ได้แก่ เว้นจาการทุจริต 4)

สมาธิ คือ สงบ (Calm) คือ การเจริญจิตภาวนา (เจริญสภาวะวิปัสสนา) ทำจิตใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว

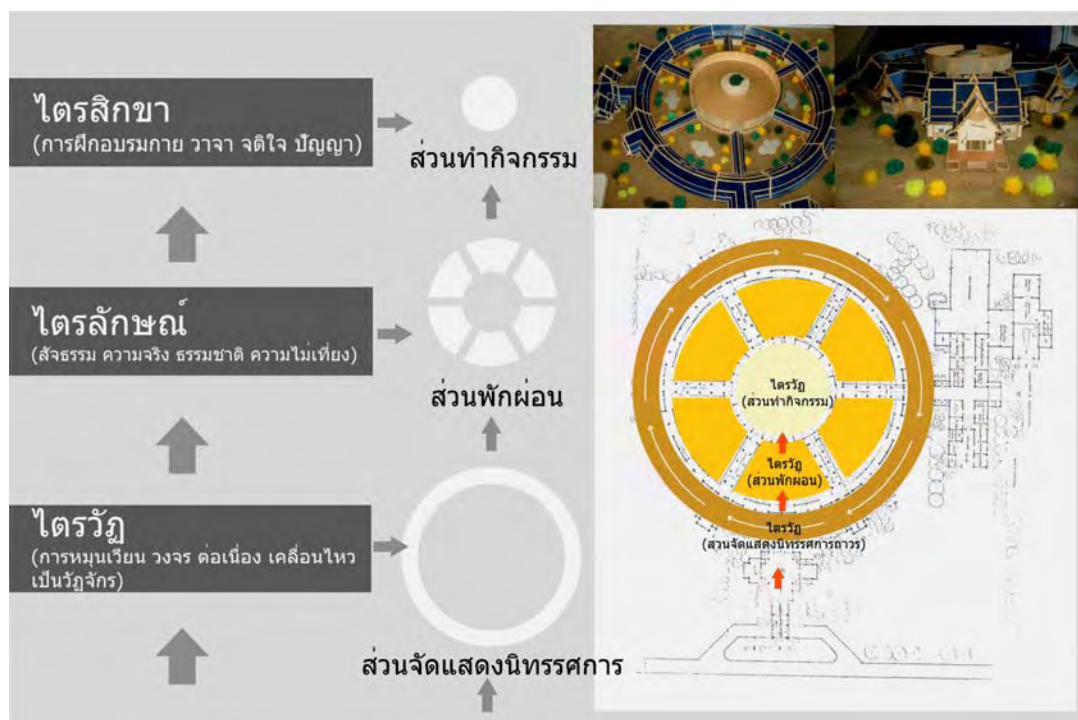
ปัญญา คือ สว่าง (clear) คือ การพ้นจากกิเลส คือ อวิชชา (ความไม่รู้) พ้นจากราคะ โภคะ โทสะ และโมหะ

ภาพที่ 73 แสดงลักษณะรูปธรรม (2 มิติ) ของไตรสิกขา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากกระบวนการแนวความคิดที่เป็นนามธรรมสู่รูปธรรม (2 มิติ) สู่รูปธรรม (3 มิติ) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโดยการทดลองการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมเดิมและกิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นในโครงการ

ภาพที่ 74 แสดงการทดลองศึกษาความสอดคล้องกับลักษณะของสถาปัตยกรรมเดิม

ไตรวัฏฏ์ แสดงถึง การหมุนเวียนวงจร มีการสืบต่อเนื่อง เคลื่อนไหวเป็นวัฏจักร เหตุทำให้เกิดผลจึงกำหนดให้เป็นพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการถาวรที่นำเสนอหัวข้อหลักเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมและงานพุทธศิลป์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่มีจุดมุ่งหมาย แสดงหลักธรรมคำสอน ผ่านสื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ ที่เป็นหนทางสู่นิพพานหลุดพ้นจาก วัฏสงสาร

ไตรลักษณ์ แสดงถึงสังขารม ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไม่มีตัวตน จึงกำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อน เพื่อปล่อยวาง พิจารณาความเกิดขึ้นแล้วดับไป (เวทนา สัญญา สังขาร) ตลอดจนอธิบายวิธีต่าง ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพจิต ชักจูง คัดในทางที่ดีงาม เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนาจิตและปัญญา

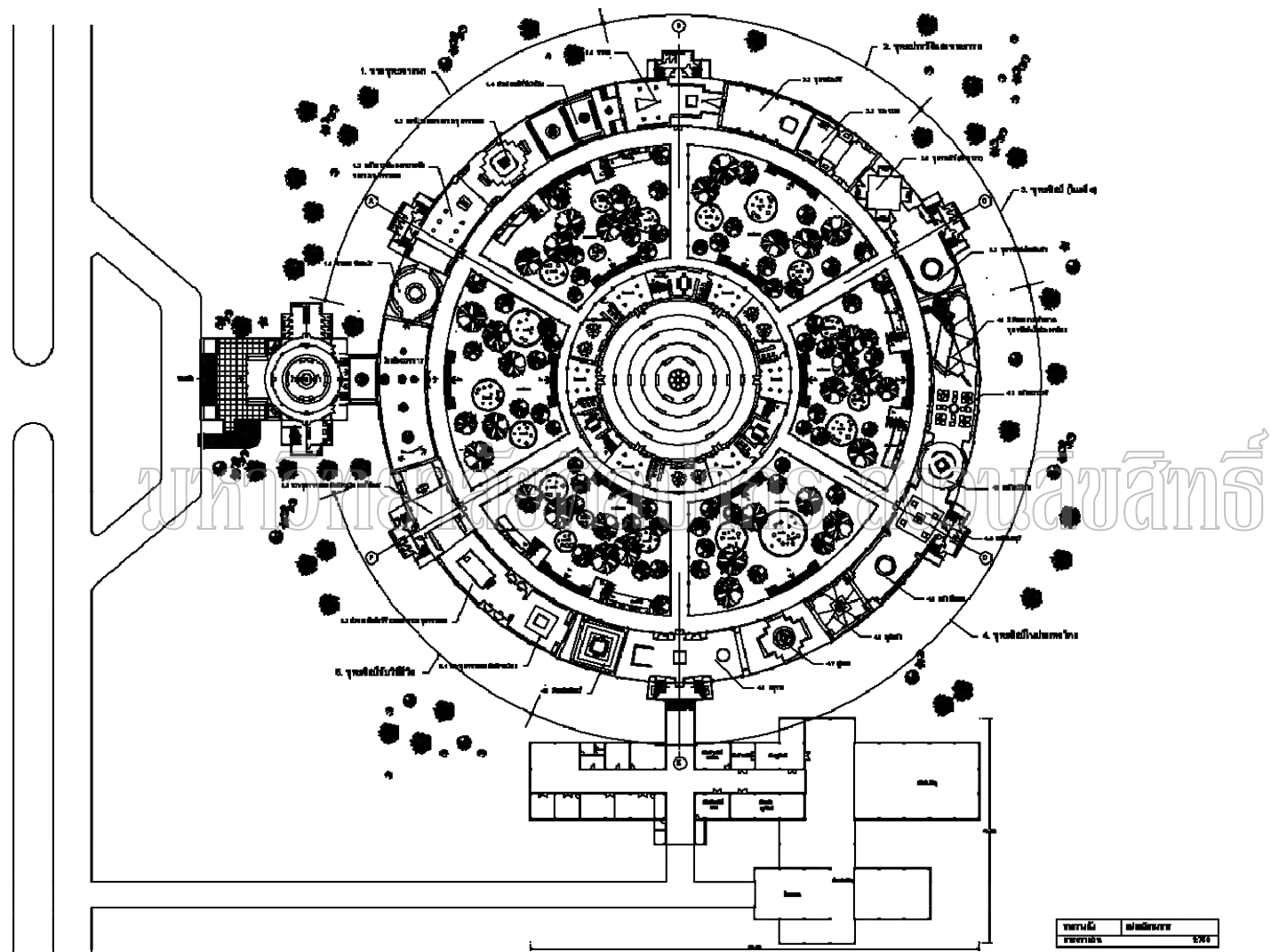
ไตรสิกขา แสดงถึงข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นหรือนิพพาน จึงกำหนดให้เป็น พื้นที่สำหรับกิจกรรม (ปฏิบัติสมาธิเจริญภาวนา) ฝึกปรือความประพฤติ ฝึกปรือจิต และฝึกปรือ ปัญญา เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาของมนุษย์ได้ เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็น อิสระแท้จริง

ภาพที่ 75 แสดงการทดลองศึกษากิจกรรมใหม่ที่จะเกิดขึ้นในโครงการ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ นครราชสีมา

1.1 การออกแบบโครงการ

จากกระบวนการในการพัฒนาแนวความคิดในการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบโครงการ สามารถกำหนดตำแหน่งและสัดส่วนของพื้นที่ใช้งานให้มีความสอดคล้องกับบริบทและกิจกรรมเดิม และเชื่อมต่อกิจกรรมใหม่ให้ตอบรับกับสภาพแวดล้อม โดยกำหนดให้บริเวณด้านหน้าอาคารเป็นพื้นที่โล่งสำหรับจอดรถผู้มาใช้บริการและถนนเชื่อมต่อทางเข้าอาคารคลังพิพิธภัณฑ์และทางเข้าสู่โครงการบริเวณมุขด้านหน้าและผ่านไปยังส่วนอื่น ๆ ภายในโครงการอาคารจะแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ วงแหวนด้านนอก เป็นพื้นที่ส่วนจัดแสดง วงแหวนส่วนกลางเป็นพื้นที่ส่วนพักผ่อน พื้นที่วงกลมด้านในเป็นพื้นที่ส่วนทำกิจกรรม และมีอาคารคลังพิพิธภัณฑ์เป็นอาคารประกอบ โดยส่วนจัดแสดง ส่วนพักผ่อน และส่วนทำกิจกรรมจะเป็นส่วนต่อเนื่องกันเพื่อความสะดวกของผู้ใช้โครงการ

ภาพที่ 76 แสดงการวางผังโครงการ

SECTION

ภาพที่ 77 แสดงรูปตัดโครงการ

2. กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการ

จากกระบวนการในการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนจัดแสดง คือ ไตรวัฏฏ์ ที่แสดงถึงการหมุนเวียนมีการสืบทอดต่อเนื่อง เคลื่อนไหว จากอดีตสู่ปัจจุบัน โดยการนำเสนอสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ ให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ส่วนโถงทางเข้า เป็นส่วนบริเวณส่วนแรกที่ใช้บริการเข้าถึงพื้นที่ เป็นศูนย์กลางของการให้ข้อมูลโครงการ จึงมีแนวคิดในการนำเสนอสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “ก้นหอย” แทนปัญหาหรือความทุกข์ของชีวิต แทนปมปัญหา ความยุ่งเหยิง มีปัญหาวนไปวนมาไม่มีที่สิ้นสุด

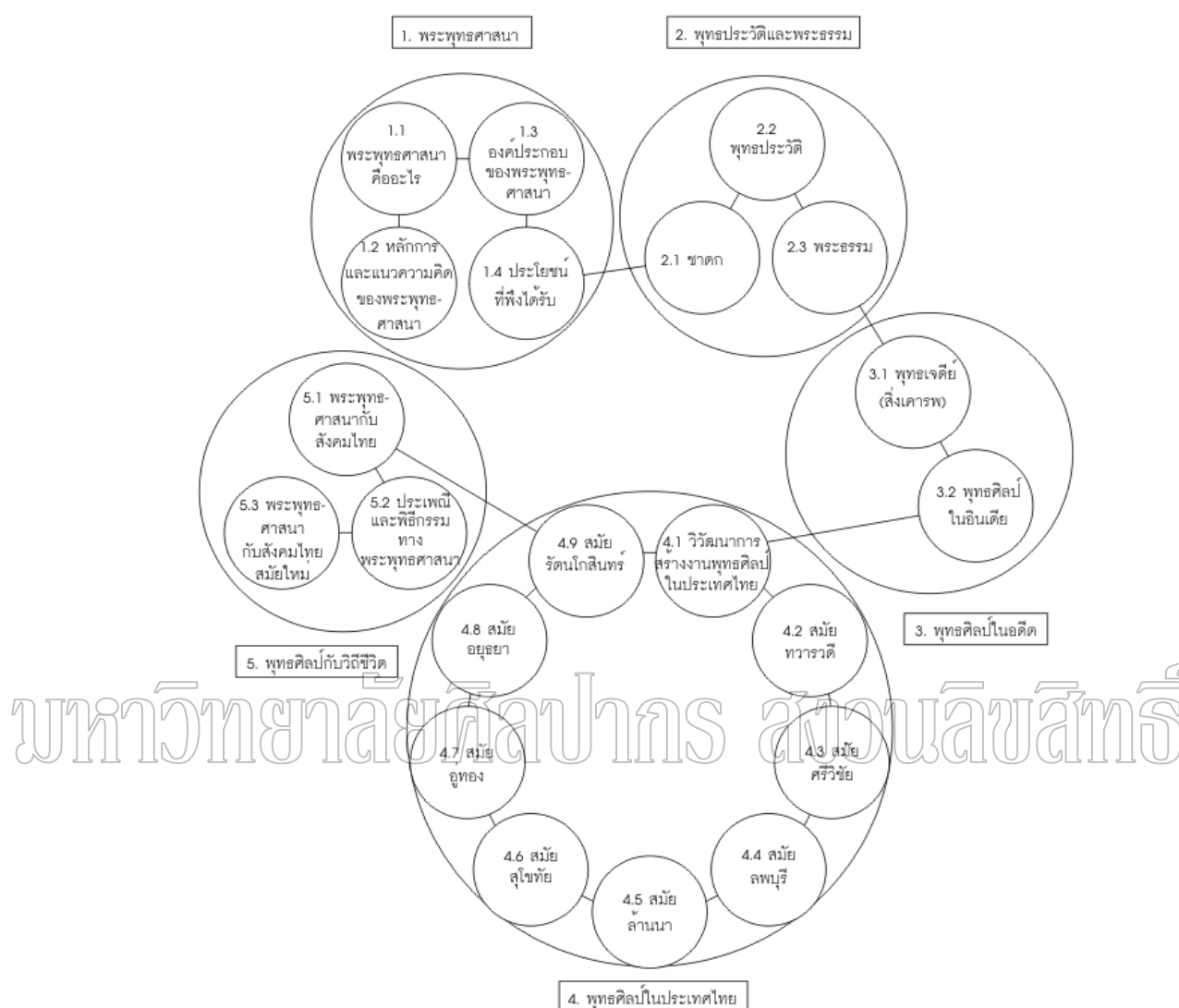
ส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว เป็นส่วนที่จะนำพาผู้บริการไปยังพื้นที่ส่วนต่าง ๆ โครงการจึงมีแนวคิดในการนำเสนอสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “ดอกบัว” แสดงถึงความมีปัญญา ผู้มีปัญญานำพาตนเองและผู้อื่นไปสู่ความหลุดพ้น (นิพพาน)

ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร เป็นส่วนจัดแสดงที่นำเสนอเรื่องราวหลักเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรม และงานพุทธศิลป์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงการหมุนเวียน สืบทอดต่อเนื่องที่มีจุดมุ่งหมายแสดงหลักธรรมคำสอนผ่านสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “จิตรกรรมในระเบียงแวดล้อมอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามฯ” แทนความหมายของที่ยังมีกิเลสอยู่ โลกยังมีทุกข์ไม่ว่าจะเป็นโลกมนุษย์ บาตาล สวรรค์ อันเป็นที่อยู่ของเทพเทวดาทั้งหลาย ถ้ายังดับกิเลสไม่ได้ ยังมีกิเลส ยังต้องทุกข์อยู่ในวัฏสงสาร ซึ่งมีการกำหนดเนื้อหาที่งานพุทธศิลป์จะสื่อกับผู้ชม โดยมีข้อพิจารณาจากการศึกษาโครงการตัวอย่าง (กรณีศึกษา) สรุปเนื้อหาการจัดแสดงกำหนดเป็นหัวเรื่องหลักดังนี้

1. พระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติและพระธรรม
3. พุทธศิลป์ (ในอดีต)
4. พุทธศิลป์ในประเทศไทย
5. พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

ตารางที่ 19 (ต่อ)

หัวข้อหลัก	หัวเรื่องย่อย	วัตถุประสงค์
3. พุทธศิลป์ (ในอดีต)	3.1 พุทธเจดีย์ (สิ่งเคารพบูชา) - ธาตุเจดีย์ - บริโกทเจดีย์ - ธรรมเจดีย์ - อุเทสิกเจดีย์ 3.2 พุทธศิลป์ในอินเดีย	เพื่อให้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นมาของการเกิดสิ่งเคารพและงานพุทธศิลป์
4. พุทธศิลป์ในประเทศไทย	4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์ในประเทศไทย 4.2 ทวารวดี 4.3 ศรีวิชัย 4.4 ลพบุรี 4.5 ล้านนา 4.6 สุโขทัย 4.7 อุทอง 4.8 อโยธยา 4.9 รัตนโกสินทร์	เพื่อให้ทราบถึงเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและพุทธศิลป์สมัยต่าง ๆ
5. พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต	5.1 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยในอดีต 5.2 ประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 5.3 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน	เพื่อให้ทราบถึงเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างงานพุทธศิลป์กับวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 79 แสดงแผนภูมิความสัมพันธ์ของหัวเรื่อง (หลัก- ย่อย) ในการจัดแสดง

นอกจากการการนำเสนอสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ จิตรกรรมในระเบียงคดล้อมอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามฯ แล้วนั้น การนำเสนอความคิดในการนำเสนอสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “พื้นที่ว่าง” (บรรยาศ) มาใช้เนื่องจากการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นเหตุเป็นผล สอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยหลักการและเหตุผลล้วน ๆ ไม่มีพลังเพียงพอดังอาศัยพื้นฐานทางด้านจิตใจด้วย “บรรยาศภายในที่ว่างทางสถาปัตยกรรม” จึงเป็น “แนวทางหนึ่ง” ซึ่งจะก่อให้เกิดความ “รู้สึก” เลื่อมใสศรัทธา จากการวิเคราะห์จากหัวเรื่องหลักและหัวข้อย่อยในการจัดแสดงโดยกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาลักษณะงานพุทธศิลป์ที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ คือ

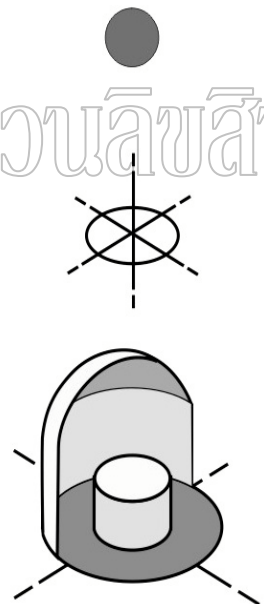
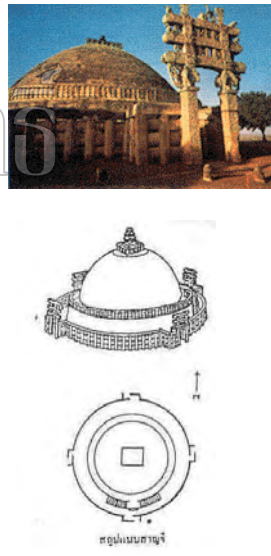
1. เนื้อหาของงานพุทธศิลป์
2. วิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์
3. สื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์
4. จุดมุ่งหมายของงานพุทธศิลป์

จากแนวความคิดการออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร คือ การนำสื่อสัญลักษณ์ของพื้นที่ว่าง (บรรยากาศ) ให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาการจัดแสดง ซึ่งสามารถพัฒนากระบวนการพัฒนาแนวคิดจากนามธรรมสู่รูปธรรม (2 มิติ และ 3 มิติ) ดังนี้

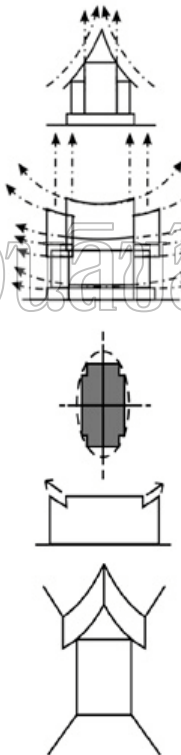
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1. พระพุทธศาสนา

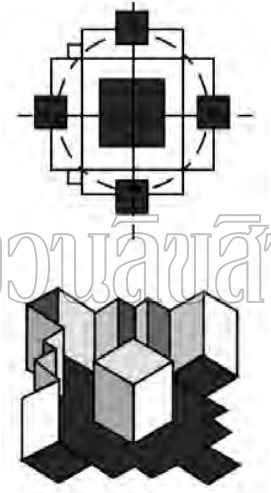
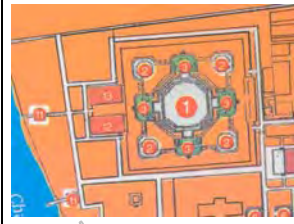
ตารางที่ 20 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พระพุทธศาสนา

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
1.1 ศาสนา คืออะไร	- ศาสนา (ความเชื่อ) เป็นศูนย์กลาง ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ในสังคม (โลก) อย่างสงบสุข	- ความเป็นศูนย์กลางแสดงด้วย ตำแหน่งจุดตัดของเส้นแนวแกนทิศเหนือ-ใต้ และตะวันออก-ตก (แสดงความสัมพันธ์กับโลก) - ปิดล้อมด้วยระนาบแนวตั้งรูปวงกลม แสดงถึงความต่อเนื่องของเรื่องราวและเน้นความเป็นศูนย์กลาง โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากสัญลักษณ์ที่เป็นบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเชื่อของพุทธศาสนิกชน		

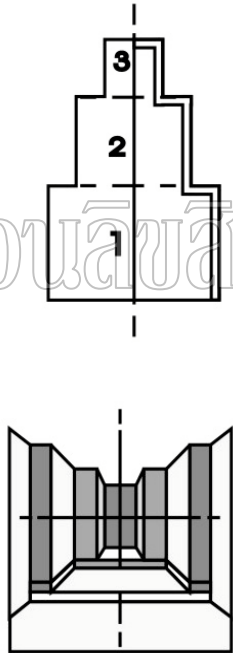
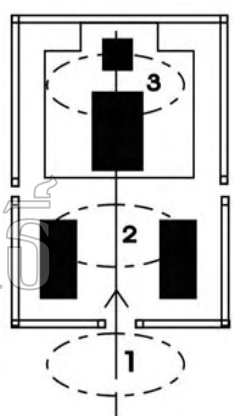
ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
1.2 หลักการ และแนวคิด ของพระ พุทธศาสนา	- การพันทุกข์ (นิพพาน) โดยการกระทำ (ปฏิบัติ) ด้วยความเพียร ซึ่งทุกคนสามารถพันทุกข์ได้อย่างเท่าเทียมกัน และได้มีผู้หลุดพ้นแล้วเป็นจำนวนมากทั้งในอดีต ปัจจุบัน และจะมีในอนาคต จากการศึกษาพบว่านิยมนำเสนอเรื่องดังกล่าวภายในพระอุโบสถ (โดยเฉพาะวัดนเรศวรอยุธยา และรัตนโกสินทร์) ประกอบด้วย 1. การเวียนว่ายตายเกิด (เหตุแห่งทุกข์) แสดงด้วยภาพสัณฐานจักรวาลไตรภูมิ 2. การพันทุกข์ (นิพพาน) แสดงด้วยพระพุทธรูปปางมารวิชัย (พระประธาน) 3. การกระทำ (ปฏิบัติ) ด้วยความเพียร แสดงด้วยเรื่องราวในชาดก (ทศชาติ) 4. และทุกคนสามารถพันทุกข์ได้และได้มีผู้หลุดพ้นแล้วเป็นจำนวนมาก (แสดงถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์) แสดงด้วยภาพอดีตพุทธ	- พื้นที่ภายในพระอุโบสถเป็นสถานที่บรรพชา อุปสมบท กุลบุตรในพระพุทธศาสนา เหมือนหนึ่งสถานที่เปลี่ยนถ่ายเพศมารวาสสู่บรรพชิต และเป็นเสมือนพาหนะนำพาสัตว์โลกข้ามพ้นวิญญูสงสารสู่พระนิพพานในที่สุด - ในอดีตสัญลักษณ์ของพาหนะดังกล่าวไม่มีพาหนะใดจะดีไปกว่าลำเภา (โชติ กัลยาณมิตร 2539 : 53)		

ตารางที่ 20 (ต่อ)

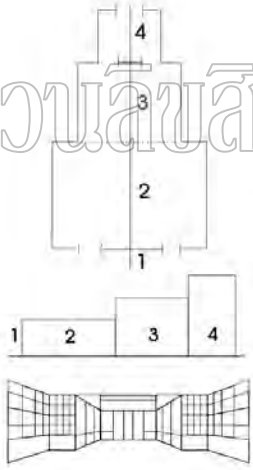
หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
1.3 องค์ประกอบ ของพระ พุทธศาสนา	- ความสัมพันธ์ที่เกาะเกี่ยวยึดโยงในการสืบทอดและดำรงพระพุทธศาสนา โดยมีพระรัตนตรัยเป็นหลักการสำคัญ ผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ได้แก่ พุทธบริษัท 4 ประกอบด้วย พระภิกษุ (และภิกษุณี) ผู้ศึกษาและสั่งสอนพระธรรม (โดยการเทศนาบนธรรมาสน์) ผ่านทางพิธีกรรมในศาสนาไปสู่ประชาชน (อุบาสก-อุบาสิกา) ผู้รับคำสอนนั้นแล้วนำไปปฏิบัติ	- กำหนดให้มวล (Mass) ขนาดใหญ่ (หมายถึง พระรัตนตรัย) เป็นศูนย์กลาง - ปิดล้อมด้วยมวล (Mass) ขนาดเล็ก ทั้ง 4 ด้าน (หมายถึง พุทธบริษัท 4) โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการจัดกลุ่มมณฑป รอบพุทธปรางค์ประธาน วัดอรุณฯ กรุงเทพฯ		

ตารางที่ 20 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
1.4 ประโยชน์ที่ พึงได้รับ	- ลำดับชั้นของประโยชน์ที่พึงได้รับจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้แก่ 1. ประโยชน์ในปัจจุบัน 2. ประโยชน์ในอนาคต 3. ประโยชน์สูงสุด อันมีพระนิพพานเป็นจุดมุ่งหมาย	- ที่ว่าง (Space) 3 ขนาดต่อเนื่องกันจากขนาดใหญ่ (หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน) สู่ขนาดกลาง (หมายถึง ประโยชน์ในอนาคต และขนาดเล็ก (หมายถึง ประโยชน์สูงสุด) โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการวางผังเขตพุทธาวาสของวัดกษัตราธิราช จ. อโยธยา		

2. พุทธประวัติและพระธรรม

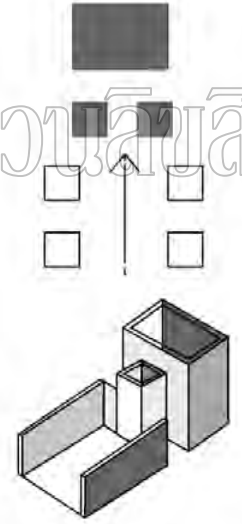
ตารางที่ 21 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธประวัติ และพระธรรม

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
2.1 ชาดก	- ลำดับของเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีสันโดษชาติต่าง ๆ จำนวนมาก ก่อนกาลตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ประกอบด้วย 1. การแสดงความปรารถนาด้วย กาย ใจ วาจา และกาย (การกระทำ) 2. นิบาตชาดก (550 ชาดก) 3. ทศชาติชาดก (10 ชาดก) 4. มหาชาติชาดก (พระเวสสันดร)	- กำหนดลำดับของเรื่องโดยเริ่มจาก 1-4 - ที่ว่าง (Space) 4 ขนาดต่อเนื่องกันแสดงลำดับและเรื่องราวในกลุ่มชาดกทั้ง 4 กลุ่ม โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการจัดวางภาพจิตรกรรมภายในพระอุโบสถ วัดเครือวัลย์ และการวิเคราะห์ ลำดับเรื่องในทศชาติ		

ตารางที่ 21 (ต่อ)

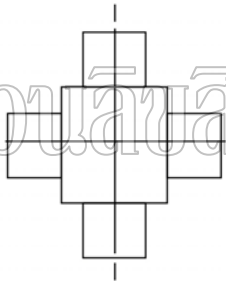
หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
2.2 พุทธประวัติ	- ความต่อเนื่องในเรื่องราวความเป็นมาของพระพุทธเจ้าโดยแบ่งช่วงกาลเวลาออกเป็น 3 ตอน คือ 1. เรื่องราวก่อนเป็นพระพุทธเจ้า 2. เรื่องราวในพระชาติที่ทรงบังเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ จนถึงบรรลุพระสัมโพธิญาณ 3. เรื่องราวตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนาจนถึงเสด็จดับขันธนิพพาน	กำหนดวางเรื่องและที่ว่าง โดยเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการลำดับเรื่องพระพุทธประวัติภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์กรุงเทพฯ		

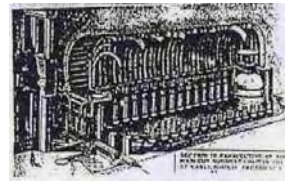
ตารางที่ 21 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
2.3 พระธรรม	- เรื่องราวการรวบรวมจัดหมวดหมู่คำสอน ของพระพุทธเจ้าและการจาริกพระธรรมเป็น ตัวอักษร	- ที่ว่าง (Space) ที่ถูกขนาบด้วย กลุ่มของมวล (Mass) ขนาด เล็กที่เป็นระเบียบในลักษณะ สมดุลแบบสมมาตร นำไปสู่ การเกิดมวล (Mass) ขนาด ใหญ่ โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากพุทธ ปรางค์ประธาน วัดอรุณฯ กรุงเทพฯ		

3. พุทธศิลป์ (ในอดีต)

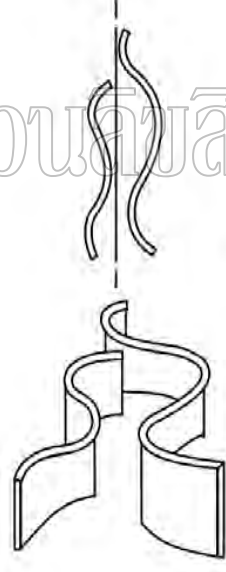
ตารางที่ 22 แสดงการวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์ (ในอดีต)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
3.1 พุทธเจดีย์ (สิ่งเคารพ บูชา)	- สิ่งเคารพบูชาที่เป็นสิ่งแทนพระพุทธรองค์ 4 อย่าง และนำไปสู่การเกิดงานพุทธศิลป์ ได้แก่ 1. ชาตุเจดีย์ 2. บริโกทเจดีย์ 3. ธรรมเจดีย์ 4. อุเทสิกะเจดีย์	- พระพุทธรองค์ทรงเป็นศูนย์กลาง - พุทธเจดีย์ 4 อย่าง เป็นสิ่งแทนพระองค์ โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากพระอุโบสถทรงจตุร มุข วัดภูมิมินทร์ จ. น่าน		

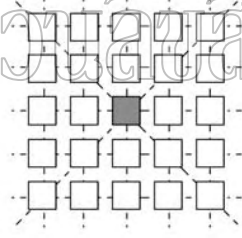
หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
3.2 พุทธศิลป์ใน อินเดีย	งานพุทธศิลป์ที่สำคัญในอินเดีย ประกอบด้วย - สถาปัตยกรรม ได้แก่ พุทธสถานกลางแจ้ง (สถูปสัณยจี) และพุทธสถานในถ้ำ (ถ้ำอชันดา) - ประติมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ - จิตรกรรม ได้แก่ ภาพพระโพธิสัตว์ภายในถ้ำอชันดา	- จำลองสภาพที่ว่าง (Space) ภายในถ้ำอชันดา โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากศาสนาสถานถ้ำอชันดา		

4. พุทธศิลป์ในประเทศไทย

ตารางที่ 23 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์ในประเทศไทย

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.1 วิวัฒนาการ สร้างงาน พุทธศิลป์ใน ประเทศไทย	- พระพุทธศาสนาและการค้าทางทะเล โดยมีเรือ เป็นพาหนะ (สื่อ) นำไปสู่การเกิดรัฐใน สุวรรณภูมิ	- ที่ว่างที่มีรูปอิสระ (เมืองที่มีรูป ร่างตามธรรมชาติ) โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากรูปทรงผังเมือง โบราณสมัยทวารวดี		

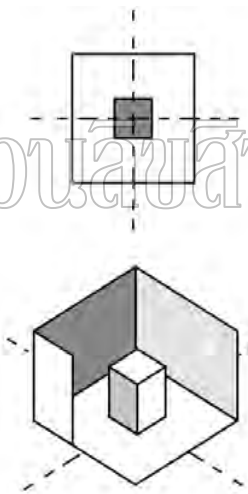
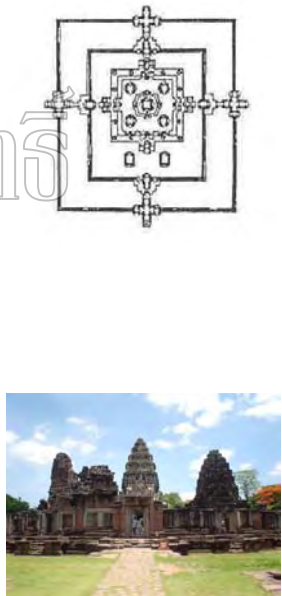
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.2 สมัยทวารวดี	- การแพร่กระจายของพุทธศิลป์ทวารวดีไปสู่พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของภูมิภาคอื่น	- ที่ว่างที่ขยายตัวออก (รูปกรวย รัศมีวงรี) - โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการจัดวางกลุ่มพระ ประธาน วัดอัมพวัน กรุงเทพฯ		

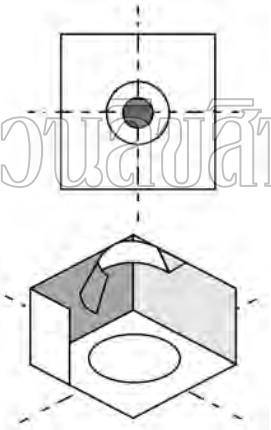
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.3 สมัยศรีวิชัย	- พระพุทธศาสนาหายานเป็นศูนย์กลางความเชื่อหลัก (การนับถือพระโพธิ์สัตว์อวโลกิเตศวร)	- จัดตัดของเส้นแนวแกนแสดงตำแหน่งของศูนย์กลาง - ปิดล้อมด้วยระนาบแนวตั้งรูปวงกลมแสดงถึงความต่อเนื่องและเน้นความเป็นศูนย์กลาง		

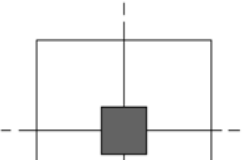
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.4 สมัยลพบุรี	- การรับอิทธิพลทางศาสนาและศิลปะจากเขมร ได้แก่ การสร้างผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง	- ที่ว่างรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัส โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการวางผังของศาสนสถานที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร		

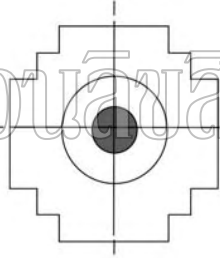
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.5 สมัยล้านนา	- การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์ และเป็นศูนย์กลางความเชื่อ	- จุดตัดของเส้นแนวแกนแสดง ตำแหน่งของศูนย์กลาง - ปิดล้อมด้วยระนาบแนวตั้งรูป ปวงกลม แสดงถึงความต่อ เนื่องและเน้นความเป็นศูนย์ กลาง โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากเจดีย์ทรงลังกา วัด ช้างล้อม จ. สุโขทัย		

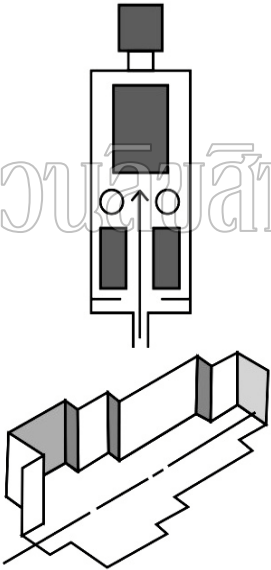
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.6 สมัยสุโขทัย	- การรับอิทธิพลจากอาณาจักรรอบข้าง นำไปสู่การเกิดรัฐสุโขทัย ได้แก่ การสร้างผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และมีวัดพระศรีมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง	- ที่วางรูปร่างสี่เหลี่ยมจัตุรัสโดยเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการวางผังเมืองสุโขทัยรูปสี่เหลี่ยม โดยมีวัดพระศรีมหาธาตุเป็นศูนย์กลาง		

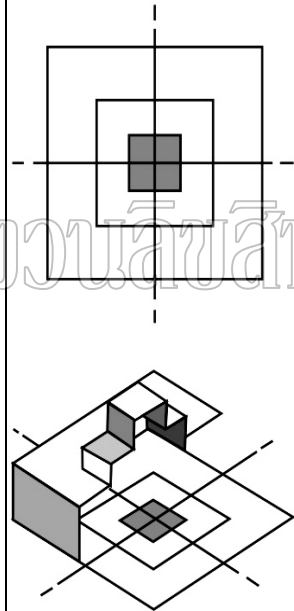
ตารางที่ 23 (ต่อ)

หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.7 สมัยอุทอง	- ลักษณะศิลปกรรมและแหล่งโบราณคดี (โดยมีพระมหาธาตุ จ. ชัยนาท เป็นตัวอย่างที่สำคัญ)	- จุดตัดของเส้นแนวแกนแสดงตำแหน่งของศูนย์กลาง - ปิดล้อมด้วยระนาบแนวตั้งรูปวงกลมแสดงถึงความต่อเนื่องและเน้นความเป็นศูนย์กลาง โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากพระเจดีย์มหาธาตุ จ. ชัยนาท		

ตารางที่ 23 (ต่อ)

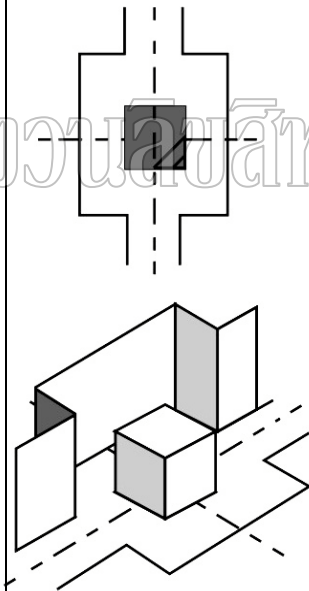
หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.8 สมัยอยุธยา	- ตัวอย่างงานพุทธศิลป์สมัยอยุธยา ได้แก่ การวางผังเขตพุทธาวาส (วัดกษัตราธิราช) บรรยายภาพภายในพระอุโบสถ (วัดหน้าพระเมรุ) และจิตรกรรม (วัดเกาะแก้วสุทธาราม)	- การวางผังเขตพุทธาวาส (วัดกษัตราธิราช) โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการวางผังเขตพุทธาวาส วัดกษัตราธิราช จ.อยุธยา		

ตารางที่ 23 (ต่อ)

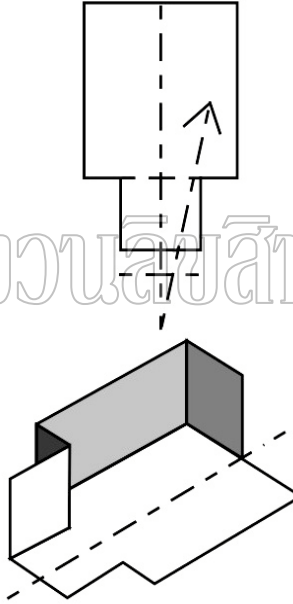
หัวข้อย่อใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
4.9 สมัยรัตนโกสินทร์	- ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรและศาสนาจักร (พระพุทธศาสนา) ประกอบด้วย 1. การสถาปนาศูนย์กลางการปกครอง (วัดพระศรีรัตนศาสดาราม) 2. การสังคายนาพระไตรปิฎก และวรรณกรรม (พระไตรปิฎก ฉบับทองใหญ่, ปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น) 3. การสถาปนาศูนย์กลางพระนคร (วัดสุทัศนเทพวรารามฯ กรุงเทพฯ)	- ที่ว่างที่ขยายตัวออก 3 ขนาดสู่ที่ว่างขนาดใหญ่ และแสดงความเป็นศูนย์กลาง โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการจัดวางกลุ่มพระประธานวัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ		

5. พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

ตารางที่ 24 แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

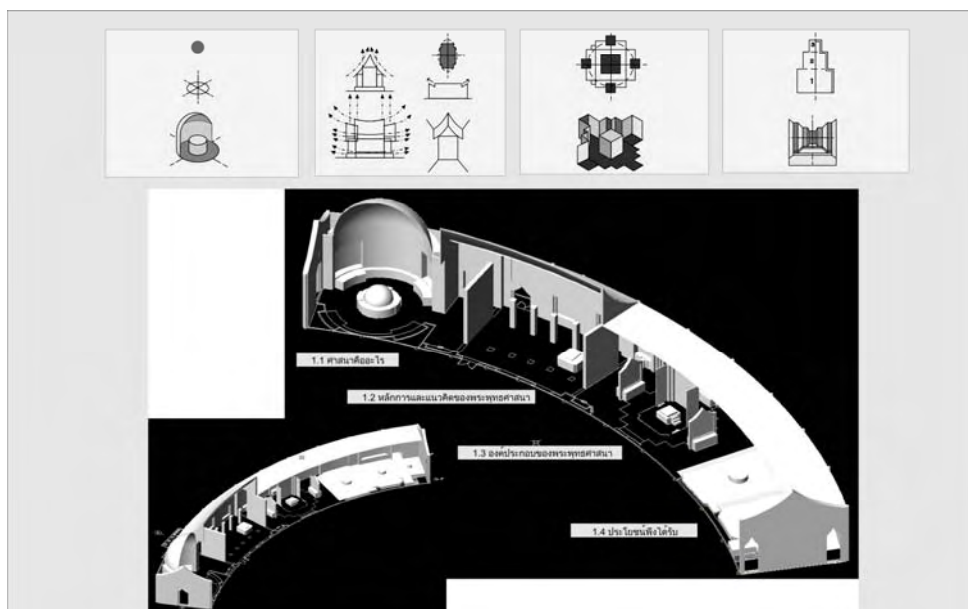
หัวข้อย่อยในการจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
5.1 พระพุทธศาสนา (วัด) กับสังคมไทยในอดีต	- พระพุทธศาสนา (วัด) เป็นศูนย์กลาง ของชุมชนในด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย 1. ศูนย์กลางทางความเชื่อ (การทำบุญ) 2. ศูนย์กลางทางการศึกษา 3. ศูนย์กลางคลังเก็บวัสดุ – อุปกรณ์ 4. ศูนย์กลางจิตรกรรม	- กำหนดความเป็นศูนย์กลางของวัดในชุมชนด้วยจุดตัดของเส้นแนวแกน 2 แนว - ปิดล้อมด้วยระนาบแนวตั้งรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แสดงถึงเรื่องราวทั้ง 4 ด้าน และเน้นถึงความเป็นศูนย์กลางของวัด - ด้านที่เป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมนำไปสู่การเกิดประเพณี		

ตารางที่ 24 (ต่อ) แสดงการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมหัวข้อ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

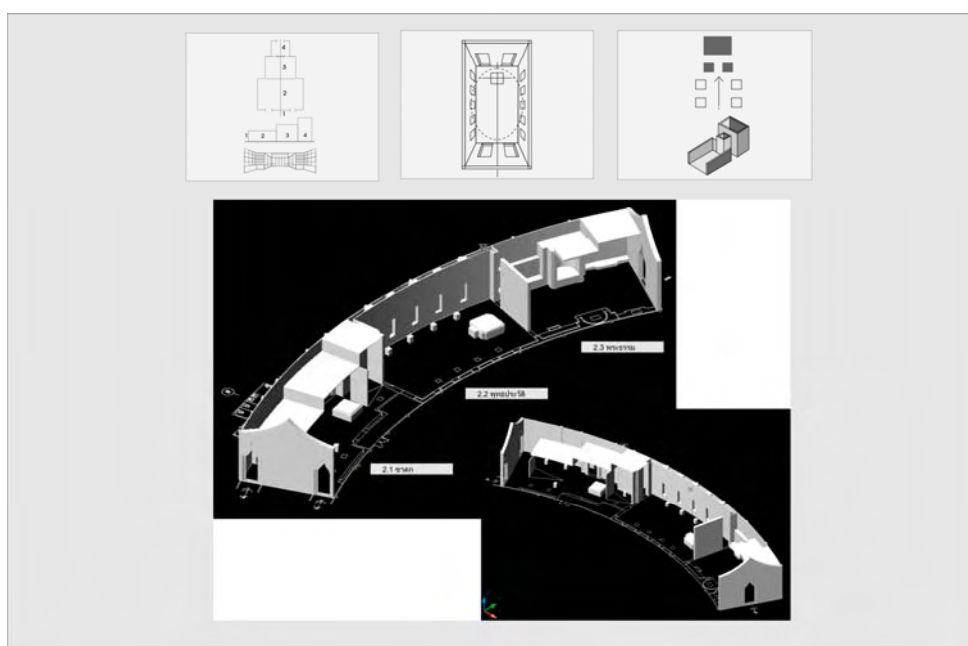
หัวข้อย่อยใน การจัดแสดง	การวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space)			
	การวิเคราะห์เนื้อหาในการจัดแสดง	แนวคิด	รูปร่าง	ที่มา
5.2 ประเพณี และพิธี กรรมทาง ศาสนา	- ความเชื่อในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ไปสู่การปฏิบัติเนื่องในพิธีกรรมและเกิดเป็น ประเพณีในชีวิต (ส่วนบุคคล) และประเพณี ของสังคม (ส่วนรวม)	- ที่ว่าง (Space) ที่ขยายตัวออก 2 ขนาดต่อเนื่องกัน (หมายถึง การเกิดประเพณีชีวิตและ ประเพณีสังคมในที่สุด) โดยการเปรียบเทียบ (Analogies) แนวคิดจากการขยายตัวของที่ ว่างภายในวิหารวัดหนองบัว จ. น่าน		

ที่มา : ตีเอียง แซ่ปึง, ศึกษาแนวคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าคุณทหาร
ลาดกระบัง, 2544), 297-396.

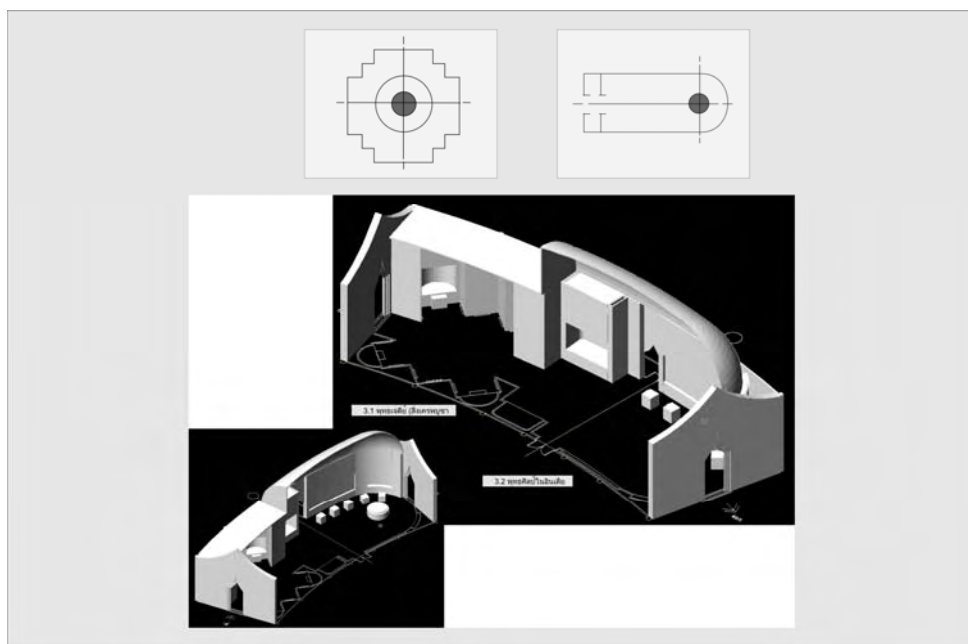
จากกระบวนการวิเคราะห์พื้นที่ว่างทางสถาปัตยกรรม (Space) เพื่อใช้เป็นการพัฒนาจากรูปแบบที่เป็น 2 มิติ ให้เป็น 3 มิติโดยการทดลองศึกษาจากภาพจำลอง 3 มิติ แสดงการห่อหุ้มพื้นที่ว่างเพื่อกำหนดรูปทรงที่เหมาะสมกับแนวความคิดและสอดคล้องกับเนื้อหาการจัดแสดง

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนศิลปนิพนธ์
ภาพที่ 80 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

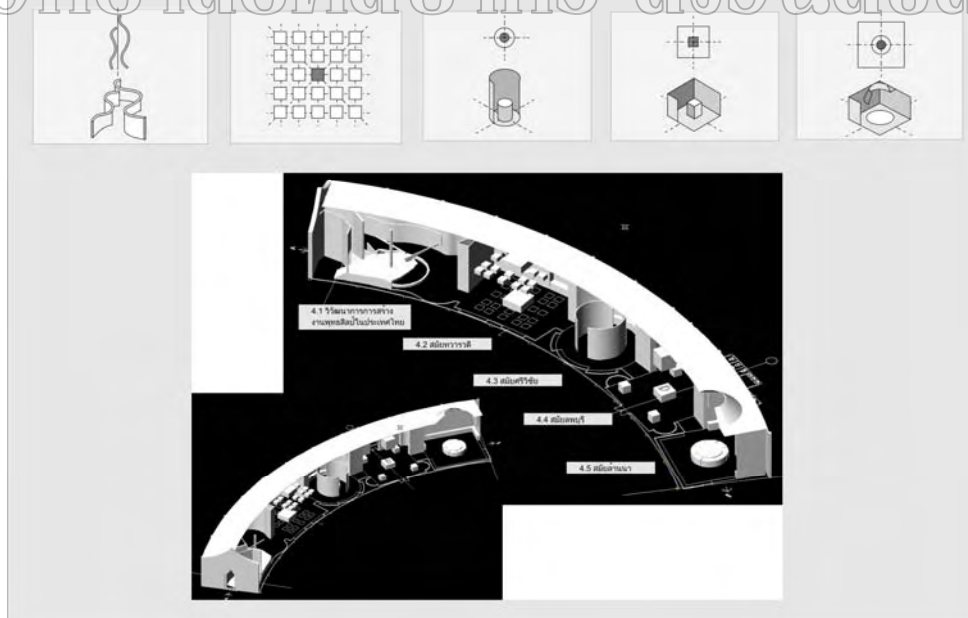

ภาพที่ 81 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม

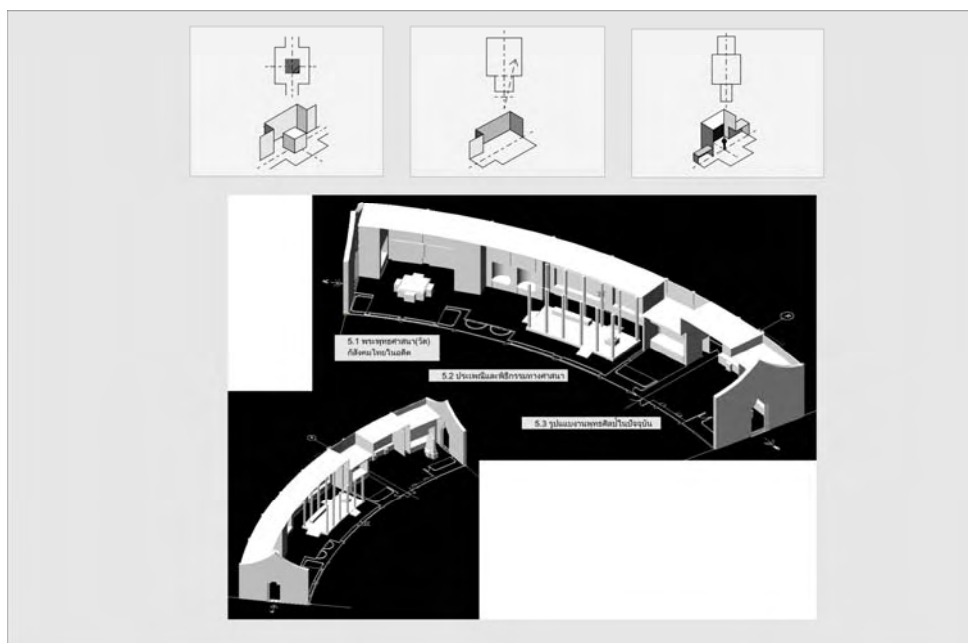

ภาพที่ 82 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

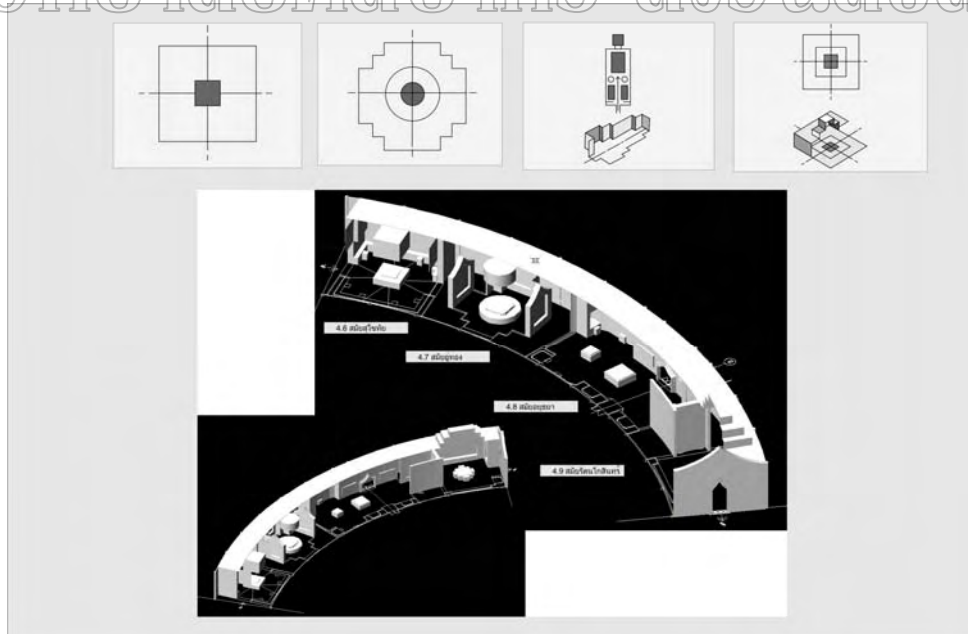

ภาพที่ 83 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 1)

ภาพที่ 84 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 2)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

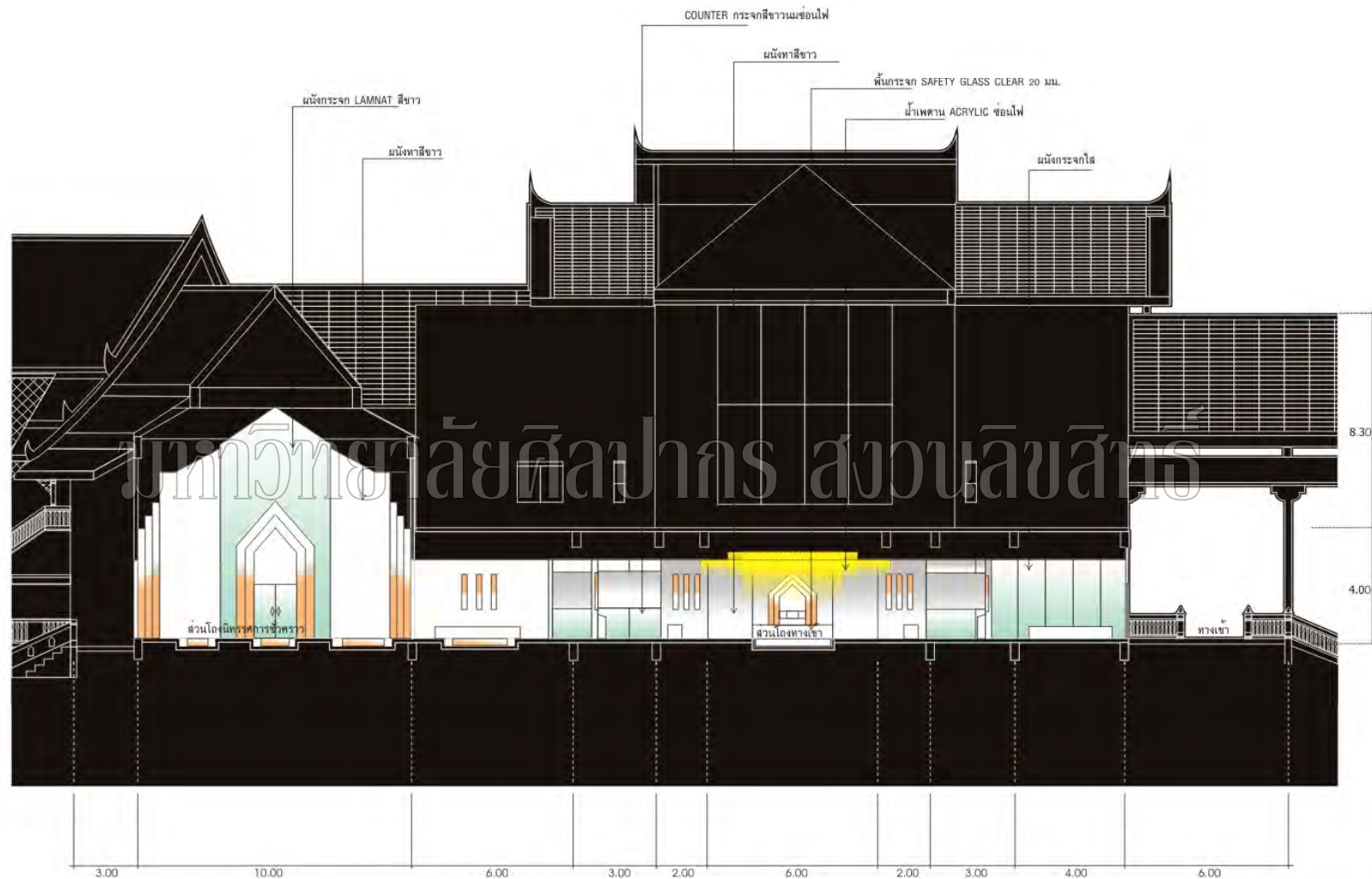
ภาพที่ 85 แสดงภาพจำลอง 3 มิติ ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

2.1 การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการ

จากลักษณะของการวางผังที่กำหนดให้ส่วนของอาคารวงแหวนด้านนอกเป็นพื้นที่ส่วนจัดแสดงซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ก. การออกแบบส่วนโรงทางเข้าและโรงนิทรรศการชั่วคราว

การออกแบบกำหนดให้พื้นที่ใช้สอยภายในเป็นวงกลมเพื่อให้ผู้ให้บริการได้เข้าใช้พื้นที่ส่วนต่าง ๆ ได้สะดวกโดยมีตำแหน่งของแผนผังโครงการอยู่ตรงกลางของพื้นที่ และมีส่วนบริการอื่น ๆ อยู่โดยรอบ เช่น ส่วนพักผ่อน ส่วนติดต่อสอบถาม ส่วนจำหน่ายของที่ระลึก ส่วนจำหน่ายบัตร ส่วนรับฝากของ ของห้องสุขา ก่อนผ่านเข้าสู่โรงนิทรรศการชั่วคราวในส่วนนี้จัดเป็นพื้นที่สำหรับจัดนิทรรศการชั่วคราวและพักผ่อนก่อนและหลังเข้าชมนิทรรศการ โดยจัดพื้นที่ให้โล่งสะดวกต่อการเข้าออกและเป็นทางผ่านไปสู่ส่วนต่าง ๆ ของโครงการ ในกรณีมีผู้เข้าชมนิทรรศการจำนวนมาก การออกแบบในส่วนโรงทางเข้าออกแบบให้ตอบรับกับพื้นที่ภายในที่เป็นวงกลมโดยมีการเน้นจุดศูนย์กลางของพื้นที่ด้วยพื้นและผนังการตกแต่งฝ้าเพดาน ด้วยวัสดุโปรงแสงซ่อนไฟสีของพื้นผนังและฝ้าเพดานเป็นสีขาว เพื่อให้ภายในดูโปรงและโล่ง ส่วนการออกแบบส่วนโรงนิทรรศการชั่วคราวที่เป็นพื้นที่เชื่อมต่อกับส่วนโรงทางเข้า ออกแบบให้มีการยกระดับของฝ้าเพดานตามแนวโครงสร้าง ผนังเจาะช่องซ่อนไฟ พื้นตกแต่งด้วยงานประติมากรรมผังเรียบเสมอฟื้นอาคารซ่อนไฟ ลดขนาดเพื่อเป็นจุดนำสายตาเข้าสู่พื้นที่ส่วนต่างของโครงการ สะดวกในการสัญจรและการติดตั้งนิทรรศการชั่วคราว

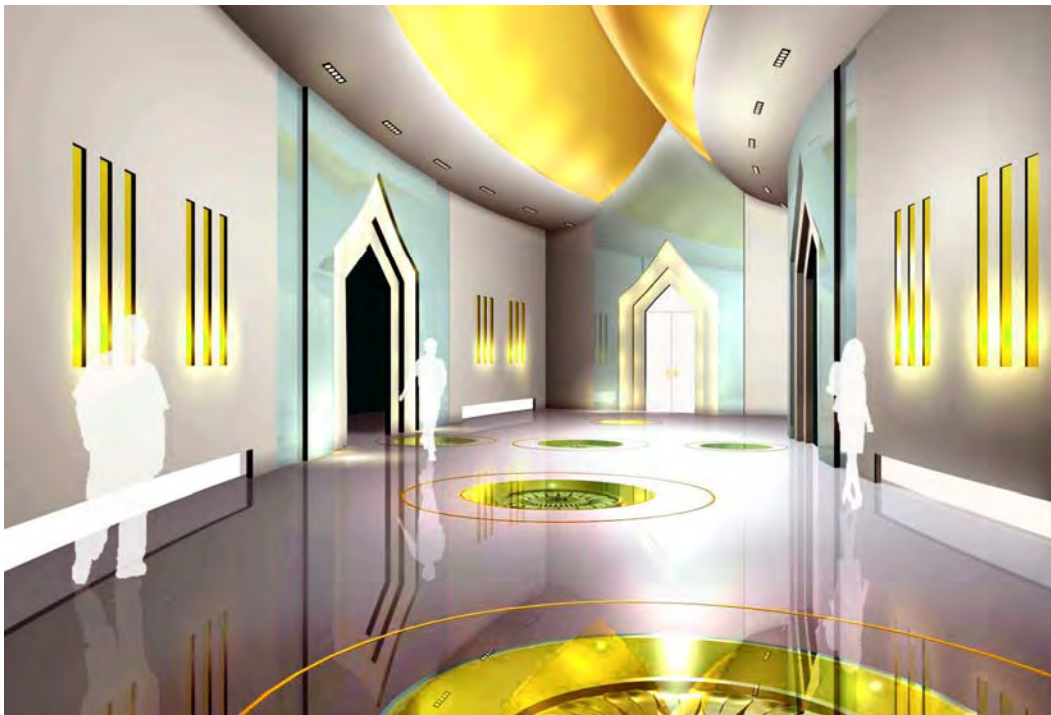

ภาพที่ 87 แสดงรูปด้านส่วนโถงทางเข้าและส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว

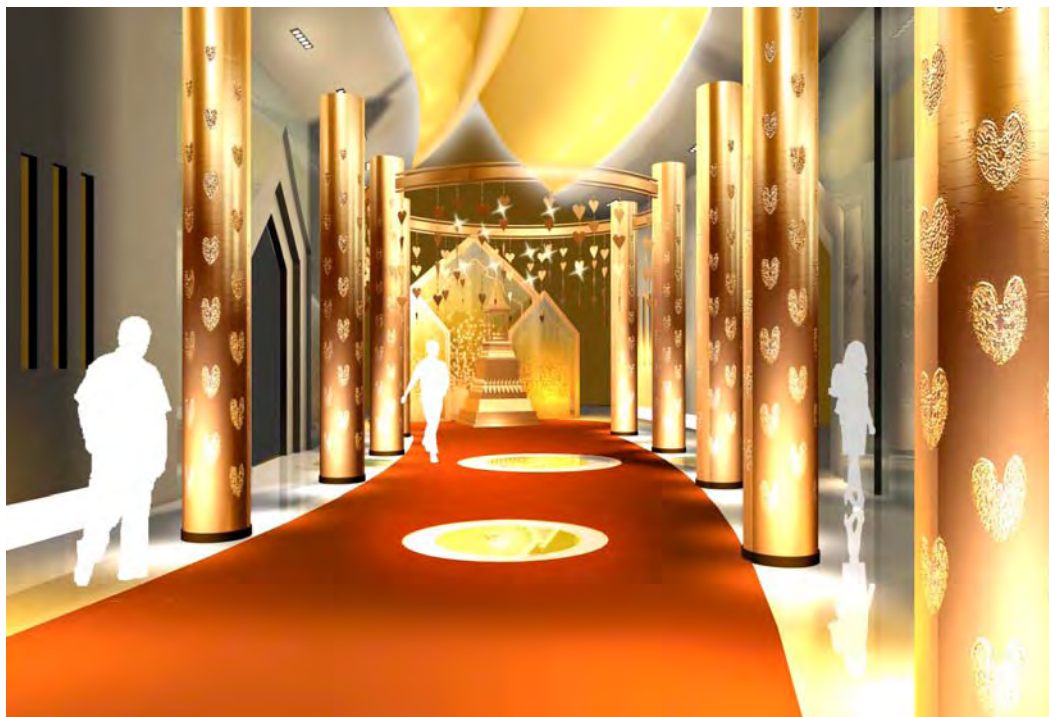
รูปตัด	ส่วนทำกิจกรรม
มาตรฐาน	1 :

ภาพที่ 88 แสดงทัศนียภาพส่วนโถงทางเข้า
มหาวิทยาลัยสัตยาภิบาลสงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 89 แสดงทัศนียภาพส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว

ภาพที่ 90 แสดงทัศนียภาพส่วนโถงนิทรรศการชั่วคราว (แสดงการจัดนิทรรศการ)

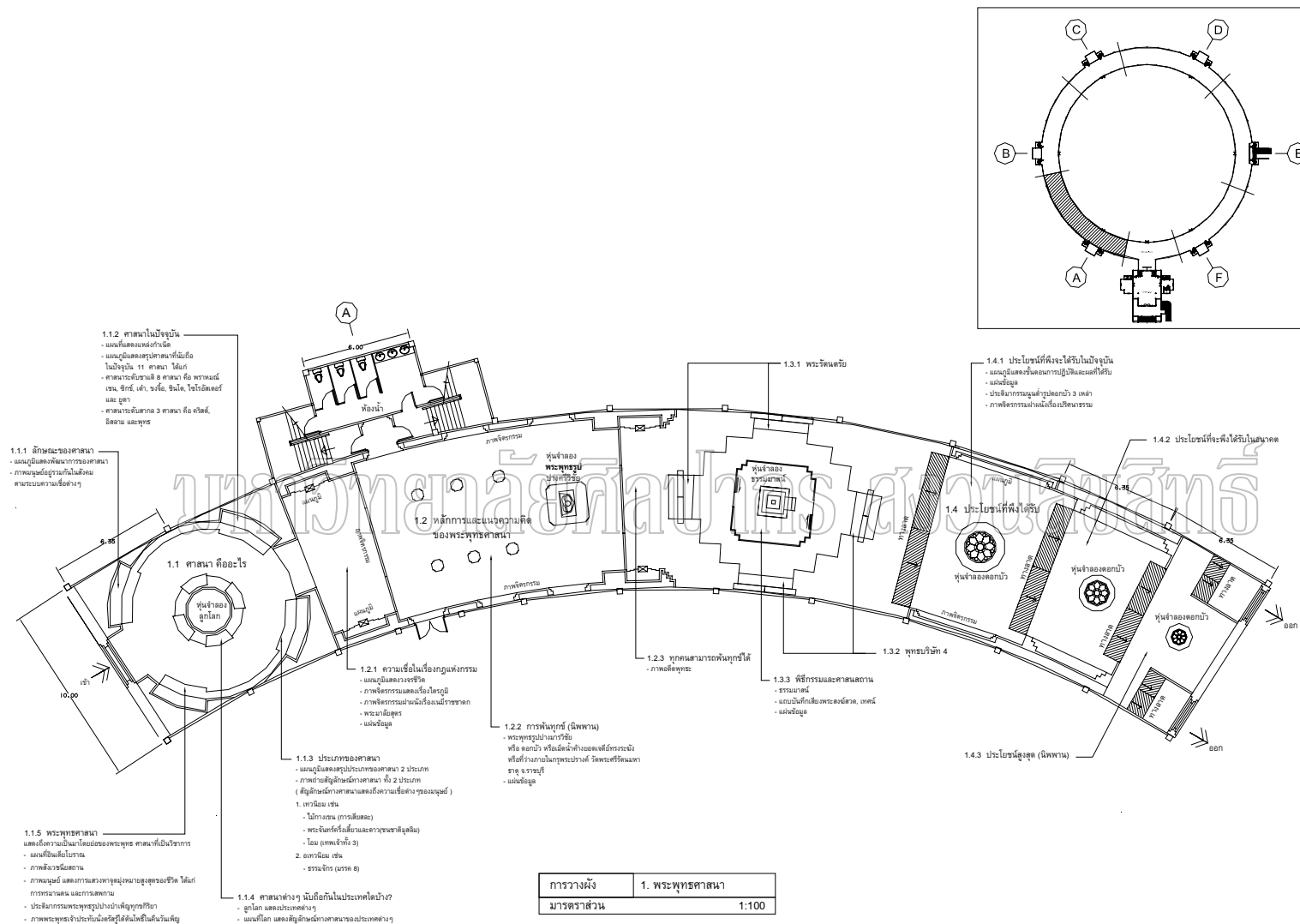
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ข. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวร

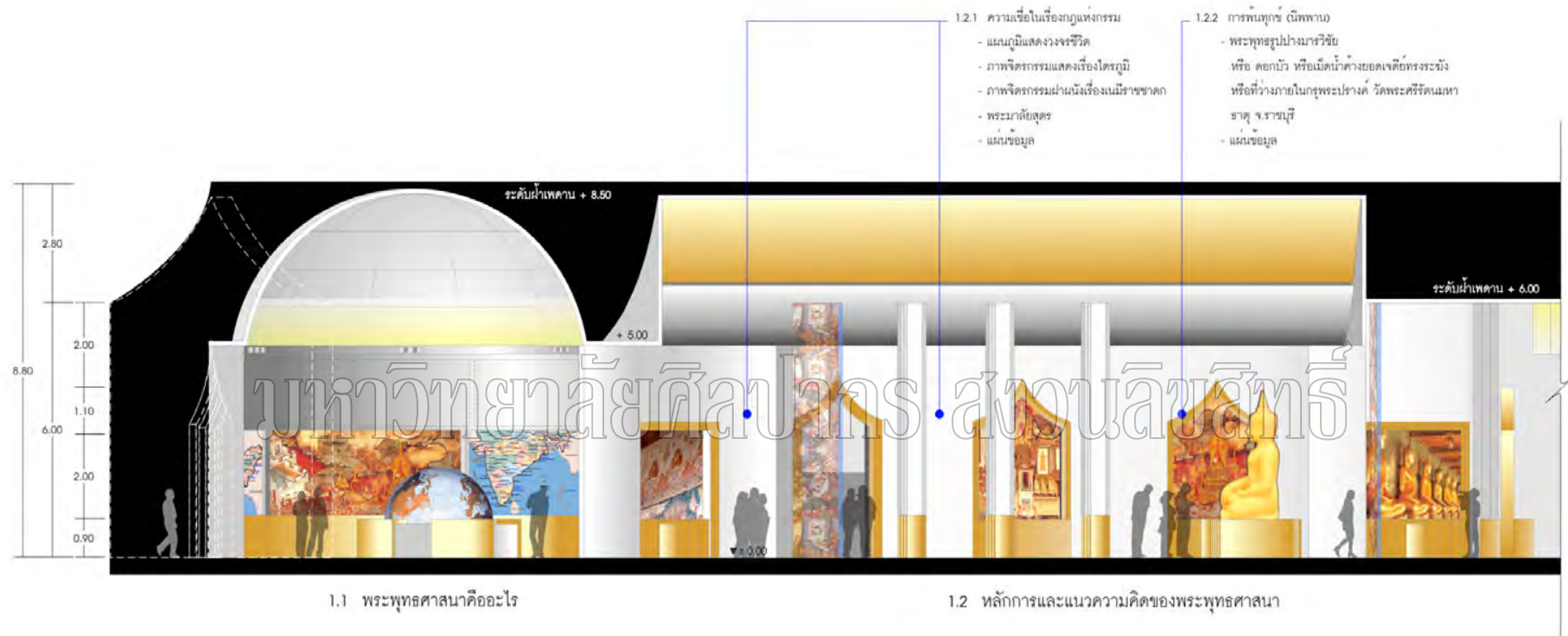
การออกแบบกำหนดให้เป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างโถงนิทรรศการชั่วคราว เพื่อเข้าสู่พื้นที่ส่วนจัดนิทรรศการถาวรตามลำดับ หัวเรื่องหลักโดยกำหนดทางสัญจรให้เข้าทางด้านซ้ายและสิ้นสุดทางด้านขวา ในส่วนจัดแสดงถาวรจะมีจุดให้บริการสำหรับผู้พิการ และทางเดินออกสู่พื้นที่ด้านนอกกรณีต้องการใช้บริการสำหรับผู้ให้บริการทั่วไปบริเวณพื้นที่ส่วนพักผ่อนกลับเข้าชมนิทรรศการถาวร โดยการจัดแสดงกำหนดหัวเรื่อง 5 หัวเรื่อง คือ พระพุทธศาสนา พุทธประวัติและพระธรรม พุทธศิลป์ (ในอดีต) พุทธศิลป์ในประเทศไทย และพุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

1. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

จากการกำหนดพื้นที่จัดแสดงหัวข้อหลักคือ พระพุทธศาสนามีหัวข้อย่อยประกอบไปด้วย ศาสนาคืออะไร หลักการและแนวความคิดของพระพุทธศาสนาองค์ประกอบของพระพุทธศาสนา และประโยชน์ที่พึงได้รับ โดยการพัฒนาแนวความคิดจากการวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรมสู่การออกแบบที่มีการวางผังที่มีความต่อเนื่องตามลำดับของหัวข้อย่อยในการจัดแสดง โดยส่วนจัดแสดงที่หนึ่งคือ พระพุทธศาสนาคืออะไร กำหนดให้พื้นที่ภายในส่วนจัดแสดงเป็นวงกลมมีตำแหน่งของส่วนจัดแสดงอยู่ทั้ง 4 มุมของพื้นที่ ผังโดยรอบปิดล้อมเป็นแนวตั้งต่อเนื่องจนถึงฝ้าเพดานที่มีลักษณะเป็นโคมโค้ง ผังเหนือส่วนจัดแสดงเว้นพื้นที่สำหรับฉายภาพนิ่ง 360 องศา และเน้นความเป็นศูนย์กลางด้วยการจัดแสดงหุ่นจำลองลูกโลกขนาดใหญ่โดยมีทางออกเพื่อไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สอง คือหลักการและแนวคิดของพระพุทธศาสนา กำหนดให้การวางผังภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าจำลองบรรยากาศของพื้นที่ภายในพระอุโบสถ ผังโดยรอบเจาะช่องสำหรับเป็นพื้นที่สำหรับจัดแสดงภาพจิตรกรรมและแผ่นข้อมูล ฝ้าเพดานออกแบบให้มีลักษณะแอ่นโค้งสร้างความเบาโดยมีแนวเสานำสายตาสู่การจัดแสดงพระพุทธรูปจำลองแบบมารวิชัย ก่อนผ่านเข้าสู่ส่วนจัดแสดงที่สาม คือ องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา โดยการจัดวางผังกำหนดให้พื้นที่ภายในประกอบไปด้วยห้องกระจกขนาดใหญ่ภายในจัดแสดงหุ่นจำลองธรรมาสันและเสียงพระสงฆ์สวดมนต์กระจากทำลายอุบาสก-อุบาสิกา นั่งฟังธรรม พื้นที่โดยรอบห้องกระจกจัดเป็นส่วนจัดแสดงบอร์ดข้อมูลทั้ง 4 ด้าน มีลายพื้นและส่วนตกแต่งฝ้าเพดานเชื่อมโยงส่วนจัดแสดงทั้งหมด และเปิดทางสู่ส่วนจัดแสดงที่สี่ คือประโยชน์ที่พึงได้รับ โดยการจัดวางผังออกแบบให้มีพื้นที่ใช้สอยที่มีการยกระดับตั้งแต่พื้นระดับปกติสู่พื้นระดับกลาง และระดับสูงโดยแต่ละส่วนเชื่อมต่อด้วยทางลาดเพื่อความสะดวกของผู้ใช้บริการ มีการจัดแสดงหุ่นจำลองดอกบัวสามเหล่าบริเวณพื้นที่จัดแสดงแต่ละส่วน

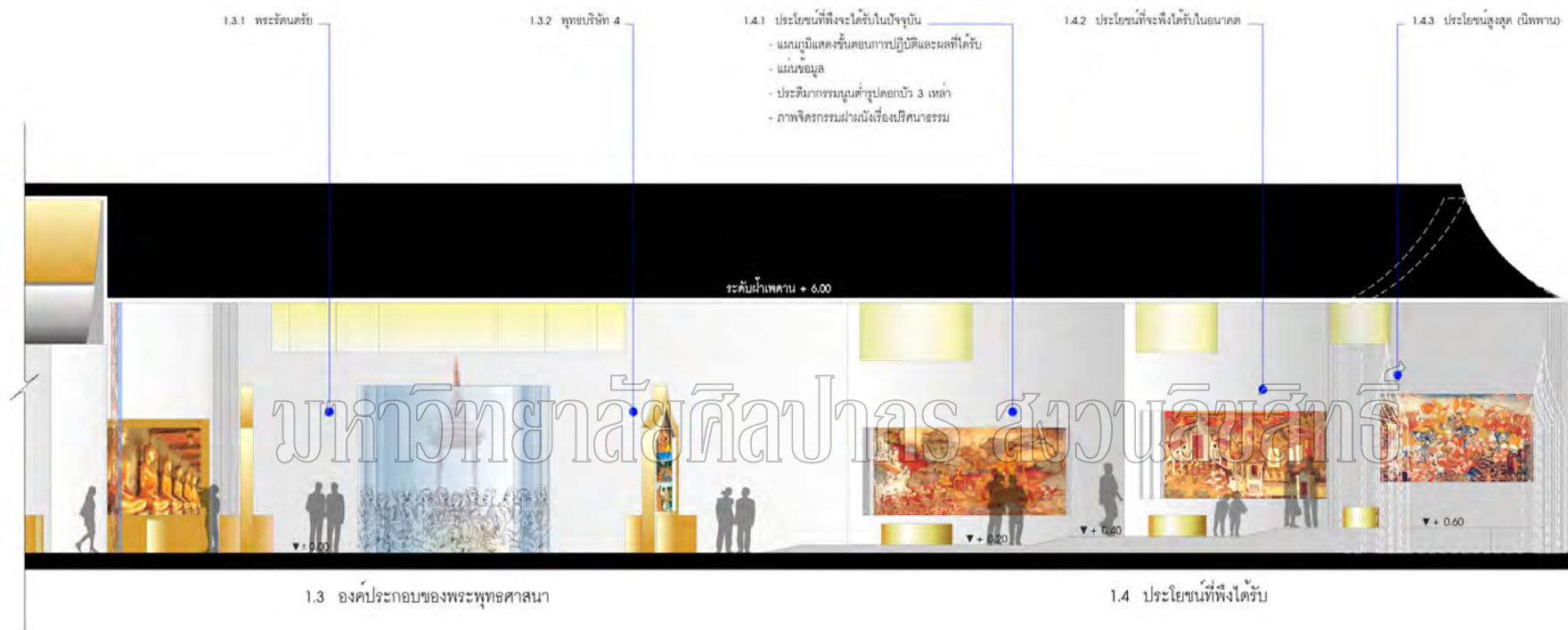

ภาพที่ 92 แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อเรื่อง 1.1 - 1.2
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 93 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา (ส่วนที่ 1)

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องย่อเรื่อง 1.3 - 1.4
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 94 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา (ส่วนที่ 2)

ภาพที่ 95 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

หัวเรื่องย่อยที่ 1.1 พระพุทธศาสนาคืออะไร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 96 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

หัวเรื่องย่อยที่ 1.2 หลักการและแนวคิดของพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 97 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

หัวเรื่องย่อยที่ 1.3 องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

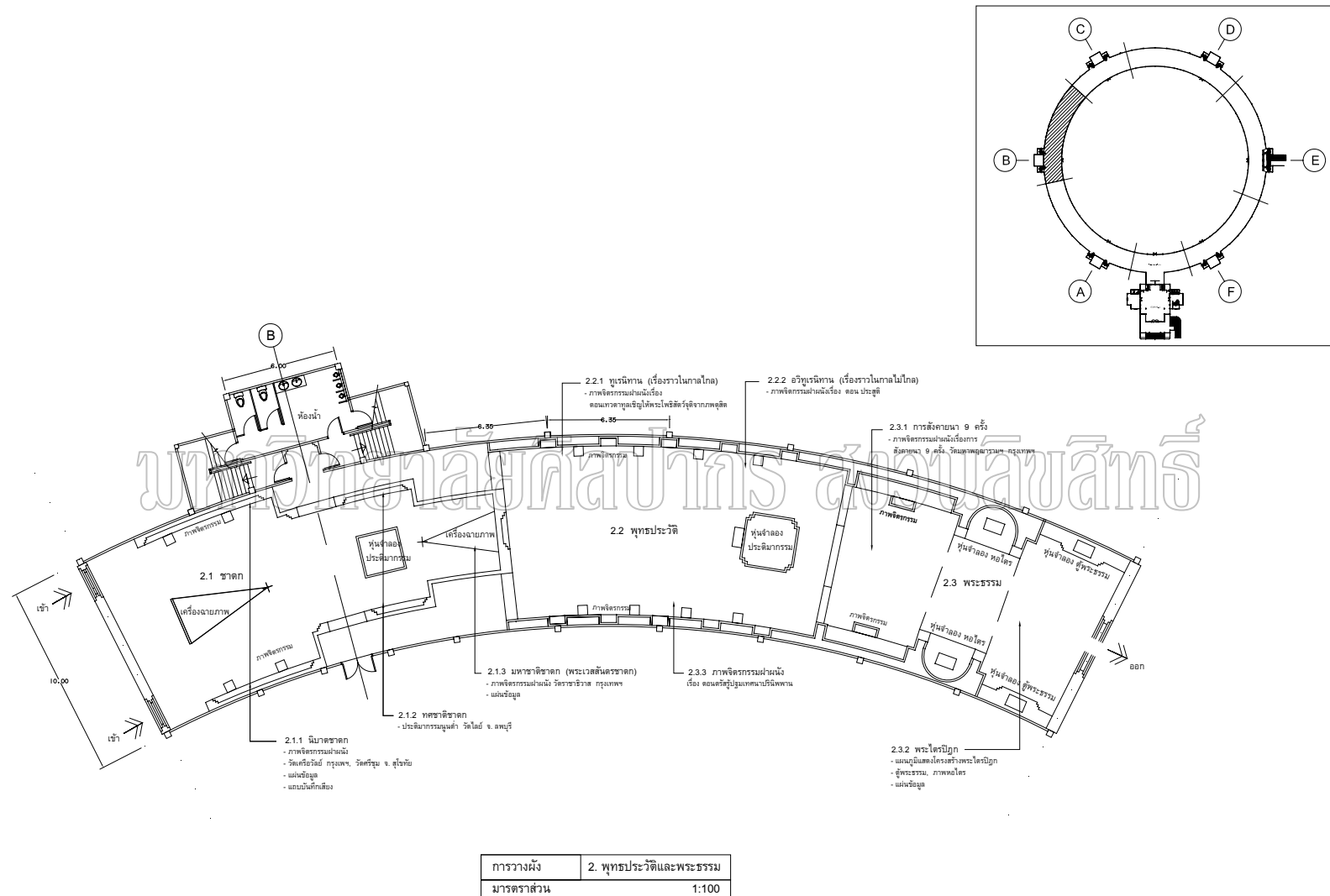
ภาพที่ 98 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 1 พระพุทธศาสนา

หัวเรื่องย่อยที่ 1.4 ประโยชน์ที่พึงได้รับ

2. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม

จากการกำหนดพื้นที่จัดแสดงหัวเรื่องหลักคือ พุทธประวัติและพระธรรม มีหัวข้อย่อยประกอบไปด้วย ชาดก พุทธประวัติ และพระธรรมโดยการพัฒนาความแนวคิดจากการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมสู่การออกแบบที่มีการวางผังที่ต่อเนื่องตามลำดับของหัวข้อย่อยในการจัดแสดง โดยส่วนจัดแสดงส่วนจัดแสดงส่วนที่หนึ่งคือ ชาดก โดยการวางผังกำหนดให้พื้นที่ภายในมีที่ว่าง 4 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กตามลำดับแต่ละส่วนจะมีการตกแต่งฝ้าเพดานที่มีความต่างระดับตั้งแต่ระดับต่ำ ระดับกลางและระดับสูงตามลำดับของเรื่องการจัดแสดง โดยการฉายวิดีโอทัศน์ประกอบคำบรรยายก่อนสู่ส่วนจัดแสดงที่สองคือ พุทธประวัติ กำหนดการวางผังภายในที่มีความสอดคล้องต่อเนื่องของเรื่องราว ซึ่งจำลองบรรยากาศภายในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ โดยมีการจัดแสดงภาพจิตรกรรมและแผ่นข้อมูลระหว่างช่องผนังและการจัดวางหุ่นจำลองประติมากรรมแสดงพุทธประวัติเป็นประธานของพื้นที่ก่อนผ่านไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สามคือ พระธรรม โดยการวางผังภายในแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกออกแบบให้มีส่วนจัดแสดงที่ขนานอยู่ทั้งซ้ายขวา นำสายตาสู่ส่วนจัดแสดงที่มีขนาดใหญ่ภายในจัดแสดงภาพจิตรกรรม หุ่นจำลองหอไตรและหุ่นจำลองคู่พระธรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

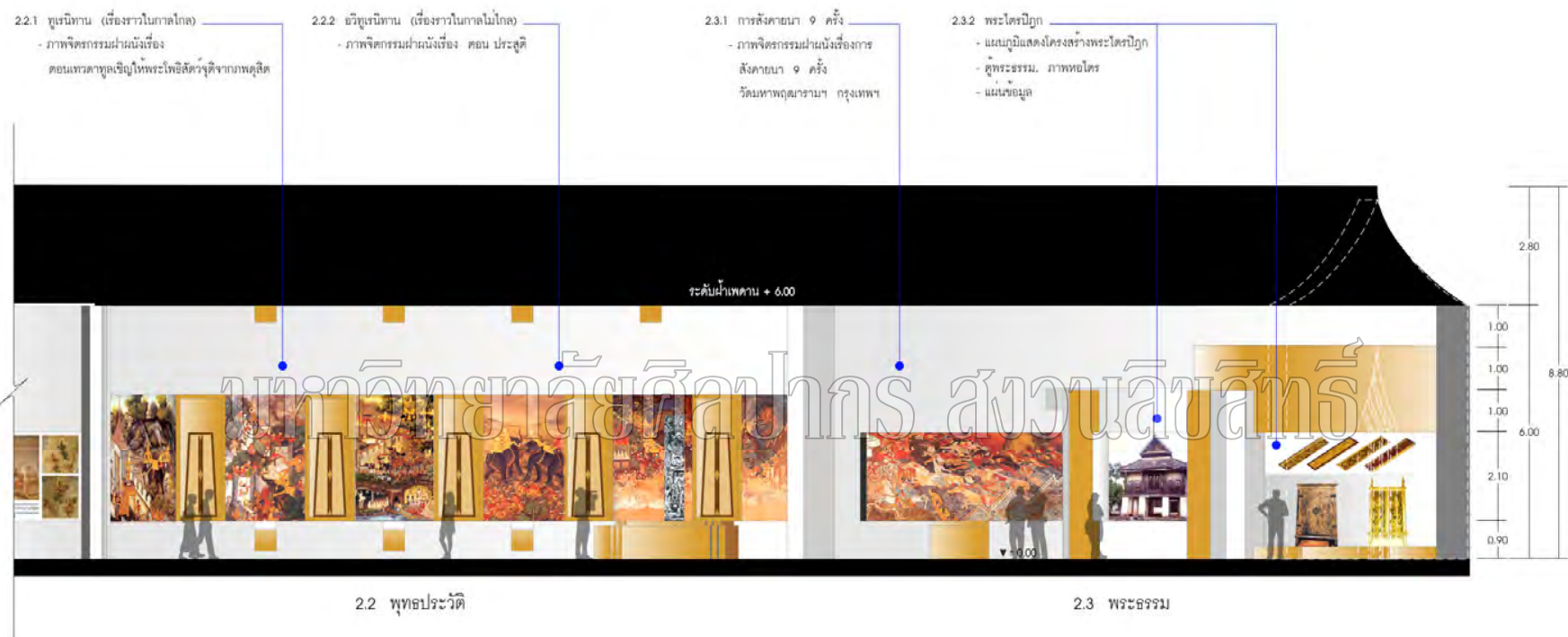

ภาพที่ 99 แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อเรื่อง 2.1
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 100 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม (ส่วนที่ 1)

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อยเรื่อง 2.2 - 2.3
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 101 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม (ส่วนที่ 2)

ภาพที่ 102 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม
หัวเรื่องย่อยที่ 2.1 ชาดก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

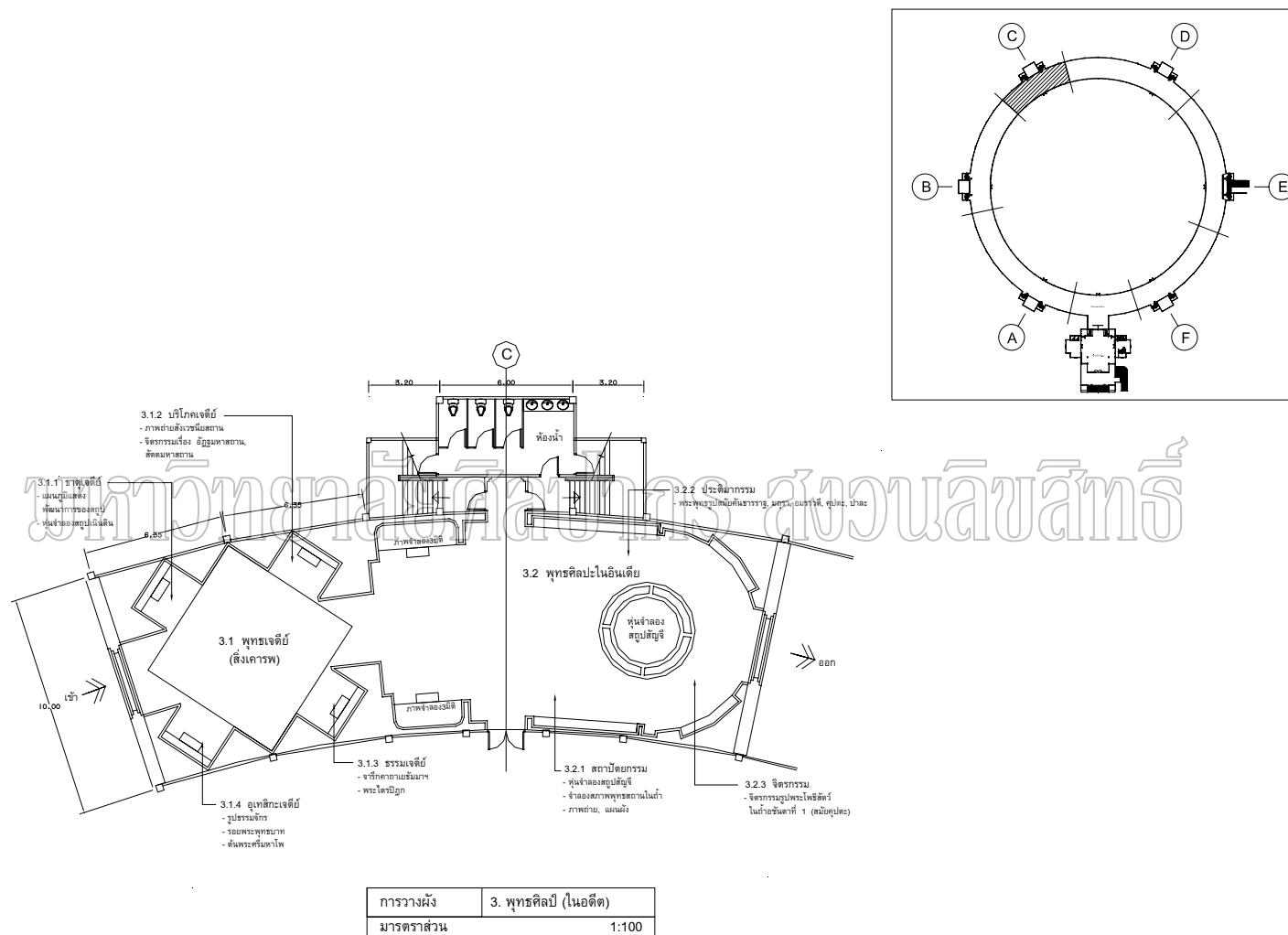

ภาพที่ 103 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการเรื่องที่ 2 พุทธประวัติและพระธรรม
หัวเรื่องย่อยที่ 2.2 พุทธประวัติ

3. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)

จากการกำหนดพื้นที่จัดแสดงหัวเรื่องหลักคือ พุทธศิลป์ (ในอดีต) มีหัวข้อย่อยประกอบไปด้วย พุทธศิลป์ (สังเขตพินิจ) และพุทธศิลป์ในอินเดีย โดยการพัฒนาแนวความคิดจากการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมสู่การออกแบบที่มีการวางผังที่มีความต่อเนื่องตามลำดับหัวข้อย่อยในการจัดแสดง โดยส่วนจัดแสดงส่วนที่หนึ่งคือ พุทธศิลป์ (สังเขตพินิจ) กำหนดให้พื้นที่ภายในเป็นที่โล่งสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่เป็นศูนย์กลางของพื้นที่ประกอบด้วยส่วนจัดแสดงขนาดเล็ก 4 ส่วน จัดแสดงที่นำเสนอภาพจำลอง 3 มิติ และแผ่นข้อมูลโดยมีทางนำไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สองคือ พุทธศิลป์ในอินเดีย กำหนดผังภายในจำลองพุทธสถานในถ้ำ (ถ้ำชันดา) ผังภายในเป็นแกนนำไปสู่การจัดแสดงหุ่นจำลองสถูปสัญลักษณ์ ผนังโดยรอบโอบล้อมต่อเนื่องจนถึงฝ้าเพดานมีส่วนจัดแสดงพระพุทธรูปและภาพจิตรกรรมจัดแสดงอยู่โดยรอบ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 104 แสดงการวางผังส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อเรื่อง 3.1 - 3.2
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 105 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)

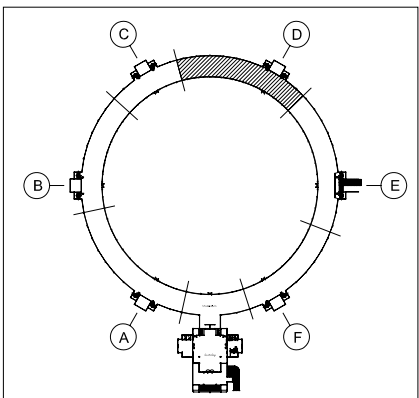

ภาพที่ 106 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 3 พุทธศิลป์ (ในอดีต)
หัวเรื่องย่อยที่ 3.2 พุทธศิลป์ในอินเดีย

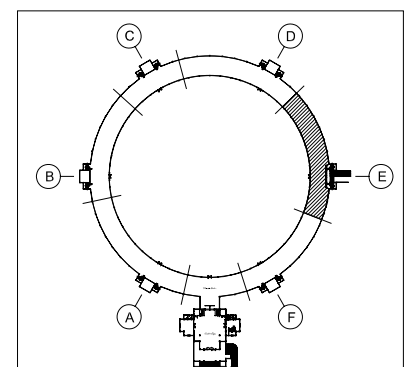
4. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย

จากการกำหนดพื้นที่จัดแสดงหัวเรื่องหลักคือพุทธศิลป์ในประเทศไทยมีหัวข้อย่อยประกอบไปด้วย วิวัฒนาการสร้างงาน พุทธศิลป์ในประเทศไทย สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยล้านนา สมัยสุโขทัย สมัยอุทอง สมัยอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์ โดยการพัฒนาแนวความคิดจากการวิเคราะห์ที่วางทางสถาปัตยกรรมสู่การออกแบบที่มีการวางผังที่มีความต่อเนื่องตามลำดับของหัวข้อย่อยในการจัดแสดงโดยส่วนจัดแสดงที่หนึ่งคือ วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์ในประเทศไทยกำหนดให้พื้นที่ภายในส่วนจัดแสดงที่มีรูปทรงที่อิสระมีการจำลองเรือสำเภานาคใหญ่เป็นส่วนสำคัญของพื้นที่ ผู้เข้าชมนิทรรศการสามารถขึ้นไปเพื่อชมวิดิทัศน์ และลงเพื่อชมส่วนจัดแสดงอื่น ๆ ก่อนผ่านไปยังส่วนจัดแสดงที่สองคือ สมัยทวารวดี กำหนดให้การวางผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมที่มีศูนย์กลางเป็นส่วนจัดแสดงหุ่นจำลองพระปฐมเจดีย์ โดยมีการออกแบบพื้นที่มีการฝังจอภาพ และการออกแบบฝ้าเพดานที่มีรูปทรงสี่เหลี่ยม มีลักษณะขยายตัวออกภายในช่องเครื่องฉายภาพสำหรับฉายภาพลงสู่พื้น ผนังโดยรอบจัดแสดงภาพถ่ายและแผ่นข้อมูลโดยมีทางออกไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สามคือ สมัยศรีวิชัย โดยการออกแบบพื้นที่ภายในส่วนจัดแสดงที่แสดงความเป็นศูนย์

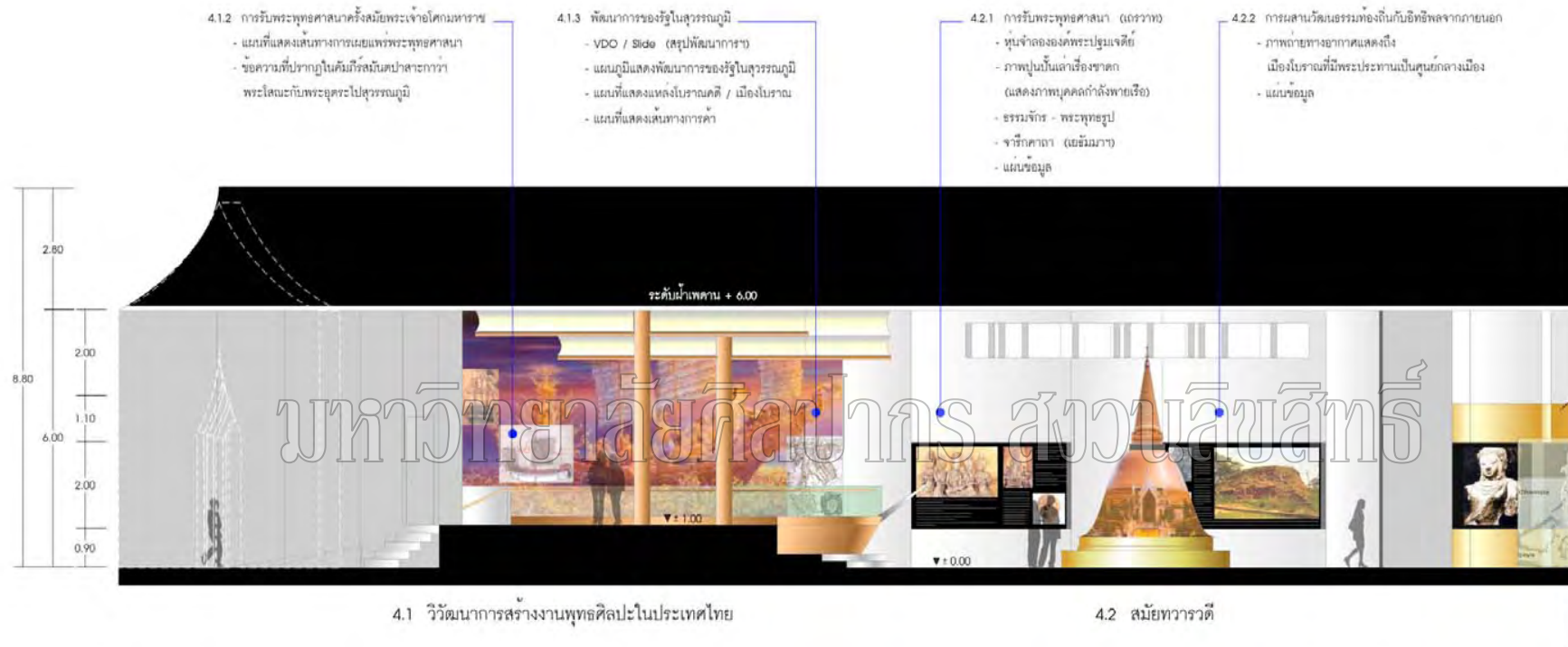
กลางด้วยพื้นที่ ที่เป็นวงกลมมีส่วนจัดแสดงต่าง ๆ อยู่โดยรอบและแสดงความเป็นศูนย์กลางด้วยการจัดแสดงหุ่นจำลองพระบรมธาตุไชยาก่อนผ่านไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สี่คือ สมัยลพบุรี มีการออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีหุ่นจำลองพระพุทธรูปนาคปรกเป็นศูนย์กลาง มีส่วนจัดแสดงอยู่โดยรอบทั้ง 4 ด้าน การออกแบบฝ้าเพดานออกแบบให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่ว่างด้วยการออกแบบฝ้าเพดานที่ยกระดับรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนจัดแสดงที่ห้าคือ สมัยล้านนา โดยการวางผังกำหนดให้พื้นที่ภายในที่แสดงความเป็นศูนย์กลางปิดล้อมพื้นที่ด้วยผนังที่มีส่วนจัดแสดงอยู่โดยรอบ มีจุดศูนย์กลางของพื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลอง วัดพระธาตุลำปางหลวง การออกแบบฝ้าเพดานเล่นระดับทรงกลมเพื่อเน้นความเป็นศูนย์กลางก่อนผ่านเข้าสู่ส่วนจัดแสดงที่หก คือ สมัยสุโขทัย โดยการออกแบบพื้นที่ภายในเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีหุ่นจำลองวัดพระศรีมหาธาตุเป็นศูนย์กลางผนังโดยรอบใช้เป็นส่วนจัดแสดงภาพถ่ายแผ่นข้อมูล และมีการฉายวิดีโอทัศน์ประกอบการจัดแสดงทั้ง 4 ด้าน โดยมีทางเข้าสู่ส่วนจัดแสดงส่วนที่เจ็ด คือ สมัยอยุธยา โดยกำหนดให้พื้นที่ภายในประกอบไปด้วยส่วนจัดแสดงโอบล้อมแทนจัดแสดงหุ่นจำลองเจดีย์วัดมหาธาตุเพื่อแสดงความเป็นศูนย์กลางและความต่อเนื่องของพื้นที่จัดแสดง ก่อนผ่านไปสู่ส่วนจัดแสดงที่แปด คือ สมัยอยุธยา โดยการกำหนดผังภายในที่นำการวางผังเขตพุทธาวาส (วัดกษัตราธิราช) กำหนดให้พื้นที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน แต่ละส่วนมีการแสดงภาพถ่าย แผ่นผัง หุ่นจำลอง และแผ่นข้อมูล พื้นที่ว่างตรงกลางจัดแสดงถึงหุ่นจำลองเจดีย์ทรงระฆังและหุ่นจำลองวัดพระศรีสรรเพชญ์ โดยมีทางออก 2 ทาง ไปสู่ส่วนจัดแสดงที่ 9 คือ สมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการกำหนดผังภายในที่แสดงถึงการขยายตัวออกของพื้นที่ว่างภายในขนาดใหญ่ทั้งแนวตั้งและแนวนอน แสดงความเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ด้วยการจัดแสดงหุ่นจำลองพุทธมณฑล ส่วนการออกแบบฝ้าเพดานมีการยกระดับช่องไฟ

196

197

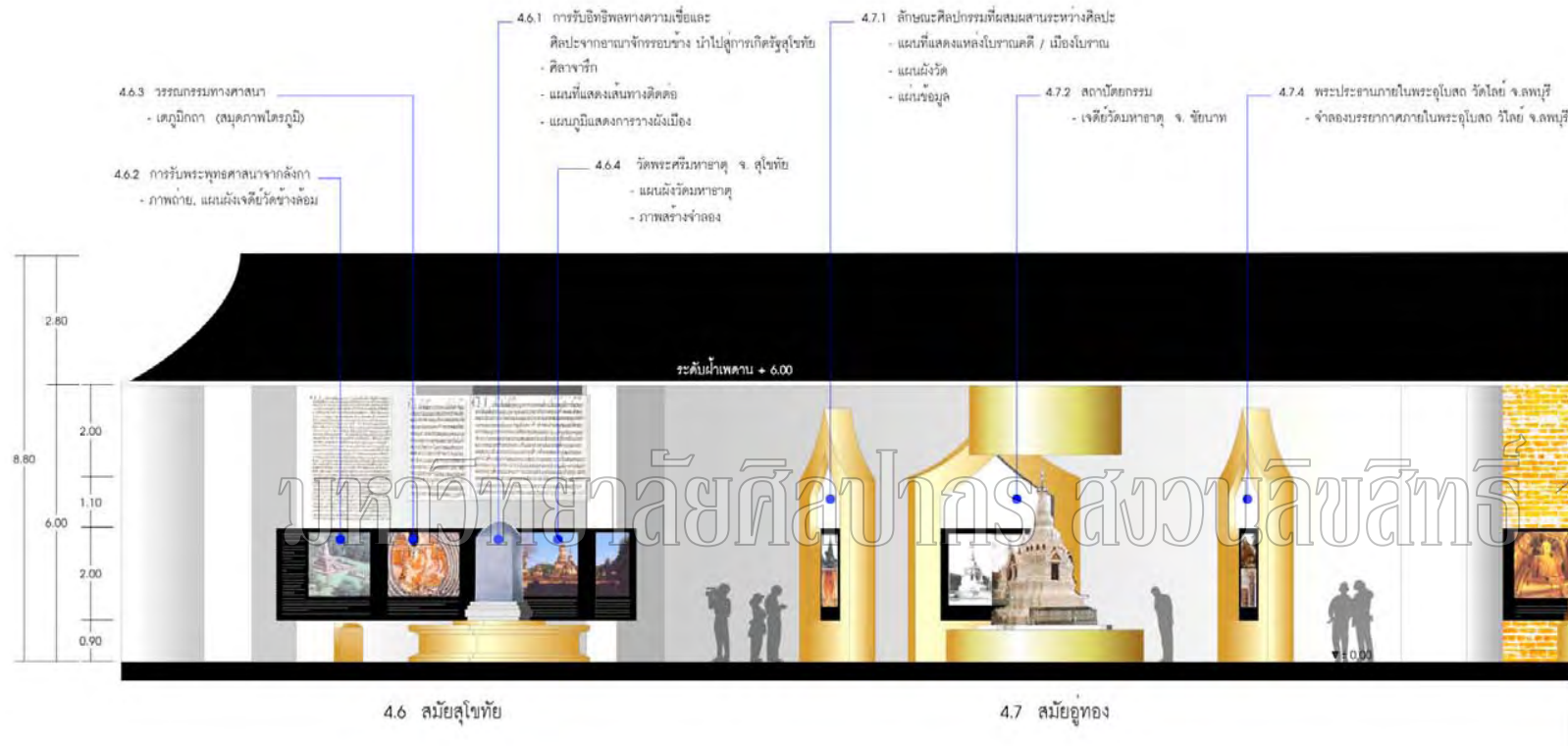
รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อเรื่อง 4.1 - 4.2
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 109 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 1)

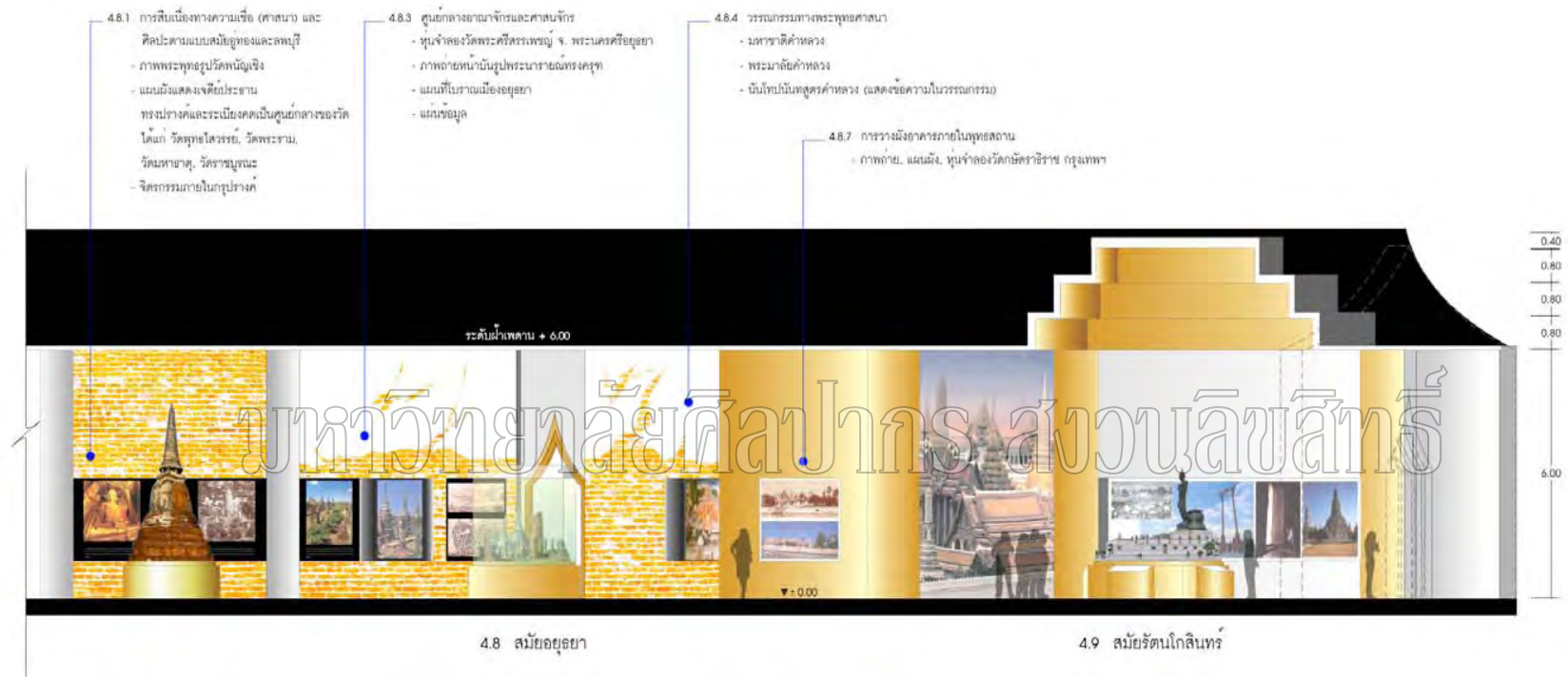
รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อเรื่อง 4.3 - 4.5
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 110 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 2)

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อยเรื่อง 4.6 - 4.7
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 111 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 3)

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องอยุธยา 4.8 - 4.9
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 112 แสดงรูปด้านส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย (ส่วนที่ 4)

ภาพที่ 113 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
หัวเรื่องย่อยที่ 4.1 วิวัฒนาการสร้างงานพุทธศิลป์

ภาพที่ 114 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย

หัวเรื่องย่อยที่ 4.3 สมัยศรีวิชัย

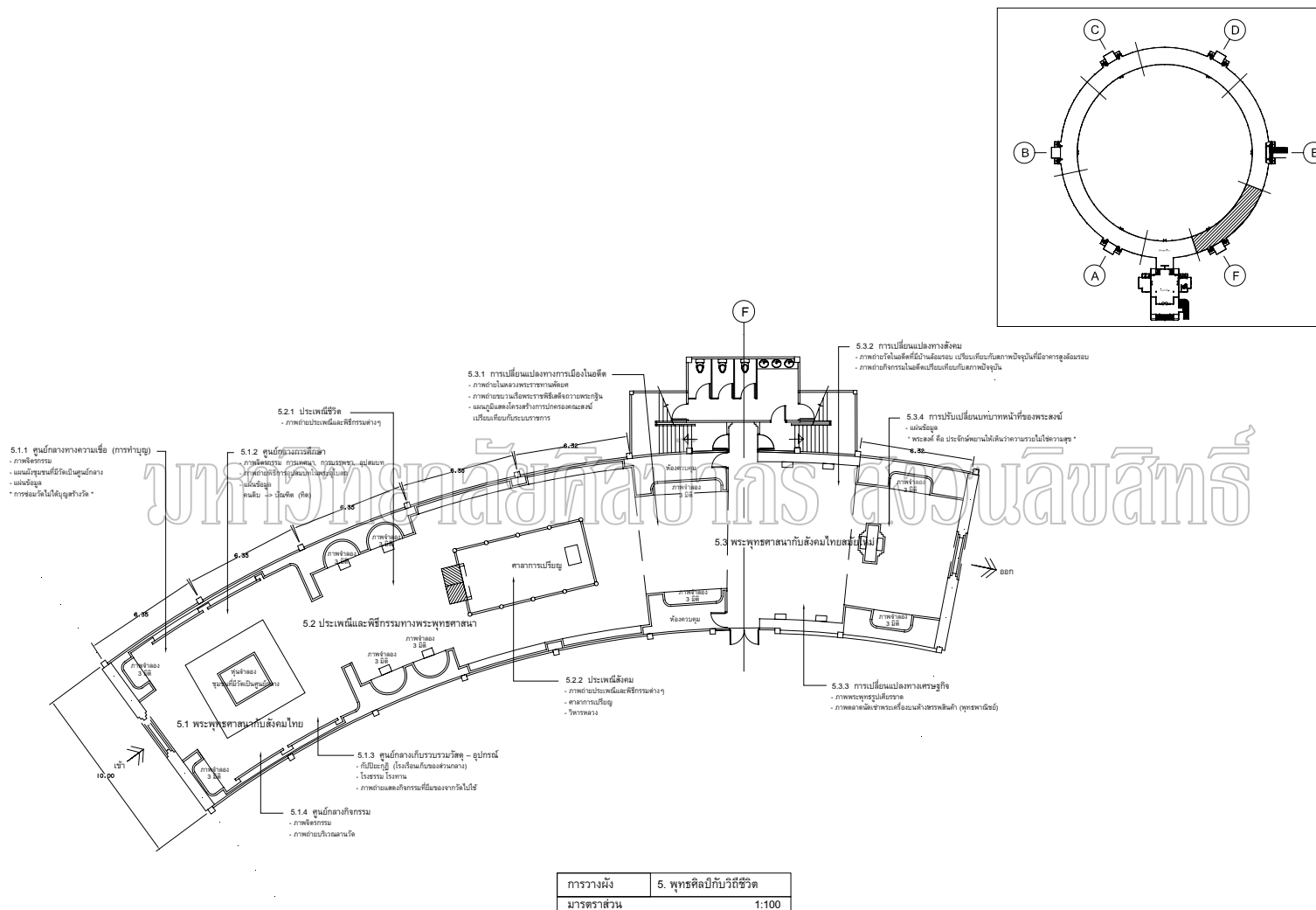
ภาพที่ 115 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 4 พุทธศิลป์ในประเทศไทย
หัวเรื่องย่อยที่ 4.6 สมัยสุโขทัย

5. การออกแบบส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

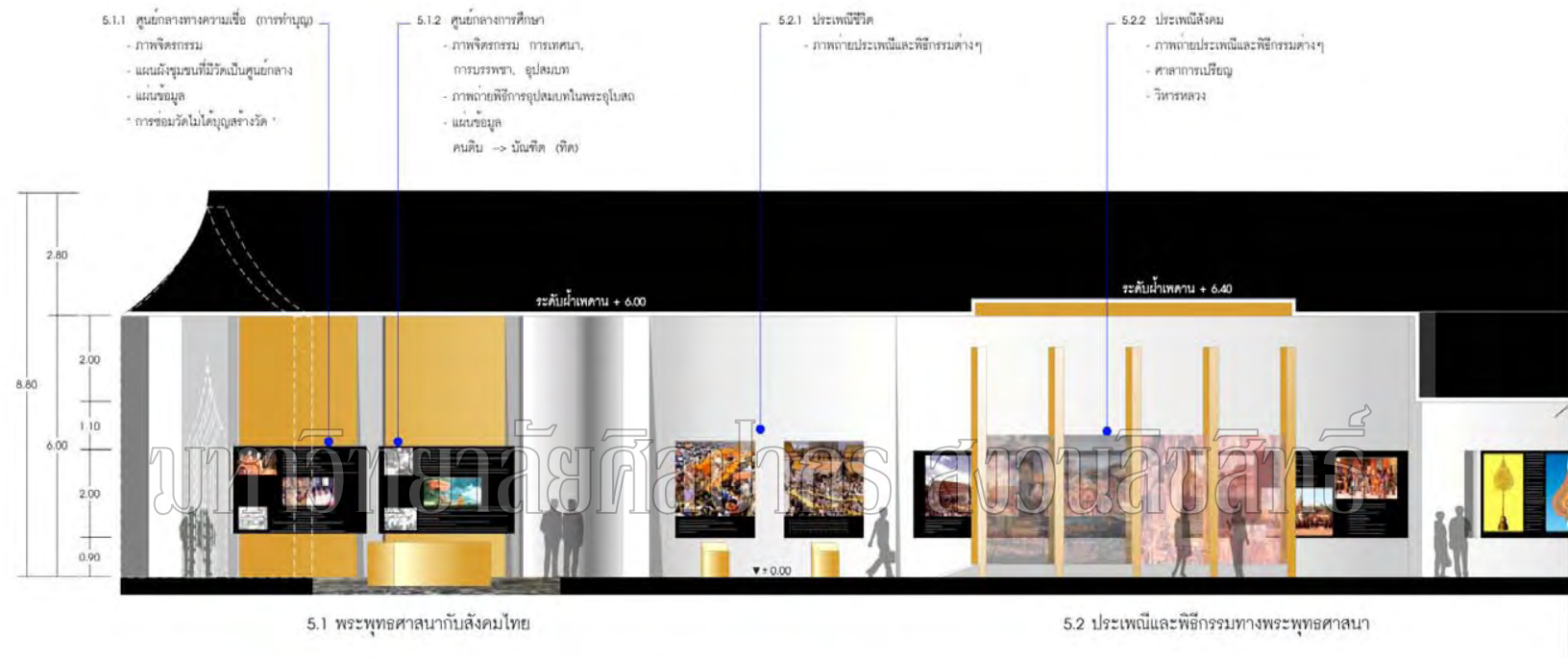
จากการกำหนดพื้นที่จัดแสดงหัวเรื่องหลัก คือ พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต มีหัวข้อย่อยประกอบไปด้วย พระพุทธศาสนากับสังคมไทย ประเพณีและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและพระพุทธรูปและพระพุทธรูปกับสังคมไทยสมัยใหม่ โดยการพัฒนาแนวความคิดจากการวิเคราะห์ที่ว่างทางสถาปัตยกรรมสู่การออกแบบที่มีการวางผังที่มีความต่อเนื่องตามลำดับของหัวข้อย่อยในการจัดแสดง โดยส่วนจัดแสดงส่วนที่หนึ่งคือ พระพุทธศาสนากับสังคมไทยกำหนดให้พื้นที่จัดแสดงเป็นศูนย์กลางโดยมีหุ่นจำลองวัดที่จัดแสดงอยู่บนแท่นส่วนพื้นที่จัดแสดงหุ่นจำลองชุมชนที่ผังบนพื้นอาคารปิดทับด้วยแผ่นกระจก ผู้ใช้บริการสามารถเดินผ่านได้ ผังภายในทั้ง 4 ด้าน ปิดล้อมจัดเป็นส่วนภาพถ่าย แผ่นข้อมูลและภาพจำลอง 3 มิติ แสดงกิจกรรมต่าง ๆ ก่อนผ่านไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สองคือ ประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาพื้นที่ภายในแบ่งออกเป็น 2 ส่วน มีขนาดต่างกันและต่อเนื่องกัน โดยส่วนแรกเป็นพื้นที่แสดงภาพจำลอง 3 มิติ แสดงถึงประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนที่สองมีขนาดใหญ่กว่า จัดแสดงหุ่นจำลองศาลาการเปรียญ ภาพถ่ายประเพณีและพิธีกรรม ก่อนผ่านเข้าไปสู่ส่วนจัดแสดงที่สามคือ พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่ โดยการกำหนดผังภายในที่แสดงการขยายตัวออกต่อเนื่องกันสามขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ และ

ขนาดกลาง พื้นที่แต่ละส่วนจะมีการออกแบบฝ้าเพดานยกระดับเพื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ว่าง พื้นที่ขนาดเล็กจัดแสดงภาพถ่าย แผนภูมิ และภาพจำลอง 3 มิติ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในอดีต พื้นที่จัดแสดงขนาดใหญ่จัดแสดงภาพถ่าย ส่วนข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และพื้นที่ขนาดกลางภาพถ่ายและแผ่นข้อมูลเกี่ยวกับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์โดยมีแผ่นแสดงข้อมูลพระสงฆ์คือ “ประจักษ์พยานให้เห็นว่าความรวยไม่ใช่ความสุข” ก่อนสู่ทางออกส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรไปยังโถงนิทรรศการชั่วคราว

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

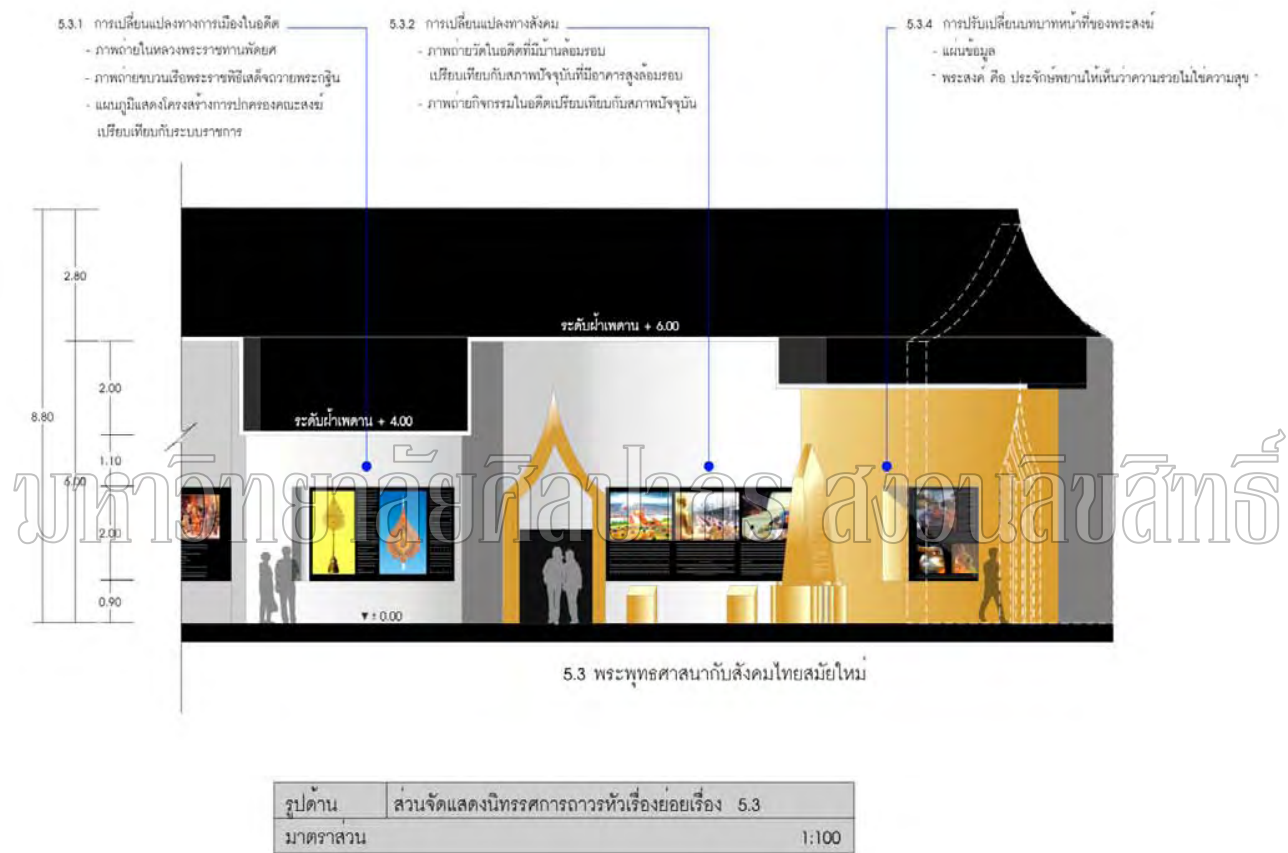

ภาพที่ 116 แสดงการวางผังส่วนจัดนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

รูปด้าน	ส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรหัวข้อเรื่องย่อยเรื่อง 5.1 - 5.2
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 117 แสดงการวางรูปแบบจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต (ส่วนที่ 1)

ภาพที่ 118 แสดงการวางรูปด้านจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต (ส่วนที่ 2)

ภาพที่ 119 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

หัวเรื่องที่ 5.1 พระพุทธศาสนากับสังคมไทย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 120 แสดงทัศนียภาพส่วนจัดแสดงนิทรรศการถาวรเรื่องที่ 5 พุทธศิลป์กับวิถีชีวิต

หัวเรื่องที่ 5.3 พระพุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่

3. กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนพักผ่อน

จากกระบวนการในการพัฒนาแนวความคิดโครงการ สู่การพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนพักผ่อน คือ ไตรลักษณ์ที่แสดงถึงการปล่อยวาง พิจารณาการเกิดขึ้นและดับไป (เวทนา สัญญา สังขาร) โดยการนำสื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “สวนธรรม” หรือ “อุทยานธรรม” ที่แสดงถึงความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ การพิจารณาธรรมชาติที่แสดงอย่างไร้ระเบียบไม่มีการปรุงแต่ง (หยุดปรุง หยุดคิด จิตสงบ ปล่อยวาง วางเฉย) อุดมทั้งในส่วนของพื้นที่ว่างและรูปร่างสร้างความผ่อนคลายเพื่อเป็นพื้นฐานการนำไปสู่การพัฒนา กาย วาจา จิต และปัญญา

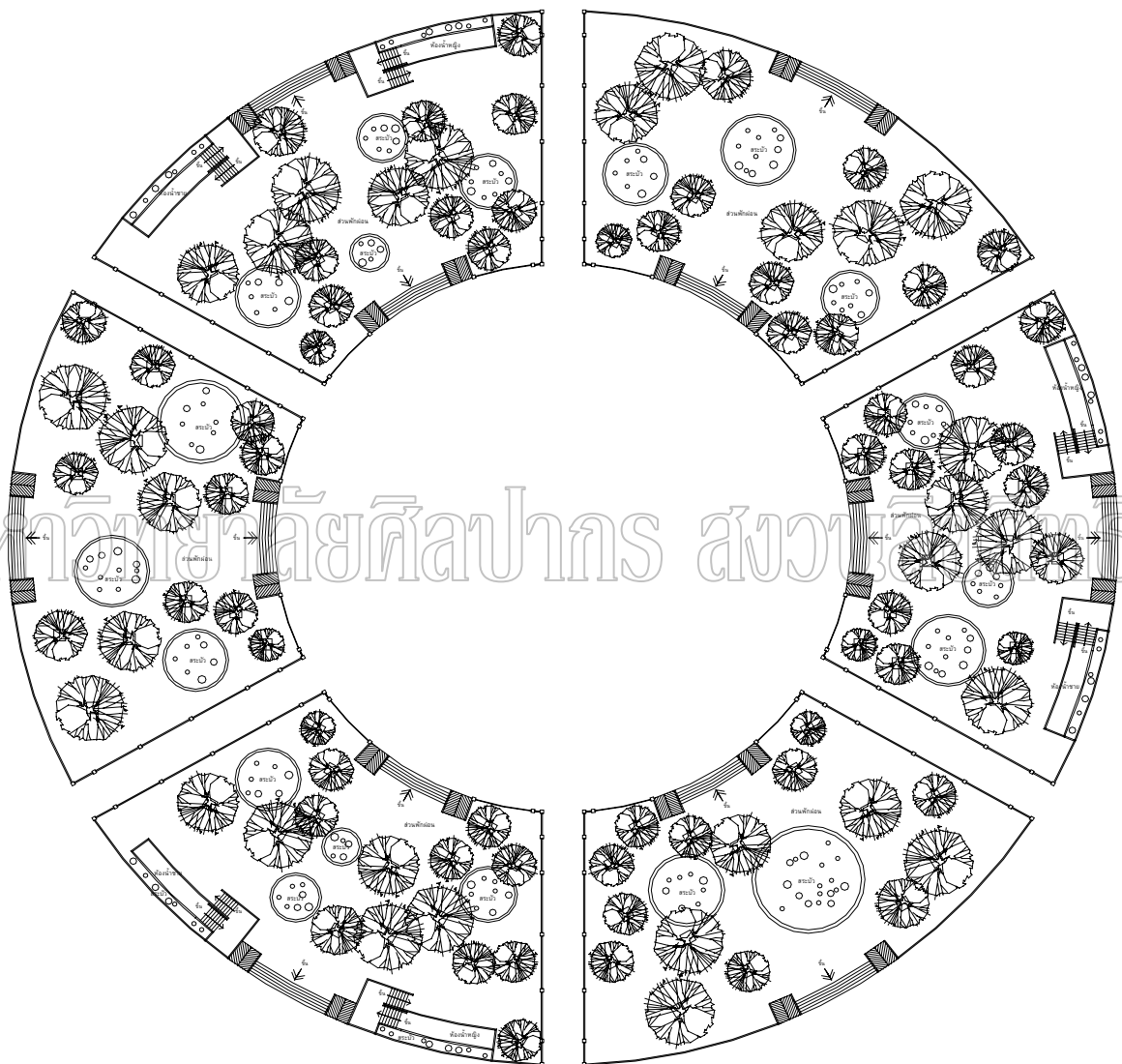

ภาพที่ 121 แสดงกระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนพักผ่อน

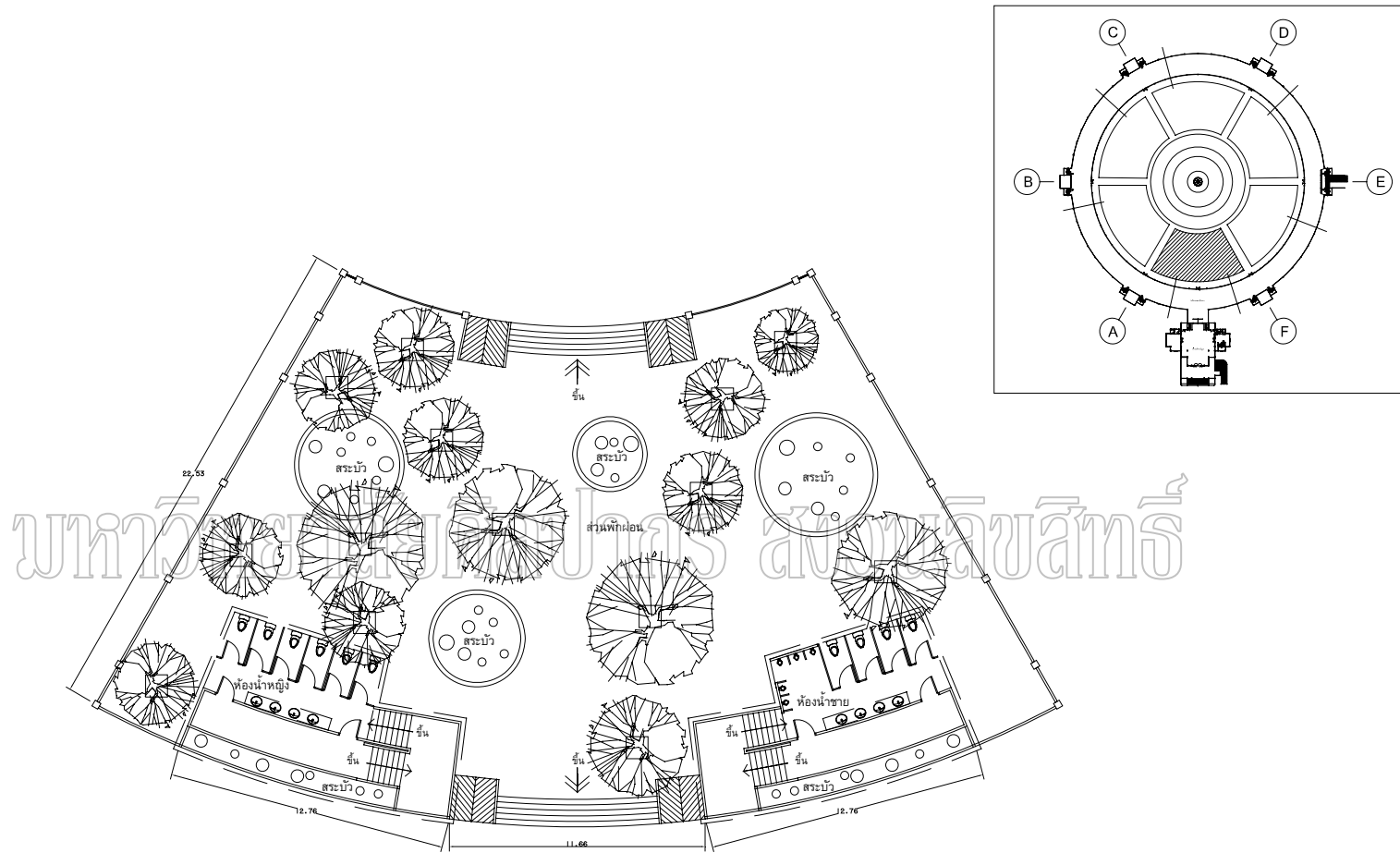
3.1 การออกแบบส่วนพักผ่อน

จากลักษณะของการวางผังที่กำหนดให้ส่วนของอาคารวงแหวนส่วนกลางเป็นพื้นที่ส่วนพักผ่อนเป็นส่วนเชื่อมต่อระหว่างส่วนจัดแสดงนิทรรศการ การทำส่วนทำกิจกรรม เป็นพื้นที่เปิดโล่งไม่มีหลังคาคลุมใช้สำหรับพักผ่อนของผู้ใช้บริการระหว่างเข้าชมนิทรรศการหรือผ่านไปผู้ส่วนทำกิจกรรม โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 6 ส่วน เท่า ๆ กัน แต่ละพื้นที่จะมีทางเดินเชื่อมระหว่างอาคารเป็นตัวแบ่งพื้นที่ การวางผังพื้นที่ส่วนพักผ่อน ออกแบบให้มีการจำลองธรรมชาติประกอบ

ด้วย ต้นไม้ สระน้ำ และที่นั่งพักผ่อนเป็นหินธรรมชาติ มีการจัดองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างอิสระเพื่อทำให้เกิดที่ว่างและมุมมองที่ไม่ซ้ำกันในแต่ละพื้นที่ส่งผลทำให้เกิดความผ่อนคลายต่อผู้มาใช้บริการ มีการจัดพื้นที่ส่วนบริการห้องสุขาเป็นอาคารชั้นใต้ดิน เพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยและลดสิ่งก่อสร้างที่จะทำลายทัศนียภาพของอาคารเดิม

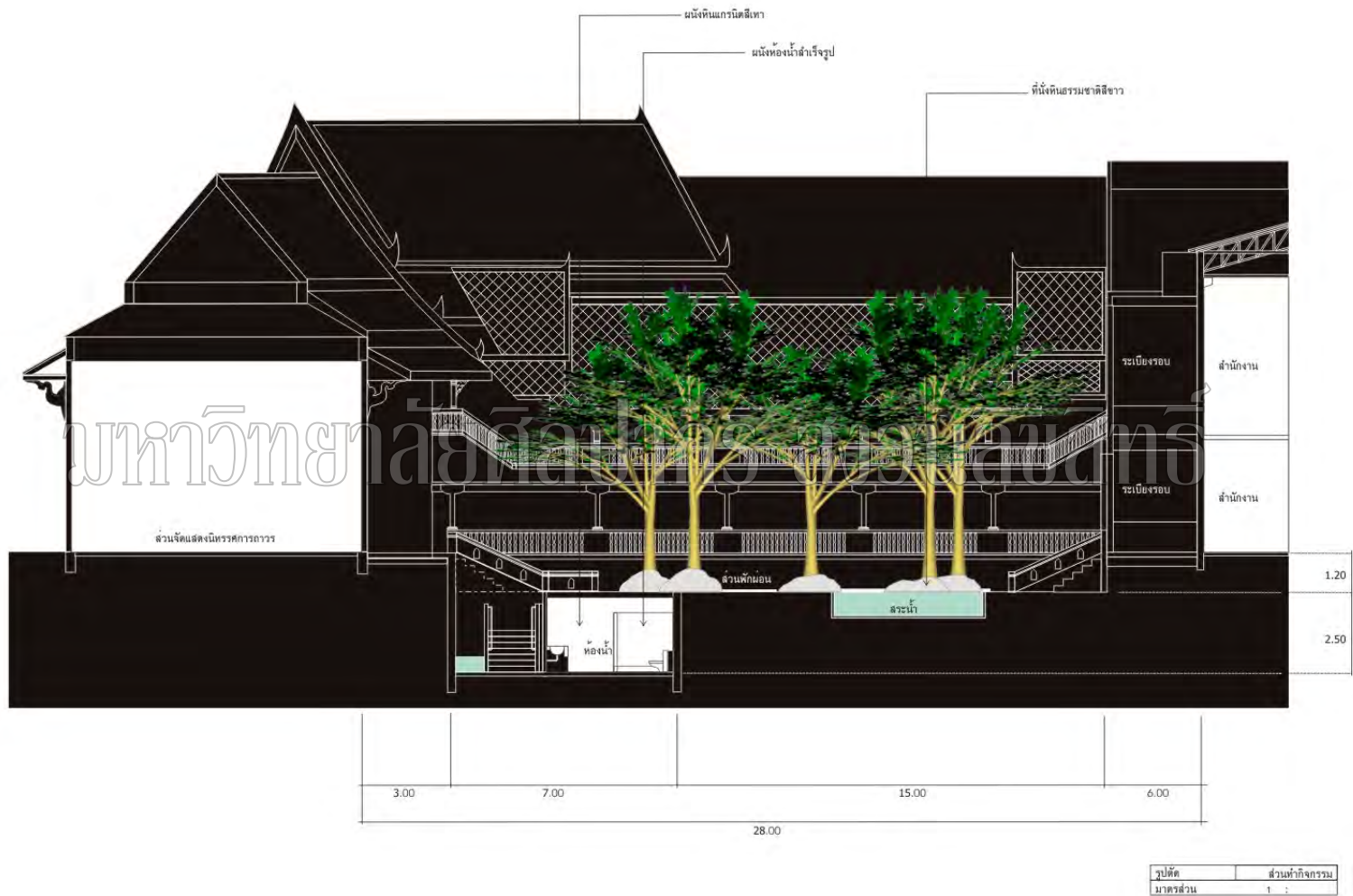

ภาพที่ 122 แสดงการวางผังรวมบริเวณส่วนพักผ่อน

การวางผัง	ส่วนพักผ่อน
มาตราส่วน	1:100

ภาพที่ 123 แสดงการวางผังบริเวณส่วนพักผ่อน

ภาพที่ 124 แสดงรูปด้านส่วนพักผ่อน

ภาพที่ 125 แสดงทัศนียภาพส่วนพักผ่อน

4. กระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนทำกิจกรรม

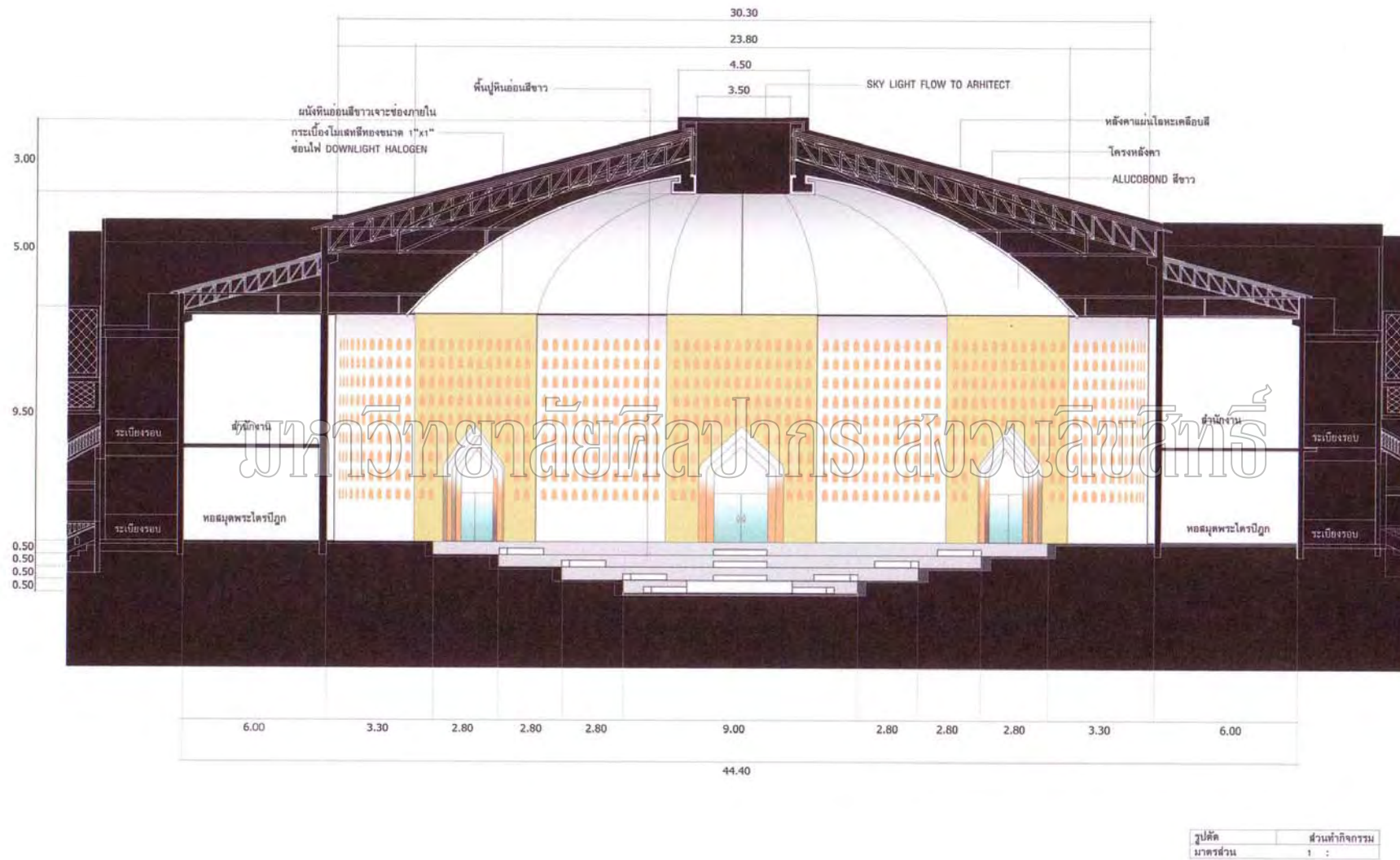
จากกระบวนการในการพัฒนาแนวความคิดโครงการสู่การพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนทำกิจกรรมคือ ไตรสิกขา ที่แสดงถึงหลักธรรมเพื่อให้ดำเนินชีวิตไปในทางที่ดีงาม โดยการนำสื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ เส้น สี รูปทรง แสง และพื้นที่ว่างภายในให้มีความสอดคล้องกับแนวคิดในการฝึกปรือความประพฤติ ฝึกปรือจิต และฝึกปรือปัญญาเพื่อให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป เป็นการแก้ปัญหามนุษย์เป็นไปเพื่อการดับทุกข์ นำไปสู่ความสุขและความเป็นอิสระอย่างแท้จริง

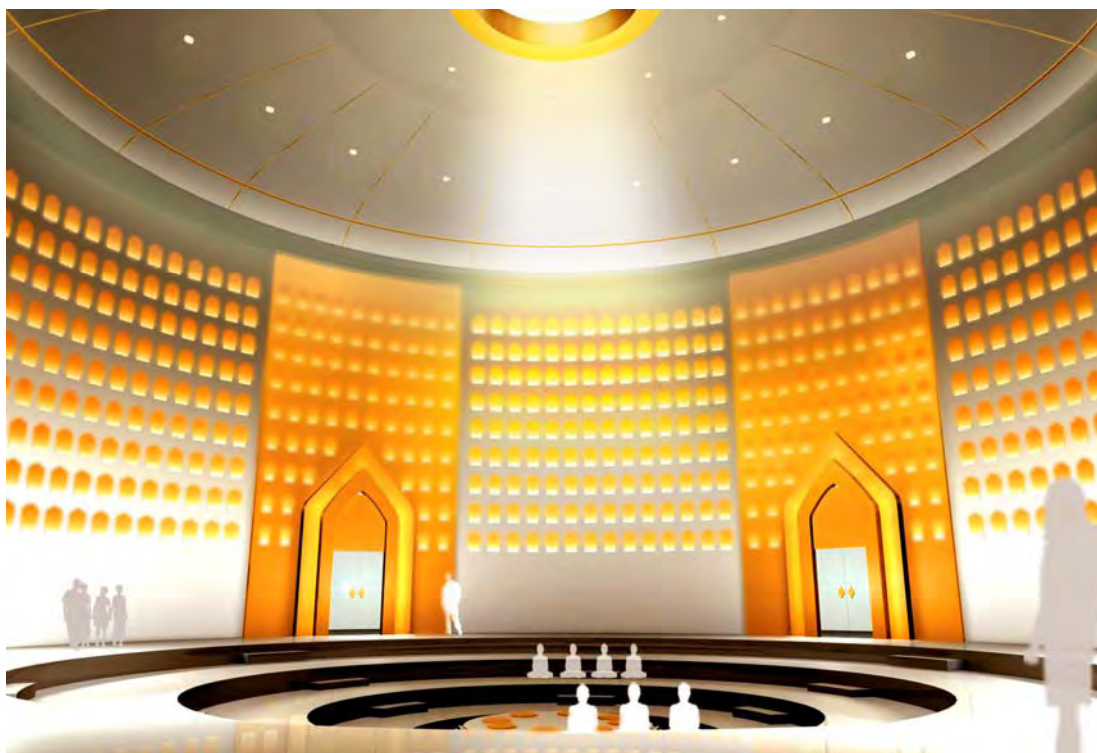
ภาพที่ 126 แสดงกระบวนการพัฒนาแนวความคิดในการออกแบบส่วนทำกิจกรรม

4.1 การออกแบบส่วนทำกิจกรรม

จากลักษณะของการวางผังที่กำหนดให้ส่วนของอาคารวงกลมด้านในเป็นพื้นที่สำหรับทำกิจกรรม โดยมีทางเข้าสู่ภายใน 6 ทาง ที่เชื่อมต่อกับพื้นที่ส่วนจัดแสดงนิทรรศการและพื้นที่ส่วนพักผ่อน โดยมีห้องปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่และห้องสมุดพระไตรปิฎกเป็นอาคาร 2 ชั้น อยู่โดยรอบ ส่วนพื้นที่ภายในจัดเป็นพื้นที่ทำกิจกรรม เช่น นั่งสมาธิ ฟังธรรมและกิจกรรมอื่นๆ มีการจัดที่นั่งภายในเป็นวงกลมลดระดับ โดยมีจุดศูนย์กลางของพื้นที่เป็นประติมากรรมรูปดอกบัว ผนังโดยรอบเจาะช่องซ่อนไฟ เพดานเป็นโคมโค้งด้านบนเจาะช่องแสงทรงกลมเปิดให้แสงธรรมชาติส่องผ่านสู่พื้นที่ด้านใน เพื่อเน้นความสำคัญของพื้นที่ว่าง

ภาพที่ 128 แสดงรูปด้านส่วนทำกิจกรรม

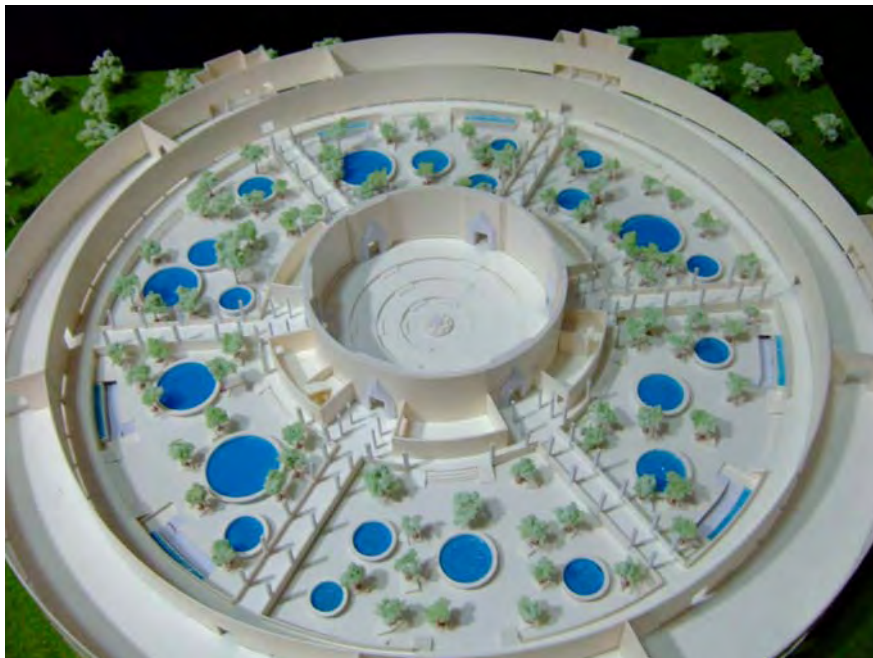
ภาพที่ 129 แสดงทัศนียภาพส่วนทำกิจกรรม

มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ สงวนลิขสิทธิ์

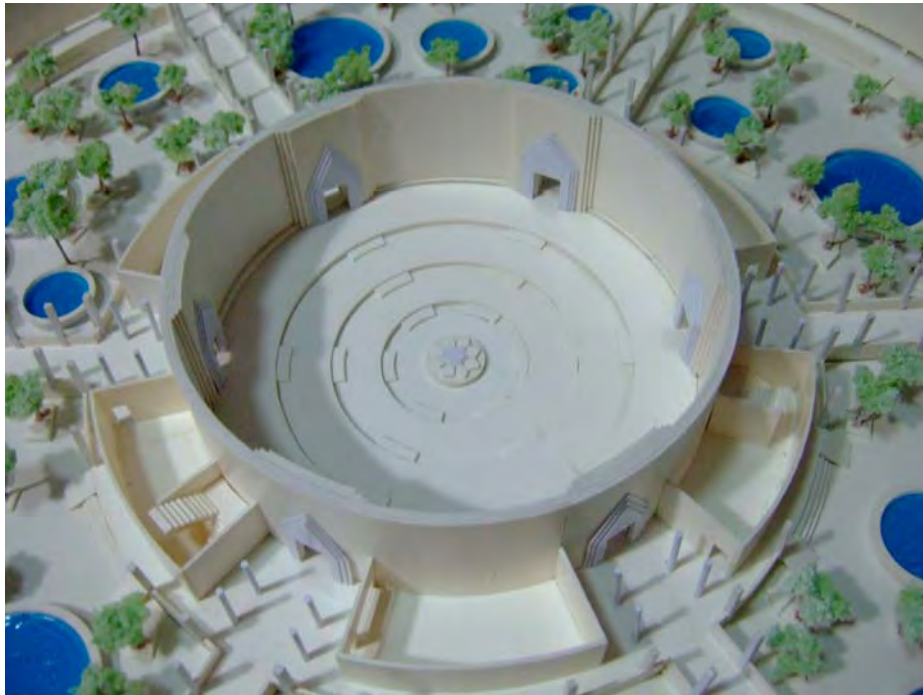
5. หุ่นจำลองโครงการ

มหาวิทยาลัย ได้ยืมที่สถาปนิก สังกัดวิชาชีพ

ภาพที่ 131 แสดงหุ่นจำลองส่วนโถงทางเข้าและโถงนิทรรศการถาวร

ภาพที่ 132 แสดงหุ่นจำลองส่วนทำกิจกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพที่ 133 แสดงหุ่นจำลองส่วนพักผ่อน

บทที่ 6

บทสรุปและเสนอแนะ

การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑสถานพุทธศิลป์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็น “แนวทางหนึ่ง” ในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนที่แตกต่างไปจากการศึกษาในศาสนสถานและสถานศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและง่ายต่อความเข้าใจ โดยยังคงเนื้อหาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาได้ดั้งเดิมด้วยการนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑสถาน

ในขั้นตอนของการศึกษานั้น ได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาออกเป็น 2 ข้อหลักคือ

1. ศึกษางานพุทธศิลป์ และองค์ประกอบสำคัญของพิพิธภัณฑสถานเพื่อกำหนดรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑสถานพุทธศิลป์

2. ศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปสื่อสัญลักษณ์ เพื่อออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑสถาน

1. สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาตามกรอบของวัตถุประสงค์ สามารถสรุปผลการศึกษาดังต่อไปนี้

1.1 รูปแบบโครงการพิพิธภัณฑสถานพุทธศิลป์

การกำหนดรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑสถาน จำเป็นต้องทราบถึงความหมายของงานพุทธศิลป์ คุณลักษณะ เนื้อหา ประเภท ตลอดจนความหมายบทบาทหน้าที่ หลักการและแนวคิดพื้นฐานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางและองค์ประกอบต่าง ๆ ภายในพิพิธภัณฑสถาน โดยการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสาร และการศึกษาจากโครงการตัวอย่างซึ่งสามารถสรุปรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 25 แสดงสรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

สรุปรูปแบบโครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์	
ประเภท	พิพิธภัณฑ์เฉพาะเรื่อง (ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีผู้ชมเป็นศูนย์กลาง) โดยนำงานพุทธศิลป์มาเป็นสื่อให้ความรู้ เสริมสร้าง ศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในพิพิธภัณฑ์
การวางเรื่อง (การลำดับเรื่อง)	หัวเรื่องใหม่วางตามลำดับเหตุการณ์ (Chronological) และสรุปเนื้อหาในแต่ละเรื่อง (Thematic) ในหัวข้อย่อย
สื่อ	วัตถุจำลอง, โสตทัศนูปกรณ์สมัยใหม่
วิธีการจัดแสดง	สื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์สร้างที่ว่างภายในให้สอดคล้องกับเนื้อหา

1.2 ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปสัญลักษณ์ เพื่อการออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

1. ปรัชญาในงานพุทธศิลป์ ในรูปสื่อสัญลักษณ์

การกำหนดแนวคิดในการออกแบบ โครงการพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์จำเป็นต้องทราบถึงความหมาย ประเภทของปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงเนื้อหา วิธีการนำเสนอสื่อสัญลักษณ์ และจุดมุ่งหมายของปรัชญาในงานพุทธศิลป์ โดยทำการศึกษาจากข้อมูลภาคเอกสาร สามารถสรุปปรัชญาในงานพุทธศิลป์ ดังนี้

งานพุทธศิลป์ในอดีตมีเนื้อหาและที่มาจากวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะบอกเล่าเรื่องราว เป็นสิ่งเคารพบูชาแทนพระพุทธรูป และใช้เพื่อประกอบกิจกรรม โดยวิธีการนำเสนอผ่านงาน จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม ผ่านสื่อสัญลักษณ์ คือ เส้น สี รูปทรง พื้นผิว แสงเงา วัสดุ และที่ว่าง (บรรยากาศ) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ จรรโลงใจ เกิดความศรัทธา เข้าใจในหลักธรรมคำสอน เพื่อเป็นหนทางการดับทุกข์นั่นเอง

2. การออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์

การออกแบบตกแต่งภายในพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ เป็นการนำผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้จากแนวคิดปรัชญา คือ หลักธรรมคำสอน ที่มุ่งเน้นใช้แก้ปัญหาสังคมและปัจเจกบุคคล คือ ไตรวัฏฏ์ ไตรลักษณ์ และไตรสิกขา โดยนำมาสรุปเป็นพื้นที่ใช้สอนภายในโครงการ 3 ส่วน คือ

1. ส่วนจัดแสดงนิทรรศการ แสดงถึงความต่อเนื่องเคลื่อนไหว นำเสนอหัวเรื่องหลักเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรม และงานพุทธศิลป์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

โดยมีวัตถุประสงค์แสดงเป็นหลัก ผ่านสื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ ก้นหอย ดอกบัว ภาพจิตรกรรม ฝาผนัง และที่ว่างภายในและภายนอกของงานสถาปัตยกรรม ด้วยเหตุผลที่ว่า การอธิบายพระพุทธศาสนาให้มีความเป็นเหตุเป็นผลสอดคล้องกับหลักวิทยาศาสตร์ โดยอาศัยหลักการและเหตุผลล้วน ๆ เพียงอย่างเดียว นั้นไม่มีพลังเพียงพอที่จะทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มั่นคงในศรัทธาได้ หากต้องอาศัยพื้นฐานทางด้านจิตใจเป็นตัวรองรับด้วย ดังนั้น ที่ว่าง (บรรยากาศ) จึงเป็น “แนวทางหนึ่ง” ที่สามารถก่อให้เกิดความรู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา

2. ส่วนพักผ่อน แสดงถึงสังขาร ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ กฎธรรมชาติ ความไม่เที่ยง เพื่อปล่อยวางพิจารณาการเกิดขึ้นแล้วดับไป ผ่านสื่อสัญลักษณ์ในงานพุทธศิลป์ คือ “ส่วนธรรม” หรือ “ธรรมอุทยาน”

3. ส่วนทำกิจกรรม แสดงถึงข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรม กาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ ความหลุดพ้น หรือ นิพพาน ผ่านสื่อสัญลักษณ์ คือ ผนังพระวิหาร ดอกบัว วงกลม แสง

2. ข้อเสนอแนะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

การนำผลการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ไปเป็นแนวทางในการออกแบบตกแต่งภายใน พิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ จำเป็นต้องพิจารณาปรับปรุงเพิ่ม ได้แก่

1. การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์จำเป็นต้องศึกษาจากวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากหลายส่วนมาประกอบ ที่สามารถเป็นที่ยอมรับได้ เพื่อป้องกันแนวความคิดที่เป็นอัตวิสัยและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นภายหลังได้

2. การศึกษาเนื้อหา (เรื่อง) ในการจัดแสดงนิทรรศการในขั้นตอนการศึกษาจำเป็นต้องศึกษาในส่วนของพุทธศาสนา และพุทธประวัติ เพื่อเป็นการกำหนดเนื้อหาและวัตถุแสดงเป็นส่วนที่มีความสำคัญมากที่สุด กล่าวคือ เป็นตัวความรู้ที่พิพิธภัณฑ์ต้องส่งต่อผู้ชมให้ผู้ชมรับรู้

3. การอธิบายถึงปรัชญาในงานพุทธศิลป์ในรูปสื่อสัญลักษณ์ในส่วนของที่ว่าง (บรรยากาศ) เนื่องจากเป็นเรื่องของ “ความรู้สึก” ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะหาข้อยุติ

4. การเลือก ตำแหน่งที่ตั้ง และสภาพแวดล้อมโครงการ ซึ่งมีความสำคัญแยกเป็น 2 ส่วน คือ ตำแหน่งที่ตั้งก่อให้เกิดความสำคัญในแง่ของความหมายและเอื้ออำนวยในการเข้าสู่โครงการ ส่งผลให้พิพิธภัณฑ์สถานเป็นศูนย์กลางของชุมชน และสภาพแวดล้อมภายในที่ตั้งโครงการสามารถนำมาสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาในการจัดแสดงนิทรรศการและนำไปสู่การเข้าถึงในเนื้อหาของการจัดแสดง

3. ข้อเสนอแนะที่ควรทำการวิจัยในอนาคต

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องเนื้อหา (รูปธรรม) และวิธีการนำเสนอ (นามธรรม) ของงานพุทธศิลป์ในอดีต เนื่องจากเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของงานพุทธศิลป์ในอดีต (ซึ่งได้ผ่านกระบวนการทดลองทดลองถูกจนเกิดความลงตัวทั้งด้านศิลปะและเรื่องราวทางศาสนา ตลอดจนการนำเสนอ) โดยการวิเคราะห์จากตัวอย่างงานพุทธศิลป์ในอดีต

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บรรณานุกรม

- กขพร หัสดิน. “นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถาน.” เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการด้าน
วิชาการด้านพิพิธภัณฑ์ กลุ่มงานวิชาการพิพิธภัณฑ์ สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์
สถานแห่งชาติ 24-27 กรกฎาคม 2543 (อค์สำเนา)
- กรมศิลปากร. วิวัฒนาการพุทธสถานไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2533.
- _____. วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, 2540.
- จิรา จงกล. พิพิธภัณฑ์สถานวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2532.
- ชะลูด นิ่มเสมอ. การเข้าถึงศิลปะในงานจิตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป,
2532.
- _____. องค์ประกอบของศิลปะ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- เชนชากริต ยุชิตกมรชัย. ปรัชญาศิลปะพุทธศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สัมพันธ์
พานิชย์, 2547.
- ดีเอียง แซ่ปิง. “ศึกษาแนวความคิดเบื้องต้นในการออกแบบพิพิธภัณฑ์พุทธศิลป์ในประเทศไทย.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2542.
- ธีรศักดิ์ อัครบวร. นิทรรศการและการจัดแสดง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, 2542.
- น.ณ ปากน้ำ. [นามแฝง]. สมุดภาพประวัติศาสตร์ศิลปะสยามประเทศศิลปะก่อนอยุธยา.
กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2541.
- นิคม มุสิกคามะ และคณะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์
พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2536.
- บริษัทที่ปรึกษาไทยกรุ๊ป จำกัด. “ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา.” วารสารอาษา, 21 (ม.ป.ป.) :
29-38.
- บำเพ็ญ จุลาลัย. ปฐมสมโพธิ สำนวนล้านนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2535.
- ประทีป เฟื่องตะโก, “ภาพปูนปั้นเรื่องพุทธประวัติที่ผนังเมรุวัดไชยวัฒนาราม.” ศิลปากร, 35 (2535)
: 42-79.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2536.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). ปัญหานานาชาติ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., 2536.

(อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายเจริญ แจ่มปฐม พฤษภาคม 2536)

เพ็ญพรรณ เจริญพร. “พิพิธภัณฑสถาน : การจัดตั้งดำเนินการจัดการ การให้บริการ.” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ : พิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย, 63-90.

กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร, 2540.

มงคล สำราญสุข. “พิพิธภัณฑสถานของคนไทยในปัจจุบัน.” ใน พระมหากษัตริย์ไทยกับพิพิธภัณฑสถาน, 135-136. กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์ออร์แมท, 2541.

วัฒนะ จุฑาวิภาค. ศิลปะการจัดนิทรรศการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วิเชียร วิไลแก้ว. “พัฒนาในพิพิธภัณฑสถานไทย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งประเทศไทย.”

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ศิลปะที่น่ารู้. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2529.

วิมลสิทธิ์ ทรายงกูร. การจัดทำรายละเอียดโครงการเพื่อการออกแบบสถาปัตยกรรม.

พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

พฤติกรรมมนุษย์กับสภาพแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. หนังสือเรียน สังคมศึกษา รายวิชา ส.402 พระพุทธรูปและพุทธศิลป์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

ศรีศักร วัลลิโภดม. ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ, 2530.

สงวน รอดบุญ. “พุทธศิลป์.” สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติ 12 สิงหาคม 2535, 481. กรุงเทพมหานคร : วิสัทธิวัฒนา, 2535.

สน สิมารัง. “สัญลักษณ์และวิวัฒนาการภาพไตรภูมิและจักรวาลตามคติ พุทธศาสนานิกายเถรวาทในจิตรกรรมฝาผนัง.” วารสารอาษา. 4 (2541) : 46-50.

สนิท ตั้งทวี. วรรณคดีและวรรณกรรมพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน, 2527.

สมเกียรติ โล่ห์เพชรรัตน์. วิเคราะห์ประวัติการนับถือศาสนาพุทธและศิลปะพุทธรูปในเอเชีย. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2546

สมคิด จิระทัศนกุล. พื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

สมชาติ มณีโชติ. จิตรกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529.

สันติ เล็กสุขุม. “จิตรกรรมไทย – แบบประเพณีและแบบสากล” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา กับ สังคมไทย หน่วยที่ 1-5. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2535.

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. คู่มือพระปฐมสมโพธิ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนา
พานิช, 2525.

สุรศักดิ์ เจริญวงศ์. “แนวคิดและวัตถุประสงค์ของจิตรกรรมไทย.” เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะ กับสังคมไทย หน่วยที่ 6-10. พิมพ์ครั้งที่ 2 : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช,
2535.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

อนุวิทย์ เจริญสกุล. “แนวการศึกษาและวิจัยสาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมภายในประเทศ
ไทย.” วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร. 3 (2522) : 17-30.

อาทิตยา จันทะวงษ์. “บทบาทของหอศิลป์แห่งชาติในการเผยแพร่ศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย.”
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวัฒนธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

อารี สุทธิพันธ์. ศิลปะกับมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.